

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје

Душко Тоше Деспотовски

**НАЗИВИТЕ ЗА РЕЛЈЕФ И ГЕОЛОШКИ СОСТАВ НА ЗЕМЈАТА ВО
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

(дијахронија и синхронија)

Скопје, 2026

Докторанд:
Душко Деспотовски

Тема:
Називите за релјеф и геолошки состав на земјата во македонскиот јазик (дијахронија и синхронија)

Ментор:
Проф. д-р ВЕСЕЛИНКА ЛАБРОСКА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Комисија за одбрана:
Проф. д-р ЛИЛЈАНА МАКАРИЈОСКА претседател
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Проф. д-р ВЕСЕЛИНКА ЛАБРОСКА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Проф. д-р КАТИЦА ТРАЈКОВА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Проф. д-р ЕЛЕНА ЈОВАНОВА-ГРУЈОВСКА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Проф. д-р ЛИДИЈА АРИЗАНКОВСКА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“

Научна област:
МАКЕДОНИСТИКА

Датум на одбрана:

30.4.2026

Душко Деспотовски

НАЗИВИТЕ ЗА РЕЛЈЕФ И ГЕОЛОШКИ СОСТАВ НА ЗЕМЈАТА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (дијахронија и синхронија)

Апстракт: Во овој труд направивме дијахрониска и синхрониска анализа на лексемите од семантичкото поле ‘географската терминологија во македонскиот јазик’. Истражувањето се заснова на методи преку кои се следи еволуцијата на овие лексеми од нивните прасловенски и старословенски корени до современата лексичка норма. Опфатени се лексемите од глава XXII од *Прашалникој за собирање мајтеријал за Македонскиој дијалектјен атлас*, поточно главата насловена како *Релјеф и геолошки состав на земјата*, а потоа се анализирани на синхрониско и дијахрониско рамниште. Целта е да се утврди јазичното потекло на лексемите и нивниот континуитет. Во дијахронискиот дел се разгледуваат етимолошките извори на лексемите, нивните семантички промени низ различни историски фази на јазикот, како и нивната појава во старите ракописи и народни извори.

Преку дијахрониски пристап се разгледува нивното потекло, семантичките промени и употребата низ историските фази на јазикот, додека пак синхрониската анализа ја опфаќа нивната современа форма, значење и функција во стандардниот и во народниот јазик.

Заклучоците упатуваат на тоа дека обработените лексеми претставуваат значајни елементи на македонскиот лексички фонд со длабоки историски корени, чие семантичко и функционално богатство ја одразува континуираната еволуција на македонскиот јазик низ вековите.

Клучни зборови: македонски јазик, црковнословенски јазик, лексика, географска лексика, дијахронија, синхронија, етимологија, семантика.

Duško Despotovski

THE NAMES FOR LAND RELIEF AND GEOLOGICAL COMPOSITION OF THE EARTH
IN THE MACEDONIAN LANGUAGE (diachrony and synchrony)

Abstract: In this paper we have made a diachronic and synchronic analysis of the lexemes from the semantic field ‘geographical terminology in the Macedonian language’. The research is based on methods through which the evolution of these lexemes is traced from their Proto-Slavic and Old Slavonic roots to the modern lexical norm. The lexemes from chapter XXII of the Questionnaire for collecting material for the Macedonian Dialect Atlas are covered, more precisely the chapter entitled Relief and geological composition of the earth, and then they are analyzed on a synchronic and diachronic level. The aim is to determine the linguistic origin of the lexemes and their continuity. The diachronic part examines the etymological sources of the lexemes, their semantic changes through different historical phases of the language, as well as their appearance in old manuscripts and folk sources. Through a diachronic approach, their origin, semantic changes and use through the historical phases of the language are examined, while the synchronic analysis covers their contemporary form, meaning and function in the standard and folk language.

The conclusions indicate that the processed lexemes represent significant elements of the Macedonian lexical fund with deep historical roots, whose semantic and functional richness reflects the continuous evolution of the Macedonian language through the centuries.

Keywords: *Macedonian language, Church Slavonic language, lexicon, geographical terminology, diachrony, synchrony, etymology, semantics.*

Изјавувам дека докторскиот труд е оригинален труд што го имам изработено самостојно.

Изјавувам дека електронската верзија на докторскиот труд е идентична со отпечатениот докторски труд.

Потпис на авторот, с.р.

Содржина

I. Вовед.....	10
II. Методологија на работа.....	10
III. Обработка на лексемите.....	14
A. Називи за испакнати, ридести земјини површини.....	14
1. Планина	14
1.1. Гора	19
2. Страна	22
3. Врв	32
3.1. Врвче, врше	37
4. Брдо, бртче, бртце, брце	40
5. Тумба, тумбиче.....	45
6. Вис	49
7. Височина, височинка	53
8. Рид	58
8.1. Ритче, риче	62
8.2. Ричка	64
9. Срт	67
10. Било	71
11. Слеме	75
12. Чукар, чукарка	78
13. Врл, -а, -о; стрм, -а, -о; брежен –жна, -жно;.....	83
14. Грамада, грмада	89
15. Веѓица	93

Б. Називи за вдлабнати земјишни форми.....	96
16. Клисуре	96
17. Сатеска	100
18. Пролука	102
19. Вододелица, водоваќе	106
20. Дупка, рупа	110
21. Трап.....	114
22. Јама	115
23. Јазбина, јазвина	121
24. Дол	125
24.1.1. Долчка	129
24.1.2. Долче, долченце, долчинка	131
25. Долина, долинка	131
26. Падина	138
27. Раздолци	141
28. Драга	145
29. Рудина	148
30. Пештера, пешт	150
31. Пропаст	154
32. Бездан, бездна	158
33. Процеп, просек	161
34. Преслап, преслоп.....	165
34.1. Превалец.....	170
35. Подиште	173
36. Плошт, плоштинка.....	176
37. Поле	180
37.1.1. Полце	184
38. Рамница, рамнина	186

39. Рамен , рамна, рамно.....	191
40. Голина	195
41. Спила	198
42. Дере	201
В. Општи називи за земјата.....	204
43. Камен	204
44. Каменлив, -а, -о; каменит, -а, -о; каменест, -а, -о; каменен, -а, -о	207
45. Карпа, стена.....	212
46. Камењар, камењарник.....	216
47. Стипца	220
48. Слатина, солишта	222
49. Песок	226
50. Песочен, -чна, - чно; песоклив –а, -о.....	231
51. Белутрак, белуштак, белуток.....	234
52. Глина, иловица.....	237
53. Црвеница	241
54. Црница.....	245
55. Мел.....	249
56. Кремен	253
57. Бигорлив, -а, -о.....	256
58. Грохот, гровот, гроот.....	260
59. Грагор	263
60. Грагорлив.....	266
61. Краток осврт на синонимите кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата.....	269
62. Краток осврт на зборообразувачките модели кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата.....	278

62.1. Зборообразувачки модели во црковнословенскиот јазик кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата.....	278
62.2. Зборообразувачки модели кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата во дијалектите од македонската јазична територија.....	280
62.2.1. Суфиксни образувања.....	280
62.2.2. Префиксни и префиксно-суфиксни образувања.....	284
IV Заклучок.....	285
Индекс на заглавни зборови.....	292
Список на скратеници на користените зборови.....	308
Кратенки на јазиците.....	310
Користена литература.....	313

ВОВЕД

Македонскиот јазик, историски гледано има континуитет во развојот што може да биде следен од првите текстови на црковнословенскиот јазик со македонска редакција, па сè до денес. Притоа, лексичкиот систем на македонскиот јазик, како најотворен и најподложен на влијанија трпел промени од различни причини, а ние ќе ги наведеме следниве три:

1. Внатрешниот развој на јазикот и фонетските промени придонесле за промена на гласовната структура на одделните лексеми, за што може да се следат траги во нашите стари ракописи, кои во голема мера веќе се проучени и анализирани на фонетски план (види: *Б. Конески, Р. Угринова-Скаловска, З. Рибарова, Е. Црвеноска, Д. Пандев, Л. Макаријоска, В. Косијовска, М. Цубалевска, С. Пој-Аџанасова* и др. во Библиографија);
2. Морфолошката структура на менливите видови зборови во текот на историскиот развој претрпела значајни промени кон упростување на парадигмата, делумно од преклопувањето на формите поради погореспоменатите фонетски влијанија, а делумно поради влијанијата на соседните балкански несловенски јазици, и сето тоа предизвикало одделни менливи зборови да го сменат ликот, одделни да исчезнат од употреба поради хомонимија;
3. Промените во општеството и во начинот на живот низ вековите влијаеле да се појавуваат нови зборови како именувања на нови предмети и појави. Притоа, дел од тие нови зборови биле директни заемки од други јазици, дел биле калки, а дел биле адаптации на македонските постоечки зборови или со проширување на семантичкото поле или пак со зборообразувачки постапки, со стари или со нови зборообразувачки модели.

Сето ова резултирало со промена во лексичкиот систем на македонскиот јазик, која се согледува веќе во писмени документи од 16 век, т.е. од времето на дамаскините па наваму.

Современиот македонски јазик, и народниот и стандардниот, имаат огромна литература создадена во последните 200 години, најпрво од страна на нашите преродбеници (Крчовски, Пејчиновиќ, Пулевски, Зографски, Синаитски, Миладиновци и др.), а потоа од нашите кодификатори (Мисирков, Конески) и од современите македонски автори, тие што твореле пред Втората светска војна (Кочо Рацин, Васил Иљоски, Ристо Крле, Антон Панов и др.), и посебно по неа, односно од 1944 година до денес. Денес имаме стандарден македонски јазик со сите развиени јазични стилови и со мошне богат лексички фонд. Само *Толковниот речник на македонскиот јазик* (ТРМЈ), еден од капиталните проекти на Институтот за македонски јазик има над 100 000 зборови и тој е достапен и електронски на линкот: <https://makedonski.gov.mk>. Треба да нагласиме дека во овој речник не се опфатени голем број дијалектизми, регионализми, архаизми, жаргонизми и сл. кои, ако се обработат во пообеман речник, дури тогаш можеме да го согледаме цело лексичко богатство на македонскиот јазик.

Од 18 век наваму, лексиката, а посебно ракописите напишани на црковнословенски јазик, биле предмет на истражување и лингвистичка анализа од различни аспекти, а особен интерес побудувале преводите на црковните книги во различни препишувачки центри и нивните карактеристични лексички особености. Повеќе странски лингвисти се заинтересирале за јазикот на старословенските и на црковнословенските текстови, за поврзаноста на народниот македонски јазик со првите преводи на браќата Кирил и Методиј итн. Исто така, од особена важност е да се напомене дека црковнословенските текстови се многу значаен извор на историски, етнографски и географски податоци, преку кои добиваме претстава за македонската култура, односно се запознаваме со најстарите писмени споменици кои се показател на материјалната култура на македонската територија.

Охридските споменици претставуваат основа за проучување на старословенскиот јазик и книжевност и самите тие ги наведуваат традиционалните особини и архаичните средства на книжевната норма.

Проучувањето на лексиката придонесува за збогатување на сознанијата за историјата на македонскиот јазик и култура, како и за зајакнување на свеста за постоењето на националниот културен и јазичен идентитет низ вековите.

Предмет на истражување во овој докторски труд ќе бидат називите за релјеф и геолошки состав на земјата во македонскиот јазик. Се работи за семантичко поле, кое во

својата целина не било досега обработено, ниту на дијахрониски ниту на синхрониски план.

Според Богдановиќ (2008: 66), терминологијата на географската наука е многу богата, се состои од повеќе дисциплини и поддисциплини и оваа разнообразност условно дава можност да се опише и истражи сета онаа разновидност на релјефот, почвата, водата и непосредниот контакт со обвивката на земјата, но и да се продлабочи степенот на развој на самата наука (Богдановиќ 2008: 66), а ние би додале и степенот на познавање на семантиката на секој одделен термин во даден јазик. Ние конкретно ќе придонесеме да се протолкува таа терминологија во македонскиот јазик, и тоа низ следниве анализи: потеклото и значењето на лексемите од ова семантичко поле, од времето на црковнословенскиот јазик, па до денес.

Појдовна точка во оваа докторска дисертација се лексемите од ова семантичко поле што се регистрирани во *Прашалникој за собирање маќеријал за македонскиој дијалектѝен аѝлас* од Божидар Видоески, а потоа се прави споредба со лексемите регистрирани во *Речникој на црковнословенскиој јазик од македонска редакција*, односно во Картотеката на тој речник, со контексти во библиските и во небиблиските текстови што се во таа Картотека. Таа лексика ќе се спореди со лексиката забележана во монографијата на Видоески под наслов *Географскаѝа ѝтерминологиѝа во дијалектѝиѝе на македонскиој јазик (1999)*, во која се регистрирани лексемите од ова семантичко поле. Притоа, за секоја лексема ќе биде дадена семантиката во две временски рамки: во црковнословенскиот период, како почетна рамка и во современиот македонски јазик на две рамништа, дијалектно и стандардно.

Во анализата на македонските црковнословенски текстови се опфатени текстови различни според содржината, пишувани од XII до XVI век, и тоа извори за Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје. Што се однесува до жанровската структура, главно се застапени текстовите со библиска содржина: Добромирово, Стаматово, Добрејшово, Евангелие на Поп Јован, Радомирово, Карпинско, Кратовско евангелие, Македонско четвороеванелие, а што се однесува до апостоли, наведени се следниве: Охридски, Слепченски, Струмички (македонски) апостол, псалтири: Болоњски, Погодинов, Радомиров, Дечански псалтир, паримејници: Григоровичев паримејник, Лобковски (Хлудов) паримејник. Исто така за поефикасно документирање на структурата на

лексемите се вклучуваат за анализа и коментарот кон Погодиновиот и кон Болоњскиот псалтир, како и битолскиот, Загребскиот Орбелскиот, Хлудовиот, Шафариковиот триод, Ваташкиот минеј, Станиславовиот пролог, Лесновскиот паренезис и Крнинскиот дамаскин.

Во библиски контекст, називите од областа на релјефот ги среќаваме како божествени форми, поради нивната височина, поради близината до Бога каде што верниците се качувале да се молат, за да бидат поблиску до него (Макаријоска 2013: 50).

Дел од лексемите што овде ги обработуваме, покрај тоа што се среќаваат во старите црковни текстови од XII до XVI век, се среќаваат континуирано и понатаму во понатамошниот период од народниот и од современиот македонски јазик. Во периодот од XIV до XVIII век кога српската редакција и влијание се доминантни на македонската дијалектна територија (Пандев 2000: 5) сепак немало некое посебно влијание врз употребата на лексемите од географската терминологија и евентуална нивна промена.

Лексемите во оваа дисертација, ќе ги разгледуваме и од етимолошки аспект. Инаку зборот етимологија значи ‘точно, вистинито проучување на зборовите’, а што се однесува до почетоките на етимологијата како наука, таа потекнува од многу одамна, уште од античко време, иако како посебна лингвистичка дисциплина во современите европски јазици, почнала да се одделува во почетокот на XIX век, кога, меѓу другото, таа е директно поврзана со појавата на историската и компаративната лингвистика. Во втората половина на XX век, етимологијата почнува да се развива и во словенските лингвистички центри (Цветановски, 2023: 9), а сега имаме чест да се пофалиме со првиот том од Македонскиот етимолошки речник изработен од проф. д-р Гоце Цветановски, чиешто етимологии ги користиме за толкување на овде обработените лексеми.

Во текот на работата најдовме на бројни препреки, но го добивме резултатот што го очекувавме, а тоа е да го докажеме и покажеме континуитетот на македонското лексичко богатство низ вековите, иако скромно, односно само на едно семантичко поле.

Лексиката на семантичкото поле релјеф претставува дел од основниот лексички фонд. Според анализираните географски називи кои се засведочени во овој труд голем дел претставуваат индоевропско наследство, а мал дел имаат балкански корени.

Во основа средновековната географска лексика ќе ја групираме во три семантички полиња и тоа:

Називи за испакнати, ридести земјишни површини: *џланина, ѓора, сџрана, врв, врвче, врше, брдо, брџче, брџце, брџе, вис, височинка, височина, рид, ридџче, риче, ричка, срџ, било, слеме, врл, -а, -о, сџрм, -а, -о, брежан, -жна, -жно, ѓрамада, ѓрмада, веџица, џумба, чукар.*

Називи за вдлабнати земјишни форми: *клисурa, сџеска, џролука, вододелица, водовраќе, дуџка, руџа, јама, јазбина, јазвина, дол, долчка, долче, долченце, долчинка, долина, долинка, раздолци, драѓа, џадина, рудина, џеџџера, џеџџ, џроџасџ, џреслаџ, џреслоџ, џревалец, бездан, џроцеџ, џросек, џраџ, џодиџџе, џлоџџ, џлоџџинка, џоле, џолце, рамнина, рамница, рамен, рамна, рамно, ѓолина, сџила, дeре.*

Општи називи за земјата: *камен, каменлив, -а, -о, каменџџ, -а, -о, каменесџ, -а, -о, каменен, -а, -о, камењар, камењарник, сџџџџа, слаџина, солиџџа, џесок, џесочен, -чна, -чно, џесоклив, -а, -о, белуџрак, белуџџак, белуџок, ѓлина, иловица, црвеница, црница, мел, кремен, биѓор, ѓрохоџ, ѓровоџ, ѓрооџ, карџа, сџена, ѓраѓор, ѓраѓорлив.*

III. Обработка на лексемите

A. Називи за испакнати, ридести земјишни површини

Во оваа група се опфатени оние називи што се однесуваат на сите природни издигнувања (возвишенија) на површината на земјата, од најниските до највисоките форми (ридови, планини, гори).

1. Планина

Лексемата *планина* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во корпусот на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција (РЦЈМ) лексемата *џланина* не се среќава, но таа е забележана во речникот кај Миклошич.

Тој ја бележи именката *плагина*, *плагине* и придавката *плагиньскъ*, пр. *плагинска мегла* (Miklosich 1963 : 569).

Лексемата *џланина* ја сретнуваме и во Речникот од три јазика од 1875 од Ѓорѓија Пулевски. „Што се велит планина: – Одговор. Планина се велит од сува земја свјакоје издигнато, место, које је, многу високо!“ (Пулевски 1875: 21).

Оваа лексема ја нема во библиските текстови од црковнословенскиот период, но ја забележавме во Кониовското евангелие од 19 век напишано со грчки букви. Оваа лексема таму се појавува на 10 места. Пр; *исџинá вџ вџлем, акџ џмаџе вџра колку џно џрну синáџуво, да рџчиџе на вáа џланина: џрџмесџџ се џџ џџџа џáму, и кџ сá џримџсџе, нџ ке бџде нџкуа рабџџа немџжна на вáс. (23) И кá исџџџџ џџџџџџ, сá качџ на џланинаџџа сáм да сá џомџле, и кáџџ да замрáкна, бџше сáм џáму.*

Етимолошка анализа на лексемата *џланина*

Според БЕР, лексемата *џланина* се јавува со две значења. Првото значење на оваа именка се означува со ‘голема надморска височина, возвишение’, ‘куп, грамада, мноштво’, ‘многу високи врвови’. Срхр. *џланина*, словен. *planina*, укр. *џолонина*, чеш. *planina*, словач. *planina*, пол. *plonina*, горлуж. *planina*, доллуж. *plonina*. Потекнува од праслов. **palninā* образувано од **palnъ* со првично значење (за локалитет) ‘пуст, гол’. Сродно е со исл. *fell* ‘планина’, лат. *planus*, лит. *plonos*. Од ие. **pel-*, / **pal-* од еден произлез со *џоле*, *џолиња*. Позајмено во ром. *plănină*, нгр. *πλανίνη*. Второто значење на лексемата *џланина* е ‘шума’ (БЕР, 1996: 302 – 303).

Според Сној, лексемата *џланина* потекнува од прслов. **polnina* која е изведена од **rôlnъ* со значење ‘рамнина, необрасната со дрвја’. Семантичката двојност е разбирлива, бидејќи прасловените живееле во област каде што рамнината била степска, а шумите биле само во планините. Името подоцна почнало да се користи за означување на планини неизраснати со дрвја. Цслов. *planina*, хрв., срб. *planina*, укр. *polonina*, пол. *planina*, чеш. *pláň* ‘*planota*’ (Snoj, 2009: 521).

Според Скок, лексемата *џланина* е општојужнословенски збор. Потекнува од прасловенскиот збор **poln-*, *-/ina* којшто се јавува во две значења: во првото значење се

јавува како ‘пошумено ридско подрачје’, додека второто значење се јавува како ‘топоним’ (Skok 2: 675 – 676).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝланина*

Во Картотеката на МДА во прашањето за ‘*големо возвишение*’ со број 1. од главата бр. XXII во најголем дел од пунктовите лексемата *ѝланина* се сретнува како единствен одговор на ова прашање и тоа во следниве пунктови: (**северно наречје**) Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Кратово (10), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51); (**западно наречје**) Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Гари (68), Ефловец (71), Цепиште (73), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Вранешница (135), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197); (**југоисточно наречје**) Миравци (199), Конско (200), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Судик (232), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240),

Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Г. Белица (267а), Мутулово (311), Крецово (314), Градобој (316), Кулакија (318), С'ботско (326), Црнешево (328), Струпино (342), Попадија (344), Зеленич (352), П'ателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Марковени (367), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), (**западно наречје**) Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Паралелна појава на лексемата *џланина* со лексемата *џора* се среќава во следниве пунктови: *џланина/џора* (*џора* со значење 'дрво'), (**северно наречје**) (9) Псача, (11) Шлегово, (18) Четирице, (19) Младо Нагоричане, (22) Клечовце и (24а) Бујковци, *џланина/џора* (гора со значење шума) (**западно наречје**) (32) Дивле, (74) Клење, (81) Вевчани, *џланина/џора* (гора зашумена планина) (100) Љубаништа, (101) Лескавец, (109) Ресен, (134) Прострање, (136) Кнежино, (137) Попоец, (138) Лешница, (**југоисточно наречје**) (198) Клисуре, (210) Ново Село, (210) Габрово, (218) Нивичино, (219) Подареш, (220) Вељуса, (221) Конче, (230) Штип, (233) Богословец, (236) Злетово, (242) Винаца, (257) Мачево, (260) Пехчево, (261) Берово, (262) Двориште, (267) Раздол, (313) Паратос, (315) Амбар Ќој, (341) Чеган, (361) Горенци, (388) Нивици, (389) Шулин. Двојните форми *пљанина/гора* се среќаваат во (194) Ваташа, и (201) Стојаково, во Муртино пункт бр. (209) се јавува *гора/планина*, во село Тресино пункт (340) ги среќаваме формите *пљанина/горја*, во Неврокоп (284) имаме *планина/г'орето/г'ора*. Во пункт бр. (13) Страцин се среќаваат *планина/корија*, а во пунктот со број (74а) село Стеблево ги сретнавме формите *планина/орман*. И *корија* (когi) и *орман* (orman) претставуваат заемки од турскиот јазик (сп. Видоески 1999: 76, 101).

Лексемата *пљанина* се среќава во следните пунктови од југоисточното наречје: (307) Негован, (316) Градобор, (325) Тушин, (347) Ранци, (348а) Липинци, (349) Емборе. Во пункт со реден број 323 во село Гуменце се среќава формата *пљанина*. Називот *пљанина* се среќава во пунктовите (205) Пирава, (337) Луковец, (343) Г. Пожарско, (348) Тремно, додека пак формата *пљайна* ја сретнавме во пункт (65) во село Баништа. Во сите овие основната форма *џланина* се јавува со некаква редукција на вокалите. Во селото

Голем Папрадник (72) се среќава само формата **пла^нна**, со испуштање на интервокалното **н**.

Лексемата **гора** се среќава во село Савек пункт бр. (300), додека пак во село Сухо (305) и село Висока (306) се јавува формата **гурушка** < *ḡура* < *ḡора*. Се работи за села од Серско и Солунско.

Како синонимна форма на лексемата **ѝланина** се среќава *ḡора*, *ḡурушка*.

Семантика на лексемата *ѝланина* во современиот македонски јазик

Кај Зозе Мурговски, за лексемата **ѝланина** во Толковниот речник на современиот македонски јазик се среќаваат следниве значења:

1. Големо и нагло природно издигнување на земјината површина; голем или висок и стрмен рид;
2. Голем куп или количина;
3. Огромен човек или предмет: голем е како планина (ТРСМЈ, 2011: 896).

Во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* од Божидар Видоески се среќава следното значење за лексемата **ѝланина** ‘големо возвишение’ (Видоески 1999: 109).

Како што може да видиме, лексемата **ѝланина** од семантичкото поле релјеф и геолошки состав на земјата во ТРМЈ се среќава со три значења, и тоа; како голем или висок и стрмен рид, како голем куп или количина и со фигуративно значење, ‘голем е како планина’, додека пак во Картотеката на РЦЈМР во периодот од XII до XVI век оваа форма не се среќава. Лексемата **ѝланина** се среќава подоцна во народниот говор, односно во дијалектите на македонскиот јазик, како што потврдиме и со материјалот од Кониовското евангелие од 19 век.

1.1. Гора

Лексемата *гора* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во РЦЈМР, е обработена лексемата *гора*, којашто се јавува со две значења. Првото значење е: *планина, предел, шума*: οὐρανὸν ἔκτισεν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ὄρη Mt5,1 Rad; «*Гора*» лакотъ врзхоу възнесе са вода и покрзи възса *горзи* πάντα τὰ ὄρη Gn7,20 Grig; *гора* во «*Вавилон*» г^осподънѣ голѣгоѣа естъ яко на неи спкасениѣ вѣсемоу мироу сздѣа са ὄρος γὰρ ἅγιον comPs3,5 Rog; пасѣше ωвцѣ на *горѣ* ἐν τῷ ὄρει 92v26Stan.

Во рамките на ова значење, во Речникот се издвоени неколку синтагми во кои партиципира именката *гора*, како составен дел од топоним: **ДИВНАТА ГОРА**, Дивна Гора, планина меѓу градовите Антихонија Сириска, Селеквија и Роса, на која се подвизувал и изградил манастир и црква преп. Симеон Столпик Помладиот, наречен Дивногорец: *Манастир* м^ати бѣше свѣт^аго с^имѣона иже на *дивнѣи горѣ* ἐν τῷ θαυμαστῷ ὄρει 161b15Vtš, потоа: **ЕЛЕОНСКА(ТА) ГОРА, МАСЛИЧНА(ТА) ГОРА**: сѣд^аш^оу емоу на *горѣ елеонстѣ* εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν Mc13,3 Dbm; придѣте збо възидѣмъ вѣрни на вышнаѣ *горѣ масличнѣ* ἐπὶ τὸ μετέωρον ὄρος τῶν ἐλαιῶν 235d29Ogb; сѣд^аш^оу емоу на *горѣ елеонстѣ* εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν Mc13,3 Dbm, потоа: **КАРМИЛЬСКАТА ГОРА** – *ὄρος Καρμήλιον*. *гора* же *карминлскаа* вѣ свыше и ѿ на чала имѣнованна пророкѣ илю то ὄρος δὲ τὸ Καρμήλιον 151r10Kgn, **СИНАЙСКА(ТА) ГОРА, СИНА, СИНАА, СИНАИ ГОРА, СИНАЙСКА(ТА) ГОРА** – *Σινᾶ ὄρος, Σιναιῶν ὄρος, хоривьска(ТА) ГОРА, ГОРА ХОРИВЪ* – *ὄρος Χωρήβ*: *сина* во еста два завѣта единъ оубо ѿ *горзи синанскзиѣ* ἀπὸ ὄρους Σινᾶ G4,24; **СИНОВА, СИОНСКА(ТА) ГОРА** – *Σιών ὄρος*: нѣ пристѣпите збо въ *синовѣ горѣ* и къ градуу вогда жива ероу х^оалима к^ев^еснаго Σιών ὄρει Hb12,22 Kap; **ТАВОРСКА(ТА) ГОРА**: *таворьскаа гора* свѣтомъ покриваше се 209a20Vtš.

Како синоними на лексемата **гора** во Речникот се посочени именките **врздо**, **хлзмз**.

Второто значење на лексемата **гора**, е адвербијално, при што оваа именка се јавува во состави со предлог: **отз горзи до дола, до долз, до низоу, до низз**, со значење: од горе до долу: и опона црковна разздрз са на двоє *отъ горын до дола ап' ѡνωθεν* εως κάτω Mc15,38 Dbm; *ѡ горѣ до низоу* Mc15,38 Dbj; хризмж наричетз крзщениа ежже помаззжтз са вѣрзнии *отъ горзи до низоу* απὸ ἄνωθεν εἰς κάτω comPs132,2 Bon; *ѡ горы и до доль* comPs132,2Pog. Во ова значење, во Речникот се издвоени следниве синоними: **горѣ** (отз ~ до низоу), **отзвзше** (~ до низоу), **сзвзше** (~ до ниже, до низоу, до низз).

Лексемата **зора** покрај тоа што се среќава во Речникот, неа ја среќаваме и во Тиквешкиот зборник од 16 век, пр: **гора**: изиде из горе 56 (Пандев, 2000: 42).

Етимолошка анализа на лексемата **зора**

Според МЕР, лексемата **зора** се јавува со знач. 'место обраснато со дрвја; планина'. Доаѓа од псл. *gora; сп. стсл. goga, буг. зора, срп. зора, хрв. gòra, слн. góra, слч. hora, чеш. hora, глуж. hora, длуж. gora, пол. góra, рус. зора, укр. зора, блр. зара. Псл. *gora како сродна форма се среќава со литв. giri 'шума', латв. dzira, dzire 'шума', стинд. giriḥ 'брег, височинка', авест. gairiš 'планински венец', сите од пие. *gwer(H)- 'планина со шума'. За пие. збор се претпоставува првобитна и-основа (*gwer(H)-i), одразена во индоиранските јазици, а подоцна и во балтичките јазици како а-основа, додека пак, потеклото на псл. а-основа не е сосема јасно; таа можеби настанала преку реинтерпретација на архаичниот локатив на i-основа. Таа можела да настане со реинтерпретација на архаичниот локатив на i-основа на *-ē: *gorē (в. горе). Изворното значење било релјефниот облик, што во балтословенскиот преку шумските возвишенија се пренело на вегетацијата. Според Аникин (11: 220–224) сродно е со литв. girià 'голема шума', латв. (dial.) dziņa, dzire 'шума', прус. garian 'дрво', стинд. giri-, авест. gairi- 'гора, планински венец, планина', алб. gur f., gurë pl. 'карпа, камен' (<*g^ueri-), илир. (ороним) Bora, можно и грч. βορέας 'северен ветер' и др. Ало-фонијата во коренот на пие. лексема (*g or-/*g r -) и разликите во образувањето на зборот во слов. (ā-ос o a), блт. (а-основа, é-

основа и др.), стинд.(*i*- основа) укажуваат на стара консонантска основа. Значењето ‘шума’ (‘дрво’) во балтичките и во некои словенски јазици обично се објаснува со ‘планина покриена со шума’. (Цветановски, 2025, 349)

Што се однесува до потеклото на лексемата *žora*, овој збор е прасловенски, сесловенски и балтословенски. Според Скок, оваа лексема се употребува со три значења: 1 брег, рид, 2 голема шума [...], 3 лозје (Скок I, 1971: 589). Скок ги посочува и сите позначајни изведени зборови од оваа лексема. Според Сној, потеклото е од стцслов. *gora*, хрв., срп. *gòra*, рус. *gorá*, чеш. *hora* ‘гора’. Прасловенското *gorǎ е изведенка од индоевропскиот корен **gʷerH-* ‘гора’, од којшто е добиено и стинд. *giri-*, ав. *gairi-* ‘гора’, лит. *girià*, лет. *dziŕa* ‘шума’, лит. *pugarà* ‘планински венец’, алб. *gur* ‘камен, карпа’, гр. *deirós* ‘височина’, *boréās* ‘северен ветар’, [...] и староирски *bairenn*, бретонски *brennik* < келтски *barinā ‘карпа, карпесто тло’ < **gʷrH-ino-* (Rus. Matasović, ustno) (Snoj 2009: 182).

Дијалектолошка анализа на лексемата *žora*

Во обработката на лексемата *žora*, како посебна единица во картотеката на *Македонскиот дијалектен атлас*, за разлика од другите досегашни лексеми кои што ги обработувавме каде што сретнавме повеќе форми и каде што се јавуваа на различни пунктови, за оваа лексема не најдовме материјал.

Единствен материјал за лексемата *žora* на кој најдовме, е во селото Тајмиште пункт број (141). Но, мора да истакнеме дека има вкупно 45 пунктови во коишто лексемата *žora* се јавува паралелно со *īланина*, што значи дека оваа лексема со значење ‘планина’ сè уште се употребува во македонските дијалекти, но не на целата територија.

Семантика на лексемата *žora* во современиот македонски јазик

Во современиот македонски јазик лексемата *žora* се среќава во Толковниот речник на македонскиот јазик, и тоа со две значења. Првото значење на лексемата *žora* е ‘место обраснато со дрвја’; шума. Пр. *Јаворова žora. Гора зелена*. Додека пак второ значење го среќаваме во архаична функција со значење на ‘планина’. Пример: Скопска Црна Гора. (ТРМЈ, том I, 2003: 100).

Од погореизнесеното можеме да дојдеме до заклучок дека лексемата *žora* и во РЦЈМР и во ТРМЈ се среќава со две значења. Во РЦЈМР првото значење на оваа лексема се јавува како *їланина, їредел, шума*, а пак второто адвербијално значење е во состави со предлог. Во *Толковниої речник на македонскої јазик* првото значење е *месїо обраснаїо со дрвја; шума*, што е покриено со дел од значењето број 1. во црковнословенскиот, додека значењето на планина (исто под бр. 1. во РЦЈМР) овде се смета за второ значење и за архаично. Адвербијалното значење е сосем изгубено во современиот јазик. Од ова може да заклучиме дека лексемата *žora* е стар прасловенски збор којшто континуирано се јавува од црковнословенскиот период до денес, со тоа што неговата семантика е видливо стеснета само на значење ‘место обраснато со шума’.

2. Страна

Лексемата *сїрана* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Картотеката кон Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција, лексемата *сїрана* има повеќе значења:

Првото значење на оваа лексема е: *сїрана, раб*; – *μέρος, μερίς κλίτος, τα πλάγια, (τὸ) πέραν, ὄρμος*;

μέρος (*дел од целина – їарче, должностї, месїо, својсїво, ранē*): *вѣрьзѣ ѿ деснѣж странѣ мрѣжѣ εїς τὰ δεξιὰ мέρη J21,6 Јов* (Фрлете ја мрежата од десната страна);

(*κλιτύς*) *жена твоѣа їако лоза плодовита въ странѣ домоу твоєго τοїς κλίτεοїς Ps127,3* *Вон*; (*Жената во домот твој ќе биде како лоза плодовита*).

πέραν *а) їреку, на онаа сїрана, на друѣиої брегѣ; б) їреку на друѣаїа сїрана на земјаїа*); *ї прѣшїше ѿтѣдоу на оноу странѣ оучекѣнїци єго забвїшѣ хлѣбѣ възати εїς τὸ πέραν Mt16,5 Krat*; (*И преоѓајќи на спротивната страна, учениците Негови забораваја да земат леб*).

ὄριον (*меѓа, граница, крај*) ТОГДА ИРОДЪ ВИДѢВЪ ЯКО ПОРЖГАНЪ БЫ ѿ ВЛЪХУВЪ РАЗЪГНѢВАВ СѦ ЗѢЛО И ПОСЛА ИЗЫТИ ШТРОКЫ СЖЩЕЕ ВЪ ВИФЛЕЕМѢ И ВСѢ *στράμη* ЕГО ѿ ДВОЮ ЛѢТОУ И НИИЖ ПО ВРѢМЕНОУ ЕЖЕ ИСПИТА ѿ ВЛЪХОВЪ *τοῖς ὀρίοις* Mt2,15 Kpat; (Тогаш Ирод, кога виде дека мудреците го измамија, се разгневи многу и прати, та ги уби сите младенци во Витлеем и по целата негова околина од две години и помали, според времето што точно го беше узнал од мудреците).

(*ἐκ πλαγίων*) (*о̀йс̀ѝрана, с̀ѝранично*) СВЪРЪШАА СТВОРИШИ КОВЧЕГЪ И ВЪ ЛАКОТЪ СΚΟΝΖΥΜΕШИ СВЪРЪХЪ ДЪВРИ ЖЕ КОВЧЕГЪ СТВОРИШИ ВЪ *στράμη* ПОДНИЦЪ ·Б·КРОВНЪИ И ·Г·КРОВНЪИ СТВОРИШИ *ἐκ πλαγίων* Gn6,16 Grig (Направи и прозорец на ковчегот, и засводи го на еден лакот одозгора; стави му и врата на ковчегот отстрана и нека има три ката во него: долен, среден и горен).

(*τὰ μέρη*) (од *μέρος*) ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ ИМЪ ВЪВЪРЪЗѢТЕ О ДЕСНАЖЪ *στράμη* КОРАБЛѢ МРѢЖЖ И ОВРАЩЕТЕ *τὰ μέρη* J 21,6 Dbm; (А Он им рече: Фрлете ја мрежата од десната страна на коработ и ќе најдете!).

Во рамките на ова значење се издвојуваат и две метафорични значења:

а) *ἀπόφασις* (*неѓирање, мислење, сур, ѿолкување, с̀ѝав*) ГИ ИЗБАВИ НА ШОУЖЪ *στрани* И СПѢБИ НА ДЕСНАГО СТОРАНИѢ ЯКО МИЛОСТИВЪ ЧЛБЦЪ *ἀποφάσεως* 128r25 Zag; (Господи избави нѣ од левата страна и потсети нѣ на постоењето од десно, како што е милостивиот човекољубец).

б) (*αἰτία*), (*ѿричина, ѿовод, вина, обвинение*) ѿ НЕМЖЕ СТАВШЕ КЛЕВЕТНИЦИ НЕДИНОЖ ЖЕ *στраны* ПРОТИВНИХЪ ИХЪ ЖЕ НЕПЩЕВАХЪ АЗЪ *αἰτίων* A25,18 Str (и кога застаана околу него обвинителите, не изнесоа никакво обвинение против него, како што претполагав).

2) Второто значење на оваа лексема е: а) *земја, облас̀ѝ* – (*χώρα*) и се јавува во следниве примери: прѣидоша на шнь поль морѢ ВЪ *στράμη* ГАДАРИНСКЪ *χώρα* Mc5,1 Rad:

Премина *οἴαδε* море, во *σῑранай̄а* Гадаринска; и пастири еже бѣхъ въ тоижѣ странѣ *τῆς χώρας* L2,8 Kpat; (Имаше пастири во тој крај, кои ноќеваа таму и го чуваа своето стадо); *ἰσ̄* же въ жидовеѣхъ к томоу не явѣ хождаше нъ иде *ῶ* тждоу въ *странѣ* близъ поустынѣ въ ефреми нарицаеми *γῆα* и тоу живѣаша съ оученикы своими *τὴν χώραν* J11,54 Rad; (Заради тоа Исус веќе не одеше јавно меѓу Јудејците, а оттаму отиде во еден крај, близу една пустина, во градот наречен Ефрем, и таму се задржа со учениците Свои).

Во рамките на ова значење се издвојува и значењето *околина, област, регион*, посочено во следниве примери: и исхожаше *γλ̄α* о немъ въ всѣкомъ *μῆ* и *странѣ* и въставъ изъ сьн̄мища L4,37 Kpat; (Па се разнесе глас за Него по сите околни места); изыде слово се по всѣи июудѣи *ω* немъ и *ἵ* всѣи *странѣ* L7,17 Rad; (И се разнесе овој глас за Него по цела Јудеја и по целата околина); тогда сщце̄ въ иудеѣ да вѣгажть въ горѣ и иже посрѣдѣ его да не исходатъ и иже въ *странахъ* да не вѣходатъ въ нъ L21, 21 Rad (Тогаш, оние што се наоѓаат во Јудеја, нека бегаат во планините; и кои се во градот, да излезат од него; а кои се по околните места, нека не влегуваат во него).

(*περίχορος*) (*сосед, соседство*) тогѣ исхожаше къ немуъ весь *ἱερ̄λμ* и всѣ *ἰοудеα* и вса *страна* *ἰορδανскаа* ἢ *περίχορος* Mt3,5 Kpat (Тогаш од Ерусалим и цела Јудеја и од целиот крај Јордански доагаа при него);

како и значењето *сѣранска држава, туѓа земја*: атинѣне же вси пришедше и-*странѣ* ни въ чтоже ино праз(дъ)ни бѣха или глаголашти чесо слышати новое A17,21 Str (А, пак, сите атинѣани, како и туѓинците, кои живееја при нив, во ништо друго не сакаа да го поминуваат времето освен во тоа – да зборуваат или да слушаат за нешто ново).

(*πόλις*) (*место за размена, градо, главен градо, ѣаѣковина, и жиѣелиѣе на градо или земја*) и познаше и мнозѣ и пѣши *ῶ* всѣ *странѣ* притекоша тамо *τῶν πόλεων* Mc6,33 Kpat; (и Го познаа мнозина, па пеш од сите градови тргнаа таму).

κατώτατος (*долу, надолу во длабина*) сние въ прѣисподна страна *ζεμα* κατωτάτους 169r22 Zag: (Се симна во подземје).

φῶς (*свейлина, зорен свей*) оугождж прѣды гмь въ *странѣ* живѣщїи φωτί Ps55,14 Dĉn (За да му угодам на Господ во земјата што живееше).

παρεμβολή (*шабор, ойишина, касарна, распоредување на војска*) глагола господъ монсеѡвы лицемь къ лицуу како кто възглаголетъ къ своемъ дрогоу и посланъ бываше въ *странѣ* τὴν παρεμβολήν Ex 33,11 Lobk (И тогаш, Господ зборуваше со Мојсеја лице в лице, како што човек зборува со пријател свој. Потоа Мојсеј се враќаше во таборот).

3) Трето значење на оваа лексема е горски крај (гора), ὄρεινῆ и бѣ стрѣ на вѣѣ живѣщїи окръть его и вьсѣи *странѣ* ѿуденствїи и повѣдаемы вѣхъ вси глы сїи τῆ ὄρεινῆ L1,65 Крат (И се уплашија сите што живееја околу; и прикажуваа за сето тоа по целиот крај Јудејски).

νάπη (*шумовиѡо месѡо, ѡпростор со сенка*) и ѣко *странѣ* ѡсѣнѣашѣ и ѣко сѣди при рѣкахъ и ѣко скинїа аже вздржжїи господъ и ѣко кедри при рѣкахъ νάπη Nu24,6 Grig (Тие се распростираат како дубрави со сенки, како градини крај река, како куќи што ги изградил Господ, како кедри крај води).

ὁδός (*месѡо, улица, ѡаѡ*) ѣгѣ прїдешїи въ славетїи си англѣкими силѡи и сѣдешїи на прѣстолѣ исѣ соудити не ѡлжчи мене пастироу блги и *странїи* деснѡ *ὁδους* 142r21 Zag (Кога стана славен со ангелските сили и седеше на престолот Исусе, немој да судиш и да ме одвоиш мене пастирот добар од праведните (т.е. од вистинскиот пат).

4) Четврто значење на оваа лексема е *кула, ѡврѡина, сидина, пѣруос* и на всѣкж *стрѣнѣ* взїсокж и на всѣкж стлзпѣ взїсокж пѣруон Is2,15 Grig (Против секоја висока кула и против секоја цврста сидина).

τείχος (*у̀й̀врoгeнo мeсѣo, сuд, љ̀врoиnа*): Ѡ сѣвeрa зeмн глaгoлeтѣ гoспoдѣ и прѣдѣтѣ и пoстaвaтѣ кѣждo прѣстoлѣ свoи нa прѣдѣдвeрнe врaтѣ eрoуcαλѣмѣскѣ и нa вѣсa *στранзи* ωκρѣστѣнѣиa eгo и нa вѣсa грaдѣ иoдoвѣ тѣ *τείχος* Jr1,15 Grig (Заштo, eтe, Јас кe гѣ свѣкaм сѣтe плeмѣнѣ нa сeвeрнѣтe цaрствa – вeлѣ Гoспoд – и тѣ кe дoјдaт, и сeкoј кe гo пoстaвѣ прeстoлoт свoј прѣ влeзoт нa eрyсaлѣмскѣтe пoртѣ, oкoлy сѣтe сѣдѣштa нeгoвѣ и вo сѣтe јyдeјскѣ грaдoвѣ).

Во рaмкѣ нa oвa знaчeњe кaкo нѣјaнсa гo издвoјyвaмe знaчeњeтo *љoкpиeнo мeсѣo, шaљoр, чaдoр, кoлѣбa*, штo oдгoвaрa нa грчкoтo σκηνωμα: и вѣкѣтѣ ѣкo вѣздвѣгнѣтѣ сa љoдѣ *ω στранѣ* свoиѣх прѣдѣ нeрдaнѣ eрeн жe вѣздвѣгнѣтѣ кѣвoтѣ зaвѣтa гoспoднѣ τὸν σκηνωμα Jos 3,14 Grig (И тaкa, кoгa нaрoдoт тргнa oд шaтoрѣтe свoѣ, зa дa гo мѣнe Јoрдaн, и свeштeнѣцѣтe гo пoнeсoа кoвчeгoт нa зaвeтoт Гoспoдoв прeд нaрoдoт).

5) Кaкo пeттo знaчeњe нa oвaа лeксeмa сe јaвyвa знaчeњeтo *нaрoд, ѣθνoс*: и прoпoвѣдaтѣ сa вѣ нѣмa eгo пoкaянѣнѣ вѣ Ѡпoуѣнѣнѣ грѣхoвe вѣ вcѣхѣ *στранaхѣ* и aзѣцѣхѣ нaчeнѣшe Ѡ eрoуcαλѣмѣ τὰ ἔθνη L24,47 Rad (И дa бѣдe прoпoвeдaнo вo Нeгoвoтo имe и пoкaянѣнѣ и прoштaвaњe нa грeвoвѣтe кaј сѣтe нaрoдѣ, пoчнyвaјкѣ oд Eрyсaлѣм).

φυλή (*љpѣјaљѣлcѣѣвa, љpѣјaљѣлѣ, рoднѣнѣ, свoѣ лyѣe*): тoгдa жe вѣсплaчaт сa *στранѣ* зeмнѣнѣ *αἱ φυλαί* Mt24,30 Kгр (кe сe рaсплaчaт сѣтe зeмнѣ плeмѣнѣ).

τοπάρχης (*лoкaлeн у̀й̀рaвѣљѣл*) и пoслa нaвxoдoнoсoрѣ цѣсaрѣ сѣврaтѣ вcα ипaтѣ и вoeвoдѣ и мѣстѣнѣиa кнaзa *στранaмѣ* и влaдѣкѣ и вoeвoдѣ и мжyтeлa τὸν *τοπάρχης* Dп3,2 Lobk (И нaрeдѣ цaрoт Нaвxoдoнoсoр дa сe сoбeрaт сѣтe лoкaлнѣ упрaвѣтeлѣ, нaмeснѣцѣ, вoјвoдѣ, врxoвнѣ сyдѣнѣ, рѣзнѣчaрѣ, зaкoнoдaвцѣ, сyдѣнѣ и сѣтe oблaснѣ упрaвѣтeлѣ.)

Во рaмкѣтe нa oвa знaчeњe сe издвoјyвa и спeцѣјaлѣзѣрaнoтo знaчeњe нa oвaа лeксeмa, *љyѣнѣ нaрoдѣ, љaгaнѣ, вaрвaрѣ, сѣтpаnцѣ*: oуcтѣнѣ мoѣмѣ слѣзшaтѣ *στранaмѣ* слoвo вoжнѣ A15,7 Slep (oд мoјaтa yстa дa гo чyјaт тyгѣнѣцѣтe слoвoтo eвaнгeлcкo).

Сите преводи на грчките лексеми (што се среќаваат како паралели на црковнословенскиот збор *сѣрана*) се според Стјепан Сенц (в. Литература).

Етимолошка анализа на лексемата *сѣрана*

Според Сној, потеклото на лексемата *сѣрана* е сесловенски и прасловенски збор од прасловенската форма **stōrnъ*. Се развило од **storhn-*, со дериват од основата **sterh-*, ‘раширени’ (Snoj, 2009: 702). Истата лексема е карактеристична за сите словенски јазици: срп. и хрв. *strana*, ‘страница’, словен. *strana*, ‘strana’, *сѣрус. страна*, рус. *сѣорона́* ‘страна, укр. *сѣорона́*, чеш. *strana* ‘страна, насока, партија’, словач. *strana* ‘страна’, пол. *strona* ‘страна’, горлуж. *strona* ‘страна’, доллуж. *strona* ‘страна’ (БЕР VII: 488–489).

Фасмер наведува индоевропски паралели со истиот корен стинд. *strnāti*, *strnōti*, грч. *στóρνιμι* и латински *sternō*, *strāvi* (Фасмер III: 768).

Дијалектолошка анализа на лексемата *сѣрана*

Во дијалектолошките материјали коишто се обработени во Картотеката во Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик покрај други лексеми е обработена и лексемата *сѣрана*, која подетално ја обработуваме овде. Ќе ги анализираме најпрво формите што се добиени како одговор на прашањето бр. 3. од главата XXII од *Прашалникој за Македонскиој дијалектѝен аѝлас*, т. е. прашање за лексемата *сѣрана*. На прашањето дали на информаторите им е позната оваа лексема со значење на некакво возвишение, се добиени различни одговори, кои ги анализираме подолу во текстот.

Лексемата *сѣрана* во својата основна форма без никакви формални и семантички разлики се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегѓане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Сараќино (46), Милетино (47), **(западно наречје)** Жерноница (58), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем

Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Ѓавато (110), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Сочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранешница (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Туин (143), Светорача (144), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), Клисуре (198), **(југоисточно наречје)** Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Раздол (267), Сухо (305), Висока (306), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешчево (328), Луковец (337), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Ранци (347), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Тиолишта (362), Марковени (367), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во Картотеката на Македонскиот дијалектен атлас се среќаваат форми со темниот глас *ǣ* пред и по *p*, односно *сѣрѣна* / *сѣрѣна*. Лексемата *сѣрѣна* е регистрирана во следните пунктови: **(западно наречје)** (49) Тумчевиште, (50) Волковија, (51) Пожаране, (52) Печково, (54) Куново, (57) Маврово, (79) Ржаново, (80) Боровец, (82) Глобочица, (85) Струга, (95) Рамне, (95а) Којнско, (96) Пештани, (99) Трпејца, (100) Љубаништа, (101) Лескоец, (102) Стење, (103) Љубојно, (107) Претор, (108) Царев Двор, (113) Крушје, (114) Речица, (142) Букојчани, (385) Гломбочани, (387) Л'к, додека пак лексемата *сѣрѣна* се среќава во пунктовете: **(југоисточно наречје)** (361) Горенци, (376) Крчишта, (377) В'мбел, (390) Граждено.

Во пунктот со реден број 151 во село Н. Брезница се среќава формата **стрна**, додека лексемата **стрна** ја среќаваме во следниве пунктови: (47) Милетино, (48) Челопек, (88) Ботун, (93) Оровник, (386) Леска, (388) Нивици, (389) Шулин, додека пак во пунктовете (81) Вевчани, (86) Радожда се јавува лексемата **стърна**. Формата **странка** (сп. *сїранка оо Осој, и оо Присој*) ја сретнавме во пункт (149) во село Белица. Сите наведени села се од западното наречје.

При обработка на лексемата **страна** во одредени пунктови не се среќава каква било форма на оваа лексема, и тоа во пунктовете: (106) Арвати, (256) Стар Истевник, (87) Волино, (115) Смилево, (383) Ошчима.

Двојни форми на оваа лексема среќаваме во повеќе пунктови. Во пунктот со број (173) Слечче сретнавме форма **страна//скапец**. Во пунктот (365) Хрупишта се среќава **страна//плај**. Во (368) Добродолишта ја среќаваме двојната форма **плај//сторна**. **Стърна//срана** се среќава во пункт (150) Здуње, во пунктот со број (386а) во Пустец имаме форма **плато//стърна**. Во пунктот со број (4) во село Габер, се среќаваат лексемите **страна//стрна**, во село Ростуше, пункт број (60) се среќава двојна форма **сърт//страна**, додека пак во пунктот со реден бр. (315) Амбар Ќој среќаваме форма **страна//стърница**. Во пунктот (29) во Немањинци ги среќаваме формите **вр//врот**. Формите **осой//присой** ги сретнавме во пунктот (41) во село Лешок. Исто така и во Ресен пункт број (109) се среќава **стърна//полите** на планината (*шїука ѝасайї овциїїе*).

Формата **скайец** што е дублетна форма во пунктот Слечче (173) засега е со нејасно потекло.

Во пунктот со број (60) во село Ростуше се среќава двојната форма **сърт//страна**, со тоа што лексемата *сърїї* се јавува со значење за ‘страната и горниот дел’.

Во пунктовете (368) Добродолишта, (369) Езерец ја среќаваме формата **плај**. Кај пунктот со реден број 255 во село Тработевиште се среќава само лексемата **падина**, додека кај Дворише пункт број (262) среќаваме форма **пола**. Во Г. Белица со пункт број (267а) ја сретнавме формата **стриниште**. Лексемата **срана** ја среќаваме во Брезно(42), Теарце(43), Ротинце (44), Савек (300), Стровија(172) и Неврокоп (284).

Лексемата **страна** ја сретнавме во следниве пунктови (316) Градобор, (330) В’дришта, (348) Тремно, а во пунктовете (323) Гуменце и (340) Тресино се среќава формата **странѝ**. Сите се во југоисточно наречје.

Во *Географската терминологија на дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата **сѝрана** е со значење ‘страна на планина, на река; речен брег’ (Видоески 1999: 152).

Како синонимни форми се среќаваат: **скаѝец, ѝлај, ѝлаѝо, вр, осой, ѝрисой, ѝагина, ѝола**.

Како што споменавме погоре, во Картотеката на Македонскиот дијалектен атлас покрај основната форма **сѝрана** сретнавме и други форми различни од основната лексема и овие различни форми во *Географската терминологија на дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески се јавуваат со следниве значења:

Лексемата **ѝлај** ‘планинска страна’, **ѝлај** ‘стрмен брег на река’, **ѝла** – **ѝлаш** ‘речен бран’ срхр. **ѝлај** ‘мала рамнинка под брдо’, алб. **plaj**, гр. **πλάγιος** ‘стрмен брег покрај море’ (Видоески 1999: 108).

Лексемата **ѝлаѝо** се јавува со значење на ‘големо возвишение со рамнина на врвот или со влечеста површина со стрмни отсеци’ РМЈ, фр. *plateau*, ром. *platou*. (Видоески, 1999: 109).

Лексемата **срѝ** е со значење на ‘гребен на рид или на планина; рид со остро било’ РМЈ, сѝрѝ Кукуш, сѝрѝ Вевчани (Стр), т. *sirt* ‘рбет, плеќи’ (Видоески 1999: 150).

Според Видоески лексемата **врв** се јавува со значење на ‘највисокиот дел на планината’, РМЈ, ‘горниот, изворишниот дел на река’, дијал. *врх, врх, вр, вар, вѝр, вѝрф, вѝрф, вер*, стсл. *врзхз*, слов. *vřh*, буг. *врѝх*, рус. *верх*, ром. *vřf* (Видоески 1999: 35).

осој,-ои ‘влажно и студено место каде што сонцето не грее’, РМЈ, ‘планинска страна што е помалку изложена на сонце’ (Видоески 1999:102).

ѝрисој ‘место изложено на сонце; обично стрмна страна што ја грее сонце’ РМЈ, (Видоески 1999: 123).

ѝола, ‘највисокиот дел на планина што допира до рамницата’, стсл. *пола*, срхр. *ѝѝла*, буг. *ѝола*, рус. *ѝола* (Видоески 1999: 113).

ѝадина ‘планинска страна, долина меѓу два брега’ РМЈ, срхр. *ѝадина*, буг. *ѝадина* (Видоески 1999: 103).

Семантика на лексемата *сѝрана* во современиот македонски јазик

Лексемата *сѝрана* во *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик* се среќава со следниве значења:

1. Гранична површина на некое тело или гранична линија на некоја површина. *Јужна сѝрана на ѝерасаѝа.*
2. Една од површините на нешто, лице и опачина на некој предмет. *Горна сѝрана. Од оваа сѝрана е лицето на ѝѝофоѝ.*
3. Крај, предел, територија на една земја. *Тој е од нашиѝе сѝрани.*
4. Дел од подножјето до врвот на рид, планина и сл. *На сѝрмнаѝа сѝрана на ридоѝ има убава шумичка.*
5. (мат.) Плоштина, линија што ограничува, заградува геометриско тело. *Пресметај ја должинаѝа на сѝраниѝе на ѝриаѝолникоѝ.*
6. Поединец или колектив што се бори за нешто наспроти некого (на суд, во војна, полемика и др.). *Победничкаѝа сѝрана ја славеше ѝобедатѝа.*
7. Линија на крвно сродство. *Роднина ѝо ѝаѝѝкова сѝрана.*
8. (прен.) Сфаќање, гледиште, став, становиште. *Од наша сѝрана ние си ѝо кажавме својоѝ сѝав. Од нивна сѝрана добивме неѝаѝивен одѝвор на ѝисмоѝо.*
9. (прен.) Особеност, црта. *Научнаѝа сѝрана на моноѝрафијаѝа е изоржана.*
10. Секоја одделна страница во една книга, тетратка, нотес, весник и др. *Тексѝоѝ се наоѝа на ѝоследнаѝа сѝрана од весникоѝ.*
11. (арх.) Мера – половина товар. *Товар дрва изѝорела / сѝрана борина исѝейила* (нар. поез.). (ТРМЈ V, 2011: 584–585)

Ако ги согледаме значењата на лексемата *сѝрана* во црковнословенскиот и во современиот македонски јазик, ќе заклучиме дека едно од значењата од црковнословенски сосема исчезнало во современиот јазик, а тоа е значењето на *народ* дадено погоре под реден број 5.

Преносните значења што ги имаме во современиот јазик сите се базираат на метафоризација на првото значење што оваа лексема го има и во црковнословенскиот и во современиот македонски јазик, а тоа е гранична површина или гранична линија.

Лексемата *сѣрана* во црковнословенските примери кога се употребува со значењето на *народ* или група луѓе што се на некоја функција односно на некоја страна на државниот поредок, на современ македонски јазик се изразува со лексемата *народ*, но и *ѿлеме*, *сосеод* и сл.

3. Врв

Лексемата **врв** (*врзхъ*) во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во РЦЈМР (II, 2023: 136) е обработена лексемата *врв* со значење: **врзхъ¹**, *врв*, *ѿлеме*, *највисокиоѿ дел на ѿланина* грч. ἄκρον, κορυφή, οφρύς, κεφαλή, στέγη; и въставше изыгнаша и вънь из грѣ и вѣдоша до *врѣху* горы на неиже грѣ ихъ създавъ вѣше L4,29 Rad; крѣсть на *врзѣ* горы голзгоѣзи comPs71,16 Bon.

Исто така, оваа лексема е забележана и со фигуративно значење, со оглед на жанровскиот карактер на текстовите што партиципираат во базата на Речникот: fig. **вѣнецъ** во[во] благодѣти примѣши на *врзѣ* твоѣмъ Pt1,9 Grig. новии ты выскты да въкъды дѣломъ рогы съвыше и злифаньнии масла на цѣсарьскыи *врѣхъ* ти помаза доухомъ та прѣславне 228vStan.

Како синонимна форма се среќава краи.

Лексемата *врв* во Речникот е нотирана и во следниве состави, каде што составот има адвербијално значење: **до врѣха** adv. *до зоре*; и напльнишъ а до *врѣха* J2,7 Dbm; и вѣдѣние ихъ вѣко вѣдѣни лектора вѣко вѣдѣние огнѣ взнатрѣ адоу его ѿкрѣстьтѣ ѿ вѣдѣниѣ чрѣслъ ꙗ до *врѣха* и вѣдѣхъ и ѿ вѣдѣниѣ чрѣслъ и до низоу вѣко вѣдѣние ѿгнѣ и зарѣ его ѿкрѣстьтѣ Ez1,27 Grig и **съ врѣху**, **съврѣху** adv. *оозѣора*: вѣ же одежда нешьвена *сврѣхъ*

истъкана J19,23 Dbm. Освен тоа, оваа лексема партиципира и во составот **до врџа плодз творити** ‘*оава йлоо, созрева*’: а падшее въ тръни си сѣтъ слышѣши и ѿ пѣчѣли богатствиа и сластми житєнскыи мимоходаши подаблѣжт са и не до *врџа* плода творатъ L8,14 Kgr (РЦЈМР, II, 2023: 137).

Речникот бележи дека односнава лексема се јавува и во функција на предлог со генитив (праер. cum gen.) – **врз нешѣо**: се дахъ вамъ всака трѣва сѣменита сѣжца сѣма еже естъ *сврџоу* всеа землѣ Gn1,29 Lobk.

Во истражувањата на Макаријоска, Павлеска-Георгиевска (2013: 51) лексемата *врв* е посочена од запис од 1913 год.: и тоа стрелеха отз раиуянски хридз, а сзрѣзски от цзрни врџз. Од самава реченица може да се види дека се работи за два топонима: топонимот Рајчански Рид и топонимот Црни Врв, претпоставуваме во напис за Втората балканска војна¹.

Етимолошка анализа на лексемата *врв*

Потеклото на лексемата *врв* е од прасловенското **vr̥xъ*², поврзано и со лит. *viršùs*, лет. *viršus* ‘vrh’ и со стинд. *váršīyas*- ‘повисоко’, прус. *warsus*. Се работи за творби од индоевропските основи **wers-*, **wrs-* ‘се издигнува, е повисок од околината’ односно од основата **wer-* проширена со формантот *-s*. Истата лексема е карактеристична за сите словенски јазици: буг. *vrъx*, стцсл. *vrъxъ*, хр./ср. *vřh*, рус. *vérx*, чеш. *vrch*, слн. *vřh*, кашуп. *vjeřch*, глуж. *wjeřch*, длуж. *wjerch* и сл. (Цветановски 2025: 283). Оваа лексема според Скок (Skok I, 1971: 624) се употребува со две значења: 1. како именка со значење ‘највисока точка, шилец’; и 2. како предлог со значење ‘над нешто’. Овој збор е дел од повеќе топоними на словенската јазична територија, а деноминал од него е глаголот *вршиѣи* со повеќе префикси и со основно значење ‘прави, извршува’.

¹ <https://prvisvetskirat.rs/balkanski-ratovi-page/drugi-balkanski-rat-page/bitka-na-bregalnici/slamanje-desnog-krila-bugarske-4-armije-na-rajcanskom-ridu/>

² <https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4293664/vh?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=vrh>

Дијалектолошка анализа на лексемата *врв*

Во *Прашалникот за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас* од Б. Видоески (2000: 174), како прашање бр. 3. во главата XXII се јавува прашањето како се нарекува 'највисоко место на планината'. Како одговор на ова прашање главно е добиена лексемата *врв* со сите нејзини формални фонетски разлики. Пунктовите во кои се појавува формата *врв* идентична со онаа во стандардниот јазик ќе ги обележиме како посебни пунктови, а ќе ги нагласиме и пунктовите во кои оваа лексема се јавува во специфична дијалектна форма.

Лексемата *врв* како основна форма се среќава во следниве пунктови: (**западно наречје**) Челопек (48), Гари (68), Ефловец (71), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Арвати (106), Ѓавато (110), Дихово (16), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранешница (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Буф (357), Леска (386), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390).

Оваа лексема во форма како *вр//вр* (со исчезнато финално /х/ и со вокално *р* се јавува во следниве пунктови: (**северно наречје**), Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Псача (9), Кратово/Шлегово (10), Долни Стубол (12), Шопско Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Младо Нагоричино (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Кнежле (30), Дивле (32), Црешево (36), Кучково (39), Теарце (43), Раотинце (44), Милетино (47); (**западно наречје**) Волино (87), Драгош (117), Скочивир (123) Здуње (150), Праведник (186), Витолиште (187), Старавина (190), Конопиште (192), (**југоисточно наречје**) Барово (193), Марена (197), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Дреново (238), Зеленич (352), Крчишта (376), Ошчима (383).

Во дел од пунктовите вокалното **p** е забележано со слаб придружен вокал: (**северно наречје**) Превод (31), Вратница (40), Лешок (41), (**југоисточно наречје**) Конско (200), Лесново (237), Конче (221), Сухо (305), Тиолишта (362).

Во пунктовите Хрупишта (365), и Добродолишта (368), Костурско, среќаваме форма **в̆р**, со губење на консонантот **x** на крајот од зборот.

Во пунктот (232) Судик се среќава форма **вро**, додека во пункт (239) Припечани среќаваме форма **вро**. Во пунктот со број 325 село Тушин сретнавме форма **врву**. Сите овие форми се всушност членувани форми на основната **вр(в)**.

Во пунктот со број (8) село Ранковце, Кумановско, при обработка на материјалите не ја сретнавме лексемата **врв** ниту пак каква било соодветна замена.

Се среќаваат и лексеми со темен вокал пред и зад гласот **p**, во следниве пунктови: (**северно наречје**) Кнежево (11), Брезно (42); (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Волковија (50), Печково (52), Куново (54), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баниште (65), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Ржаново (79), Боровец (80), Глобочица (82), Струга (85), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Речица (114), Букојчани (142); (**југоисточно наречје**) Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Дојран (207), Муртино (209), Подареш (219), Конче (221), Лезово (234), Неврокоп (284), Волак (290), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќор (315), Градобор (316), Боровица (322), Ѓуменце (323), С'ботско (326), Црнешево (328), В'дришта (330), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Тремно (348), Емборе (349), П'теле (353), Д. Котари (356), Горенци (361), Марковени (367), В'мбел (377), Габреш (381а), Руља (382), Гломбочани (385), Пустец (386а).

Во пунктовите со број 391 во Бобошчица и 392 во Слимница, Корчанско и Костурско, место лексемата **врв** среќаваме форма **вар**.

Како двојни форми на лексемата **врв** сретнавме во дел од пунктовите, па така во пунктот со број 57 во Маврово среќаваме **в̆р//т̆еје**, во пункт 113 во село Крушје се среќава **в̆рв//уцуле**, а во пункт 158 во Држилово имаме **врф//вршка**.

Во пунктовите со број 51 во Пожаране, 75 Модрич и во пункт 158 во Држилово место лексемата **врв** среќаваме **ворф//вор**.

При обработката на материјалите сретнавме и форми каде што се употребува и широко **ѳ**, на пример **вѳрф** наместо **врв** во пунктовите: Цепиште (73), Клење (74), Луково

(78), Вишни (81), Радожда (86), Старчиште (290а), сите на крајната западна дијалектна периферија.

Во дел од пунктовите ја сретнавме лексемата *врх* каде што е зачуван консонантот х на крајот од зборот и тоа во: (**западно наречје**) Смилево (115); (**југоисточно наречје**) Ваташа (194), Клисуре (198), Миравци (199), Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Вељуса (220), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Градче (240), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Разлог (267), Г. Белица (267а).

Како синоними се среќаваат лексемите *џеје, цуцале*.

Семантика на лексемата *врв* во современиот македонски јазик

Кај лексемата *врв* во Толковниот речник на македонскиот јазик се среќаваат следниве значења: 1. Највисок дел од нешто што се издигнува во височина. Планински врв. Врв на карпа. Врв на дрво.

2. Краен, тенок, заострен дел од предмет. Врв на сабјата. Иглен врв. Го истри врвот на кларинетот.

3. Горен, преден, поиздаден, повисок дел од нешто. Врв на скалите.

4. (прен.) Највисок дострел, постигање, пројава на нешто. До кои врвови се искачила литературата за деца!

5. (прен.) Највисока положба, степен во некоја хиерархија. Се наоѓа на врвот во армијата (ТРМЈ, том 1, 2003).

Во *Географската терминологија во дијалектниот македонски јазик од Божидар Видоески* се среќава следното значење за лексемата *врв* ‘највисокиот дел на планината’ (Видоески 1999: 35).

Ако се споредат значењата што оваа лексема ги има во Толковниот речник и во РЦЈМР, може да се заклучи дека лексемата *врв* во РЦЈМР се јавува со три значења, и тоа како *врв, џеме*; највисокиот дел на планината, со фигуративно значење на венец, како прилог, па потоа и како предлог, додека пак во современиот јазик во *Толковниот речник на македонскиот јазик*, оваа лексема има значење на највисок дел на нешто што се

издигнува во височина, краен, тенок, заострен дел од предмет, како највисок дострел, постигање, пројава на нешто, што може да се спореди со основната и со фигуративната употреба и во РЦЈМР. На современ план во македонскиот јазик зборот *врв* не се употребува со прилошко, ниту пак со предлошко значење, односно ова значење комплетно се изгубило во современиот македонски јазик.

3.1. Врвче, врше

Лексемата *врвче* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Основната форма на деминутивот *врвче* е изведена од *врв* со додавање на суф. *-че*, и основната лексема ја обработивме погоре во трудот, в. *врв*.

Етимолошка анализа на лексемата *врвче*

Деминутивната форма *врвче* потекнува од основната форма *врв* (*врв* е од прасловенското *vrъxъ), којашто ја објаснивме погоре во текстот.

Дијалектолошка анализа на лексемата *врвче*

Освен за лексемата *врв*, даваме кратка формална анализа и на лексемата *врвче* за којашто постои посебно прашање во Прашалникот за МДА, со бр. 3а, а се бара токму деминутивната форма на *врв*.

Во Картотеката на *Одделениеџо за Дијалекџолоџија* оваа лексема се среќава во различни форми.

Според Белиќ, во јазикот одамна се претпоставува дека суфиксите некогаш биле посебни зборови. Тој забележува дека суфиксите настанале од посебни именки, а наставките со општо структурно значење (на пр. наставки од типот -к-, -ц- и оние што настанале од нив) се добиле од партикула или од диференцијален збор. Лексичкото потекло на суфиксите, ако се споредат со ситуацијата во аглутинативните јазици, некои автори го поврзуваат со граматичките завршетоци прикачени на основата и тие се сметаат

за намалени делови на поранешните зборови. Посебно во современите лингвистички истражувања, особено во деловите што се однесуваат на етимологијата, историската семантика и полисемијата се применуваат вакви толкувања на експанзија (Јовановиќ 2010: 25).

Деминутивната форма **врвче** ја сретнавме во следниве пунктови: **(северно наречје)** Кнежје (30), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Теарце (43), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Галичник (61), Гари (68), Ефловец (71), Крушовјани (129), Слепче (130), Тајмишта (141), Туин (143), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Конопиште (192); **(југоисточно наречје)** Барово (193), Богословец (233), Гратче (240), Г. Пожарско (343), Поп’лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Леска (386), Л’к (387), Шулин (389), Граждено (390).

Во материјалите од картотеката на *Македонскиот дијалектен атлас* при обработка на лексемата **врвче** сретнавме низа фонетски/зборообразувачки разлики, во однос на оваа лексема. Во дел од пунктовите место основната лексема **врвче** среќаваме **врше**, и тоа во: Арвати (106), Ѓавато (110), Смилево (115), Дихово (116), Буково (120), Кукуречани (121), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Кнежево (136), Лешница (138), Букојчани (142), Светорача (144), Белица (149), Здуње (150), Витолиште (187), Старавина (190), Нивици (388). Сите овие пунктови припаѓаат на западното дијалектно наречје.

Во пунктот 137 во Душегубица/Попоец, Кичевско, се среќаваат двојни форми **врше** и **врфче**, додека пак во пунктот (29) во Немањинци (Кумановско) ја среќаваме дублетната форма **врвче** и **врхче**.

Се среќаваат и форми каде што темниот глас **ѣ** се јавува пред или по **р**. Формата **вѣрше** ја сретнавме во пунктовите: **(западно наречје)** Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Лескоец (101), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113).

Формата **врѣхче**, ја сретнавме во следниве пунктови: **(југоисточно наречје)** Миравци (199), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Муртино (209), Подареш (219), Конче (221), Градобор (316). Во село Гуменце (323) се среќава само формата **врѣхча(ѣ)**.

Во одредени пунктови не се среќава каква било форма за лексемата *врвче*, и тоа во: Ранковце (8), Шопско Рударе (15), Лешок (41), Волино (87), Ботун (88), Н. Брезница (151), Зелениково (157), Стровија (172), Д. Котари (356), Крчишта (376).

Лексемата *вѣрфче* се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Брезно (42), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Куново (54), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баниште (65), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Ржаново (79), Боровец (80), Глобочица (82), Струга (85), Којнско (95а), Трпејца (99), Љубаништа (100), Стење (102), Речица (114), **(југоисточно наречје)** С'ботско (326), Тресино (340), Струпино (342), Ранци (347), Липинци (348а), Гломбочани (385).

Лексемата *вѣршче* се среќава во село Вратница (40), додека во село Конско (200) се јавува форма *врѣшче*. Во пунктот со реден број (11) во село Кнежево се среќаваат двојни форми (*врѣшче, врѣче*). Во пунктот (194) во село Ваташа се среќава формата *врче*.

Со широко *ѓ*, лексемата *вѓрфче* ја среќаваме во следниве пунктови: Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Вевчани (81), на западната македонска периферија.

Во пунктот (75) Модрич и (86) Радожда ја среќаваме формата *вофче*. Во пунктот со број (158) во село Држилово се среќава формата *ворче*. Додека кај Габер (4) среќаваме форма *вриљинка*. Називот *вришка* го среќаваме во пунктот (124) Паралово, (253) Киселица, додека пак лексемата *цицул'* се среќава во пунктот (362) Тиолишта. Лексемата *вершо* се јавува само во еден пункт од македонскиот дијалектен материјал, во село Езерец (369).

Во пунктот (191) во Рожден наместо основната форма *врвче* се среќава *мал рийѝ*, додека пак формата *рийѝче* ја среќаваме во пункт (237) во Лесново.

Лексемата *врхче* ја сретнавме во дел од пунктот (12); **(северно наречје)** Д. Стубол (12); **(југоисточно наречје)** Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Нивичино (218), Вељуса (220), Дукарино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Градче (240), Винаца (242), Саса (246), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Г. Белица (267а).

Како што може да видиме, лексемата *врвче* од семантичкото поле релјеф и геолошки состав на земјата се среќава на поголемиот дел од нашите дијалекти, додека пак во Картотеката на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција, оваа форма не се среќава, бидејќи деминутивите во ваква форма не се регистрирани во

црковнословенскиот период. Деминутивот *врвче* кај нас се јавува во народниот говор, односно во дијалектите на македонскиот јазик, додека пак во ТРМЈ оваа форма не е регистрирана.

Како синоними на лексемата *врвче* се среќаваат: *врше*, *цицул'*, *риџче*.

Семантика на лексемата *врвче* во македонскиот стандарден јазик

Што се однесува на семантичкиот аспект на значењето на лексемата *врвче*, според моја претпоставка е дека се работи за помал врв којшто се наоѓа на некоја планина или возвишение и луѓето за да го разликуваат поголемиот од помалиот врв ја употребувале и ја употребуваат оваа форма. Пример од тетовскиот крај каде што се употребува оваа лексема: *...абе бев сабајлево онде до врвчено над село да се ѝрошејтам, а на врџон ѝогоре на Жедан ќе се искачуем у недеља.*

4. Брдо

Лексемата *брдо* (*брздо*) во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во РЦЈМР³ (том I, 2006: 504) е обработена лексемата *брдо* со две значења. Првото значење е *рид*: *всака гора и брџа смѣрѣт са и бѣдѣтъ сѣраниѣ прѣваѣа и вѣздрѣстѣтъ ѡстровы Is40,4 Lobk*, со синонимите: *брѣгз*, *гора*, *длзмз*, а второто значење на лексемата *брдо* е потврдено како прилог: *низ брздо* со значење *удолу*, *надолу*: *привезѣн же колѣсници ножми напереноу и ниспоуѣненъ ѿ висока низ (ло) брѣдо таже ножное и мкоуѣное ѡсоуѣниеніѣ (sir) вѣсприѣм 206b9Vtš*, и кај ова значење како синоними се означени прилозите: *долоу*, *низоу*, *низъ*.

³ Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција.

Макаријоска лексемата *брѣдо* ја регистрира и во следниов пример од црковнословенскиот период: кѣ каменѣ на кисѣлицѣ, посрѣдѣ либадѣ на могилицѣ прѣзѣ брѣдо, прѣзѣ долѣ на дрѣмѣ кѣ прѣчѣвѣ и ѣзѣ дрѣмѣ прѣко... прѣзѣ брѣдо, ексцерпиран од запис од XIV век (Макаријоска 2013: 50).

Како синоним на лексемата *брѣдо* се среќава лексемата *хлѣмѣ*⁴ (примери со оваа лексема даваме со подолната фуснота според Л. Макаријоска 2013: 50), што не е специфична за современиот македонски јазик, но ќе биде предмет на обработка во понатамошната наша работа.

Етимолошка анализа на лексемата *брѣдо*

Лексемата *брѣдо* кај МЕР се среќава со знач. на: ‘рид, брег; дел од разбојот за ткаење низ кој се воведува основата’. Потекнува од прасловенското **bьrdo*. Изворното значење ‘дел од разбојот за ткаење низ кој се воведува основата, гребен на разбој’ во ткајачката терминологија е присутно во сите словенски јазици; сп. стсл. *взрдо*, буг. *брѣдо*, срп. *брѣдо*, хрв. *bŕdo*, слн. *bŕd*, слч. *brdo*, чеш. *brdo*, пол. *bardo*, рус. *бѣрѣдо*, блр. *бѣрѣда*, укр. *берѣдо*. Со ова значење има полна паралела во латв. *birds*, покрај *birde* ‘разбој’, од пие. корен **b^herh3-* ‘удира со остро орудие (оружје)’; сродно и со гот. *fota-baurd* ‘подножје, клупичка за нозе’, свгерм. *bord* ‘штица’. Второто значење, како орографски термин е метафорично добиено од ткајачката терминологија и се среќава само во јсл. јазици, во словачки, чешки и во украински. Во македонскиот, како и во дел од јсл. јазици за да се избегне хомонимијата, за ткајачкиот термин се образувал нов збор со помош на суфиксот *-ило* (*брѣдило*, обично sg. *брѣдила*), но и со префиксот *на-* (само pl. *набрѣдила*). Се работи за псл. збор **bьrdo*, што вообичаено се споредува со пгерм. **burda* ‘штица, табла; маса’, кои пак се изведуваат од пие. **b^h h3d^{ho-}*. Позајмено и во унг. *borda*, ром. *briglă*, аром. *birdlă* (Цветановски 2025: 157–158).

⁴ За ридести земјишни форми се употребува и зборот *хлѣмѣ рид* грч. *Βουνός*, гори ѣжасошѣ са и хлѣми вѣстрепеташѣ егда риди затвори са 22с12 Орб, зема гори и хлѣми глѣбинѣ 84с28 Орб, гори с радостѣ и хлѣми сладостѣ каплатѣ любовѣж 91д19 Орб, да разѣвратат са гори ѣмно правдож и хлѣми радостѣж 96д26 Орб, гори хлѣми и полѣ и дѣбрави людиноѣ и колѣна ѣзѣнци и вѣсако дѣханѣе вѣскликнѣте 83д28 Втш, гори небѣснѣе да радѣшѣтот се хлѣми и да играѣтѣ 220а22 Втш, провидѣ гори злѣе и хлѣми сѣкроушаѣща вѣзрошенѣеѣмѣ лоукаваго 83б11 Втш.

Дијалектолошка анализа на лексемата *броо*

Во дијалектолошките материјали коишто се обработени во картотеката во Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик покрај други лексеми се обработени и лексемите *врв* и *броо*, кои подетално ги обработуваме овде. Ќе ги анализираме најпрво формите што се добиени како одговор на прашањето бр. 4. од главата XXII од Прашалникот за Македонскиот дијалектен атлас, т.е. прашање за лексемата *броо*. На прашањето дали на информаторите им е позната оваа лексема со значење на некакво возвишение, се добиени различни одговори, кои ги анализираме подолу во текстот.

Во дијалектниот материјал лексемата *броо* (XXII/4), без никакви формални и семантички разлики⁵, се среќава во пунктовете: **(северно наречје)** Жидилово (1), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Ключово (22), Думановце (23), Романовце (24) Немаинци (29), Превод (31), Дивле (32), Црешево (36), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Галичник (61), Ефловец (71), Ѓавато (110), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Прострање (134), Попоец (137), Лешница (138), Н. Брезница (151), Стровија (172), Прилепец (180), Дуње (183), Миравци (199), Ново Село (210), Робово (216), Дедино (225), Раздол (267), Осеново (271), Г. Пожарско (343), Пјателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Марковени (367), Ошчима (383), Леска (386), Граждено (390).

Во Картотеката на Македонскиот дијалектен атлас паралелно со лексемата *броо* се среќава и лексемата *риоⁱⁱⁱ* којашто е регистрирана во следниве пунктови: **(северно наречје)** Река (2), Габер (4), Луке (5), Псача (9), Жегњане (17), **(западно наречје)** Вранештница (132), Лугунци (162), Никодин (177), **(југоисточно наречје)** Лесново (237), како и во селото Волковија (50), Гостиварско, каде што лексемата *бјроо* се среќава паралелно со лексемата *риоⁱⁱⁱ*.

Во пунктот под број 144 во селото Светорача, Кичевско, покрај лексемата *броо* се среќава и лексемата *шумба* со исто значење.

---

⁵Како забелешка само да истакнеме дека лексемата *броо* (но со семантика на дел од разбој) се бара како одговор и на прашањето бр. 11 во главата бр. XI од истиот дијалектен Прашалник.

Во пунктот со број 162 во селото Лугунци се среќаваат и двете форми *брдо* и *рид*, но лексемата *брдо* е со значење *брдо за ѿкаење*, што значи дека овде ја немаме лексемата *брдо* како назив за возвишение.

Во дел од пунктовете наместо лексемата *брдо* се среќава само лексемата *рид*ⁱⁱⁱ: **(северно наречје)** Бујковци (24^a), **(западно наречје)**, Печково (52), Куново (54), Горенци (67), Ржаново (79), Боровец (80), Глобочица (82), Ботун (88), Ресен (109), Буково (120), Тајмишта (141), Башино Село (166), Витолишта (187), Рожден (191), **(југоисточно наречје)**, Ваташа (194), Дреново (238), Ст. Истевник (256), Гломбочани (385).

Во пунктот (357) во село Буф, Леринско, лексемите *брек* и *брдо* не се забележани, туку е застапена лексемата *збрдно*, како придавка за определување на изгледот на некоја земјена површина, со пример, *Тоа месѿо е збрдно*.

Во пунктот со број (101) село Лескоец се среќаваат формите *риѿ* и *ѿумба* којашто поретко се употребува, додека пак лексемата *брдо* тука не се среќава.

Во пунктот со број (203) во селото Фурка се среќаваат формите *риѿ* и *бурун*, со значење мало возвишение.

Во пунктовете (325) Тушин и (337) Луковец, во Еницевардарско, се среќава формата *брду*.

Во *Македонскиоѿ дијалекѿен аѿлас* при обработка на лексемата *брдо* сретнавме и пунктови каде што оваа лексема не се среќава и тоа во: Стубол (12), Страцин (13), Павлешенци (26), Кнежје (30), Белимбегово (33), Бардовци (38), Брезно (42), Теарце (43), Ракотинце (44), Пожаране (51), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Гари (68), Волино (87), Оровник (93), Рамне (95), Пештани (96), Љубаништа (100), Стејне (102), Љубојно (103), Претор (107), Крушје (113), Смилево (115), Дихово (116), Живојно (122), Сочивир (123), Тополчани (128), Слечче (Д. Хис.) (130), Д. Дивјаци (131), Букојчани (142), Туин (143), Белчица (149), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држалеве (158), Катланово (159), Карабуниште (164), Црквине (166), Извор (170), Слечче (173), Богомила (176), Тројаци (178), Подлес (184), Праведник (186), Старавина (190), Бараво (193), Клисуре (198), Конско (200), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Габрово (211), Смоларе (213), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Соколарци (235^a), Злетово (236), Припечани

(239), Градче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Бладец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработериште (255), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Мутулово (311), Патарос (313), Кредово (314), Амбар Кој (315), Градобор (316), С'ботско (326), Црнешево (328), Тресино (340), Чегран (341), Струпино (342), Ранци (347), Премно (348), Зеленич (352), Буф (357), Горенци (361), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Пустец (396а), Л'к (387), Нивице (388), Шулик (389), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во пунктот Арвати 106, веројатно лексемата *броо* е со ретка употреба на што укажува и записот во дијалектниот материјал, а во пунктот со број 73 во село Цепиште лексемата *броо* не се среќава, но во топонимите ја има. Во селото Негован (307) е регистриран само турцизмот *ба'ур*.

Во пунктите каде што е регистрирана лексемата *броо* се среќаваат и форми каде што темниот глас *ѣ* се јавува пред или по гласот *р*, и тоа во следниве пунктови: (**северно наречје**), Лешок (41), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Струга (85), Коњско (95а), Царев Двор (108), (**југоисточно наречје**), Миравци (199), Муртино (209), Беласица (264), Брежани (269), Белица (274), Пазлог (275), Банско (276), Стожа (277), Осиково (282), Делчево (284), Пирин (285), Лехово (286), Гајтаниново (287), Савек (300), Гуменица (323), Емборе (349), Тиолишта (362), Липинци (348а). Се работи за придружен вокален елемент до гласот *р*, според спецификите на одделните македонски говори.

Кај дел од пунктите наместо стандардната форма *броо* се среќава лексемата *бброо*, и тоа во селата: (**западна периферија**) Клење (74), Стеблево (74а), Луково (78), Вевчани (81), (**источна периферија**) Лехово (286), Годешево (288). Во пунктот со број 86 во Радожда, покрај лексемата *бброо* се среќава и лексемата *рио* со исто значење. Во пунктот со број 75 во село Модрич се среќава формата *борро* со значење 'рид висок'.

Од наведените податоци, може да се заклучи дека на македонската дијалектна територија во една половина од вкупниот број пунктови постои лексемата *броо* со значење 'рид', се разбира со различните фонетски варијанти за старото вокално /*р*/ карактеристични за одделните дијалекти. Во другата половина имаме информација дека не се употребува дадена лексема, туку се употребува друг назив, најчесто *рио*.

Како синоними се среќаваат лексемите *рио*, *шумба*, *бурун*.

Семантика на лексемата *брдо* во современиот македонски јазик

Во современиот македонски јазик лексемата *брдо* се среќава во Толковниот речник на македонскиот јазик, и тоа со две значења. Во првото значење таа е синонимна со лексемите *рид*, *бреж*, пр. *Тврдинаѿа беше на врвоѿ на ѿумбесѿоѿо брдо*; додека пак второто значење на *брдо* е ‘дел од разбојот за ткаење низ кој се воведува основата’, пр. *Ова ѿлаѿно се ѿкае коѿа во нишкиѿе се воведувааѿ ѿо две, а во брдоѿо ѿо една жица* (ТРМЈ, том I, 2003: 179).

Во *Географската ѿтерминологија во дијалекѿиѿе на македонскиоѿ јазик* од Божидар Видоески лексемата *брдо* се среќава со следното значење ‘возвишение со издолжено било; рид’ (Видоески 1999: 23).

Ако се споредат значењата што оваа лексема ги има во Толковниот речник и во РЦЈМР, може да се заклучи дека лексемата *брдо* во РЦЈМР се среќава со две значења. Првичното значење на оваа лексема е значење на рид или возвишение, додека второто значење е прилошко. Ако ги споредиме значењата на дадената лексема во Толковниот речник на македонскиот јазик и во РЦЈМР, ќе заклучиме дека првото значење на лексемата ‘рид’, се јавува континуирано од црковнословенскиот период до денес, додека второто значење на ‘дел од разбој’ го нема во РЦЈМР. Причината е дека во тие текстови не се зборувало за занаети, а не дека не се употребувала оваа лексема.

5. Тумба

Лексемата *ѿумба* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во корпусот на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција лексемата *ѿумба* не се среќава со оглед на тоа што овој корпус на лексика е строго канонски, но не се исклучува фактот дека лексемата се употребувала тој период.

Етимолошка анализа на лексемата *ѡумба*

Според Фасмер (IV:120), лексемата *ѡумба* (tumba) е со значење на ‘гроб, јама, ковчег’. Во народнолат. се јавува како tumba со значење ‘ковчег’, заснован на незасведочено значење ‘гробен споменик’ (Фасмер 1973: 120).

Според Скок, лексемата *ѡумба* со значење ‘гроб’ е од италијанското *tomba* < *lat. tumba* < гр. *τὺμβος, τὺμβα*, која, исто така, е и балкански збор, и се среќава во: буг. *ѡумба* »1° количина, куп, зголемување, 2° рид, мегл. *tumbǎ*, арб. *tumbe* (Скок 1971: 523).

Оваа лексема на дијалектната територија се јавува и како топоним на овие простори, но топонимите не се предмет на обработка во овој труд, па нив ќе ги обработуваме во некоја следна прилика.

Според Аргировски, лексемата *ѡумба* се среќава во македонскиот јазик со значење ‘возвишение, рид’, со примерите: ‘беше излегол на една *ѡумба* баиги висока’ (Кичевско), ‘сив сокол по гола *ѡумба* лета’ (гатанка) (Костурско)... Аргировски оваа лексема ја толкува како грцизам, сп. стгр. *τὺμβος* < лат. *tumulus*, арм. *tumbǎ*. Овој апелатив често се среќава топономизиран (Аргировски 1998: 277).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѡумба*

Лексемата *ѡумба* во Картотеката на МДА како основна лексема се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Огут (6), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Бујковци (24а), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Теарце (43), Ротинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48); **(западно наречје)**, Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје

(113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранешница (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Стар Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Беласица (264), Раздол (267), Г. Белица (267а), Брежани (269), Осеново (271), Белица (274), Банско (276), Стожа (277), Осиково (282), Пирин (285), Савек (300), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), С'ботско (326), Црнешчево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чегран (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Ранци (347), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Пјателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Хрупишта (365), Марковени (367), Добродолишта (368), Езерец (369), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

При обработка на лексемата *шумба*, во материјалите од Картотеката на *Македонскиот дијалектен атлас* сретнавме различни форми во однос на оваа лексема. Во дел од пунктовите место основната лексема *шумба* се среќава лексемата *шумбарка*, и тоа во следните пунктови: **(северно наречје)** (2) Д. Река, (8) Ранковце, (12) Д. Стубол, (24) Романовце, (31) Превод, **(југоисточно наречје)** (208) Костурино, (216) Робово, (233)

Богословец, (242) Винаца, (243) Костин Дол, (247) Каменица, (253) Киселица, (255) Тработевиште, (256) Ст. Истевник, (257) Мачево, (260) Пехчево, (261) Берово.

При обработка на материјалите сретнавме еден дел на пунктови каде што лексемата *ѡумба* не се среќава, и тоа: (4) Габер, (5) Луке, (13) Страцин, (15) Ш. Рударе, (17) Жегњане, (25) Орашац, (26) Павлешенци, (29) Немањинци, (30) Кнежје, (229) Долни Балван, (232) Судиќ, (234) Лезово, (235а) Соколарци, (240) Гратче, (248) Калиманци.

Во пункт (227) во Љуботен, Штипско, лексемата *ѡумба* се среќава само како топоним, додека пак во Саса, Пехчевско, со број (246) ја сретнавме формата *ѡумбестѡ*.

При обработка на оваа лексема, во дел од пунктовите, покрај лексемата *ѡумба* се среќаваат двојни форми, па во село Стеблево (74а) покрај *ѡумба*, ја среќаваме и лексемата *красѡа* (ако има камења и е суво). Двојните форми *ѡумбе//ѡумбарка* ги среќаваме во Спанчево (235). Во пункт со број (341) во село Чеган се среќаваат формите *ѡумба//ѡумбал'ка* (високо место, а околу се рамнина), додека пак во Ново Село (210) среќаваме *ѡумба//ѡумбичка*, исто така и во Думановце (23) се среќаваат формите *ѡумба//ѡумбарка* (со значење помала ритка). Во пункт 343 во Г. Пожарско ги среќаваме паралелно сите три лексеми *ѡумба//ѡумбичка//ѡумбарка*.

Со значење на 'удолно место, стърмно место', лексемата *ѡумба* се среќава во пункт (96) во село Пештани, Охридско. Во Витолишта (187), Мариовско, ја сретнавме формата *ѡумбаре*, додека пак лексемата *ѡумба* се јавува во (300), Савек и (316) Градобор, а лексемата *ѡумбѡ* во (323) Ѓуменце, (340) Тресино, сите во егејските говори.

Кај дел од пунктовите место основната форма *ѡумба* се среќаваат други форми, па така во пунктот Фурка (203) среќаваме форма *чукар*, во пунктовите (237) Лесново, (238) Древено имаме форма *чука*. Во село Ваташа (194) (со значење *ѡумба*), ја среќаваме формата *риѡче*.

Во пунктот со број 326, во село С'ботско ја среќаваме формата *ѡумбичка*, додека пак формата *ѡумбе* се среќава во пункт 357, во село Буф.

Синонимни форми на лексемата *ѡумба* се *чукар*, *чука*, *риѡче*.

Семантика на лексемата *тумба* во современиот македонски јазик

Во Толковниот речник на македонскиот јазик, лекемата *тумба* се среќава со следниве значења:

1. Возвишение. *Песочна тумба. Висока тумба. Замина сонцејто зад тумбиите.*
2. Нерамен дел од пат, нива и сл. *Тумби на патот. Нивата не е добро изорана, тумби, тумби ѝо неа.*

Тумба, тумбаат *несв.* Превртува нешто наопаку. *Дејте, не тумбај го ситолој!* (ТРМЈ VI, 2014: 136).

Ако се споредат значењата на оваа лексема што ги има во ТРМЈ и во РЦЈМР, може да се заклучи дека лексемата *тумба* во *Толковниот речник на македонскиот јазик* има значење на некако ‘воздигнување, нерамнини испакнати нешта’, додека пак во *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* оваа форма не се среќава, но се јавува во подоцнежниот период во народниот говор, односно во дијалектите на македонскиот јазик.

Според Видоески, лексемата *тумба* означува ‘возвишение’ лат. *tumulus* ‘могилка’, герм. *tumbe*, аз. *domba, tomba*, ерм. *tumg*, сх. *тумба*, буг. *тумба*, аром. *tumbă*, алб. *tumbë*; се јавува и како топоним Тумба ‘село’, Тумба Маџари (Видоески 1999: 162).

6. Вис

Лексемата *вис* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *вис*, којашто е предмет на обработка во нашата база, не ја сретнавме, но таа е забележана во истражувањата на Макаријоска и Павлеска-Георгиевска во делот за означување планински врвови каде што покрај *врхъ* ‘за највисокиот дел на

планината' се среќава и **взисз** (2013: 51). Потврда наоѓаме и кај Миклошич во именката **взисотл**. (Miklosich 1862–1865: 115)

Етимолошка анализа на лексемата **вис**

Лексемата **вис** потекнува од ие. **(v)-ūpsis*, којшто во БЕР се јавува со значење 'планински врв; врв на дрво'. Во срхр. лексемата *vīc* се јавува со значење 'височина, планински врв' рус. *высь* 'височина' (БЕР I, 1971: 152).

Дијалектолошка анализа на лексемата **вис**

Лексемата **вис** е обработена како посебно прашање од главата XXII во Картотеката за Македонскиот дијалектен атлас и оваа лексема како основна се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Габер (4), Луке (5), Огут (6), Псача (9), Кратово (10), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Мл. Нагоричане (19), Думановце (23), Бујковци (24а), Орашац (25), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Брезно (42), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Волковија (50), Печково (52), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Оровник (93), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Арвати (106), Претор (107), Ѓавато (110), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Скочивир (123), Паралово (124), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмиште (141), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Лугунци (162), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Конопиште (192), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Габрово (211), Подареш (219), Дукатино (222), Дедино (225), Судик (232), Припечани (239), Градче (240), Лаки (250), Киселица (253), Попадија (344), Ранци (347), Буф (357), Тиолишта (362), Езерец (369), Крчишна (376), Леска (386), Нивици (388), Шулин (389), Слимница (392).

Лексемата **вис** во различни пунктови се јавува со различно значење, и тоа, со значење на *бре̄* се јавува во пунктовите: Жидилово (1) и Д. Стубол (12), Кратовско, Волино (87), Охридско, Смоларе (213), Нивичино (218), Струмичко, Спанчево (235), Злетово (236), Злетовско, Саса (246), Пехчевско, Црнешево (328), Пјателе (353), Мегленско и Леринско. Со значење на *меџа* меѓу нивите се јавува во пунктот Д. Река (2). Во пунктовите Ранковце (8), Тумчевиште (49), Печково (52), Никодин (177), Гуменца (323), лексемата **вис** се јавува со значење на *возвишение*, додека пак во Куново (54) и Путурос (127), лексемата **вис** се јавува со значење *највисокиот дел на височинката; врв*. Во пунктовите Хрупишта (365) и Добролишта (368) формата **вис** се јавува со значење *шкaмѝ* ‘остар како сид’.

Во пунктот 237 Лесново, лексемата **вис** се јавува со значење на *ѝровалија*, во Костин Дол (243) имаме „*се ѝо висѝо*“, во Луковец (337) лексемата **вис** се јавува со значење на *обесено месѝо*, додека пак во Тресино пункт број (340) се јавува со значење *бре̄, возвишение*.

Во Вевчани (81) ја среќаваме лексемата **вис** со значење *сѝрмна сѝрана оо ѝланинаѝа*; во Д. Дивјаци (131) лексемата **вис** се јавува со значење на *сѝрмолија месѝо, сѝрмно*; додека пак во Конче, пункт (221) се среќава со значење *ѝојас ѝокрај ниваѝа кој ќе се ора*. Во пунктот (222) во Дукатино лексемата **вис** се јавува со значење *џолем рид*; во Радовиш (226) лексемата се јавува со значење на *осѝра сѝрана на рид*; додека пак во Лезово (234) се среќава формата *висѝо ридо џоре, висѝо*.

При обработка на материјалите сретнавме поголем број на пунктови каде што лексемата **вис** не се употребува, и тоа во: Жегѓане (17), Четирице (18), Клевовце (22), Романовце (24), Орашац (25), Превод (31), Вратница (40), Лешок (41), Теарце (43), Маврово (57), Жерноница (58), Ефловец (71), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Струга (85), Ботун (88), Рамне (95), Љубојно (103), Царев Двор (108), Крушје (113), Смилево (115), Живојно (122), Попоец (137), Н. Брезница (151), Зелениково (157), Катланово (159), Карабуниште (164), Црквено (166), Прилепец (180), Дуње (183), Пожден (191), Ваташа (194), Марена (197), Миравци (199), Вељуса (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Стинек (214), Робово (216), Вељуса (220), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229),

Штип (230), Богословец (233), Винаца (242), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Тушин (325), Чеган (341), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Г. Котари (356), Горенци (361), В'мбел (377), Пустец (382а), Граждено (390), Бобошчица (391).

При обработка на материјалот, наместо лексемата *вис* среќаваме друга лексема, па во пунктовете Ресен (109) и Кукуречани (121) се среќава лексемата *висина*, во Букојчани (142) среќаваме *врф*, во Држилово (158) *вор*. Во пунктовете Раотинце (44), Ошчима (383) место лексемата *вис* ја среќаваме формата *висина*. Место *вис* ја среќаваме лексемата *брег*^к во пунктовете Милетино (47), Пожаране (51) и Ново Село (210), лексемата *ѿумбе* се среќава во Гломбочани (385), додека пак формата *височина* ја среќаваме во пункт 72 во Голем Папрадник.

Во пунктот Руља (382) значењето на *вис* е дадено описно 'меѓу два ридови'.

Во пунктовете Г. Белица (267а), С'ботско (326), Струпино (342), Марковени (367) наместо лексемата *вис* ја среќаваме формата *високо*, додека пак во Савек (300) имаме форма *вйсоко*. Се работи за пунктови од југоисточното македонско наречје.

Во Црешово (36) покрај *вис* се употребува и лексемата *височина*. Двојна форма на *вис//висина* среќаваме и во Башино Село (163).

Како синонимни форми се среќаваат: *шкaмй*, *брег*, *врв*, *ѿумбе*.

Семантичка анализа на лексемата *вис* во современиот македонски јазик

Лексемата *вис* во Толковниот речник на македонскиот јазик се среќава со две значења, и тоа:

1. Висина, просторот далеку над земјината површина. Капите ги фрливме во вис.
2. Височина, издигнат дел од планински масив. Висот под селото.

Според Божидар Видоески, во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик*, лексемата *вис* се среќава со значење ‘планински врв’ РМЈ, ‘стрмен брег’. Оваа лексема се среќава и во стел. *вѣсъ*, сх. *вѣс*, буг. *вис*, рус. *выс*.

7. Височина, височинка

Лексемата *висота* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* (том II, 2023: 401) е обработена лексемата **висота** со неколку значења. Првото значење се јавува како **висина** со значење на мерна единица; *ни висота ни глѣбина ни етера тѣарз ина не възможете постигнѣти съ вѣми свѣтѣми что широта и дългота и глѣбина и висота* ЕЗ,18 Карп Слр;

Второто значење е **висина, височина, врв**, значење коешто е тема на обработка за ова истражување; *тако въз рѣцѣ его конѣци зѣми и възотѣи горз того сѣтѣ* Ps94,4 *Вон Рог Рdm Дсп*; *ѣцѣмъ же шѣразомъ прѣжде съходаши въ глѣбинѣ како да шѣрашѣтъ многоцѣнныи висерь егоже шѣрѣтше абѣе съ многымъ троудомъ на висотѣ възходитъ* 147v22Les.

Во рамките на ова значење се среќава и значењето ‘небески височини’: *такоже во невъзможно ѣловѣакоу измѣрити висоты невѣсныѣ тако невъзможно ѣмоу ѣловѣѣуо велнѣѣства постигнѣти боѣжина ѣловѣколюбиѣ еже створи на ѣловѣѣцѣ* comPs 102,11 *Рог Вон*; *исконѣѣастѣ во шѣи мои възирашѣтоу ми на възотѣ небеснѣѣ* Is38,15/Ct *Вон*;

Со фигуративно значење: *врази господѣни жидове егда во мнѣша лѣжеѣ оѣдолѣбше са христѣоу и на висотѣ побѣды възлѣзше тѣгда како дымъ иѣезнѣша* comPs,36,20 *Рог Вон*;

ВСОТА ДОБРОДѢАТѢЛИ ШСТАВИВШЕ ДОУШЕ МОА КЪ ГЛЖБИНѢ БО ГРѢХОВНѢИ СИДЕ 33r11Hlud
107c10rb.

Во црковнословенските примери истата лексема *висота* означува и апстрактни особини. Такво е третото значење ‘*возвишеност̄, величест̄ивеност̄, совршеност̄*’. Пример: *и людие мои оузратъ слабъ господъзна и висота божна Is35,2 Grig Vtš*:

Четвртото значење е *наоменост̄, вообразеност̄*. На современ план проф. Кирил Конески истакнува дека со суфиксот *-ина*, а денешната форма на оваа лексема е изведена со тој суфикс (височина), се изведуваат деривати мотивирани, главно, од качествени придавки: *бисѣрина, близина, височина и висина, големина, дебелина* и сл. со кои меѓу другото се означува и апстрактна особина (Конески К. 1995: 44–45).

Етимолошка анализа на лексемата *височина*

Лексемата *височина* е изведенка од основната форма *висок*, која според Сној потекнува од прасловенската форма **vysokъ* со значење ‘висок’ кое се развило од **ǫpsokъ*, формација од ие. **ǫpso* што е дополнително поврзано со стир. **úasal* ‘висок’. Се среќава и во срцслов. *vysokъ*, хрв., срб. *visok*, рус. *vysokij*, чеш. *vysoký*. (Snoj 2009: 823).

Според БЕР, лексемата *висок* потекнува од ие. **ǫps-ok-os*. Со протетично *u* пред *y<ǫ*. Сродно е со грчкото *ὕψος* ‘височина’ *ὕψηλός* ‘висок’. Се среќава и во срхр. *visokъ*, словен. *visok*, рус. *высокий*, чеш. *высок*, словач. *vysoky*, пол. *wysoki*, гор. луж. *wusoki*, дол. луж. *wusoki, husoki*. (БЕР I,1971: 152)

Дијалектолошка анализа на лексемата *височина*

Во *Прашалнико̄т за собирање маѣеријал за Македонскиот дијалект̄ен аѣлас* од Б. Видоески (2000: 174), како прашање бр. 6. во главата XXII се јавува прашањето како се нарекува ‘височко место’. Како одговор на ова прашање главно е добиена лексемата *височина* со сите нејзини формални фонетски разлики.

Ќе ги напоменеме пунктовите во кои се појавува основната лексема **височина**, а понатаму ќе ги нагласиме и пунктовите во кои оваа лексема се јавува во специфична дијалектна форма.

Лексемата **височина** се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Габер (4), Луке (5), Ранковце (8), Ш. Рударе (15), Четирце (18), Романовце (24), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Брезно (42), Ротинце (44), (**западно наречје**) Галичник (61), Гари (68), Ефловец (71), Џешиште (73), Луково (78), Глобочица (82), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95а), Љубаништа (100), Лескоец (101), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113), Речица (114), Драгош (117), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Н. Брезница (151), Нерези (152), Драчево (156), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Богомила (176), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолиште (187), Барово (193), Марена (197), (**југоисточно наречје**) Клиусура (198), Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Николич (206), Габрово (211), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Штип (230), Богословец (233), Соколарци (235а), Злетово (236), Припечани (239), Гратче (240), Калиманци (248), Лаки (250), Требениште (255), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Г. Белица (267а), Попадија (344), Поп'лжани (355), Горенци (361), Хрупишта (365), Добролишча (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Во дел од пунктовите наместо лексемата **височина** се среќава лексемата **височинка**, и тоа во: (**северно наречје**) Огут (6) **височинка** (=возвишение), Кратово (10), Д. Стубол (12), Думановце (23), Орашац (25), Теарце (43); (**западно наречје**) Пожаране (51), Куново (54), Маврово (57), Горенци (67), Ефловец (71), Ржаново (79), Ростуше (90), Пештани (96), Трпејца (99), Ѓавато (110) височинка мала, Крушовјани (129), Попоец (137 *високо месѝо*), Тајмиште (141), Катланово (159), Стровија (172), Никодин (177), Конопиште (192); (**југоисточно наречје**) Ново Село (210), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Дреново (238), Блатец (249), Пехчево (260). Истата форма на лексемата

височинка само со фонетски промени се сретнува и во Муртино (209 *висучинка*), С'ботско (326 *височинка*), Тресино (340 *висучинка*), Липинци (348а *висучинка*).

Во пунковите Жегљане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (височин(к)а) (19), Кучково (39), Раотинце (44; „на она висина“ од северното наречје, Слепче (173), Прилепско, Старавина (190), Мариовско, Дедино (225), и Судик (232), Штипско, место стандардната форма *височина* се среќава лексемата *висина*.

Формата *висучина* се среќава во следниве пунктови: Дојран (207), Костурино (208), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Тушин (325), Лукавец (337), Емборе (349), П'теле (353), сите од југоисточното наречје.

Во Струпино (342) и Г. Пожарско (343) наместо *височина* ја сретнавме лексемата *височинка*, во Обоки пак, пункт број (59) се среќава формата *йолан'а*.

Во Бујковци (24а) наместо основната форма *височина* ја среќаваме лексемата *рий*, додека пак во Рамне (95) и Чука (257) се јавува *рийче*.

Во пунктот 199 во село Миравци ја сретнавме формата *џорнинка*, во пунктот Обоки (59а) се среќава *йолана*, во село Буф (357) имаме форма *вишинка*, додека пак во Нивици (388) се јавува лексемата *височи:на* со долг вокал *и:*.

При обработка на материјалите сретнавме и двојни форми на лексемата *височина*, па кај пунктот Боровец (80) и Живојно (122) се среќаваат формите *височина//височинка*, во пункт (109) во Ресен имаме *височина//џумба*, во Дихово (116) среќаваме *височина//високо*; во пунктовите Г. Косоврасти (64), Кукуречани (121), Здуње (150) и Карабуниште (164) се среќава формата *височина//висина*. Во пунктот со број 120 во село Буково ја сретнавме двојната форма *високо//брек*, во Башино Село (163) се среќава *височинка//висина*, додека пак во село Стеблево пункт број (74а) се среќава *мала џумба//височинка*, сите од западно наречје. Во Тиолишта (362) среќаваме форми *височина//вис*, а во Марковец (367) имаме *високо место//височина*. Во пунктот Шлегово, Крайовско (11) среќаваме двојна форма *височинка//височина*.

Во Картотеката на МДА во дел од пунктовите место основната форма се среќава формата **високо** (супстантивизирана придавка), во следниве пунктови: Струга (85), Стење (102), Држалово (158), Лесново (237), Костин Дол (234), Савек (300), Амар Ќој (315), Градобор (316), Зеленич (352). Во пунктот со број 323 во село Гуменце се среќава лексемата **високо**.

Како синтагматски назив **високо место** се среќава во пунктовите: Вратница (40), Тројаци (173) и Г. Котари (356), со по еден пункт од сите три наречја.

Како тројни форми ги сретнавме следниве: **високо место//чукар//џурника** во пунктот Фурка (203), формите **високо место//висучинка//висина** се јавуваат во Чегран пункт број (341), и двата од југоисточно наречје, додека пак во пунктот (86) во село Радожда, Охридско, среќаваме тројна форма, па наместо основната форма ги среќаваме формите **вис, џумба, вџрф**.

Според информаторите во пунктовите Ваташа и Смоларе лексемата **височина** не се среќава, но таквите високи места се опишуваат описно со придавка; *малце е високо* (Ваташа 194), *на џва високојо* (Смоларе 213).

Сретнавме и пунктови каде што не се среќава никаква форма на лексемата **височина** и тоа во: Д. Река (2), Псача (9), Страцин (13), Клечовце (22), Теарце (43), Волковија (50), Жерноница (58), Баништа (65), Клење (74), Модрич (75), Вевчани (81), Волино (87), Смилево (115), Д. Дивјаци (131), Ракотинци (155), Зелениково (157), Рожден (191), Подареш (219), Долни Балван (229), Лезово (234), Спанчево (235), Каменица (247), Црнешево (328), Ранци (347).

Како синонимни форми се среќаваат следниве: **риј, џолана, џумба, брек, чукар, вџрф**.

Семантика на лексемата *височина* во современиот македонски јазик

Лексемата **височина** во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се јавува со неколку значења:

1. Висина воопшто, висина како вертикална димензија, висина. Падна од неколку метри височина.
2. Вертикално растојание од земјата или од некоја друга хоризонтална површина, висина. Дојранското Езеро се наоѓа на 148 метри надморска височина.
3. Просторот далеку од земјината површина, небо. Гулабот се вивна во височините.
4. Не многу високо, издигнато место; рид. Извидниците се собраа на една височина, кај едно трло.

Во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата *височина* се среќава со следното значење ‘возвишение, висок дел на планина’ РМЈ, височина ‘месност издигната над одредена површина’ Езерец (Кос), височина Ст. Истевник (Дел) *висучина* Мутулово (Кук), Раздол (Сан), (Видоески 1999: 31).

8. Рид

Лексемата *ридз* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *ридз*, што е предмет на обработка во овој труд, во корпусот на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција (РЦЈМР) не се среќава, но таа е забележана во истражувањата на Макаријоска, Павлеска-Георгиевска (2013: 51) кај лексемите *брдо* и *хлзмз* со знач. на *ридз*, и оваа лексема е посочена од запис од 1913 год.: и тове стрелеха отъ раиџански хридз, а сзрѣзски от цзрни взрхъ. Од самава реченица може да се види дека се работи за два топонима: топонимот Рајчански Рид и топонимот Црни Врв, претпоставуваме во напис за Втората балканска војна⁶.

Синоними на *ридз* се *брдо* и *хлзмз*.

⁶ <https://prvisvetskirat.rs/balkanski-ratovi-page/drugi-balkanski-rat-page/bitka-na-bregalnici/slamanje-desnog-krila-bugarske-4-armije-na-rajcanskom-ridu/>

Етимолошка анализа на *риџ*

Според БЕР, лексемата *риџ* се јавува со значење ‘висока издигнајтина, *риџ*, ‘*rii*’. Веројатно потекнува од прасловенското *hrid со значење на ‘скала’ < *skrids. Се среќава и во срхр. *xriđ*, *rid*, словен. *hrid* ‘скала’. сродно е и со гот. *dis-skreitan* ‘крши’, гер. *schreiben*. Се претпоставува и веројатно дакомизиско потекло (БЕР том VI, 249).

Според Скок, лексемата *рид* потекнува од *hrid*. тој го поврзува со коренот *hrib* со алтернација на суфиксот. Поврзано со готското *dis-skreitan*, од ие.*skel*-. Поимски припаѓа на иста сфера со *hrib*, *griza* и *grič*. Се работи за пред -ие. изрази за теренски височини (Скок 1, 687).

Дијалектолошка анализа на лексемата *риџ*

Во картотеката во Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик покрај другите лесемии е обработена и лексемата *риџ*, која овде подетално ја обработивме. Се анализираат најпрво формите што се добиени како одговор на прашањето бр.7. од главата XXII од Прашалникот за Македонскиот дијалектен атлас. Добиеени се различни одговори кои ќе ги анализираме подетално во текстот.

Во дијалектниот материјал ќе ги набројуваме пунктовите каде што се среќава лексемата *риџ* во својата основна форма и потоа ќе ги забележиме и промените што се среќаваат во пунктовите.

Лексемата *риџ* како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немаинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник

(72), Цепиште (73), Клење (74), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Градобој (316), Баровица (322), Гуменца (323), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Ранци (347), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Пјателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Марковени (367), Добролишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во пунктот (74а) во село Стеблево (западна периферија) наместо основната форма *рид* се среќаваат формите *красѝа, ѝѝумба*.

Во пунктот 203 во село Фурка, Гевгелиско, освен основната лексема *рид* се среќава формата *баѝр* со значење пошумен рид, а инаку по потекло од турскиот јазик т. *bayır* (Видоески 1999: 17).

При обработка на лексемата рид сретнавме двојни форми каде што покрај основната форма *рид* среќаваме и паралелна лексема, па во пунктот 207 во Дојран ги среќаваме формите *риѝ//баѝр*, во пунктот 315 во село Амбар Ќој и пунктот Градобој (316) се среќаваат двојните форми *риѝ//оак*, додека пак во пунктот 348 во село Тремно се среќава *риѝ//баир*.

Во пунктот со реден број 300 во село Савек наместо основната форма *рид* се среќава лексемата *баѝр*, во пунктот 307 во Негован ја среќаваме формата *хриѝ*, додека пак во село Баровица (322) се среќава формата *риѝче*. Сите пунктови се во Егејска Македонија и припаѓаат на југоисточното македонско наречје.

Како синонимни форми се среќаваат: *красѝа, ѝѝумба, баир, оак*.

Семантичка анализа на лексемата *рид* во современиот македонски јазик

Лексемата *рид* во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се јавува со следново значење, и тоа: Возвишение на земјата, височина, брдо. Пошумен рид. Се искачивме горе по ридот, дури до врвот. Слегува од ридот да ги пречека. Зад ридот на исток се појави сонцето. (ТРМЈ V, 2011: 238)

Според Божидар Видоески, во *Географската ѝтерминологија во дијалектѝиѝе на македонскиот јазик*, лексемата *рид* се среќава со следното значење ‘височина со големо било’ РМЈ, *рид – ридó – ридовé* Ст. Истевник (Дел), Берово сх. *хрид*; чест топоним на цела територија (Видоески 1999: 135).

8.1. Ритче

Лексемата *риѝче* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Основната форма од *риѝче* е изведена од *риѡ*, што веќе ја регистриравме во Корпусот на *Речникоѝ на црковнословенскиоѝ јазик од македонска редакција* и ја објаснивме погоре во трудот.

Етимолошка анализа на лексемата *риѝче*

Деминутивната форма *риѝче* е од основната форма *риѡ*, којашто има идентична етимологија и е објаснета погоре во трудот, додек пак во однос на семантиката има мала промена со суфиксот и означува помал рид.

Дијалектолошка анализа на лексемата *риѝче*

При обработка на деминутивната форма *риѝче* во Картотеката за Македонскиот дијалектен атлас, оваа лексема се јавува како посебно прашање 8а. од глава бр. XXII, и како таква основна форма се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегѓане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клецово (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Немаинци (29), Кнежје (30), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47); (**западно наречје**) Челопек (48), Гумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Модрич (75), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Лескоец (101), Ресен (109), Ѓавато (110), Речица (114), Смилево (115), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Лешница (138),

Букојчани (142), Нерези (152), Држилово (158), Катланово (159), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Г. Белица (267а), Мутулово (311), Крецово (314), Амбар Кој (315), Градобој (316), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тремино (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'ателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Тиолишта (362), Марковени (367), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Л'к (387), Нивици (388), Граждено (390), Бобошчица (391).

Исто така се среќаваат и двојни форми коишто се регистрирани во следниве пунктови: во пунктот Блатец (249) се среќаваат формите *риџче/риџинка*, двојните форми *риџче/риче* се среќаваат во пунктовите: Дурачка Река (2), Љубаништа (100), Прострање (134), Попоец (137), Подлес (184), Праведник (186), Старавина (190), во пунктот со реден број 177 во село Никодин среќаваме форма *риџче/ричка*, додека пак во пунктот со реден број 207 во Дојран ја среќаваме двојната форма *бајрче/риџче*, во пунктот (96) во Пештани среќаваме *риџ, ричка*.

Во дел од пунктовите наместо основната форма *риџче* ја среќаваме лексемата *риче*, и тоа во: **(западно наречје)** Стејне (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113), Буково (120), Кнежино (136), Туин (143), Светорача (144), Белица (149), Здуње (150), **(југозападни говори)** Горенци (361), Марковени (367), Езерец (369), Леска (386), Пустец (386а), Нивици (388), Шулин (389), Слимница (392).

При обработка во Картотеката на МДА, во дел од пунктовите наместо основната форма *риџче* среќаваме сосема други форми, и тоа во пунктот со реден број 300 во село Савек ја сретнавме формата *баирче*, во пунктот Негован (307) среќаваме форма *хриџче*, во пунктот Лаки (250) се јавува формата *лаки*. Лексемата *риџка* се јавува во следните пунктови; Патарос (313) и Граждено (390), додека пак во село Гуменца, пункт број (323) се јавува формата *риџча(а)*.

Сретнавме и дел од пунктовите каде што не се среќава каква било форма за лексемата *риџче*, и тоа: Орашац (25), Превод (31), Дихово (116), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Зелениково (157), Клисура (198).

Како синоними се среќаваат: *баир, лаки*.

Семантичка анализа на лексемата *риџче*

Деминутивната форма *риџче*, доаѓа од основната форма *риџ*, којашто ја среќаваме во *Толковниот речник на македонскиот јазик* и нејзиното значење е објаснето погоре во текстот. (ТРМЈ, 2011)

Во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* од Божидар Видоески, лексемата *риџче* се јавува со знач. ‘мал рид’ РМЈ. (Видоески 1999: 135)

8.2. Ричка

Лексемата *ричка* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Базата на РЦЈМ се среќава основната форма *риџ*, а примери од црковнословенските споменици од македонска редакција дадовме погоре во делот за *риџ*.

Етимолошка анализа на лексемата *ричка*

Потеклото на лексемата *ричка*, која е изведена од основната форма *рио*, ја објаснивме погоре во трудот (в. *рио*).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ричка*

Во *Прашалничкиот за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас* во глава XXII, како прашање бр. 8б. се јавува прашањето ‘помало возвишение од планина’. Како одговор на ова прашање главно е добиена деминутивната форма *ричка*. Пунктовите во кои се појавува формата *ричка* ги обележавме посебно и исто така ги нагласивме и пунктовите во коишто оваа лексема се јавува во различна дијалектна форма.

Лексемата *ричка* како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Стубол (12), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немаинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Брезно (42), Теарце (43), **(западно наречје)** Печково (52), Куново (54), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Горенци (67), Гари (68), Боровец (80), Вевчани (81), Оровник (93), Трпејца (99), Љубаништа (100), Смилево (115), Драгош (117), Кукуречани (121), Тополчани (128), Крушовјани (129), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Градско (185), Праведник (186), Конопиште (192), **(југоисточно македонско наречје)** Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Киселица (253), Марковени (367), Езерец (369), Шулин (389).

При обработка на материјалите сретнавме поголем број на пунктови каде што лексемата *ричка* не се среќава, и тоа во следниве пунктови: Д. Река (2), Габор (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Ш. Рударе (15), Жегњане, Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Теарце (43), Раотинце (44), Сарачино

(46), Милетино (47), Челопек (48), Волковија (50), Маврово (57), Баништа (65), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Модрич (75), Ржаново (79), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Рамне (95), Којнско (95а), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Живојно (122), Скочивир (123), Путурос (127), Слепче (130), Зелениково (157), Држилово (158), Тројаци (178), Дуње (183), Подлес (184), Праведник (186), Старавина (190), Рожден (191), Барово (193), Ваташа (194), Клисурса (198), Миравци (199), Коњско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Костурино (208), Муртино (209), Габрово (211), Подареш (219), Вењуса (220), Конче (221), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Спачино (235), Соколарци (235а), Лесново (237), Припечани (239), Винаца (242), Блатец (249), Лаки (250), Мачево (257), Пехчево (260), Двориште (262), Г. Белица (267а), Крецово (314), Амбар Кој (315), Градобор (316), Гуменце (323), Пушин (325), С'ботско (326) Црнешеве (328), Луковец (337), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тремно (348), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Поп'лжани (355), Г. Котари (356), Буф (357), Форенци (361), Тиолишта (362), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во дел од пунктовите има објаснувања за семантиката на *ричка* според коишто сретнуваме најразлични толкувања: се работи за помал рид (Четирце 18, Кнежје 30, Марковени 367), поголем рид (Прострање 134, Светорача 144, Д. Дивјаци 131, Здуње 150), помало од ритче (Боровец 80), поголемо од ритче (Љубенчишта 100, Вранештица 135), голем шилест рид (Лешница 138), средина меѓу рид и ритче (Буковјани 142), возвишение (Печково 52, Куново 54, Крушеани 129, Катланово 159), со значење на страната од ридот лексемата *ричка* се среќава во Вевчани (81), а со значење на *рийче* оваа лексема ја сретнавме во Оровник во пункт број 93.

Пунктовите Буково (120), Гломбочани (385) ја имаат формата *риче*, додека пак во Патарос (313) ја среќаваме формата *рийка*, а во пунктот 311 во Мутулово среќаваме *ришка*.

Во пунктовите Попоец (137) и Нерези (152) лексемата *ричка* се јавува со значење на *риџ*, додека пак во Павлешенци (26) формата *ричка* се јавува со значење на *чукарка*.

При обработка на материјалите во пунктовите Ресен (109) и Дојран (207) наместо основната лексема *ричка* среќаваме деминутивна форма *рийџе*, лексемата *рудина* се среќава во Нивичино (218) и Ст. Истевник (256), додека пак *рудинка* се среќава во Гратче (240), Костин Дол (243), Саса (246).

Во Калиманци (248) и Тработевиште (255) се јавува формата *рудинка*, во Дукатино (222) се јавува *рийџичка*, додека пак во пунктот 300 во село Савек имаме форма *баирче*.

Според К. Конески, суфиксот *-ичка* е добиен со здружување на суфиксите *-ица* и *-ка* (*-ица + -ка > -ичка*) и во македонскиот современ јазик се наложува со поголема ефикасност, и со самото налагање ја ограничува продуктивноста на суфиксите од кои е образуван (Конески 2003: 69).

Синонимни форми на лексемата *ричка* се: *рудина*, *баирче*.

Во *Толковниот речник на македонскиот јазик* не се среќава лексемата *ричка* како деминутивна форма, изведена од основната лексема *риџ*.

9. Срт

Лексемата *срт̄* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Базата на *Речнико̄т на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* лексемата *срт̄* не ја сретнавме со оглед на фактот дека овој речник е строго канонски, така што не можеме со сигурност да кажеме дека оваа лексема не се среќавала во тој период. Потврда за лексемата среќаваме кај Миклошич во формата *сртаниѣ* (Miklosich 1862–1865: 877)

Етимолошка анализа на лексемата *срѝ*

Лексемата *срѝ* се среќава во цслов. *sr̥btanije* со значење ‘налет, напад, продор, навала’, ја има и во хрв. *srt* ‘остро исечена висока рамнина’, *pr̥srt̥* ‘врв на планина’, исто и во пол. *sierc̣*. Пслов. форма **s̥r̥t̥* веројатно се развила од ие. **k̥ʹr̥-ti-* ‘*неши̃о осѝро*’. Поврзана е со лит. *šĩurti* со значење ‘се наежува, се накуструва’, лет. *sĩrties* ‘се лути’ кои се изведени од ие. корен **k̥ʹer-* кој е познат со детерминативот во пслов. **s̥r̥x̥x̥*, **s̥r̥st̥*. (Snoj, 2009: 693)

Дијалектолошка анализа на лексемата *срѝ*

Лексемата *срѝ* како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Кратово (10), Шлегово (11), Мл. Нагоричане (19), Бујковци (24а), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Галичник (61), Гари (68), Ефловец (71), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Арвати (106), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Рожден (191), Барово (193), Марена (197), Клиусура (198), **(југоисточно наречје)** Костурино (208), Габрово (211), Смоларе (213), Подареш (219), Велјуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Радовиш (226), Богословец (233), Злетово (236), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Г. Белица (267а), Тушин (325), Луковец (337), Попадија (344), Зеленич (352), Д. Котари (356), Буф (357), Крчишта (376), В’мбел (377), Ошчима (383), Леска (386), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390).

Во *Македонскиот дијалектен атлас* при обработка на лексемата *срѝ* среќнавме и пунктови каде што оваа лексема не се среќава, и тоа во: Жидилово (1), Габер (4), Огут (6),

Ранковце (8), Псача (9), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Четирице (19), Клецовце (22), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Клење (74), Којнско (95а), Нерези (152), Дуње (183), Конопиште (192), Ваташа (194), Николич (206), Стинек (214), Нивичино (218), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Судиќ (232), Лезово (234), Станчево (235), Соколарци (235а), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Костин Дол (243), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Савек (300), Бобошчица (391).

Се среќаваат форми каде што темниот глас *ǣ* се јавува пред *p*, во примерот *сǣрѣи* и тоа во: Шлегово (11), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Гумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Ржаново (79), Боровец (80), Глобочица (82), Струга (85), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Речица (114), Дуње (183), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Дојран (207), Подареш (219), Конче (221), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Градобор (316), Гуменце (323), С'ботско (326), Црнешево (328), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Добролишта (368), Гломбочани (385), Пустец (396а), Л'к (387). Во пунктот 209 во село Муртино ја сретнавме лексемата *срѣѣи*, каде што темниот глас *ǣ* се јавува по *p*, додека пак во Жегѓане (17) се јавува формата *сѣѣи*.

Со широко *ǫ* ја среќаваме лексемата *сǫрѣи*, во пунктовите Џепиште (73), Модрич (75), Луково (78), додека пак со широко *ǫ̆* ја среќаваме формата *сǫ̆рѣи* во пунктовите 81 во село Вевчани и 86 во село Радожда. Во село Стеблево (74а) се среќава лексемата *вǫрф*. Сите овие пунктови се на западната периферија.

Во дел од пунктовите наместо стандардната лексема *срѣи* се среќава друга лексема, па во Жерноница (58) и Држилово (158) ја среќаваме лексемата *сорѣи*, во пунктот 127 во Путурос се среќава лексемата *ѣојас*, лексемата *ѣрбол* ја сретнавме во Старавина (190), додека пак *сѣрана* се среќава во Ново Село (210), а во пунктовите Робово (216), Штип

(230), Винаца (242), Блатец (249), Ст. Истевник (256), наместо лексемата *срѝ* ја сретнавме лексемата *било*.

Во пунктот Дедино (225) лексемата *срѝ* не се употребува, па наместо неа ја среќаваме лексемата *вис*, пр. „*Ќе одеш се ѝо висѝо*“, а во пунктот со реден број 247 во Каменица се јавува лексемата *врх*. Во Лесново (237) се среќава лексемата *рбейѝ*, додека во Саса во пункт број (246) среќаваме пример ‘*одох ѝо рбейѝо*’, и во пунктовите Тработевиште (255) и Мачево (257) се јавува формата *џребен*.

При обработка на материјалите наместо лексемата *срѝ* се среќава друга форма, па во пунктот со реден број 347 во Ранци среќаваме форма *џаѝѝ*, во Горенци, пункт број (361) се јавува формата *рајче*; формата *сек* се јавува во Слимница пункт (392), додека во П’теле (353) среќаваме форма *ваѝр*. Во пунктот Езерец (369) имаме лексема *серѝ* како резултат на фонетската рефлексација на *р* во *ер*.

Што се однесува до двојните форми при обработката на материјалите сретнавме само три пунктови каде што се среќаваат вакви форми, и тоа во: Думановце (23) покрај основната форма *срѝ* се среќава и формата *ербейѝ*, во пунктот Двориште (262) покрај *срѝ* се јавува и *џребен* и во пунктот со реден број 367 во село Марковени се среќава дублетот *ваѝр/риѝ*.

Како синонимни форми на лексемата *срѝ* се среќаваат следниве лексеми: *ваѝрф*, *ѝојас*, *аѝбол*, *сѝрана*, *било*, *вис*, *врх*, *рбейѝ*, *џребен*, *рајче*, *сек*, *риѝ*.

Семантичка анализа на лексемата *срѝ* во современиот македонски јазик

Лексемата *срѝ* во *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик* се среќава со следниве две значења:

1. Горен дел од планина, рид и сл.; гребен. Горски срт. Снежен срт. Голина со карпести сртови. Планина со високи сртови.
2. гребен 2. Морски срт. (ТРМЈ, том V, 2011: 546).

Според Божидар Видоески, во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик*, лексемата *срѝ*, се среќава со следното значење ‘гребен на рид или на планина; рид со остро било’ РМЈ, *сърѝ* Кукуш, *сърѝ* Вевчани (Стр.), т. *sirt* ‘рбет, плеќи’; топ. *Срѝ* ‘брежна месност, врв на тумбата’ Милетино (Тет), *Срѝ* ‘голем планински срт со пасиште’ Јеловјане (Тет), *Срѝо* Ајтос (Лер), *Срѝон* ‘Г. Добреноец’ (Кич), *Срѝои* ‘нивје’ Манастирско Доленци (Кич), (Видоески 1999: 150).

10. Било

Лексемата *БИЛО* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во РЦЈМ лексемата *БИЛО* се јавува со значење на клепало ‘дрвена или метална плоча, наменета за пренесување на сигнали со помош на удари’. Пр.: *клепемъ въ Г̃ ѹаскъ* *нощи въ великое БИЛО* 174a29Orb; *великое БИЛО* *съготоваше на ѹнемъ полнощное* 108d10Orb, sim. 34v28Hlud; *въ ѹаскъѣ* *же седмимъ клеплемъ БИЛО МАЛОЕ* *събравшим се въ црѣквы и поемъ* *ѹасове без междоѹѹасїа* 93c29Vtš

Како синонимни форми се среќаваат: клепало, клепальце (РЦЈМР I, 2006: 375).

Етимолошка анализа на лексемата *било*

Во БЕР лексемата *било* се среќава со значење на ‘гребен на планина или на рид’ највисокиот дел на покривот: *гребѣ за ѡаков дел*. Оваа лексема се среќава и во срх. *било*, ‘планина, гребен’, слов. *bilo* ‘крвоносен сад, часовно нишало’ рус. *било*, ‘прачка за гумно; свонарски јазик; очен капак’; пол. *било* ‘свонарски јазик’, чеш. *bidlo* ‘палење на разбој’. Произведено од глаголот *бие*, од основата *би-* и наставката *-ло*, за образување на имиња на инструменти. (БЕР I, 1971: 48)

Дијалектна анализа на лексемата *било*

Во Македонскиот дијалектен атлас лексемата *било* како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирице (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немаинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Раотинце (44), Челопек (48), **(западно наречје)** Пожаране (51), Ростуше (60), Галичник (61), Ефловец (71), Волино (87), Љубаништа (100), Паралово (124), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Богомила (176), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Старавина (190), Конопиште (192), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Николич (206), Костурино (208), Муртино (209), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (300), Судик (232), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Раздол (267), Г. Белица (267а), Савек (300), Мутулово (311), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Црнешчево (328), Ранци (347).

При обработка на материјалите сретнавме поголем број на пунктови каде што лексемата *било* не се употребува, но не се употребува ниту друга соодветна форма: **(северно наречје)** Луке (5), Теарце (43), Сараќино (46), Милетино (47), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Жеровница (58), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Борец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110),

Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Путурос (127), Тополчани (128), Крушеани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Кнежево (136), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Држилово (158), Катланово (159), Карабуниште (164), Стровија (172), Слепче (173), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Витолишта (187), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Фурка (203), Дојран (207), Габрово (211), Каменица (247), Двориште (262), Савек (300), Негован (307), Патарос (313), Гуменца (323), Чеган (341), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), П'теле (353), Поп'лжани (355), Г. Котари (356), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Добролишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391).

Лексемата *било* како 'топоним' ја сретнавме во пунктовете: **(северно наречје)** Романовце (24) *на в'р, њо било*, Немањинци (29), Белица (149), Лугунци (162), Лезово (234). Со значење на '*било на куќа*' лексемата *било* ја среќавме во пунктовете Превод (31), Дивле (32), Вратница (40), Паралово (124), Зелениково (157) и Костин Дол (243), Градобој (316), Луковец (337).

Во пункт број 9 во село Псача, лексемата *било* се јавува и со две значења и тоа: *било на ѓланина* и *било на куќа*, во Павлешенци (26) формата *било* се јавува со значење *највисоко нешиџо – на з'града, на ѓланина*, во пунктот 198 во Клисурска лексемата се јавува со значење на *изди'гнаџа о'града на ѓрлоџо*, додека пак во пунктовете Стинек (214) и Тресино (340) лексемата *било* се јавува со значење на *дрво шџо се сџава на сџоџ во средина*.

Во пунктот 230 во Штип лексемата *било* има значење на *срџ*, во пунктот Орашац (25) лексемата има значење на *џолина на рџџ орозо'гора*, додека пак во Амбар Ќој (315) оваа лексема се јавува со значење на *џонизок срџ*.

При обработка на материјалите во пунктот 134 во Прострање наместо формата *било* ги сретнавме формите *џоло, рудина*, во Попоец пункт 137 среќавме *рамно, рамница*.

Во дел од пунктовите наместо основната форма **било** се среќава друга форма и тоа; во Скочивир (123) се среќава формата **шлеме** со значење *орвојто на њокривој*, во Тајмишта (141) се среќава формата **олак срѝ**, во Рожден (191) **осѝрмен срѝ**, во пунктовите Пехчево (260) и Берово (261) се јавува формата **рбе**, во пунктот 325 во село Тушин се среќава лексемата **џреда**, лексемата **ѝумба** ја има во С’ботско (326) и Струпино (342), а пак во Зеленич (352) се јавува формата **ѝравец (ѝрав)**, во Пустец (386а) наместо **било** среќаваме форма **шуѝ, шуѝо**, додека пак во Слимница (392) имаме форма **рамен**.

Во Ново Село во пункт (210) наместо основната форма **било** се среќава примерот *сѝрмен е чукаро*.

Како синонимни форми се среќаваат: **џоло, рудина, рамно, шлеме, срѝ, џреда, ѝумба, ѝравец (ѝрав), шуѝ**.

Семантика на лексемата *било* во современиот македонскиот јазик

Кај лексемата **било** во *Толковниој речник на македонскиој јазик* се среќаваат следниве значења:

1. Планински гребен. Се качува по билото над селото. Летото го поминав по скрките и билата.
2. Највисоко поставена греда од покривот на куќата. Кај некои стари селски градби сè уште стои украсот врз билото. Кога влезе во куќата, старецот седна на билото. Од долното било надолу е долниот крај на куќата.
3. Дрво што е поставено попречно, прицврстено за рамката од разбојот и служи за поголема стабилност. Секој разбој има две била.
4. Пулс, дамар. (ТРМЈ I, 2003: 137)

Кај Божидар Видоески во *Географската ѝерминологија во дијалектијѝе на македонскиој јазик* лексемата **било** се среќава со следното значење ‘гребен’ РМЈ, ‘гол срт’ Ковач (Пор), ‘горната површина на планина’ Куманово, Кочани, ‘гребен водораздел’ Елешница (Раз), Раздол (Сан), Мелник, ‘работ на планина’ Кукуш, *било – билојо*, рl. *била*

Ст. Истевник (Дел), Перово, *смоларе* (Струм), син. *брдо, гребен, среџа*, сх. *било*, слов. *biло*, буг. *било*, рус. *било* (за етим. в Vas REW I, 85); топ. Било ‘срт’ Железарница (Крат), Билто (← Билото) ‘ниви’ Жерви (Вод), Средно Било Струм (Мит, 79) (Видоески 1999: 21).

11. Слеме

Лексемата *слеме* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *слеме* во базата на *Речникомѝ на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* не се среќава, но негова потврда наоѓаме кај Миклошич во *Сѝарословенско-гѝрчко-лаиѝински речник слѝма* (Miklosich 1962–1965: 862).

Етимолошка анализа на лексемата *слеме*

Според Сној, лексемата *слеме* се јавува со знач. ‘слеме, реда’, и се среќава во цслов. *slĕmę*, хрв. *sljĕme*, срб. *slĕme*, чеш. *slemeno*. Инаку е стар прасловенски збор **sĕlmę*, род. **sĕlmenę* со знач. ‘слеме, планински гребен’. Еднакво е и со лит. *šelmũd*, род. *šelmeĩs*, ‘слеме, надвратик/ надпрозорник’. Потеклото му е нејасно, но се претпоставува дека можеби е сродно со стинд. *šalá*, а друга претпоставка е дека се изведува од ие. корен **k’s(ц)el-men-* (Snoj 2003: 668).

Според БЕР лексемата *слеме* се јавува со значење на ‘основна греда на покривот, било’. Зборот потекнува од прасловенскиот јазик **selmę*, се среќава и во срхр. *slĕme*, словен. *sleme*, рус. *слема*, чеш. *slemĕ*, словач. *slemä*, пол. *slemię*, стлуж. *sleme*. Се јавува и во ие. **sel-* ‘греда’ (<**k’s(eul-)*) и ие. наст. **-men* (БЕР VI: 867).

Според Скок, лексемата *слеме* е индоевропски, балтословенски, сесловенски и прасловенски звор. Формата **selmen* се јавува со две значења и тоа: 1. врвот на покривот, 2. ороним. Слогот *sije-* настанал со метатеза на ликвидите (Skok III, 1973: 290).

Дијалектна анализа на лексемата *слеме*

При обработка на материјалот во Картотеката на *Македонскиот дијалектен атлас* основната лексема *слеме* како посебна лексема се среќава само во пунктовите Голем Папрадник (72), Рамне (95), Стровија (172) и Вељуса пункт бр. (220).

Од вкупниот број на пунктови што се обработуваат лексемата *слеме* како основна форма не се употребува во поголем дел од пунктовите и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегѓане (17), Четирице (18), Мл. Нагоричане (19), Ключовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Горенци (67), Гари (68), Голем Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Радожда (86), Волино (87), Оровник (93), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Дихово (116), Драгош (117), Живојно (122), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Миравци (199), Стојаково (201), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Ново Село (210), Фаброво (211), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса

(246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Мачево (257), Двориште (2620, Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобој (316), Гуменца (323), Тушин (325), С'ботско (326), Струпино (342), Попадија (344), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'ателе (353), Поп'лжани (355), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Добролишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Леска (386), Пустец (386а), Нивици (388), Шулин (289), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

При обработка на материјалите сретнавме извесен број на пунктови каде што лексемата *слеме* се јавува со различни значења и различни толкувања, па во пунктот со реден бр. (71) во Ефловец, лексемата се јавува со значење *раб на рид*, во Струга (85) лексемата има значење на *дел од иланинаиџа*, кај Ботун (88), Тремно (348) и Ранци (347) се среќава со значење *дрво нао куќаиџа шиио ја соединува чаџијаиџа*, во Ст. Истевник (256), Пехчево (260) и Берово (261) се среќава со значење на *најголемаиџа г'реда во срединаиџа на иокривоџ на г'рабба*. Со значење на *дрво на скали* лексемата *слеме* ја среќаваме во Стинек (214), во Смилево (115) *слеме* се употребува со значење *за чаџијаиџа шиио ја иоџиџирааџ*.

Наместо лексемата *слеме* среќаваме и форма *шлеме* со значење на *дрво на чаџија иоод ќерамиди* и тоа во пунктовете Глобочица (82), Крушје (113), Речица (114), (**западно наречје**); и Фурка (203), Крушеани (129) Тресино (340) (**југоисточно наречје**). Лексемата *шлеме* се среќава и во пунктовете Клисура (198), Патарос (313), Црнешево (328) и Г. Пожарско (343) со значење *највисокиоџ дел од кровоџ од куќаиџа*, додека пак во Лескоец (101), Конско (200) и Луковец (337) се јавува само формата *шлеме*. Во Буково (120), Праведник (186) и Буф (357) формата *шлеме* се јавува со значење *шлеме на куќаиџа шиио сеџи најгоре*. Од примерите се гледа дека пунктовете се и од западното и од југоисточното наречје.

Лексемата *шлеме* се јавува со значење на *било* во пунктовете Кукуречани (121), и Глобочени (385), со значење на *највисокиоџ дел (срџоџ) на илемјаиџа* лексемата се среќава во пунктовете, со значење на *дел од срџоџ* ја сретнавме во Ресен во пункт број (109). Со значење на *главна г'реда на кровоџ*, оваа форма ја среќаваме во пунктовете Паралово (124), Старавина (190), Фурка (203). Кај пунктот (387) во село Л'к, лексемата

чклеме се јавува со значење на *долгата греда што се поставува по средина врз која се прицврстуваат страницие*.

Во пунктовите со реден број (100) во село Љубаништа и (102) во село Стејне лексемата **слеме** не се среќава, но тука ја среќаваме формата **чклеме** (на куката), додека пак во Муртино пункт број (209) се јавува формата **чукар**. Со значење на *највисокиот дел на куќата* лексемата **шлемник** се јавува во село Чегран (341).

Како синонимни форми се јавуваат **било**, **чукар**.

Семантика на лексемата **слеме** во современиот македонски јазик

Лексемата **слеме** во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се среќава со две значења:

1. Најголемата греда во средината на покривот на градба, на куќа.
2. Врвот на рид, планина; било. (ТРМЈ I, 2011: 432)

Во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата **слеме** се среќава со следното значење ‘врвот на планина, на рид; било’ РМЈ сл. *сл’аме* Елешница, (Раз), стсл. *слѣма*, сх. *слѣме*, *шлѣме*, слов. *sleme*, буг. *слѣме*, рус. *селемено* (Млад, 590); топ. *Бело Слеме* ‘ниви на рид’ Нивичино (Струм), (Видоески 1999: 145).

12. Чукар

Етимолошка анализа на лексемата **чукар**

Според Чашуле, лексемата **чукар** има супстратно потекло. Се сретнува во другите балкански, словенски и несловенски јазици и нема вистинска прасловенска етимологија. Чашуле претпоставува поврзаност со бурушарски *сок* ‘остар (планински) врв’ мак. *чука* ‘каменест планински врв’, бурушарското *čuk et-* (Чашуле 2012: 19–20).

Дијалектолошка анализа на лексемата *чукар*

При обработка на материјалите од Картотеката во Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик ја обработивме и лексемата *чукар*, којашто во *Прашалникој* за собирање материјал за македонскиот дијалектен атлас од Божидар Видоески се јавува како посебно прашање бр. 12. во глава XXII со прашање *врв на ѝомало возвишение*, и како одговор главно е добиена лексемата *чукар* со сите нејзини фонетски разлики. Ќе истакнеме само дека како основна форма лексемата *чукар* од вкупниот број на пунктови коишто ги обработивме се среќава во дел од пунктовете и тоа: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Ранковце (8), Псача (9), Страцин (13), Црешево (36), Кучково (39), **(западно наречје)** Жерноница (58), Ефловец (71), Љубаништа (100), Речица (114), Драгош (117), Кнежино (136), Попоец (137), Светорача (144), Зелениково (157), Извор (170), Богомила (176), Дуње (183), Рожден (191), Конопиште (192), **(југоисточно наречје)** Фурка (203), Пирава (205), Габрово (211) Судик (232), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Костин Дол (243), Лаки (250), Пехчево (260), Берово (261), Г. Белица (267а), Амбар Кој (315), С'ботско (326), Црнешево (328), Струпино (342).

Сретнавме и поголем број на пунктови каде што се среќаваат двојни форми и тоа лексемите *чукар//чукарка* се среќаваат во пунктовете: Огут (6), Шлегово (11), Страцин (13), Мл. Нагоричино (19), Думановце (23), Орашац (25), Смоларе (213), Смилево (115), Конско (200), Стинек (214), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Радовиш (226), Љуботен (227), Штип (230), Богословец (233), Припечани (239), Гратче (240), Киселица (253), Ст. Истевник (256), Двориште (262), Раздол (267), Поплжани (355). Дублетот *чукар//чука* се среќава во Стровија (172).

Во пунктовете Попоец (137) и Калиманци (248) сретнавме и тројна форма *чукар//чукарка//чука*.

Во Долни Балван (229) се јавува формата *чукар*, додека пак *чука* се среќава како топонимна форма.

Наместо основната форма *чукар* во дел од пунктовете ја среќаваме формата *чукарка* и тоа во: **(северно наречје)** Д. Река (2), Кратово (10). **(западно наречје)**

Крушеани (129), Лешница (138), Тајмишта (141), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Витолишта (187), Конопиште (192), (**југоисточно наречје**) Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Николич (206), Муртино (209), Ново Село (210), Робово (216), Радовиш (226), Никоман (228), Винаца (242), Каменица (247), Блатец (249), Тработевиште (255), Градобор (316), Тушин (325), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340) Чеган (341), Ранци (347), Хрупишта (365), Леска (386). Покрај основната форма **чукар** којашто се среќава во Мачево (257), ја среќаваме и деминутивната форма **чукаре**.

Како деминутивна форма од називот чука(р) формата **чукарче** ја сретнавме во пунктовете Ш. Рударе (15) и Карабуниште (164), додека пак во Лешок пункт број 41 се среќава формата **чукаре**. И со значење на *мало ѝтеле* лексемата **чукаре** ја сретнавме во Н. Брезница (151).

Во пунктовете Џешиште (73), Дојран (207), Негован (307), Мутулово (311), Паторос (313) се среќаваат двојни форми **чука/чукарка**, во Вранештица (135) се јавува **чукарка/чукарица**, во пунктот со реден број 60 во село Ростуше среќаваме форми **чука/ќукуле**, формата **чука/чукар** се среќава во Саса (246), додека пак во Смилево (115) се јавуваат двојните форми **чукара/чукарка**.

Со значење на *мало рийче* лексемата **чукар** се употребува во пунктот (377) во село В'мбел. Во пунктот П'теле (353) е регистрирана множинската форма **чукар'ѝе**.

Во селото Живојно (122) според информаторите лексемата **чукарка** означува помала височинка наспроти **чукара** којашто означува поголема височинка. Исто вакво двојство на помала и поголема височина среќаваме во селото Двориште (262) **чукар** 'поголем'//**чукарка** 'помал'.

Сретнавме пунктови каде што лексемата **чукар** не се среќава, и тоа во: (**северно наречје**) Кнежје (30), Бардовци (38), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Пожаранче (51), Маврово (57), Г. Косоврасти (64), Баниште (65), Горенци (67), Гари (68), Клење (74), Ржаново (79), Вевчани (81), Волино (87), Ботун (88), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Царев Двор (108), Кукуречани (121), Путорос (127), Д. Дивјаци (131),

Прострање (134), Туин (143), Г. Белица (149), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Држилово (158), Подлес (184), Праведник (186), **(југозападни говори)** Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Буф (357), Тиолишта (362), Езерец (369), Крчишта (376), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390).

Лексемата **чука** со значење на *високо месѝо* се среќава во пунктовите **(северно наречје)** Теарце (43), Милетино (47), **(западно наречје)** Волковија (50), Куново (54), Боровец (80), Струга (85), Радожда (86), Оровник (93), Претор (107), Ресен (109), Ѓавато (110), Дихово (116), Тополчани (128), Букојчани (142), Лугунци (161) со значење топоним, Башино Село (163), Слечче (173), Градско (185), Барово (193), Ваташа (194), **(југоисточно наречје)** Костурино (208), Крецово (314), Гуменце (323), Попадија (344).

Наместо основната форма **чукар** ја среќаваме формата **чукара** во дел од пунктовите: Глобочица (82), Лескоец (101), Скочивир (123), Паралово (124), Слечче (130), Старовина (190), Марена (197), Г. Пожарско (343).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите сретнавме форми различни од основната форма **чукар**, и тоа во Печково пункт бр. 52 се среќава формата **риѝче, ричка**, во Модрич (75) се среќава **вѝрф**, во пункт 150 во село Здуње се јавува **ќуле**. Лексемата **цуцуле** се јавува во Буково (120), додека пак **цуцка** се среќава во Катланово (159), формата **ѝумба** се среќава во пунктовите Савек (300), Добролишта (368) и Ошчима (383), а **чука** ја сретнавме во Стеблево (74а).

Во пунктот со реден број 348 во село Тремно се јавува формата **баир**, лексемата **вѝр** се среќава во Горенци (361) и Марковени (367), формата **нисок вѝрф** ја сретнавме во Глобочани (385), додека пак наместо основната форма **чукар** во Бобошчица (391) се јавува формата **мало оѝ риѝо**, а во Слимница (392) ја среќаваме формата **риче**.

Како синонимни форми се среќаваат: **риѝче, ричка, вѝрф, цуцуле, ѝумба, ќуле, вѝр, цуцка, баир**.

Семантика на лексемата чукар во современиот македонски јазик

Лексемата **чукар** во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се среќава со значење на Стрмна и каменлива височинка. *Селаниите се разбегаа по блиските чукари. Накачи ѓоре кај чукариите.* (ТРМЈ VI, 2014: 390)

Во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата **чукар** се среќава со следното значење ‘стрмнина и каменлива височинка’ РМЈ ‘каменлив врв’ Брест (Пор), **чукáр** ‘скалест врв’ Куманово, Кочани, Двориште (Бер), Разловци (Дел), ‘врв покриен со шума’ Бан (СБНУ 48, 543); топ. Чукар ‘рид’ *Чукарица* (Видоески 1999: 173).

Според Спасовски (2017: 115), Свездана Павловиќ (2008: 383–398) истакнува дека со лексемата **чукар** се поврзани и следните оронимски апелативи, т.е. географски термини **кукул**, **кајк**, **цуцул**, **чука**, **чукар**, **чукарка** и овие лексеми се семантички поврзани едни со други и се настанати едни од други со фонетски промени. Имено, според нејзиното истражување, од едни географски термини со фонетски промени и истовремени семантички проширувања и збогатувања, се изведувале нови со многу слично значење. Потоа преоѓале во оними со слично значење. И како предмет на нејзино истражување се низите *кик:кика*, **кич:*кича*, *кук:кука*, **куч:куча*, **цик*, *цук*, *цука*, **чик*, **чич:*чича*, **чук:*чука* и **чуч:*чуча* (Павловиќ 2008: 398–399). И покрај другото овие низи сочинуваат корени што се содржале во стари географски термини, и самите термини биле изведувани со фонетски промени, коишто како последица на тоа, имаат многу слични значења, т.е. овие термини се изведени едни од други и сите изведени топоними од овие термини се врвови и значат ‘зашилен тркалезен врв’, ‘куполест врв со испапчување’ и сл.

Павловиќ исто така смета дека претпоставениот термин **куч* веројатно исчезнал, но овој термин настанал од индоевропската основа **keu-k-* ‘се криви, се завива’ добиена од коренот **keu-* (Snoj 2009: 333).

13. Врл, стрм, брежан

Лексемата *врл* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Корпусот на *РЦЈМР* лексемата *врл* не ја сретнавме со оглед на фактот дека овој Речник е од црковнословенски карактер, но негова потврда наоѓаме кај Миклошич *в. врзлиз* (Miklosich 1862–1865: 76).

Етимолошка анализа на лексемата *врл*

Лексемата *врл* според БЕР се јавува со значење ‘стрмен, жежок’, ‘амбициозен’. Во ср/хр. се среќава *врлѣ* со значење на ‘добар, чесен’. Според Миклошич, (EtWb: 381), и Младенов (ЕТР: 91), *врл* е добиено од коренот *врие*, ‘со значење што врие, насилно’>лош (за човек), > стрмен (за место, т.е. лошо место) (БЕР I, 1971: 211).

Лексемата *сѣрм* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *стрзмь* ја бележи *Речникомѣ на црковнословенски јазик од македонска редакција*, од Григоровичевиот Примејник потврдена во еден пример, во синтагмата **стрзмь глаголати** со значење ‘противречи, се противи’, пр. *вззненѣ видѣнїе въздвѣжетъ побѣдѣ всѣ же не стрзмь глаголацѣа покрзїетъ лѣвѣї Pr10,12 Grig.*

Етимолошка анализа на лексемата *сѣрм*

Лексемата *сѣрм* според Сној се среќава во стсл. *strьmъ* ‘стрмен’, хрв. срп. *str̃m*, наррус. *str̃muj*, *str̃mkij* ‘брз, дрзок’, чеш. *strmý* ‘стрмен’. Добиена е од прасл. **strьmъ* со значење на ‘стрм, исправен, цврст’ што е во врска со прслов. **stromъ* што е зачувано во пол. *stromy*, укр. *strimkúj* ‘стрм’, укр. *stromá* ‘стрмнина’, чеш. *strom* ‘дрво’. Поврзано е со хол. *stram*, *spnem*. *stramm* ‘тврд, силен, моќен’, гер. *stramm*, гр. *sterémnios* ‘тврдо, цврсто’, од ие. основа **(s)terh1-* ‘да биде тешко’ (Snoj 2009: 705–706).

Лексемата *брежан* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Како што кажавме подолу, во етимолошкиот дел за лексемата *брежан*, оваа лексема е изведена од коренот *бреџ*. Во *Речникомѝ на црковнословенскиотѝ јазик од македонска редакција* лексемата *брѣгъ* е со две значења. Во првото значење се јавува ‘стрмина, удолина’ и авиѣ оустрѣми сѣ стадо вѣсе по вѣргоу вѣ море Mt8,32 Rad Jov Kgr Mkd, и како синоним се јавува лексемата *стѣна*.

Второто значење на оваа лексема е ‘брег’: и ста на вѣрѣзѣ нерданѣстѣ 4Rg,2,13 Grig Lobk Hlud: и изыдѣ и вѣдѣ вѣ коравѣ и вѣ тѣ ношѣ не жѣ ни чѣсоже • оустроу же бывшоу ста исочѣ при вѣрѣзѣ J21,4 Kgr Dbm, Dbj Jov; а дѣлфини приѣмше моци ихѣ вѣ ѣ вѣрѣтищѣ вѣврѣжени и изнесошѣ и на вѣрѣгѣ александѣрскѣ 86v15Stan.

Како синоним на ова значење се среќава именката *краи* (РЦЈМР I, 2006: 506).

Етимолошка анализа на лексемата *брежан*

Лексемата *брежан* е изведена од основната лексема *бреџ*, којашто според Сној се среќава во прслов. **bērgъ* што се развила од ие. **bherg'ho-* со знач. ‘брег’, од каде што е изведен ствгер. *berg*, герм. *berg*, со знач. на ‘планина’. Од ие. **bherg'h-* ‘се издигне’, од истата база се развило стинд. *brhánt-* ‘голем, висок’, арм. *berj* ‘висина’, *barj* ‘висок’, валиж. *bera* ‘куп’, гот. *baurgs* ‘град, кула’, гер. *burg* ‘замок’. Се среќава во стслов. *brěgъ*, хрв. *brijěg*, срп. *brěž*, рус. *bépež*, чешки. *břeh*, слов. *breg*, словач. *breh*, пол. *brzeg* (Snoj 2009: 56).

Дијалектолошка анализа на лексемата *врл*, *сѣрм*, *брежен*

Лексемата *врл* како основна лексема се среќава во седниве пунктови: (северно наречје) Д. Река (2), Огут (6), Ранковце (8), Кратово (10), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Клечово (22), Думановце (23), Орашац (25), Немањинци (29), Дивле (32), (југоисточно

наречје) Костурино (208), Нивичино (218), Конско (200), Вељуса (220), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лесново (237), Гратче (240), Костин Дол (243), Саса (246), Лаки (250), Мачево (257), Разлог (267).

При обработка на материјалот сретнавме извесен број на пунктови каде што не се среќава воопшто никаква форма и тоа: Превод (31), Сараќино (46), Којнско (95а), Николич (206), Градобој (316), Каменица (247), Тушин (325) и Бобошчица (391).

Во дел од пунктовите среќаваме различни форми од основната лексема и тоа: во пунктот со реден бр. (1) во Жедилово имаме форма **врл'ак**, во Габер (4) сретнавме форма **врљак**, темниот глас **ј** пред **р** во формата **вјрл** се среќава во пунктовите Г. Белица (267а), Паторос (313) и Крецово (314), додека пак формата **врлок** се јавува во Двориште пункт бр. (262).

Дублетни форми сретнавме во следниве пунктови и тоа: во Луке пункт бр. (5) среќаваме форма **врл/брден**, во Павлешенци (26) имаме двојна форма **врл/сјрнлив**, формите **врл/сјрм** се среќаваат во Клисура (198), Радовиш (226), Љуботен (227), Злетово (236), Пехчево (260) и Берово пункт бр. (261), формите **в'рл/сј'рм** се среќаваат во Миравци пункт бр. (199), во Веница пункт (242) имаме **врл/уѓорен**, во пунктот со реден бр. (205) во Пирава се среќаваат формите **врл/ѓорнина**, во Подареш (219) и Конче (221) имаме **врл/бреѓовиј**, и во пункт бр. (253) во село Киселица се јавуваат форми **врл/насјранлив**.

Двојната форма **врл/брежен** ја сретнавме во Дедино пункт бр. (225), во Спанчево (235) и Припечани (239) имаме форми **врл/сјрвен**, дублетот **врл/сјрмен** се среќава во Смоларе (213) и Стинек (214), формите **сјрничав/брешен** се јавуваат во Псача пункт бр. (9), дублетот **сјрвен/брежан** застапен е во Црешево пункт бр. (36), и формите **сјрм/уроуничав** се јавуваат во Шлегово пункт бр. (11).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите ја сретнавме лексемата **сјрм** и тоа: **(северно наречје)** Романовце (24), Кнежје (30), Милетино (47), **(западно наречје)** Волино (87), Путурос (127), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Башино Село (163), Стровија (172), Прилепец (180), Подлес (184), Градско (185), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Ново Село (210),

Робово (216), Саса (246), Блатец (249), Лаки (250), В'мбел (377), Леска (386), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Сретнавме пунктови каде што среќаваме различни фонетски и фонолошки разлики од основната форма и тоа во Крчишта во пункт бр. (376) се среќава формата *сѝрн?*, во Пештани (96), Трпејца (99), Царев Двор (108), Тресино (340) и Л'к (387) се јавува *сѝѣрм*, формата *ст'ѣрм* се среќава во Лешок (41), додека пак *сѝр'ѣм* застапена е во Стојаково пункт бр. (201), во Ваташа (194) имаме форма *сѝран*.

Лексемата *сѝрмен* ја среќаваме во следниве пунктови: **(северно наречје)** Бујковци (24а), **(западно наречје)** Баништа (65), Рамне (95), Арвати (106), Смилево (115), Дихово (116), Кукуречани (121), Скочивир (123), Тајмишта (141), Катланово (159), Никодин (177), Конопиште (192), **(југоисточно наречје)** Ст. Истевник (256), Попадија (344) и Зеленич (352), во пунктот со бр. (78) во Луково имаме форма *сѝѣрмен*, формата *сѝѣрмен* се среќава во Вевчани во пункт со реден бр. (81), во пунктовете Струга (85), Љубаништа (100), Претор (107), Ресен (109), Крушје (113), Речица (114) и Тиолишта (362) ја среќаваме формата *сѝѣрмен*, формата *сѝр'ѣмен* се среќава во Гуменца пункт бр. (323), во пунктот бр. (49) во село Гумчевиште имаме форма *сѝѣрвен*, а додека пак формата *сѝр'ѣвин* ја сретнавме во Негован пункт бр. (307). Во пунктот Љубојно (103) имаме појава на формата *сѝѣрмнолишиѣ*, формата *сѝрвен* се среќава во Белимбегово (33), Г. Белица (267а) и Граждено (390), додека пак во пунктот со бр. (203) во Фурка ја среќаваме формата *сарѣ*.

При обработка на материјалите во дел од пунктовете сретнавме и двојни форми и тоа: *брежен//сѝѣрм* се среќава во Модрич (75), *бреѣен//сѝѣрм* се јавува во Боровец пункт бр. (80), *брежен//сѝѣрм* застапен е во Радожда (86) и Езерец (369), формите *брежен//бреѣовиѣ* се јавуваат во Извор пункт бр. (170), дублетот *нав'ѣл//н'ѣѣурнина* се јавува во Савек (300), лексемите *наѣурнина//зб'ѣрен* се среќаваат во Чеган пункт бр. (341), формите *н'ѣсѝр'ѣнлив//в'ѣрл* застапени се во Мутулово (311), во Калиманци (248) имаме форми *насѝранлив//врл*. Дублетот *сѝѣрмен//уролен* се јавува во Лескоец пункт бр. (101), дублетот *сѝрмен//збрѣен* се среќава во Рожден (191), во пунктовете Драгош (117), Старавина (190) и Д. Котари (356) се среќава формата *сѝрмен//збрѣен*, во Витолиште (187) имаме *сѝрм//збрѣ*, во Праведник (186) имаме форми *сѝрм//сѝрмен*, во пунктот (120) во село Буково се среќава *сѝрмен//сѝрмолија*, формите *брежен//сѝѣрм* се среќаваат во Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Г. Косоврасти (64),

Ржаново (79) и Глобочица (82), во пунктовите Тополчани (128), Крушовјани (129), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Туин (143), Црквино (166) и Тројаци (178) се јавува дублетот *брежен//сѝрмен*, во Галичник (61), Г. Белица (149), Н. Брезница (151) и Ошчима (383) имаме форми *брежен//сѝрм*, во Поп’лжани пункт бр. (355) се јавува *збрден//броница*, додека пак во Буф (357) застапени се двојните форми *збрден//рид*. а исто така и во Древено пункт бр. (238) се јавуваат формите *врѝ//врл*.

Како тројни форми се јавуваат во следниве пунктови и тоа: *брежен//сѝрм//сѝрмен* ги среќаваме во Букојчани пункт бр. (142), формите *врл//сѝрвен//зорничав* се среќаваат во Лезово пункт бр. (234), во Жегњане (17) имаме форми *врл//врљак//брешен*, во Четирице пункт бр. (18) се јавуваат *врл//сѝрмен//брежан*, во Мл. Нагоричане (19) се среќава *врл//сѝрм//брежуљав*, додека пак во Дукатино пункт бр. (222) имаме *врл//сѝрм//брежен*. Во пунктот со бр. (235а) во Соколарци се среќава тројната форма *врл//сѝрвен//бреговий*, во Блатец пункт бр. (249) имаме *врл//сѝрмен//бреговий*, додека пак во Амбар Кој пункт бр. (315) се јавуваат формите *лош//вѝрлив//срѝмен*.

Кај дел од пунктовите сретнавме и лексеми различни од основната и тоа во пунктот со реден бр. (316) во Градобор имаме лексема *лош*, во Тработевиште (255) се јавува лексемата *нанагорен*, во пунктовите С’ботско (326), Црнешеве (328) и Струпино (342) се среќава лексемата *брежан*, лексемата *броувий* застапена е во Луковец пункт бр. (337), во Г. Пожарско (343) имаме *брегин*, во Клење пункт бр. (74) се јавува *брецен*, лексемата *ѝумба* застапена е во Тремно (348). Во пунктот со бр. (348а) во Липинци се среќава лексемата *криф*, лексемата *риден* застапена е во пунктовите Брезно (42), Геарце (43) и Емборе (349), *узоран* се среќава во Страцин (13), *узорен* застапена е во Гломбочани пункт бр. (385), лексемата *зрайув* застапена е во Дојран пункт бр. (207), лексемата *кајр* се среќава во Муртино (209), *брек* ја има во Стење (102), додека пак *бреговий* во Карабуниште пункт бр. (164), во пунктовите Живојно (122), Дуње (183) и Градско (185) се јавува лексемата *збрдно*, во пунктот бр. (353) во П’теле имаме лексема *брејѝв*, во Пустец (386а) се среќава *нерамен*, во Нивици (388) се јавува лексемата *ширмен*, додека пак во пунктот со бр. (392) во Слимница се среќава формата *бреж*.

Лексемата *брежен* се среќава во следиве пунктови и тоа: (северно наречје) Бардовци (38), Раотинце (44), Челопек (48), (западно наречје) Волковија (50), Жерноница

(58), Ростуше (60), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Стеблево (74а), Ботун (88), Оровник (93), Ѓавато (110), Паралово (124), Светорача (144), Здуње (150), Држилово (158), Лугунци (162), Слечче (173), Богомила (176), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Ранци (347), Горенци (361), Хрупишта (365), Марковени (367) и Добродолишта (368), додека пак во пунктот со бр. (39) во село Кучково (Скопско) ја сретнавме формата *брежан*.

Како синонимни форми се среќаваат следниве лексеми: *врл, сѝрм, брежен, брден, сѝрнлив, уџорен, удоуничав, насѝранлив, сѝрмен (сѝрвен), сѝран*.

Семантичка анализа на лесемата *врл*

Лексемата *врл* според *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик* се среќава со следниве значења:

1. Што е лош, поган, лут, завидлив. Врл човек. Врла душманка.
2. Што е стрмен, мошне кос. Врл осој. Врла планина.
3. Лут, јак вкус. Врла ракија, (ТРМЈ II, 2003: 312).

Кај Божидар Видоески во *Географскаѝа ѝерминологија во дијалектиѝе на македонскиоѝ јазик* ја среќаваме лексемата *врлак* со значење на ‘стрмно место, стрмнина’, *врл’ак* ‘остра планинауска страна’, сп. *врл, -а, -о*, ‘стрм, лут’; срхр. *врљак*, буг. *вѝрл*, аром. *vīrlu*. (Видоески 1999: 36)

Семантичка анализа на лексемата *сѝрм*

Лексемата *сѝрм* е изведена од основната придавка *сѝрмен* со значење на нешто што нагло се издигнува, што е речиси вертикален, пр.: Стрмна планина. Стрмен терен и сл. (ТРМЈ V, 2011: 593).

Според *Географскаѝа ѝерминологија во дијалектиѝе на македонскиоѝ јазик* од Божидар Видоески лексемата *сѝрмец* се среќава со значење на ‘многу стрмен брег, стрм дол’ срхр. *сѝрмац*. (Видоески 1999: 152)

Семантичка анализа на лексемата *брежан*

Лексемата *брежан* е од основната форма *бреж* којашто во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се јавува со две значења и тоа:

1. Гранична линија меѓу копно и вода, земјата во појасот покрај река, езеро или море. Езерото лесно го заплиснува песочниот брег. Овој мост спои два брега...
2. Помал рид. Овците исчезнаа зад бреговите.

Како изведени зборови се среќаваат лексемите: *бреже*, и. ср. мн. *брежиња* ; *брекче*, мн. *брекчиња* дем. (ТРМЈ I, 2003: 179)

Во однос на темата што ја обработуваме во овој труд за нас е важно второто значење (2. Помал рид.) затоа што е поврзано со географската терминологија.

14. Грамада, грмада

Лексемата *грамада* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во корпусот на Речникот на *Црковнословенскиот јазик од македонска редакција* лексемата *грамада* се среќава со значење на *грамада*; *џлн*: (оваа лексема нема значење на географска лексика) во следниве примери: се малз џгнз коликж ти *грамадџ* сзжизаетз џлнв Ја3,5 Slep] дрџва Карр; и попалитз и појастз џко сјано *грамадзи* тнв џлнв Is10,17 Grig Lobk Orb] копџ Нлуд; врџма во приспџ и на самои *гра^{ма}дџ* злобы вџсеж стоимџ вџси и џнџдџ вџџры не емлџмџ ѓв таџтџ тџ какџа 288r17Les.

Како синонимни форми на оваа лексема се јавуваат синонимите дрџва, копџ. (св. 15, III, 2023: 99)

Етимолошка анализа на лексемата *ѓрамада*

Лексемата грамада според БЕР значи ‘голем куп; заградено место во река, каде се лови риба зимно време’. Се среќава во прасл. *gramādā, срхр. *ѓромила*, контаминација на гомила со грамада, слов. *gromada*, горлуж. *hromada*, долуж. *gromada*, ром. *grāmādă*, и алб. *gërmadhë* (БЕР I, 1971: 272).

Според МЕР, лексемата *ѓрамада* се јавува со знач. ‘куп, обично камења или дрва; мноштво, големо количество’. Од псл. *gromada, јсл. *gramada сп. стсл. *громада*, буг. *ѓрамада*, срп. *ѓрамада* ‘куп дрва (за огрев)’, *ѓрамада* ‘грутка; голема карпа’, слн. *grmāda*, *gromāda* ‘грамада; куп; голема количина’, слч. *hromada*, чеш. *hromada* ‘куп; толпа, група, собор’, пол. *gromada*, (dial.) *grumada* ‘куп; мноштво; група, толпа’, рус. *ѓромада* ‘куп, големо купче; планина; голем предмет; селски собор’, укр. *ѓромада*, ‘наод, собрание, световен собир’, блр. *ѓрамада*, ‘толпа, заедница’. Псл. збор е сроден со литв. *grāmatas* ‘толпа; селска заедница’, *gramatas* ‘големо парче земја; грутка’, потоа со лат. *gremium* ‘прегратка; пазува; длабочина’, срвгерм. *kremmen* ‘стиска, набива’. Натомошната етимологија е несигурна, некои сметаат дека е во врска со пие. *grem- со суф. *-ada од пие. корен *ger- ‘собира’, а други пак овој псл. збор го доведуваат во врска со пие. *ghromo- ‘шум, гром’, што се поткрепува со паралелата во рус. *оѓромный* < псл. *ob-gromьнъ(jь) од *obgromь > укр. *огром* ‘рамада; шум’. (Цветановски I, 2025: 360–361)

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѓрамада*

Лексемата *ѓрамада* како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Ранковце (8), Псача (9), Д. Стубол (12), Клечовце (22), Романовце (24), Орашац (25), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), **(западно наречје)** Галичник (61), Ржаново (79), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183),

Подлес (184), Градско (185), **(југоисточно наречје)** Ново Село (210), Габрово (211), Робово (216), Конче (221), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачово (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Разлог (267), Г. Белица (267а), Луковец (337), Чеган (341), Попадија (344), Зеленич (352), П'теле (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Хрупишта (365), Добродолишта (368), Слимница (392). Во пунктовите Конопиште (192), Марена (197), Клисуре (198), Конско (200), Вељуса (220), Радовиш (226) и Г. Пожарско (343) ја среќаваме формата *ѓрамада*.

Во извесен број на пунктови ја среќаваме формата *ѓрмада* и тоа: во **(северно наречје)** Д. Река (2), Кратово (10), Думановце (23), Бујковци (24а), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Црешево (36), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Гари (68), Ефловец (71), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранешница (135), Кнежино (136), Попоец (137), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Драчево (156), Држилово (158), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Витолишта (187), Старавина (190), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Пирава (205), Смоларе (213), Стинек (214), Дукатино (222), Љуботен (227), Лесново (237), Древено (238), Каменица (247), Тушин (325), Ошчима (383), Леска (386), Шулин (389) и Граждено (390).

Кај дел од пунктовите се среќава формата *ѓѓрмада* и тоа во: **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Боровец (80), Глобочица (82), Струга (85), Волино (87), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Лешница (138), Нерези (152), Ракотинци (155), Праведник (186), **(југоисточно наречје)** Миравци (199), Стојаково (201), Фурка (203), Костурино (208), Богословец (233), Савек (300), Негован

(307), Амбар Кој (315), Црнешево (328), В'дришта (330), Ранци (347), Буф (357), Тиолишта (362), Гломбочани (385), Пустец (386а) и Л'к (387).

При обработка на материјалите формата *žřmađa* ја сретнавме во: **(југоисточно наречје)** Рожден (191), Ваташа (194), Николич (206), Дојран (207), Муртино (209), Мутулово (311), Паторос (313), Крецово (314), Градобој (316), Горенци (361), формата *žarmađa* застапена е во: Нивичино (218), Дедино (225), Припечани (239), С'ботско (326), Струпино (342), Бобошчица (391), а во пунктовите **(северно наречје)** Огут (6), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирице (18) и Мл. Нагоричане (19) се среќава формата *žremađa*, во Нивици (југозападен говор) пункт бр. (388) имаме *žrmāđa*, во Гуменца пункт бр.(323) се среќава *žřmađa*, додека пак формата *žřmađř* се јавува во Тресино пункт бр. (340).

Како двојни форми ги сретнавме во следниве пунктови, и тоа: во Ресен (109) имаме *žřmađa//куй*, дублетот *žarmađa//žramađa* застапен е во Подареш пункт бр. (219), *žremađa//žramađa* се јавува во Шлегово (11), *žramađa//шок* во Теарце пункт бр. (43), додека пак *куй каменја//žremađa* е застапен во Марковени пункт бр. (367).

Во пунктовите Стеблево (74а), Тресино (348) и Емборе (349) не се среќава никаква соодветна форма на оваа лексема.

Место основната форма *žramađa* во некои пунктови сретнавме различни фонетски и фонолошки разлики и тоа: **(западно наречје)** во Џешиште (73), Модрич (75) и Луково (78) се јавува формата *žōramađa*, во Клење пункт (74) се јавува формата *žromje*, формата *žēramađa* застапена е во Вевчани (81) и Радожда (86), *žрм* се јавува во Арвати (106), формата *žrimađa* ја има во Баровица **(југоисточно наречје)** пункт бр. (322), формата *žermađa* се среќава во Езерец пункт бр. (369), во пунктовите Крчишта (376) и В'мбел (377) се среќава *žурмаđa*, во Липинци пункт бр. (348а) се среќава лексемата *чекљ*, додека пак во Слимница (392) се јавува *куй камења*.

Како синонимни форми се среќаваат: *шок, куй каменја, žрм, žромje, чекљ*.

вѣко, слн. *věka*, слч. *veko*, чеш. *viko*, пол. *wieko*, рус. *веко*, укр. *віко*, блр. *века*. Од псл. форма **věko* односно треба да се реконструира подоцнешна псл. форма за јсл. јазичи **věk-da*, (двоинска форма **věk-dě*), и по промените на консонантските групи **-gd-* во јсл. јазичи. се добиле формите мак. *веџа*, (dial) *вежџа*, *вежџа*, *вежџа*, буг. *вежџа*, срп. *веђа*, слн. *věja*.

Оваа наша лексема е зборообразувачки изведена од основната со суфиксот *-ица*. Семантиката пак е видлива и е добиена по асоцијација со основната лексема *веџа* како краен раб на нешто (Цветановски III, 2025: 217).

Дијалектолошка анализа на лексемата *веџица*

Лексемата *веџица*, што се среќава во прашањето под бр. 55 од глава XXII од Прашалникот за собирање на материјал за македонскиот дијалектен атлас, се јавува со различни преносни значења во следниве пунктови и тоа: (**северно наречје**) во Габер (4 ивица на масата), Ранковци (8 на ткаење), Псача (9 шав, раб), Ш. Рударе (15 ридот кат се смќкнаја од странете останев веѓица), Четирце (18 место во бразда, по неа орачот ора), Павлешенци (26 крајот на платно или клашни), Кнежје (30 крајот на она што се издвојува), Превод (31 на алишча, на нива), Дивле (32 нешто како раб), Црешево (36 од веѓа, дем. образ), Бардовци (38 во ткаењето крајот од ткаенината), Лешок (41), Кучково (39 што се порубува), Брезно (42 само во врска со ткаење), Теарце (43 ивица на маса, котел), Раотинце (44 ивица на даска), Сараќино (46 ивица на маса, на сите четвртасти предмети), (**западно наречје**) Гари (68), Волино (87 раб кога се шие кошулата), Кукуречани (121 работ на дрвото), Прострање (134 пораб), Букојчани (142 порабено на алиштата), Туин (143 раб), Светорача (144 раб на платно), Г. Белица (149 1. криштата на штофот; 2. ивицата на масата; 3. сротот во планинска месност), Здуње (150 1. ивицата на даските; 2. крајот на платното, на шајакот, на клашната; штом ќе се пресечи, престанува да е веѓица), Нерези (152 нешто слично на раб), Катланово (159 ивицата на шиено), Лугунци (162 надворешен раб на алишта), Карабуниште (164 работ на столот), Црквино (166 крајот на платното или басмата заштитено од разресување), Слечче (173 работ на дрвото на масата), Подлес (184 1. врвца на вута 2. ивица на платно 3. ивица на се (дрво и др.), Праведник (186 кај кошулата на работ што се завива), Рожден (191) и Барово (193 ивица на даска).

При обработка на материјалот сретнавме и поголем број на пунктови каде што основната лексема **веџица** не се среќава, но не се среќаваат никакви соодветни форми или лексеми и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Луке (5), Огут (6), Кратово (10), Д. Стубол (12), Страцин (13), Жегњане (17), М. Нагоричане (19), Клевовце (22), Думановце (23), Бујковци (24а), Немањинци (29), Белимбегово (33), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Маврово (57), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Џешиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Луково (78), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Ботун (88), Оровник (93), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Канино (118), Буково (120), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Кнежино (136), Лешница (138), Тајмишта (141), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Зелениково (157), Башино Село (163), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Ваташа (194), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Габрово (211), Нивичино (218), Вељуса (220), Конче (221), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судиќ (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Кочани (241), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тречно (348), Емборе (349), П'теле (353), Добролиша (368), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Во пункт бр. (24) во Романовце со значење на *раб* се среќава формата **веџица**; основната форма **веџа** застапена е во Градско (185 на шиено, на ткаено) и Старавина (190 1. работ на шиено; 2. веѓа); формата **меџица** ја сретнавме во Буф пункт бр. (357) формата **веџица** се јавува во Љубаништа пункт бр. (100 во езерото од плиткото кон длабоко); формата **веџоџица** ја има во Баниште (65 ивица на масата) и Држилово (158 раб на некој предмет, даска); **веџицица** (дем. од веџца) ја сретнавме во Драгош (117) и Живојно (122);

Како топонимна форма се среќава лексемата *Веждана* (ивица планинска, срт) во пункт (102) во село Стење.

Во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески, лексемата *веџа* се јавува со значење на ‘граница меѓу крајбрежниот и езерскиот појас’ РМЈ, ‘планински венец’, ‘раб на нива’; се среќава во стсл. *вѣжда*, сх. *веђа*, буг. *вежда* ← *vedja; *веџица* ‘сртот, венецот на планина или рид’ (Видоески 1999: 30).

Семантичка анализа на лексемата *веџа*

Во *Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања* лексемата *веџица* се јавува со значење на *ивица, раб на илајно*. Основната лексема *веџа*, пак во овој Речник се јавува со три значења и тоа: 1. веѓа; 2. граница помеѓу брегот и езерскиот појас и 3. крајниот дел на голема рибарска мрежа. (РМЈ I, 1961: 57)

В. Називи за вдлабнати земјини форми

Во оваа група се вбројуваат називите на природни вдлабнувања во површината на земјата или пак на рамнини што се наоѓаат помеѓу неколку возвишенија (ридови, планини и сл.) и тоа:

16. Клисура

Лексемата *клисура* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *клисура*, во базата на *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, не се среќава, но негова потврда наоѓаме кај Миклошич во Старословенско-грчко-латински речник в. *клисура* (Miklosich 1962–1965: 289)

Етимолошка анализа на лексемата *клисура*

Според Скок, лексемата *клисура* обично се смета дека е грцизам на Балканот, но се гледа дека географски е поврзан со Северна Италија, може да биде заемка од средногрчкиот јазик, но и заемка од латинскиот со промената на $y > u$ како и *mīrus > mir*. (Skok II, 1971: 100–101).

Во БЕР исто се изведува со грцизмот κλεισούρα дојден преку латинското *clausura*. Се јавува со значење ‘планинска теснина, проод’ (БЕР II, 1979: 459).

Дијалектолошка анализа на лексемата *клисура*

Лексемата *клисура*, како основна лексема, што е предмет на обработка во МДА се јавува често во нашите дијалекти и тоа во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Д. Стубол (12), Шопско Рударе (15), Мл. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Кнежје (30), Превод (31), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), **(западно наречје)** Луково (78), Струга (85), Волино (87), Ботун (88), Љубојно (103), Речица (114), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Тајмиште (141), Букојчани (142), Туин (143), Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (157), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Смоларе (213), Вељуса (220), Радовиш (226), Љуботен (227), Долни Балван (229), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Тработевиште (255), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Горна Белица (267а), Крецово (314), Градобор (316), Тушин (325), С’ботско (326), Црнешеве (328), Струпино (342), Ранци (347), Емборе (349), Поп’лжани (355), Буф (357), Марковени (367), В’мбел (377), Леска (386), Шулин (389).

Сретнавме и голем број на пунктови каде што не се среќава основната лексемата *клицура* и воопшто никаква дуга форма, и тоа: (**северно наречје**) Луке (5), Шлегово (11), Страцин (13), Жегњане (17), Немањинци (29), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешово (36), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Куново (54), Маврово (57), Баништа (65), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Стеблево (74а), Модрич (75), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Радожда (86), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубанчиште (100), Стење (102), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Путурос (127), Тополчани (128), Лешница (138), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), (**југоисточно наречје**) Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Габрово (211), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Никоман (228), Станчево (235), Соколарци (235а), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Стар Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Савек (300), Патарос (313), Амбар Ќој (315), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Тремно (348), Пјателе (353), Горенци (361), Крчишта (376), Пустец (386а), Л'к (387), Граждено (390).

Како двојни форми ги сретнавме формите *клицура/ѿојас* во Галичник (61), и *клицура/ѿеснец* што се среќава во Глобочица (82). Во пунктот Светорача (144) среќаваме *речиѿѿе//дол*, додека пак во Чегран (341) се јавува тројна форма *ѿрайѿика//дол//долче*.

Наместо основната лексема *клицура* кај дел од пунктовете среќаваме различна форма, па така во пунктовете (**западно наречје**) Печково (52), Жерноница (58), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64) и Горенци (67) ја среќаваме формата *дервен*, формата *ѿрай* се среќава во пунктовете Клење (74), Хрупишта (365), Добролишта (368) и Езерец (369), во Д. Река (2) среќаваме форма *ѿросечник*, во Ржаново (79) ја имаме формата *ѿеснец*, додека пак формата *меѿубреѿој* (-не) се јавува во Простране (134). Во пунктот (337) во Луковец ја среќаваме формата *буас*, додека пак формата *ѿиѿѿѿерѿ* се јавува во Тресино пункт број (340), исто така наместо основната лексема се јавува формата *река* во Буково (120).

Во Штип (230) ја среќаваме формата *кл'исура*, во Негован (307) се јавува *чй'иа*, во Бобошчица (391) се среќава формата *з'арло*, додека пак во Нивици (388) се јавува *клицу:ра*.

Формата *буас* е добиена од *боџаз* со значење на 'планинска теснина; проод; долина'. Се работи за балкански турцизам од турското *boğaz* 'грло, планинска теснина', и го има и во другите балкански јазици (Видоески 1999: 22).

Сретнавме и пунктови каде што наместо лексемата *клицура* се среќава формата *дол* во пунктот (106) во Арвати, и изведенки од дол, и тоа, *долчка* којашто се среќава во Ѓавато (110) и *долина* којашто се јавува во Кнежево (136) и Попоец (137). Во пунктовете Ново Село (210), Тиолишта (362) и Ошчима (383) ја среќаваме лексемата *шеснина*, во Гуменце (323), Глобочани (385) и Слимница (392) се среќава форма *шесно*.

Како топонимна форма лексемата *клицура* се јавува во пунктовете Четирце (18) и Стинек (214). Со значење на 'собрана вода, жабокречина' лексемата *клицура* се јавува во Превод (31), во пунктот Зеленич (352) среќаваме форма *зрло* со значење на 'шесно месно меѓу две високи карпи, каде шито шече река', лексемата *сибек* со значење на *клицура* се среќава во пунктот Липинци (348а).

Како синонимни форми на лексемата *клицура* се среќаваат: *йојас, шеснец, дол, шрайика, меѓубрегой, буас, река, з'арло, чй'иа, шесно, зрло, сибек*.

Семантичка анализа на лексемата *клицура*

Според Толковниот речник на македонскиот јазик лексемата *клицура* се јавува со значење на: 'тесна и длабока речна долина со високи и стрмни страни; теснина'. *Најпосле дојдоа до шитоочейо шито се сјушйаше низ скалесйаша клицура*.

Во Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик од *Божидар Видоески* се среќава следното значење за лексемата *клицура* 'тесна и длабока речна долина со високи стрмни страни; проод; теснина' гр. *κλεισούρα* од лат. *clausura*, сп. сх. *клицура* (Видоески 1999: 74).

17. Сатеска

Лексемата *са̄теска* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Корпусот на РЦЈМР лексемата *са̄теска* не се среќава, но негова потврда најдовме кај Угринова-Скаловска во примери со префиксот *су-* во македонскиот јазик. *сж- >: са-са̄теска (сжтѣска)*. (Угринова-Скаловска 1959: 52)

Етимолошка анализа на лексемата *са̄теска*

Лексемата *са̄теска* се добива од основната форма *т̄есен* со додавање на префиксот *са-* и суф. *-ка* на основата. Според Сној, лексемата е иста и во стсл. *těsnъ* ‘тесен, стеснат’, хрв. *tijesan*, срп. *těsan*, рус. *těsnuj*, чеш. *těsný*. Псл. **těsnъ* ‘тесен’ се развило од **těsknъ* изведено од **těskъ* ‘стискач, стискање, теснец’; сп. цслов. *těskъ*, нар. слов. *těsk* ‘притиска’ < *těh2iskó-* ‘да предизвика, да втечне, да стиска’. Изведено е од коренот **tah2-* со знач. ‘се топи, се раствора’. Затоа и првично *т̄есен* значел ‘стиснат’. (Сној 2009: 761)

Според Угринова – Скаловска (1959: 53), со префиксот *су-* меѓу другото кај именките и придавките се издвојува и значењето на деминутивност – на нешто мало и непотполно. Така имаме *са̄теска* – ‘кланец, тесен премин низ планина’.

Дијалектолошка анализа на лексемата *са̄теска*

Основната лексема *са̄теска* при обработка на материјалите се среќава само во овие три пунктови: Речица (114), Слечче (130) и Лешница (138), сите три пункта се од западното наречје.

Во пунктовете Струга (85), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95а) и Старавина (190) лексемата *са̄теска* се јавува со значење на *река*, во Нивици (388) формата *с̄о̄т̄еска* се среќава со значење на *суводолица низ која дува ветар*, во Граждено (390) формата *с̄а̄т̄еска* има значење на *мес̄то меѓу две ѝланини, но не ѝроаѓа вода*, во Крушје пункт бр. (113) имаме форма *зай̄теска* со значење *мес̄то за ѝоминување меѓу две шуми*, во пунктовете Белица (149) и Н. Брезница (151) пак формата *зай̄теска* се среќава со значење *џус̄та шума, неѝреодно мес̄то* и во пунктот со бр. (344) во село Попадија, формата *ѝрай̄* се јавува со значење на *клисуре, дол*.

Во некои пунктови основната лексема *саџеска* се среќава со разни фонетски разлики и тоа во Страцин во пункт бр. (13) се среќава формата *судолина*, во пунктовите со бр. (82) во Глобочица и (385) во Гломбочани се јавува формата *џесно*.

Како топонимни форми на лексемата *саџеска* се среќаваат во следниве пунктови и тоа: Боровец (80), Вевчани (81), Пештани (96 саџеска) и Кнежино (136).

При обработка на материјалите лексемата *саџеска* не се употребува во следниве пунктови и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Долни Стубол (12), Шопско Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричино (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Радожда (86), Рамне (95), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Попоец (137), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Здуње (150), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Велјуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229),

Штип (230), Судиќ (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Стар Истеевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Гуменце (323), Тушин (325), Саботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Поп'лжани (355), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), Вџмбел (377), Ошчима (383), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Шулин (389), Бобошчица (391), Слимница (392).

Како синонимни форми на оваа лексема се јавуваат: *ѳрай, судолина, ѳесно*.

Семантика на лексемата *саѳеска* во современиот македонски јазик

Лексемата *саѳеска* во Толковниот речник на македонскиот јазик се среќава со значење на:

1. Мала река; теснец меѓу две планини. Пр.: *Тесни саѳески меѓу оѓромниѳе карѳи. Планински води се влечкаа ѳо саѳескиѳе*. (ТРМЈ V, 2003: 302)

Во *Геоѓрафскаѳа ѳерминологија во дијалекѳиѳиѳе на македонскиоѳи јазик* од Божидар Видоески лексемата *саѳеска* се среќава со значење на 'теснец низ кој тече река'. Се јавува во сц. јаз. *суѳјеска*. (Видоески 1999: 23)

18. Пролука

Лексемата *ѳролука* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Корпусот од *Речником̄ на црковнословенскиот̄ јазик од македонска редакција* лексемата *ѝролука* не ја среќаваме, но негова потврда најдовме во Речникот на Миклошич *пролоука –кы и проходы плуоуѳе* (Miklosich 1862–1865: 669).

Етимолошка анализа на лексемата *ѝролука*

Лексемата *ѝролук* се среќава во Бугарскиот етимолошки речник со значење ‘место помеѓу два рида, коешто е лесно да се премине’, *ѝролука* ‘празнина, пукнатина, клисура, процеп, теснина во планината, устие’. Се јавува од коренот *лук-* в. *луч-* ‘лъч’ со значење ‘отвор низ кој свети и продира светлина’ (БЕР V, 1999: 759).

Лексемата *ѝролук* е изведенка, која се состои од префиксот *ѝро-* кој се додава на основата *лук*.

Во Прашкиот речник лексемата *luča* се јавува со значење на ‘зрак’. Тој е праслов. збор, **luče*, **luča* < **louki-*, **loukjo-*, **loukjá-* добиен од ие. **leuk-* со значење ‘свети, сјае’. Се среќава во прсл. *lučs*, чеш. *lůč*, слов. *lúč*, слч. *lúč*, стбр. *luč*, укр. *luč*, стр. *lučь*, со значење на ‘зраци’, ‘светлина’ (E. Havlová, A. Erhart, I. Janyšková 1989, 7: 442).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝролука*

Во обработка на материјалите во Картотеката на Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик како посебна лексемата се среќава лексемата *ѝролука* и тоа во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Псача (9), Долни Стубол (12), пролука (вдлабнатина) Дивле (32), **(југоисточно наречје)** Соколарци (235а), Лесново (237), Древено (238) и Г. Белица (267а).

При обработка на материјалите сретнавме поголем број на пунктови каде што основната лексемата *ѝролука*, којашто ни е предмет на анализа не се среќава во следниве пунктови и тоа во: **(северно наречје)** Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Кратово (10), Шлегово (11), Страцин (13), Жегѓане (17), Мл. Нагоричино (19), Клевовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51),

Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Смоларе (213), Робово (216), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Припечани (239), Виница (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Стар Истевник (256), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Гуменце (323), Тушин (325), Саботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Поп'љжани (355), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), Ошчима (383), Гломбчани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во дел од пунктовите основната лексемата се јавува со различни фонетски и семантички разлики и тоа: во **(северно наречје)** Лешок (41), Теарце (43) и **(југоисточно**

наречје) Стинек (214) се среќава формата *ѝролумка*. Во пунктот со бр. (42) во село Брезно (**северно наречје**) среќаваме форма *ѝроломка*; во Жерноница (**западно наречје**) пункт бр. (58) среќаваме форма *ѝролуџа*, формата *ѝрелуџа* се среќава во Г. Косоврасти (64), *ѝрелука* се јавува во Галичник (61), (**југоисточно наречје**) во Габрово пункт бр. (211) имаме *ѝролка*, во Гратче пункт бр. (240) се среќава формата *ѝро:оалишиѝе*, во Г. Пожарско (343) се јавува *ѝролашиѝа*, формата *ѝроѝек* се среќава во Буф (357), додека пак формата *ѝрелука* е застапена во Вѝмбел (377).

Покрај формата *ѝролука* во Ростуше (60) се среќаваат и формите *ѝролуџа* и *ѝрелуџа*.

Во дел од пунктовите основната лексема *ѝролука* се среќава со различно значење, па во пунктот со бр. (155) во Ракотинци оваа лексема се среќава со значење *бразда со вода*; во *ѝланинаѝа*, во пунктот (236) во Злетово *ѝролука* се среќава со значење на *месѝо меѓу две ѝланини каде се ѝоминува*. Исто така лексемата *ѝрелука* во Луково (78) се јавува со значење на *ѝремин*, во пунктот (200) во Конско има значење на *ѝрелоџ во ѝланинаѝа*, додека пак во Нивичино пункт бр. (218) *ѝрелука* се јавува со значење на *ѝреслаѝ*.

Формата *ѝролук* во пунктот Шопско Рударе бр. (15) се јавува со значење на *месѝо каде шиѝо може да ѝомине сѝока*, во пунктот (18) во Четирце оваа форма има значење на *ѝагнаѝѝи*, *изровани камења или ѝагнаѝѝ ѝесок од рид*, во пунктот (25) во Орашац имаме значење на *ѝаѝѝ меѓу два рида*, во Мачево (257) формата *ѝролуѝка* се јавува со значење на *ѝесно месѝо*, *оѝвор*, *ѝролаз кај ѝланинаѝа*, *шума*, додека пак формата *ѝрелуѝка* што се среќава во Кнежино (136) и се јавува со значење на *ѝонискаѝа сѝрана од ѝлошиѝоѝ кај шиѝо се ѝреоџа*.

Како синонимна форма се јавува: *ѝроѝек*.

Семантика на лексемата *ѝролука* во современиот македонски јазик

Лексемата *ѝролука* во *Геоџрафскаѝа ѝерминологиѝа во дијалекѝиѝе на македонскиоѝ јазик* од Божидар Видоески се среќава со значење ‘место меѓу два рида најпогодно за поминување и обично тука тече река, поток’ (Видоески 1999: 125).

19. Вододелица, водобраќе

Лексемата *вододелица* во речникот на црковнословенски јазик од македонска редакција

Лексемата *вододелица* е сложенка составена од именката *вода* и глаголот *дели*. Во РЦЈМ лексемата *вода* се среќава со три значења и тоа како 1. вода, 2. потоп, и 3. водно пространство. Како предмет на интерес ни е само основата *вода* затоа што е дел од сложенката *вододелица* па ќе дадеме некоја потврда во реченицата каде се употребува лексемата *вода*: иже во напоитъ ви ѹашѡ воды въ има мое... не погоубѣтъ мѡзди своѣа Мс9,41 Rad Dbm Dbj Jov Krp Krat Mkd отроуе плачуѡци искаше вода 227v15Krp. множицѡ во падетъ на шгнь и множицеѡ въ водаѡ Мт17,15 Rad(bis) Dbj Krp(bis) Krat Mkd въ вода Jov.

Глаголот *дели* или стсл. *дѣлити*, со знач. ‘*дели*’ го среќаваме во РЦЈМ во следниве примери: и възвеселит са прѣдъ тобом ѡко възвеселашен са на жѣтвѣ и ѡко *дѣлаше* користь Is9,3 Lobk, *дѣлаши* Отбѡ дѣлаше (sic) Grig; вѡжъсѣтво едино въ трѡици естѣ прѣславно славимъ хвало естѣствомъ *дѣлит са* в лицѣ собѣстви нестѣкомо во стѣует са въ трѡици сѡщѣства сы во ѡкъць естѣ и сѡнъ и доуѡхъ живъ 70d15Orb 58r10Zag om. 36v33Šaf; трѡица есмь проста нераздѣлна и лица же *дѣлима* 78r7 Vitѡ лица раздѣлѣемъ 114c27Orb, лица раздѣлѣема 41v1Hlud, om. 97r7Zag 81r17Šaf; мосѣвоу же злю оуподоу би са доуше вишоу в море и *дѣлашоу* глбиниѡ крста образоваѡ πηγύουσαν βυθόν 80r15Šafѡ раздѣлѣѡши безднѡ 113d13Orb 40v3Hlud – EXH.

Како синонимна форма се среќава *раздѣлѣти*. (св.17 :145)

Етимолошка анализа на лексемата *вододелица*

Лексемата *вододелица* е сложенка составена од именката *вода* и глаголот *дели*. Според Цветановски, лексемата *вода* со знач. ‘просирна безбојна течност без мирис и вкус

која во чиста состојба претставува хемиско соединение на водород и кислород⁷ и сл. во релација со другите изведенки се јавува и лексемата *вододелница* изведена од оваа основа. Од псл. *voda; сп. стсл. *voda*, буг. *вода*, срп. *вода*, хрв. *voda*, слн. *vóda*, слч. *voda*, чеш. *voda*, пол. *woda*, рус. *вода*, укр. *вода*, блр. *вада*. Според ПЕРСЈ псл. *voda е континуант на пие. збор за *вода* која е одразена непосредно и/или со посредство на своите изведенки во скоро сите индоевропски јазици. (Цветановски I, 2025: 268)

Во МЕР се среќава и лексемата *дели* со знач. ‘направи, прави помали делови, расчлени, расчленува нешто врз некоја основа или мерка; направи, прави поделба на категории, групи, класи и сл.; разграничи, разграничува две нешта или едно од друго нешто; разграничи нешто по време и растојание и сл. Настанало од псл. *děliti, *děljō, што е деноминал од псл. *děľь; сп. стсл. дѣлити, буг. *деля*, срп. *делиџи*, *ојелиџи*, хрв. *dijèliti*, слн. *delīti*, слч. *delit'*, чеш. *děliti*, глуж. *džělic*, длуж. *žělis*, пол. *dzelić*, рус. *делиџиџь*, укр. *ојелиџи*, блр. *озяльць*; в. дел. (Цветановски I, 2025: 422)

Дијалектолошка анализа на лексемата *вододелница*

Лексемата *вододелница* е обработена во глава XXII од Прашалникот за Македонскиот дијалектен атлас. Формите добиени како одговор на прашањето бр. 21, т. е. ‘местото што ја дели водата и таа тече во два спротивни правца’, ќе ги анализираме подолу во тексотот.

Основната лексема *вододелница* се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Мл. Нагоричино (19), Клечовце (22), Кнежје (30), Дивле (32), **(западно наречје)** Ефловец (71), Путурос (127), Крушовјани (129), Попоец (137), Нерези (152), Стровија (172), Витолишта (187), Злетово (236), Блатец (249), Берово (261) и Раздол (267).

Место основната лексема *вододелница* во дел од пунктовите сретнавме и пунктови каде што се среќава различна форма од основната лексема и тоа во пунктот со бр. (13) во село Страцин се среќава формата *раздолци*, во пункт бр. (42) во Брезно имаме форма *засек*, во Печково (52) се среќава *водовраќе*, во Жерноница пункт бр. (58) се среќава формата *свраџи* (*свраџови*), во пунктот Г. Косоврасти (64) имаме форма *сраџи*, формата

раскрсница се јавува во Рамне пункт бр. (95). Во пунктот (109) во Ресен се јавува формата *виџеџ*, формата *раздоџ* се јавува во Речица (114), формата *сџрегорек* се среќава во пунктите Д. Дивјаци (131), Кнежино (136) и Калиманци (248).

Исто така, формата *водџчи* место основната лексема *вододелница* се јавува во Прострање пункт бр. (134), *водовраќа* (?) се јавува во Лешница (138) и Светорача (144), додека пак *чаџал* се јавува во Ракотинци (155). Сите пунктови се од западното наречје. Во пунктот со бр. (365) во Хрупишта се среќава формата *водоваџа*, формата *увраџи* е застапена во Рожден (191), *разбразди* се јавува во Миравци (199), во Градобор (316) имаме форма *саваџи*, во Саботско (326) и Струпино (342) се јавува формата *џридела*, во пунктот Ранци (347) се среќава *џилница*, додека пак во Габреш (381а) *бенџи*. Сите овие пунктови се од југоисточното македонско наречје.

Како дублети се среќаваат формите *разделено//вододелница* во пунктот Ѓавато (110) и *водоаџда//водовраџи* застапена е во Богомила (176), исто така и двојната форма *разливок//увраџиџк* се јавува во Конопиште пункт бр. (192).

Во пунктот (78) во Луково се јавува формата *рачаџ – рача:џ* со значење на *бразда*, *оџвор*, формата *разреки* се среќава во Клиусура (198) и се јавува со значење *коџа две реки се сџојувааџи*.

Во некои пунктови место основната лексема *вододелница* се среќаваат други форми, па во Древено пункт бр. (238) и во Кратово пункт бр. (10) се среќава формата *вододеџница*, во пунктот со реден бр. (11) во Шлегово се јавува формата *вододеуница*, во Спанчево (235) се јавува *водоџтек*, а додека пак во Мачево (257) се јавува формата *вододел*.

Наместо посебен назив во околу десетина пунктови се сретнуваат описни именувања на лексемата *вододелница* и тоа: во Псача, пункт бр. (9) имаме *џеџи се рекаџа*; во Дојран (207) се среќава *воџа са деле*: во Радовиш пункт бр. (226) се јавува називот *дека иџи се деле воаџа*; во Мутулово пункт бр. (311) имаме *на две чаџала са деле*; во пункт бр. (328) во Црнешево се јавува називот *са иџле рек'џа*; во Поп'лжани (355) имаме *џредел' на воаџа*; називот *се дели рекаџа* се среќава во Марковени (367); во пункт бр. (377) во В'мбел имаме *водаџа се дели на две и џече џосебно*.

Во материјалите во Картотеката на Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик сретнавме поголем број на пунктови каде што лексемата *вододелница* не се среќава и тоа во: **(северно наречје)** Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Галичник (61), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95 а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Тополчани (128), Слепче (130), Вранештица (135), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Слепче (173), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Старавина (190), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Живичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Соколарци (235а), Лесново (237), Припечани (239), Градче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Стар Истевник (256), Пехчево (260), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Гуменце (323), Тушин (325), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Попадија (344), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец

(386a), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Како синоними се јавуваат следниве лексеми: *раздолци, засек, водовраќе, свраӣ, раскрсница, вӣеӯ, раздоӯ, с̄иредорек, водо̄чи, чай̄ал, водоважа, уврай̄и, с̄ваци, ѓридела, бен̄и, оилница, водоажа, водоврай̄и, уврай̄иак, рачај, разреки.*

Семантика на лексемата *вододелница* во современиот македонски јазик

Лексемата *вододелница* во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се среќава со две значење. Првото значење е ‘граница помеѓу два слива, линија од која водата се слева во два правца. Вододелницата на реката се протега низ целата низина’.

Второто значење е преносно, со значење на: ‘граница помеѓу две нешта, крај на едно и почеток на друго’. Преодот помеѓу минатиот и овој век е значајна временска вододелница. Го напрегаше видот во таа матна вододелница на ноќта и на денот. (ТРМЈ I, 2003: 276)

Лексемата *вододелница* со значење на ‘граница на два слива; гребен, венец на планина или друга височина од кое водата се слива во два правци’ се среќава во *Географската терминологија во дијалектот на македонскиот јазик* од Божидар Видоески. Лексемата се среќава во сх. јаз. *вододелница* (Видоески 1999: 34).

20. Дупка, рупа

Лексемата *оуика* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *оуика* во Картотеката кон Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција, ја сретнавме со формата *доупина, доуплина*, со значење на *оуика, јама*;– *оупи*: тако во и апкостоуъ рече въ горахъ и въ пещерахъ и въ *доупинахъ* земънзихъ въселити са свѣтъзимъ ѓв ... таѣс олаѣс comPs103,12 Bon, *доуплина* Pog

Како сининимни форми на оваа лексема се среќаваат и сининимите. пропастъ, ѝама (св. 17: 54)

Етимолошка анализа на лексемата *оуѝка*

Лексемата *оуѝка* во БЕР се среќава со значење ‘прободено или вдлабнато место, јама, трап’. Деминутив од *оуѝа ‘дупка’ запазено во чеш. *doupa*, *doupě* ‘дупка’, пол. *оуѝа* ‘задник’, што е сродно со лит. *dubùs* ‘длабок, шуплив’ латв. *dube* ‘јама, гроб’, *dupis* ‘сад за сол или за маснотии’, гот. *diups*, ствгер. *tiof*, гер. *tief* ‘длабок’ од ие. **dhoup-*, **dheub-* (БЕР I, 1971: 448).

Кај Скок најдовме етимологија за лексемата *олабок* (ср/хр. *dubok*), придавка изведена од прасл. основа *dups-ti (Skok I, 1971: 453).

Самогласката *у* во форма на *руѝа* се толкува од ие. дифтонг *оу* според лит. *raupùti* и *riùpti* со значење ‘шуплив’, (ие. префикс *ai – ði*), источно лит. *raupas*. Според споредувањата лексемата *руѝа* би била поствербал од глаголот што се зачувал само во пол. *rupii*, *rupas*, чеш. *rupati* од ие. основа **ereu-* (превој на перфектот **erou-* раширен со форматот *p*). Сепак се смета дека варијантите *rara*, *ropa*, *gropa*, *grupa* се од балтослов. зборови што се вкрстиле на Балканот уште во илиро-тракиски форми, коишто можеби припаѓаат и јужноиталијанистите (Skok III, 1973: 173).

Според Цветановски лексемата *оуѝка* се јавува со знач. ‘отвор во нешто или низ нешто’, ‘длабнатиња јама во земјата или на тврда почва’. Во псл. се среќава *дурька, дупка, шуплина, отвор, јама, дувло, вдлабнатиња’, срп. (dial., arch.) дупка ‘дупка, вдлабнатиња, дувло, пештера, гроб’, слч. *дурка*, чеш. *дурка*, глуж. *дурка*, длуж. *дурка*, пол. *дурка*, укр. дупка, блр. (dial.) дупка ‘тапата (долната) страна на јајцето’ (Цветановски I, 2025: 500).

Дијалектолошка анализа на лексемата *оуѝка*

Лексемата *оуѝка* како посебна единица е обработена во Картотеката на МДА и како основна лексема се среќава во следниве пунктови: (северно наречје) Жидилово (1), Луке (5), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Долни Стубол (12), Страцин (13), Жегњане (17), Клечовце (22), Думановце (23), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38),

Кучково (39), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51 заб. рупа – порамно место в планина), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Глобочица (82), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Црквино (166), Извор (170 заб. рупа – порамно место во рид, планина), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176 заб. рупа – ниско место в планина), Никодин (177), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судиќ (232), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Древено (238), Припечани (239), Винаца (242), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Тработевиште (255), Стар Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Г. Белица (267а), Савек (300), Сухо (305), Висока (306), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Гуменце (323), Тушин (325), Саботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П’теле (353), Поп’лжани (355), Г. Котари (356), Горенци (361), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), Вајмбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец

(386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Како двојни форми *руѝа//оуѝка* се среќаваат во следниве пунктови и тоа: Д. Река (2), Огут (6), Шлегово (11), Шопско Рударе (15), Четирце (18), Нагоричино (19), Романовце (24), Црешево (36 дупка/ископана во земја, рупа/ниско место во планина), Вратница (40), Лешок (41), Теарце (43), Печково (52), Клење (74), Смилево (115), Лешница (138), Н. Брезница (151), Тројаци (178), Праведник (186), Стинек (214), Костин Дол (243), Марковени (367), исто така во Нерези (152), Ракотинци (155), Карабуниште (164) и Богословец (233) се среќаваа доблетот *оуѝка//руѝа* со тоа што формата *руѝа* се јавува како топоним. Во пунктот (85) во Струга се среќава двојната форма *ѝлабѝко//оуѝка*, во Ново Село (210) се јавува *оуѝка//олабѝна*, во Вевчани (81) имаме *оуѝка//вѝрѝелка* (дупка за костени), формите *ѝлаѝка//оуѝка* ги има во Буково (120), *оуѝка//ровѝна* е застапена во Лесново (237), во Гратче (240) се јавува *оуѝка//рѝѝа*, формите *оуѝка//ѝрѝел* се среќаваат во Киселица (253), и во Буф (357) ја среќаваме *оуѝка//јама*.

Во пунктовите Габер (4) и Неврокоп (284) место основната лексема *оуѝка* се среќава формата *руѝа*, во Стеблево пункт бр. (74а) среќаваме форма *руѝка* и во пунктот Ваташа (194) среќаваме форма *ѝукнѝѝѝна*.

Како синонимни форми на оваа лексема се среќаваат синонимите: *руѝа, олабѝна, вѝрѝелка, ѝлаѝка, ровѝна, ѝрѝел, јама, руѝка, ѝукнѝѝѝна*.

Семантика на лексемата *оуѝка* во современиот македонски јазик

Лексемата *оуѝка* во Толковниот речник на македонскиот јазик се јавува со неколку значења, и тоа:

1. Отвор во нешто или низ нешто. *Дуѝка во сидоѝ. Дуѝка на ракавоѝ.*
2. Длабнатина, јама во земјата или на тврда почва (на пат и сл.). *Искоѝал неколку дуѝки за орвца. Мечкина дуѝка. Паѝоѝ е сиоѝ дуѝки.*
3. (прен.) а) Тесно, бедно живеалиште. б) Неудобно, неугледно место за забава, за одмор и сл. *Од каде ѝој да ѝее во оваа дуѝка?*
4. Празнина кон или во внатрешноста на организмот. *Очни дуѝки. Носни дуѝки.*

5. (прен., разг.) Празнина, недостиг во некоја целина, во некој распоред, систем. *Имаме дујка во распоредој на часовије. Не можеме сије дујки да ги зайнеме со вакви илаи.*

6. (прен., разг.) Гроб. *Појој иреба да го исраи до дујка. Ги иогребавме сије во една дујка.* (ТРМЈ I, 2003: 558).

Во *Географската терминологија во дијалектијие на македонскиој јазик* од Божидар Видоески лексемата *дујка* се среќава со значење ‘длабнатина во земја’. Лексемата се среќава во сх. дупка, буг. дупка, пол. *dura*, чеш. *doupa* (Видоески 1999: 57).

21. Трап

Лексемата *ирај* во црковнословенските споменици од македонска редакција

За лексемата *ирај* во Базата на *Речникој на црковнословенскиој јазик од македонска редкција* не најдовме потврда со оглед на фактот дека овој Речник е строго Канонски. Потврда за оваа лексема најдовме во Речникот кај Миклошич в. *трапз* (Miklosich 1862–1865: 999).

Етимолошка анализа на лексемата *ирај*

Според Скок, лексемата *ирај* се среќава со знач. ‘дупка или покриено место во земјата каде што се чуваат производи во текот на зимата’. Се среќава во псл. **trapъ* ‘јама’. Во стсл. зборот имал знач. ‘коњска справа’, ‘граница или царинска рампа’. Го има во ср./хр., буг. *ирај*. Како *ирај* не е потврден во северните гов. и не може со сигурност да се знае дали тра- е создаден според законот на метатеза на ликвидите. Споредбите што се прават со балтичките јазици не се совпаѓаат ниту семантички ниту фонетски. Цинцарите под трап подразбираат ‘поток, долина, јама’. Ваквото значење не е потврдено во јужслв. јазици. Цинцарското значење прилично се совпаѓа со алб. 1. јама, падина; 2. мала патека. (Skok III, 1973: 491)

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝрай*

При обработка на материјалите лексемата *ѝрай* како основна форма ја сретнавме во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Џепиште (73), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмиште (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Штип (300), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Олашец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261),

Двориште (262), Раздол (267), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобој (316), Тушин (325), С'ботско (326), Луковец (337), Тресино (340), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Поп'лжани (355), Буф (357), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Слимница (392).

Сретнавме и пунктови каде што лексемата *ѳрай* не се среќава и тоа во: Д. Стубол (12), Думановце (23), Немањинци (29), Катланово (159), Ново Село (210), Древено (238) и Бобошчица (391).

Основната лексема *ѳрай* во дел од пунктовите се среќава со различни значења, па во пунктот со бр. (74) во Клење основната форма се среќава со значење на *клицура*, во пунктот Стеблево (74а) се јавува со значење на *река*, во Волино пункт (87) се среќава значењето *месѳо каде шѳо избила вода*, во Попадија пункт бр. (344) се јавува со две значења *клицура* и *дол*, во Робово (216), Д. Котари (356), Горенци (361) и Марковени (367) основната лексема се среќава со значење на *дел од река*, додека пак Фурка пункт бр. (203) оваа лексема се среќава со значење на *неизоран дел во обработена нива*.

При обработка на материјалот сретнавме и пунктови каде што место основната форма *ѳрай* се среќаваат различни формални и фонетски разлики, и тоа во пунктот со бр. (30) во Кнежје се среќава формата *ѳрајина*, во Долни Балван пункт бр. (229) имаме форма *ѳ'рајина*, во село Судик пункт бр. (232) се јавува формата *ѳрујина*, лексемата *ѳрај* се среќава во Неврокоп (284), а пак формата *ѳрајчика* застапена е во Гуменѳа (323).

Во дел од пунктовите се среќаваат и двојни форми и тоа во пунктот бр. (328) во Црнешево се среќава *ѳ'рајчика//ѳрај*, дублетот *ѳрај//дол* се јавува во Љубаништа (100), *ѳрај//ендек* застапен е во Ресен (109), додека пак *бразда//ѳрајие* се среќава во пунктот со бр. (386а) во Пустец.

Како синонимни форми се јавуваат *дол*, *ендек*, *бразда*.

Семантичка анализа на лексемата *ѡрай*

Во современиот македонски јазик лексемата *ѡрай* се среќава во Толковниот речник на македонскиот јазик.

1. Јама, длабока дупка, долг, тесен ископ. Темен трап. Садниците се закопуваат во трап и се поливаат.

2. Бразда. Наведната над трапот, жената ја навртуваше водата на корењето. Суви трапови (ТРМЈ VI, 2014: 95).

Во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата *ѡрай* се јавува со следното значење ‘природна длабнатинка; јама, ров’. Се среќава во стсл. *трапз*, сх. *ѡрай* (Видоески 1999: 160).

22. Јама

Лексемата *јама* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *јама* како именка постои уште од старословенскиот период. Примерите што ги дава *Речникој на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* ги истакнува и Макаријоска во книгата *Македонскиот лексика низ вековиѡе*, и ваков пример се среќава и во Орбелскиот триод: *сѡтих: ровъ изри ископа и впаде са въ ѡамѡ*. (Макаријовска 2013: 54)

Етимолошка анализа на лексемата *јама*

Според Сној, потеклото на лексемата *јама* е од прасл. **jāma* која е изведена од иде. корен **jātm-* со значење ‘копање’, ‘што е ископано’. Од истиот корен се развиле и гр. *di-atāō* со знач. ‘откопувам’ и *ātē* ‘мотика’ ‘тунел’. Исто е и во стсл. *јама*, хрв. срп. *jāma*, рус. јама *jāma*, чеш. *jāma*. (Snoj 2009: 234)

Според Скок, лексемата *јама* е сеслов. и прасл. збор со значење на ‘дупка, јама, пештера’. Не постои во балтичките групи, а и во другите ие. јазици што целосно би одговарале на значењето на прасловенскиот збор. Се претпоставува дека е поврзан со грч. *αμψ*, ‘лопата’ па оттука, коренот е ‘бразда, канал за вода’, од *ἐξάμψω* ‘копам’. (Skok I, 1971: 752)

Дијалектолошка анализа на лексемата *јама*

При обработка на материјалите во Картотеката на МДА во прашањето бр. 24. од главата бр. XXII, во поголем дел од пунктовите лексемата *јама* се среќава како единствен одговор за ова прашање и тоа во следниве пунктови: (**северно наречје**) Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Четирице (18), Младо Нагоричане (19), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31 „станало јама, све ти украле“), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Пожаране (51), Куново (54), Ростуше (60), Галичник (61), Баништа (65), Гари (68), Ефловец (71), Клење (74), Голем Модрич (75), Вевчани (81), Струга (85), Ботун (88), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Паралово (124), Путурос (127), Крушовјани (129), Слечче (130), Вранештица (135), Кнежино (136), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Држилово (158), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Дуње (183), Градско (185), Старавина (190), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197), (**југоисточно наречје**) Николич (206), Муртино (209), Ново Село (210), Стинек (214), Подареш (219), Штип (230), Лезово (234), Лесново (237), Древено (238), Саса (246), Блатец (249), Мачево (257), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Г. Белица (267а), Савек (300), Сухо (305), Висока (306), Негован (307), Крецово (314), Црнешево (328), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Липинци (348а), Паѓтеле (353), Буф (357), Тиолишта (362), Езерец (369), Крчишта (376), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Шулин (389), Граждено (390).

Исто така, среќаваме и пунктови каде што не се среќава основната лексема и не е застапена никаква соодветна замена за оваа лексема: **(северно наречје)** Ш. Рударе (15), Жегѓане (17), Клечовце (22), Павлешенци (26), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Теарце (43), **(западно наречје)** Маврово (57), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Стеблево (74а), Луково (78), Боровец (80), Радожда (86), Волино (87), Стење (102), Арвати (106), Ѓавато (110), Смилево (115), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Тополчани (128), Д. Дивјаци (131), Туин (143), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Слепче (173), Прилепец (180), Подлес (184), Праведник (186), **(југоисточно наречје)** Клисура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Дојран (207), Костурино (208), Габрово (211), Смоларе (213), Нивичино (218), Вељуса (220), Дукатино (222), Дедино (225), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Каменица (247), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Мутулово (311), Патарос (313), Амбар Ќој (315), Градобој (316), Гуменица (323), Тушин (325), Луковец (337), Черан (341), Тресино (348), Емборе (349), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Горенци (361), Ошчима (383), Л'к (387).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите место основната лексема *јама* сретнавме пунктови со лексемата *оујка* и тоа во: Печково (52), Жерноница (58), Буково (120), Ваташа (194),), Робово (216), Радовиш (226), Пехчево (260), Хрупишта (365), Марковени (367), Добродолишта (368), Слимница (392).

Во дел од пунктовите сретнавме и различни форми од основната лексема *оујка*, и тоа: во пунктот (42) во село Брезно се среќава формата *руја*, во село Волковија пункт (50) имаме форма *оуло*, во Рожден (191) се среќава формата *йроцей*, и формата *џремнина* се среќава во пунктот Бобошчица (391).

Во пунктот со реден број (82) во Глобочица наместо основната лексема *јама* се среќава формата *йешџера*, во Ржаново (79) имаме *йешчера*, додека пак во Витолишта пункт број (187) се среќава *йишиџера*.

Како дублетна форма *йишиџера/јама* се среќава во двата пункта С’ботско (326) и Струпино (342), додека пак во Злетово (236) имаме *јама* (во рудник)//*јамка* (дупка што се копа за да се затвори тутунот).

Во дел од пунктовите лексемата *јама* ја среќаваме како топонимна форма во следниве пунктови и тоа во: Прострање (134), Кнежино (136), Попоец (137), Конче 221, Судик (232).

Во пунктот Тресино (340) се среќава формата *јамѝ*, во В’мбел пункт (377) имаме форма *ама*, додека пак во Кулакија (318) се јавува формата *дубициџи*. Наместо основната лексема, во пунктовите со реден број (13) Страцин и пунктот со број (64) Г. Косоврасти се јавува формата *џолема дуйка*, додека пак во Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), среќаваме форма *дебела дуйка*. Во пунктот со реден број (93) во село Оровник, лексемата *јама* се јавува со значење ‘рамнина меѓу планините’.

Како синонимни форми на лексемата *јама* се среќаваат синонимите: *йешџера*, *дубициџи*, *дуйка*.

Семантика на лексемата *јама* во современиот македонски јазик

Во современиот македонски јазик лексемата *јама* се среќава во *Толковниоџ речник на македонскиоџ јазик*, и тоа со две значења:

1. Длабока дупка ископана во земја. *Тој се криеше во јамата.*
2. Рударско окно. *Ги уништија рудничките постројки и јами. Рударите од попладневната смена влегоа во јамата.* (ТРМЈ II, 2005: 428)

Лексемата *јама* со значење на ‘дупка во карпа, најчесто вертикална, пештера’ се среќава во *Географската џерминологија во дијалектиџи на македонскиоџ јазик* од Божидар Видоески. Оваа лексема се среќава во стсл. јаз. *јама*, сх. *јама*, буг. *јама* (Видоески 1999: 67).

Дијалектолошка анализа на лексемата *јазбина*

Лексемата *јазбина* како посебно прашање се среќава во Прашалникот за Македонскиот дијалектен атлас со бр. 25. од глава XXII, т. е. ‘дупка во карпи каде што живеат разни животни (јазовци, лисици)’ и како одговор на ова прашање се добиени различни одговори.

Основната лексема *јазбина* без никакви формални и семантички разлики се среќава во следниве пунктови: Д. Река (2), Д. Стубол (12), Четирце (18), Мл. Нагориччане (19), Бујковци (24а), Орашац (25), Дивле (32), Ефловец (71), Којнско (95а), Речица (114), Крушовјани (129), Прострање (134), Тајмишта (141), Букојчани (142), Ракотинци (155), Стровија (172), Подлес (184), Барово (193), Раздол (267), Крецово (314), Кулакија (318).

Место основната лексема *јазбина* во два пункта ја сретнавме формата *јазвина* и тоа во пунктовете со бр. (210) во Ново Село и Блатец пункт бр. (249).

При обработката на картотечниот материјал за ова лексема, сретнавме и поголем број на пунктови каде што не се среќава никаква форма, и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Павлешенци (26), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Рударе (15), Жегњане (17), Клечовце (22), Немањинци (29), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Теарце (43), Раотинце (44), **(западно наречје)** Волковија (50), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Горенци (67), Гари (68), Цепиште (73), Стеблево (74а), Вевчани (81), Волино (87), Оровник (93), Пештани (96), Љубојно (103), Царев Двор (108), Дихово (116), Буково (120), Живојно (122), Путурос (127), Д. Дивјаци (131), Кнежино (136), Г. Белица (149), Н. Брезница (151), Нерези (152), Драчево (156), Држилово (158), Лугунци (162), Црквино (166), Извор (170), Слепче (173), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198) Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Николич (206), Костурино (208), Габрово (211), Смоларе (213), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Соколарци (235а), Злетово (236), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Веница (242), Костин Дол (243), Калиманци (248), Савек (300), Мутулово (311), Тушин (325), Луковец (337), Г. Пожарско

(343), Тремно (348), Емборе (349), Поп'лжани (355), Горенци (361), Добродолишта (368), Езерец (369), Ошчима (383), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387).

Сретнавме и извесен број на пунктови кадешто место основната лексема *јазбина* ја среќаваме формата *оујка*, и тоа во: **(северно наречје)** Кучково (39), Сараќино (46), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Пожаране (51), Маврово (57), Голем Папрадник (72), Ржаново (79), Глобочица (82), Трпејца (99), Љубаништа (100), Драгош (117), Тополчани (128), Попоец (137), Лешница (138), Светорача (144), Зелениково (157), Карабуниште (164), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Фурка (203), Дојран (207), Робово (216), Саса (246), Каменица (247), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Негован (307), Паторос (313дупки), Крецово (314дупки), Дупка (315), Градобој (316), С'ботско (326), Струпино (342), Липинци (348а), Г. Котари (356 дупка од лисица, езовец итн.), Буф (357), Марковени (367), Гломбочани (385), Слимница (392).

Во пунктот со реден бр. (340) во село Тресино се среќава формата *оујкај*, додека пак во Милетино пункт бр. (47) имаме форма *оујке*. а пак во Куново (54) и Богомила (176) се среќава формата *јама*.

Формата *йешићера* се јавува во следниве пунктови Модрич (75), Луково (78), Рамне (95), Лескоец (101), Кукуречани (121), Скочивир (123), Паралово (124), Вранештица (135), Туин (143), Здуње (150), Башино Село (163), Рожден (191), Лесново (237), Црнешево (328), Шулин (389), додека пак *йешићера*, е застапена во пунктовете: Шлегово (11), Челопек (48), Галичник (61), Тиолишта (362), Крчишта (376), В'мбел (377), Бобошчица (391).

Двојни форми сретнавме во дел од пунктовете и тоа во пунктот со бр. (41) во село Лешок се среќава дублетот *јама//йешићера*, во пунктовете Печково (52), Струга (85) и Радожда (86) среќаваме *оујка//јазбина*, во Боровец (80) и Штип (230) се среќава двојна форма *оујка//йешићера*, во пунктот со број (106) во Арвати имаме *оуло//оујка*, во Ресен (109) се јавува формата *јазбина//ендек*, додека пак во Гуменца (323) се среќава дублетот јадвици *оујки//лисичини оујки*.

При обработка на материјалите во дел од пунктовете место лексемата *јазбина* сретнавме други форми различни од основната, па така во Кнежје (30) се среќава формата

скала, во Брезно пункт број (42) имаме *йеќина*, во пунктот со број (74) во Клење се среќава формата *иѓало*, во пунктот Ваташа (194) се јавува *йашићера*, во Г. Белица (267а) место основната форма *јазбина* имаме *скривалишиће*, формата *йишићера* се среќава во Чеган (341), формата *изба* ја има во Ранци (347), *дуло* во Нивици (388), додека пак *зјндан* исто така со значење на ‘јазбина’ се среќава во Граждено пункт број (390) и формата *скрка* се јавува во Конопиште пункт број (192).

Исто така, во дел од пунктските сретнавме форми различни од основната лексема, па во пунктските Страцин (13) и Ѓавато (110) се среќава форма *лисичка дујка*, во П’теле (353) имаме *мечкина дујка*, во пунктот Зеленич (352) се јавува формата *мечкино дувло*, *дујкишча во карџене*’ Жерноница (58), додека пак во пунктот Ш. Думановце пункт бр. (23) се јавува *јазбавачка руја*.

Во дел од пунктските место основната лексема *јазбина* сретнавме и различни фонетски формални разлики, и тоа во пунктот со бр. (88) во Ботун имаме *јаблика*, во Стење пункт бр. (102) среќаваме *јазминка*, во пунктските Претор (107) и Смилево (115) *јазмина*, во Крушје (113) се среќава *јазве*, додека пак формата *јазме* се среќава во Слепче (130). Исто така во пунктот (159) во Катланово ја среќаваме формата *јазвиње* (за јазовци), во Никодин (177) се јавува формата *јазвиња*, во Муртино пункт бр. (209) се среќава формата *јазбина*.

Како топонимни форми се среќаваат лексемите *јазбина* во Романовце (24) и *јазвина* во Стинек пункт бр. (214).

Лексемата *јазбина* во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик*, од Божидар Видоески, се јавува со значење на ‘голема дупка во карпест терен’. стсл. *язвина*, рус., *язва*, *язвина*, схр. *јазбина*. Формата *јазвина* тука се среќава со значење на ‘дупка во пештера’. Сп. схр. *јазвина*, буг. *язвина* рус. *язва*, *язвина*, укр. *язвина* (Видоески, 1999: 66)

Како синонимни форми се среќаваат синонимите *йешићера*, *дујка*, *јама*.

24. Дол

Лексемата **долз** во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во *Речничкој на црковнословенској јазик од македонска редакција* лексемата **долз** се среќава со две значења. Првото значење на лексемата е *дол, долина*;– домз же никаквз въ сѣти и въ **долѣ** засѣдаше въ ерочу>салимѣ ѓν κοιλάσματι Is8,14 Lobk Grig, въ **доли** Orb

Како фигуративно значење се јавува во пр. лѣстна свлѣченъ и въ грѣховныѣ **долы** слежѣща 106b22Orb, въ грѣховнѣ[и] **долѣ** 31v25Hud въ грѣховнѣи ждоли 70r25Šaf

Во рамки на ова значење се јавува називот **долз оуѣсьнзи**: *очна оуѣка; глазница*;: сѣтз же слзззи покаѣнниѣ дѣбри же **доли шѣсзнии** φάραγγες δὲ αἰ ὀπαὶ τῶν ὀφθαλμῶν comPs103,10 Von Pog

Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: доупина, дѣбрь, ждолие, ждоль.

Како второ значење е регистриран следниот израз **отз горзи до дола, до долз одгоре додолу**; и опона црковна раздѣра сѣ на двоѣ *отъ горын до дола* ἀπ' ἄνωθεν ἕως κάτω Mc15,38 DbmH с нижнѣго краѣ до възнѣго Dbj, свыше до ниже Kgr, свыше до низоу Kpat, ѿввыше до низоу Mkd, свыше до низъ Orb, om. Rad; хризмж наричѣть крыщениѣ ежже помазѣт сѣ вѣрнии *ѿ горы и до доль* ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω comPs132,2 PogH отз горзи до низоу Von

Како синонимни се јавуваат: ниже (свзвѣше до ~), низоу (отзвзвѣше, отз горзи, свзвѣше до ~), низз (свзвѣше до ~). (св. 16: 224).

Етимолошка анализа на лексемата *дол*

Според Цветановски, лексемата *дол* се јавува со знач.: ‘вдлабнато место меѓу два рида каде што тече или некогаш течела река’. Настанало од псл. **dolъ*; сп. цсл. *долз*, буг. *дол* (dial.) и ‘река, речно корито’, срп. *дô*, хрв. *dô*, слн. *dôl*, слч. (arch.) *dol*, чеш. *dùl*, *dolu* ‘долина; јама; рудник’, глуж. *dol*, длуж. *dol*, пол. *doł*, рус. *дол*, укр. *діл*, блр. *дол*. Псл. **dolъ* најчесто се споредува со пгерм. **dolq* n. или **dalaz* m. ‘долина’ (згерм. облици се генерално среден род, иако ствгерм. *tal* е потврден и во среден и во машки род, додека сгерм. облици се машки род, а родот на гот. *dals* m., **dal* n. (?) не може да се утврди, па затоа останува нејасно дали изворната пгерм. форма е **dolq* или **dalaz*); сп. ствгерм. *tal* m./n., герм. *Tal*, хол. *dal*, стисл. *dalr*, англ. *dale*. Врската со стгрч. $\theta\acute{o}\lambda\omicron\varsigma$ ‘куполест свод’ е семантички проблематична и најчесто се отфрла (за грч. збор се претпоставува дека е технички термин позајмен од непознат извор). Псл. **dolъ* е потврден само во косите падежи во стсл. *dolou* (Цветановски 2025: 471–472)

Позајмен од ром. *dolie*, *dolina*, тур. диј. *tol* ‘меѓа на нива’. (БЕР I, 1971: 408–409)

Дијалектолошка анализа на лексемата *дол*

Во *Прашалникој за собирање мајџеријал за Македонскиот дијалектен ајлас* како прашање бр. 26. од глава XXII се јавува прашањето ‘*ѿголема долѳа волабнајѳина низ која обично ѳече вода*’ и како одговор на ова прашање се јавуваат различни формални и фонетски разлики од основната лексема *дол*.

Основната лексема *дол* се среќава во следниве пунктови: (северно наречје) Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), (западно наречје) Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Гари (68), Ефловец (71), Цепиште (73), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Љубојно (103),

Арвати (106), Ѓавато (110), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Пугурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187), Рожден (191), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (23), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Саса (246), Блатец (249), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Г. Белица (267а), Крецово (314), Градобој (316), Кулакија (318), Гуменце (323), Тушин (325), Чеган (341), Попадија (344), Ранци (347), Паѓтеле (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Хрупишта (365), Крчишта (376), В'мбел (377), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391).

Како дублетни форми се среќаваат во следниве пунктови и тоа во: Горенци пункт бр. (67) имаме двојна форма *дол//џирај*, во Лескоец (101) се среќава *доу//џирај*, во пунктот (203) село Фурка се среќава *дол//долинка*, во Стинек пункт бр. (214) се среќава *дол//долче*, дублексната форма *дол//валок* се јавува во Пехчево (260), *дол//андак* застапена е во Киселица (253) и Тработевиште (255), додека пак во Мутулово (311) имаме *дол//андак*, а пак во Жерноница (58) се јавува *дол//дере*, и во Дојран (207) се јавува *џоџук//дулнина*.

Место основната лексема *дол*, во дел од пунктовете ја среќаваме формата *џирај*: Голем Папрадник (72), Модрич (75), Негован (307), Добродолишта (368), Езерец (369), Л'к (387) и Слимница (392).

Различна форма од основната се среќава во следниве пунктови и тоа во пунктот (206) во Николич се среќава формата *река*, во пунктот Савек (300) имаме форма *дире*,

формата *дере* се среќава во Тиолишта (362), во пунктвите Паторос (313) и Амбар Ќој (315) среќаваме форма *дулнина*, во Липинци (348а) и Емборе (349) имаме *ѝридулина*, и во Горенци (361) се среќава формата *џурина*.

Во дел од пунктвите наместо основната лексемата *дол* се среќава *доу*, каде што среќаваме појава на вокално *ѝ(л)* и тоа во: **(северно наречје)** Д. Река (2), Кратово (10), Лешок (41), Брезно (42), Којнско (95а), Стење (102), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Буково (120), Слечче (130), Драчево (156), Праведник (186), Старавина (190), Конопште (192), Судик (232), Лезово (234), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Тресино (340), Костин Дол (243), Калиманци (248), Каменица (247), Лаки (250), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Црнешево (328), Луковец (337), С'ботско (326). Во пунктот со реден бр. (11) во село Шлегово се среќава формата *доу*.

Лексемата *дол* не се употребува во следниве пунктови: Клење (74), Стеблево (74а), Тресино (348), Зеленич (352), Марковени (367), Ошчима (383).

Како синонимни форми се среќаваат синонимите: *ѝрай*, *валок*, *андак*, *ѝоѝук*, *дере*, *река*, *џурина*.

Семантичка анализа на лексемата *дол*

Во современиот македонски јазик лексемата *дол* се среќава во Толковниот речник на македонскиот јазик и тоа со значење на 'вдлабнато место меѓу два рида каде што тече или некогаш течела река'. Од обете страни на овој сув дол се издигаа карпести ридови. Само од долот шуми реката. (ТРМЈ I, 2003: 500)

Во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата *дол* се јавува со значење на 'длабнатинка, долинка меѓу два брега; рекичка со вдлабено корито'. Лексемата се среќава во стсл. *долз*, сх. *дѠ* – *дола* слов. *dól*, буг. *дол*, рус. *дол*. (Видоески 1999: 52).

24.1. Долчка

Лексемата *долчка* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *долка* е изведенка од основната форма *дол* којашто се среќава во базата на РЦЈМР и е објаснета во делот за *дол*.

Етимолошка анализа на лексемата *долчка*

Лексемата *долчка* е изведена од основната форма *дол* којашто е објаснета погоре во трудот, в. *дол*.

Дијалектолошка анализа на лексемата *долчка*

Лексемата *долчка* како посебна лексема е обработена во *Прашалничкој* за собирање материјал за *Македонскиот дијалектен атлас* и оваа лексема се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Дивле (32), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Печково (52), Куново (54), Цепиште (73), Луково (78), Ѓавато (110), Речица (114), Буково (120), Букојчани (142), Здуње (150), Н. Брезница (151), Стровија (172), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Стинек (214), Црнешево (328) и Чеган (341).

При обработка на материјалите сретнавме и поголем број на пунктови каде што лексемата *долчка* не се среќава и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Луке (5), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Думановце (23), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Челопек (48), **(западно наречје)** Волковија (50), Пожаране (51), Маврово (57), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Боровец (80), Глобочица (82), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Трпејца (99), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Кукуречани (121), Живојно

(122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Нерези (152), Ракотинци (155), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Црквино (166), Извор (170), Богомила (176), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187), Старавина (190), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Стојаково (201), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Габрово (211), Робово (216), Конче (221), Дукадино (222), Дедино (225), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Судик (232), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Припечани (239), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Мачево (257), Двориште (262), Савак (300), Патарос (313), Амбар Кој (315), Луковец (337), Ранци (347), Тремно (348), Емборе (344), Зеленич (352), Пјателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Горенци (361), Марковени (367), Езерец (369), Крчишта (376), Ошчима (383), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388) и Бобошчица (391).

Во дел од пунктовите место лексемата *долчка* ја среќаваме деминутивната форма *долче* и тоа во: **(северно наречје)** Д. Река (2), Габер (4), Страцин (13), Сараќино (46), Милетино (47), Ржаново (79), Вевчани (81), Струга (85), Љубаништа (100), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Рожден (191), Конопиште (192), Ваташа (194), Фурка (203), Ново Село (210), Штип (230), Гратче (240), Тушин (325), С'ботско (326), Гломбочани (385), Шулин (389) и Граждено (390).

Како двојни форми се среќаваат во следниве пунктови и тоа во пунктот (311) во село Мутулово ја сретнавме формата *анѓајче//долче*; додека пак во Смилево пункт бр. (115) се среќава *долче//долчинка*.

Во пунктот со реден бр. (260) во Пехчево место лексемата *долчка* ја среќаваме формата *валџа*; во Г. Белица (267а) се среќава *вадичка*; во пунктовите Голем Папрудник (72) и Слимница (392) се јавува формата *џрайче*; додека пак во пунктот со реден бр. (307) во Негован се среќава формата *џрайчи*.

Наместо основната лексема *долчка* во Драгош (117) и Слепче (173) се среќава формата *доличка*; во Смоларе (213), Нивичино (218) и Ст. Истевник (256) се јавува

формата *долчина*; во пунктовите Огут (6), Праведник (186), Подареш (219), Вељуса (220), Лезово (234), Киселица (253), Тработевиште (255), Крецово (314) се јавува формата *долчинка*. Во Конско пункт бр. (200) имаме *долчика*; во Галичник (61) застапена е *долина*; во Црнешево (328) и Г. Пожарско (343) се јавува *доллика*; формата *долчина* се јавува во Градобој (316); *долчика* ја има во пунктовите Миравци (199), Винаца (242), Гуменце (323) и В'мбел (377); во село Муртино пункт бр. (209) се среќава *долчинки*; во Радовиш (226) имаме форма *водолнишка*; во Ресен (109), Древено (238), Тресино (340) и Струпино (342) се јавува *доуче*; формата доучка пак ја среќаваме во Којнско пункт бр. (95а); формата *долишча* застапена е во Буф (357); додека пак формата *деренце* се среќава во Тиолишта пункт бр. (362).

Синонимни форми на лексемата *долчка* се: *андјче, ваичка, ѿрајче*.

Семантика на лексемата *долчка* во македонскиот јазик

Лексемата *долчка*, како деминутивно-хипокорисничка лексема, е изведена од основната лексема *дол* каде што ја објаснивме погоре во текстот. Од демин. форма *долче* со суф. *-ка* се образува формата *долчка*.

Лексемата *долчка*, во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески, се среќава со следното значење 'дол, мал дол' (Видоески 1999: 53).

24.2. Долче, долченце, долчинка

Етимолошка анализа на лексемата *долче*

Деминутивната лексема *долче* е од основната форма *дол* и има идентична етимологија, а семантиката е малку изменета со суфиксот *-че* и значи 'мал дол'.

Дијалектолошка анализа на лексемата *долче*

Деминутивната лексема *долче* како посебна форма се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Жидилово (1), Д. Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Четирце (18), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце

(24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Кучково (39), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), (**западно наречје**) Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Жерноница (58), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Џепиште (73), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Трпејца (99), Љубаништа (100), Арвати (106), Ѓавато (110), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Нерези (152), Ракотинци (155), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187), Рожден (191), Марена (197), (**југоисточно наречје**) Клисура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Костурино (208), Муртино (209), Стинек (214), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дедино (225), Радовиш (226), Долни Балван (229), Штип (230), Богословец (233), Чеган (341), Винаца (242), Киселица (253), Пјателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Хрупишта (365), Гломбочани (385), Леска (386), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391).

При обработка на материјалите среќаваме и пунктови каде што не се среќава деминутивната лексема *долче* и тоа во: Жегѓане (17), Дивле (32), Маврово (57), Модрич (75), Н. Брезница (151), Слечче (173), Каменица (247), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Паторос (313), С'ботско (326), Струпино (342), Ранци (347), Тречно (348), Емборе (342), Зеленич (352), Буф (357), Горенци (361), Марковени (367), Крчишта (376), Ошчима (383), Л'к (387).

Во дел од пунктовите наидовме и на форма *дојче* каде што се јавува билабијално меко *ј(л)* во зборот и тоа во: Река (2), Кратово (10), Лешок (41), Рамне (95), Лескоец (101), Стење (102), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Смилево (115), Буково (120), Драчево (156), Праведник (186), Старавина (190), Барово (193), Дојран (207), Судик (232),

Лезово (234), Спанчево (235), Злетово (236), Лесново (237), Костин Дол (243), Тушин (325), Црнешево (328) и Луковец (337).

При обработка на материјалите сретнавме и двојни форми во следниве пунктови, и тоа: во пунктот со бр. (11) во Шлегово се среќава *долче//доуче*, во Ростуше пункт бр. (60) среќаваме форма *долче//дере*, во пунктот Љубојно (103) имаме форма *долче//доличе*, во Башино Село (163) се јавува двојната форма *долче//долченце*, додека пак во пунктовете Мл. Нагоричане (19), Стровија (172), Дукадино (222), Никоман (228), Блатец (249) и Љуботен (227) имаме форми *долче//долчинка*.

Исто така, дублетна форма сретнавме во следниве пинктови, и тоа во Претор пункт бр. (107) среќаваме форма *дојче//долифче*, во Г. Пожарско пункт бр. (343) имаме форма *дојче//доличка*, во пунктовете Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Габрово (211) и Соколарци (235а) се јавува *долчинка//долчина*, додека пак во Мутулово (311) се среќава формата *андојче//долче*. Тројна форма пак *долче//долченце//долчинка* сретнавме во пунктовете Тумчевиште (49), Пехчево (260) и Берово (261).

Исто така во дел од пунктовете место основната форма *долче* сретнавме различни форми од основата, и тоа: формата *долчинка* се среќава во пунктовете Нивичино (218), Припечани (239), Гратче (240), Крецово (314), Амбар Ќој (315) и В'мбел (377), формата *долчина* се среќава во пунктовете Киселица (253), Двориште (262), Градобој (316),(сите од **југоисточно наречје**), а во Псача пункт бр. (9) се јавува *долченце* (северен говор) во пунктот Голем Папрадник (72) (западен говор) се среќава формата *ѿрайчуле*, во Тиолишта пункт бр. (362) е застапена формата *деренце*, додека пак *ѿрайче* се среќава во Слимница (392) (**југозападни говори**). Во двата пункта Саса (246) и Калиманци (248) се јавува формата *дојчина*, додека пак формата *дојчинка* ја сретнавме во пункт бр. (250) во село Лаки (сите се источни говори).

Синонимни форми на *долче* се: *дере*, *андојче* и *ѿрайче*.

Семантичка анализа на лексемата *долче*

Во Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (PMJ I, 1961: 148) лексемата *долче* е изведена од основната форма *дол*.

Деминутивната форма на *долче* е од основната лексема *дол* на кој се додава суфиксот *-че*. Според К. Конески, со овој суфикс се изделуваат деминутивно-хипокористични деривати од именки од машки и од женски род. Зависно од согласката на која завршуваат, зборообразувачката основа најчесто е еднаква на флексиската, со што при додавањето на суфиксот се вршат различни морфолошки промени: *долче* (<*дол*), *крукче* (<*круг*) и сл. Од им. од ж.р. *секирче* (<*секира*), *кошулче* (<*кошула*) и сл. (К. Конески, 1995: 69)

Деминутивната форма *долче* ја среќаваме во Речникот на македонската народна поезија и тоа во следниве примери: *имам и буки високи / да ми се кријат / јунаци се Македонци – секое долче пусија, / секое камче метериз* (Фирф. 1,32)... (РМНП II, 1987: 128)

25. Долина, долинка

Лексемата *долина* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *долина*, која ни е предмет на истражување, е изведена од основната форма *дол* којашто се среќава во Корпусот на РЦЈМР и подетално објаснување даваме во делот за *дол*.

Етимолошка анализа на лексемата *долина*

Во МЕР, лексемата *долина* се јавува со знач. ‘издолжен, вдлабнат простор, рамнина меѓу ридови, обично по текот на река’. Настанало од псл. **dolina*, што е аугментативна изведенка со суф. **-ina* од псл. **dolъ*; сп. цсл. *dolina*, буг. *долина*, срп. *долина*, хрв. *dol*, слн. *dol*, слч. *dolina*, чеш. *dolina*, глуж. *dolina*, длуж. *dolina*, пол. *dolina*, рус. *долина*, укр. *долина*, блр. *далина*; в. *дол*. (Цветановски I, 2025: 474)

Лексемата *долина* е изведена од основата *дол* со суфиксот *-ина* (Конески К. 1995, 53). Основата на оваа лексема е од *дол* којашто веќе ја обработивме погоре во текстот и се

јавува како посебно прашање од Прашалникот за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас од Божидар Видоески.

Дијалектолошка анализа на лексемата *долина*

Лексемата *долина* како посебна лексема се среќава во *Прашалникој за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас* од Б. Видоески (2000: 175), како прашање бр. 27. во главата XXII се јавува прашањето како се нарекува 'ниско место покрај дол или река'.

И главно како одговор е добиена лексемата *долина* со сите нејзини формални и фонетски разлики и оваа лексема се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Лешок (41), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Куново (54), Маврово (57), Г. Косоврасти (64), Горенци (67), Ефловец (71), Луково (78), Ржаново (79), Глобочица (82), Струга (85), Волино (87), Ботун (88), Којнско (95а), Трпејца (99), Стејне (102), Љубојно (103), Арвати (106), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Кукуречани (121), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Попоец (137), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Здуње (150), Ракотинци (155), Зелениково (157), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Стровија (172), Слепче (173), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Старавина (190), Конопиште (192), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Габрово (211), Робово (216), Дедино (225), Радовиш (226), Судик (232), Лесново (237), Древено (238), Винаца (242), Каменица (247), Калиманци (248), Лаки (250), Стар Истевник (256), Берово (261), Раздол (267), Сухо (305), Висока (206), Крецово (314), Црнешево (328), Струпино (342), Попадија (344), Пјателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Горенци (361), Хрупишта (365), Бобошчица (391), Слимница (392), Езерец (369), Крчишта (367), В'мбел (377), Гломбочани (385), Леска (386), Л'к (387), Граждено (390).

Формата **долинка** како основна форма се јавува во следниве пунктови: Думановце (23), Боровец (80), Белица (149), Подареш (219), Вељуса (220), Дукатино (222), Никоман (228), Штип (230), Припечани (239), Гратче (240), Киселица (253).

При обработка на материјалите сретнавме извесен број на пунктови каде што не се среќава никаква форма и тоа во пунктовете: (**северно наречје**) Павлешенци (26), Немањинци (29), Дивле (32), (**западно наречје**) Ростуше (60), Гари (68), Голем Папрадник (72), Клење (74), Модрич (75), Вевчани (81), Оровник (93), Рамне (95), Драгош (117), Буково (120), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Н. Брезница (151), Нерези (152), Драчево (156), Држилово (158), Катланово (159), Богомила (176), Витолишта (187), (**југоисточно наречје**) Смоларе (213), Конче (221), Љуботен (227), Долни Балван (229), Лезово (234), Спанчево (234), Соколарци (235а), Злетово (236), Костин Дол (243), Саса (246), Г. Белица (267а), Негован (307), Емборе (349), Ошчима (383), Пустец (386а) и Слимница (392).

Лексемата *дол* со значење на долина го сретнавме во следниве пунктови: Кучково (39), Милетино (47), Пожаране (51), Ваташа (194) и Бобоштица (391).

При обработка на материјалите сретнавме и извесен број на пунктови каде што се среќаваат двојни форми и тоа, дублетот *долина//долинка* го сретнавме во Галичник (61), Пештани (96), Љубаништа (100), Ресен (109), Слепче (130), Кнежино (136), Лешница (138), Извор (170), Никодин (177), Рожден (191), Стинек (214), Блатец (249), Мачево (257), Пехчево (260) и Зеленич (352), *долина//долнинка* се среќаваат во Мутулово (311), двојната форма *долина//доле* ја сретнавме во Челопек (48), *долина//дол* ја има во Волковија (50), додека пак дублетот *долина//долнина* ја сретнавме во пункт (367) во село Марковени.

Во дел од пунктовете сретнавме различни фонетски разлики од основната лексема и тоа во Брезно пункт бр. (42) ја имаме лексемата *рујалок*, во Печково (52) се среќава *удолница*, лексемата *удолнина* ја има во Живојно (122), во пункт (86) во Радожда се среќава *рамнишије*, во Смилево пункт бр. (115) се јавува лексемата *низија*, додека пак лексемата *падина* ја среќаваме во Конско (200).

Исто така место основната лексема *долина* се јавува во пунктот (203).

Во пунктот со бр. (203) во село Фурка место основната лексема ја сретнавме лексема *рамник*, лексемата *ширина* се јавува во пунктовете Костурино (208) и Нивичино (218), лексемата *суодолина* ја има во Богословец (233), лексемата *лаки* е застапена во Тработевеште (255), додека пак *лака* е застапена во Двориште (262), исто така и *дере* со значење на ‘долиште’ се среќава во Претор пункт бр. (107).

Сретнавме и пунктови со двојни форми и тоа: дублетот *лендинка (?)//рамнинка* се среќава во Тиолишта пункт бр. (362), *дулина//дуљина* застапена е во Градобор пункт бр. (316), дублетот *дуљинка//валџа* се среќава во Ново Село (210), *доулина//дуљина* е застапена во Стојаково (201), *дољинка//рамница* се среќава во село Марена пункт бр. (197), *дољина//долец* застапена е во Стеблево (74а), додека пак во пункт бр. (135) Вранештица се среќава тројна форма *дол//долче//дољина*.

Во пунктот со бр. (205) во Пирава среќаваме форма *дољинка*, формата *дољина* застапена е во Добродолишта (368), *дољиниџе* ја сретнавме во Лескоец пункт бр. (101), формата *дуљина* застапена е во неколку пинктови и тоа во Миравци (199), Савек (300), Амбар Кој (315), Гуменца (323), Тушин (325) и Чеган (341), *дуљина* ја има во Дојран (207), Патарос (313), членуваната форма *дуљиниџа* ја сретнавме во Николич (206), множинската форма *долови* се среќава во Жерноница (58) и формата *доли:на* се среќава во пункт бр. (388) во село Нивици.

Исто така во пунктовите (209) во село Муртино и (337) во село Луковец се среќава лексемата *дуљина*, формата *дољина* се среќава во С'ботско (326) и Г. Пожарско (343), формата *дуљинџ* ја има во Тресино пункт бр. (340), во Ранци (347) се среќава *џридоуљина*, формата *џридоуљина* ја има во Тречно (348), додека пак наместо основната лексема во пунктот (357) во село Буф се среќава формата *крај река*.

Како синонимни форми се среќаваат синонимите: *рујалок, удољница, удољина, рамниниџе, низија, џаоина, рамник, ширина, суодољина, лака, доре, лендинка, валџа, долец, рамница*.

Семантичка анализа на лексемата *дољина*

Лексемата *дољина*, според Толковниот речник на македонскиот јазик се среќава со значење на: Издолжен, вдлабнат простор, рамнина меѓу ридови, обично по текот на река. Густа магла ја исполнуваше дољината (ТРМЈ I, 2003: 505).

Во *Географската терминологија во дијалектиџиџе на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата *дољина* се среќава со значење на 'издолжена длабнатина во релјефот на земјината површина' (Видоески 1999: 52).

26. Падина

Лексемата *ѡадина* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Писмени потврди за лексемата *ѡадина* не забележавме во *Карѡоѡекаѡа на црковнословенскиоѡ јазик оо македонска редакција*, туку забележавме примери со глаголот *падати*. Во прилог се примери од Речникот: и приде кѡ нѡмоѡ прокаѡен и моле и• на колѡноѡ падаѡ глагола ѡмоѡ• аѡе ѡѡеѡи гѡсподѡи моѡеѡи ма ѡѡистити• Мг 1,44 Rad; да ѡако рѡеѡе имѡ аѡѡ ѡсмѡ• идоѡа вѡспатѡ• и падоѡа на зѡмли• Ј 18,6 Rad.

Етимолошка анализа на лексемата *ѡадина*

Лекемата *ѡадина* според Младенов потекнува од стсл. *падати падаѡ пасти*, од ие. корен **rōd-* **ped-* со значење ‘паѓа’ (Младенов 1941: 407).

Според Марковиќ и Тополинска, оваа глаголската основа **pad-* е прасловенска основа којашто има свои деривати во сите словенски јазици, и се развила основната глаголска форма *pasti/padnoti* и соодветните деривати. Па така, според Скок (1971:615), оваа основа нема паралели во балтичките јазици. Основното значење е содржано во коренот и му соодветствува на латинското *cadere*. Инаку, оваа основа потекнува од индоевропскиот корен **ped-*, од којшто во грчкиот, латинскиот и други индоевропски јазици се развил поимот за ‘нога’ (Mallory and Adams 2006 : 400). Спореди: грчки *ποϋς*, ген. *ποδός*; латински *pes, pedis*. Во санскрит се јавува формата *pa'dyate* со значење ‘оди/паѓа’ (Марковиќ, Тополинска 2019: 115).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѡадина*

Лексемата *ѡадина* во својата основна форма без никакви формални и семантички разлики се среќава во следниве пунктови: (северно наречје) Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Думановце (23), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод

(31), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Теарце (43), Раотинце (44), Саракино (46), Милетино (47), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Пожаране (51), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Ефловец (71), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95а), Љубаништа (100), Лескоец (101), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Ресен (109), Ѓавато (110), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Тајмишта (141), Светорача (144), Белица (149), Здуње (150), Нерези (152), Ракотинци (155), Држилово (158), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Ново Село (210), Стинек (214), Велуса (220), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Штип (230), Богословец (233), Лезово (234), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Лаки (250), Киселица (253), Берово (261), Раздол (267), Крецово (314), Тушин (325), С'ботско (326), Струпино (342), Попадија (344), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Горенци (361), Хрупишта (365), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Л'к (387), Шулин (389), Граждено (390).

При обработка на материјалите сретнавме и извесен број на пунктови каде што не се среќава никаква форма на оваа лексема, ниту негова соодветна фонетска замена и тоа во пунктовете: **(северно наречје)** Романовце (24), Црешево (36), Челопек (48), **(западно наречје)** Волковија (50), Маврово (57), Радожда (86), Волино (87), Рамне (95), Пештани (96), Трпејца (99), Буково (120), Букојчани (142), Туин (143), Н. Врезница (151), Зелениково (157), **(југоисточно наречје)** Костурино (208), Габрово (211), Робово (216), Подареш (219), Долни Балван (229), Судик (232), Тработевиште (255), Стар Истевник

(256), Мачево (257), Савек (300), Амбар Кој (315), Липинци (348а), Емборе (349), Пустец (386а) и Слимница (392).

Дублетни форми сретнавме во следниве пунктови и тоа формите *ѝадина//ѝадинка* се јавуваат во пунктовите Д. Река (2), Печково (52), Жерноница (58), Гари (68), Рожден (191), Калиманци (248), Блатец (249), Чеган (341) и Тиолишта (362), додека пак двојната форма *ѝадина//рудина* е застапена во Жегѓане (17), а пак формата *ѝадина//сложно* ја сретнавме во Смилево пункт бр. (115).

Во дел од пунктовите се среќава формата *ѝадинка* и тоа во Брезно (42), Горенци (67), Соколарци (235а), Горна Белица (267а), Г. Пожарско (343), Д. Котари (356) и Буф (357).

Формата *ѝѝадина* се јавува кај Ржаново (79), Царев Двор (108), Крушје (113), Фурка (203), Муртино (209), Негован (307), Градобор (316), Црнешево (328), Ранци (347), Пјателе (353) и Леска (386), деминутивната форма *ѝадинче* се среќава во пунктот Стејне (102), формата *ѝулена* ја има во Николич, пункт бр. (206), формата *ѝадина* е застапена во пунктовите Луковец (337) и Марковени (367), формата *ѝѝадинѝ* се среќава во Тресино (340), во пунктот со бр. (348) Липинци имаме форма *ѝѝадинѝ* со значење на ‘ледина’, формата *ѝадинѝ* се среќава во Баровица (322) и Гуменѝа (323), додека пак во Нивици пункт бр. (388) се среќава формата *ѝади:на*.

Кај некои пунктови место лексема *ѝадина* среќаваме различни други лексеми и тоа: лексемата *сѝѝрана* се среќава во: Голем Папрадник (72), Драчево (156), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Ваташа (194) и Нивичино (218); лексемата *сѝѝарна* се среќава во Куново (54); имаме *ѝолина* во пунктот Лешница (138); лексемата *оулина* се среќава во Дојран (207), *оулина* пак се јавува во Патарос пункт бр. (313); лексемата *уоулнишка* ја среќаваме во Пехчево (260); лексемата *врлак* се јавува во Двориште (262), *оулинѝа* се среќава во Мутулово (311), додека пак во пунктот бр. (391) во село Бобошѝица место основната лексема *ѝадина* имаме појава на лексемата *оул*.

Синонимни низи на лексемата *ѝадина* се следниве синоними: *рудина, сложно, сѝѝрана, ѝолина, оулина, врлак, оул, уоулнишка*.

Семантичка анализа на лексемата *ѝадина*

Лексемата *ѝадина* според ТРМЈ се среќава со две значења и тоа:

1. Површина или страна од ритче или од планина што има благ пад, наклон. *Зелена ѱадина*.

2. Плитка долинка меѓу два брега. *Низ една ѱадина жубореше ѱоѱоче*. (ТРМЈ IV, 2008: 10).

Според Божидар Видоески, лексемата *ѱадина* во *Географската ѱерминологија во дијалектѱиите на македонскиот јазик* се среќава следното значење ‘долина меѓу два брега, планинска страна’ (Видоески 1999: 103).

27. Раздолци

Лексемата *раздол* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *раздол* е изведена од глаголот *раздѣлити*, што се среќава во Корпусот на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција (РЦЈМ) и тоа во следниве примери: и мирѡ божии да не раздѣлѡтъ са въ срцихѡ вашихъ въ неже и зѡвани бѡисте въ единое тѣло и въ благадѣтѡни зѡбаите Кол 3,15 разумно бѡне оудивение въ Г лица простираж абне раздѣлѡѡ. Мак триод 7,18-20. Оваа лексема е забележана во *Македонската лексика низ вековиите* кај Макаријовска. Таа ја бележи именката *раздолъ* со значење на *долина, дол*. (Макаријоска 2013: 54).

Етимолошка анализа на лексемата *раздол*

Според Фасмер, основата на лексемата *раздол* е од *дол* со значење на ‘низина, откриена од сите страни’. Од тука значи слобода. Не е поврзано со долот, како што често се мисли. Се среќава во укр. *розділля*, русцслов. *раздоли* (Фасмер III, 1971: 434).

Според Скок, префиксот *раз-* е сесловенскиот и прасловенскиот префикс **орз-*, што првобитно бил прилог **орз* со значење ‘во различен правец, во различна насока, одвоено, одделно’. Така е и во слов. и буг. јазик додека во северните слов. говори имаме

роз- (рус. *роз-* е од црковниот јазик). Преку јужнословенските позајмици навлегол во ром. јаз, иако во тој јазик постои лат. *dis > des-*. Во слов. и хрв. лексемата *raž* станала и предлог со ген. (без, поради, заради, за). (Skok 1973: 114). Основната лексема *гол* е објаснета погоре во трудот в. *гол*.

Дијалектолошка анализа на лексемата *раздолци*

Во Прашалникот за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас од Божидар Видоески како прашање бр. 29. од глава XXII се јавува прашањето ‘место помеѓу два или повеќе долови’, и како одговор на ова прашање главно е добиена лексемата *раздолци*.

Лексема *раздолци* се среќава во дел од пунктовите и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Огут (6), Ранковце (8), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Мл. Нагоричане (19), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Превод (31), Белимбегово (33), **(западно наречје)** Раздолци (87), Љубојно (103), Крушовјани (129), Прострање (134), Лешница (138), Катланово (159), Башино Село (163), Извор (170), Стровија (172), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Дуње (183), **(југоисточно наречје)** Ново Село (210), Конче (221), Дедино (225), Никоман (228), Богословец (233), Соколарци (235а), Припечани (239), Гломбочани (385), Шулин (389).

При обработка на материјалите основната лексема *раздол* ја сретнавме во следниве пунктови: Кнежје (30), Волковија (50), Жерноница (58), Ростуше (60), Љубаништа (100), Попоец (137), Нивичино (218) и Лаки (250), Тработевиште (255), во Луке пункт бр. (5) оваа лексема има значење на ‘двои се вода негде’ или место каде што се двои водата.

Формата *раздоу* пак ја сретнавме во пунктовите Драчево (156) и Калиманци (248), а во Г. Косоврасти пункт бр. (64) се јавува ‘меѓу долой’.

Сретнавме и поголем број на пунктови каде што не се среќава никаква форма и тоа во пунктовите: **(северно наречје)** Псача (9), Четирце (18), Клечово (22), Думановце (23), Романовце (24), Црешево (36), Бардовци (38), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Галичник (61), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74),

Стеблево (74а), Модрич (75), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Стејне (102), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Кнежино (136), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Нерези (152), Држилово (158), Прилепец (180), Градско (185), Старавина (190), **(југоисточно наречје)** Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Габрово (211), Стинек (214) Робово (216), Вељуса (220), Радовиш (226), Љуботен (227), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Лезово (234), Злетово (236), Гратче (240), Винаца (242), Саса (246), Каменица (247), Блатец (249), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Смоларе (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Градобор (316), Гуменца (323), Тушин (325), С'ботско (326), Луковец (337), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тречно (348), Емборе (349), Зеленич (352), П'ателе (353), Буф (357), Горенци (361), Марковени (367), Езерец (369), Крчишта (376), Ошчима (383), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во овие пунктови имаме по две форми, единска и множинска, затоа што самото прашање асоцирало на множинската форма: лексемите *разолец*, *разолици* се среќава во следниве пунктови: Тајмишта (141), Г. Белица (149), Ракотинци (155), Зелениково (157), Лугунци (162), Црквико (166), Извор (170), Подлес (184), Праведник (186), Барово (193). Во пунктовете Н. Брезница (151) и Карабуниште (164) се среќаваат лексемите *разолици*, *разолок*, во Здуње пункт бр. (150) имаме лексема *разолчка*, во Рожден (191) се јавува *разолици*, лексемата *разолина* карактеристична е во Конопиште (192), додека пак лексемата *разолче* се среќава во Миравци пункт бр. (199).

Среќаваме и пунктови каде што место основната лексема *разолици* се среќаваат други формално фонолошки разлики на оваа лексема и тоа: во пунктот Шлегово со бр. (11) се среќава лексемата *доу*, лексемата *йресека* се среќава во Ресен пункт бр. (109), во Марена (197) ја сретнавме лексемата *средорек*, лексемата *йаделци* се среќава во Мачево (257). Во село В'мбел пункт бр. (377) среќаваме лексема *йрайови*, лексемата *долишиџа* се

јавува во Ваташа (194), во пунктот бр. (328) во Црнешево ја среќаваме лексемата *ѿаѿнина*, додека пак лексемата *межуреки* е застапена во пунктовите Хрупишта (365) и Добродолишта (368) чатал Д. Река (2).

Во пунктот бр. (267) во Раздол се среќава лексемата *раздолница*, во Тресино пункт бр. (340) имаме *рајздејци*, формата *рајскрајница* се јавува во Липинци пункт бр. (348а), *раздолје* се јавува во Дукатино (222) и Киселица (253), формата *раздоло* ја сретнавме во Костин Дол пункт бр. (243), *раздоље* се среќава во Ст. Истевник (256), додека пак кај пунктот (192) во Конопиште ја имаме формата *раздолче*.

Исто така во пунктовите Кратово (10), Лесново (237) и Древено (238) се среќава формата *раздојци*, во Речица пункт бр. (114) имаме форма *раздој*; *раздојци* ја сретнавме во Спанчево (235), додека пак формата *раздојец* се среќава во Д. Стубол (12),

При обработката на материјалите сретнавме и извесен број на пунктови каде што се среќаваат двојни форми и тоа: дублетната форма *раздол/раздолец* се среќава во Смилево пункт бр. (115), *раздолје/раздолче* се среќава во Слечче (130), во пунктот Тиолишта (362) имаме дублет *раздол/раздолина*.

Во пунктот Витолишта (187) се среќаваат лексемите *сѿавци*, *сѿавок*, во Подареш (219) застапени се формите *раздолци*, *раздол*, во пунктот (260) во Пехчево се среќава називот *сѿреден рии*, додека пак во Клисура (198) имаме форма *раздол'јайи*, исто така и во Дивле пункт бр. (32) се среќаваат формите *раздолки*, *раздолка*. Формата *раздолче* како основна се јавува во пунктот (173) во село Слечче.

Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *ѿресека*, *средорек*, *ѿаѿелци*, *ѿрајови*, *долишѿи*, *ѿаѿнина*, *межуреки*, *доу*, *сѿавок*, *рии*.

Семантичка анализа на лексемата *раздол*

Лексемата *раздол* во ТРМЈ се среќава со значење на: Место каде што се разделува еден дол во два или повеќе краци (ТРМЈ I, 2011: 43).

Кај Божидар Видоески лексемата *раздол* се среќава со исто значење (Видоески 1999: 129).

28. Драга

Лексемата *ораџа* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Базата на *Речнико̄и на црковнословенскио̄и јазик од македонска редакција* потврда за употреба на лексемата *ораџа* не среќаваме со оглед на фактот што овој Речник е строго канонски, но не се исклучува фактот дека оваа лексема се користела тој период.

Етимолошка анализа на лексемата *ораџа*

Лексемата *ораџа* според БЕР се среќава со значење на ‘надолнина’. Во ср./хр. *ораџа* со значење на ‘теснина, проход’, слов. *drága* со значење на ‘дол, бара, водотек’, рус. *goróža* ‘пат’, стчеш. *dráha* ‘пат’, пол. *droga* ‘пат’, горлуж. *dróha* ‘пат, улица’, доллуж. *droga* ‘пат’. Оваа лексема веројатно е сродна со *ораџна* со знач. ‘гребе, влече’, од ие. корен **dherāgh-*, со знач. ‘место каде што се влече товар’ (БЕР I, 1971: 418).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ораџа/орака*

Во обработката на материјалите во МДА стернавме голем број на пунктови каде што лексемата *орака* не се јавува и не се јавуваат никакви фонетско фонолошки разлики и тоа во пунктовете: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечово (22), Думановце (23), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Баништа (65), Клење (74), Стеблево (74а), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101), Стејне (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос

(127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквико (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Гуменца (323), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Добродолишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во дел од пунктовите место основната лексема *орака* се среќава лексемата *ораџа* и тоа во: **(западно наречје)** Челопек (48), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Модрич (75), Луково (78 *ораџа* се јавува со значење на 'брег со камење и нанос', Ржаново (79), Боровец (80), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (каменливо место 191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197).

Лексемата *орака* со значење на 'трн' се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Ш. Рударе (15), Романовце (24), **(југоисточно наречје)** Нивичино (218), Дедино (225), Богословец (233), Лезово (234), Мутулово (311), Патерос (313). Во пунктот со бр.

(214) во село Стинек лексемата *драка* се среќава со значење на ‘место обраснато со трње’, додека пак во Белица пункт бр. (149) лексемата *драка* се јавува со значење на ‘лавина’.

При обработка на пунктовите сретнавме и различни лексеми од основната, па во пунктот Љубаништа (100) се среќава лексемата *урвал*, во пунктот бр. (134) во Прострање се јавува *џрмада*, лексемата *брек* ја сретнавме во Лешница пункт бр. (138), додека пак во пунктот со бр. (120) во Буково се среќаваат лексемите *мел*, *лизѓајница*; лексемата *скрка* ‘само камен’ се јавува во Дукатино пункт бр. (222).

Исто така сретнавме и пунктови каде што се среќаваат различни форми од основната лексема *драка*, па така во Миравци пункт бр. (199) се јавува формата *драѓасиа*, во Пјателе пункт бр. (353) ја сретнавме формата *драѓа* со значење на ‘дрво, големо, дебело’, во Буф пункт бр. (357) имаме форма *драѓна* со значење на ‘назив на место’, додека пак во Маврово пункт бр. (57) формата *драѓа* се јавува со значење на ‘снег од куќа или лавина’.

Како синонимни форми на лексемата *драка* се среќаваат: *урвал*, *џрмада*, *брек*, *скрка*, *мел*, *лизѓајница*.

Семантичка анализа на лексемата *драка*

Според Толковниот речник на македонскиот јазик, лексемата *драка* се среќава со следново значење:

1. Вид бодликава грмушка со жолти цветови во вид на грозд и дрвенести плодови во вид на диск; *Paliurus aculeatus*. *Трчаше низ сувите драки и капини*.
2. (разг.) Секое растение со боцки. *Трендафилот за мене беше драка* (ТРМЈ I, 2003: 538).

Според Божидар Видоески во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* лексемата *драѓа* се јавува со знач. ‘удолиште на планинска страна’, ‘голема удолица со камења’, ‘место во планина каде може да се мине’ Клисуре, Праведник (Тик), ‘долина меѓу карпи’ Јудово (Кич) и сл. Се среќава во сгр. *драѓа* ‘теснина’, слов. *draga* ‘дол’, рус. *дорога* ‘пат’. Лексемата *драка* пак се јавува со значење на ‘грмушка со трње’. Оваа лексема се среќава во ср//хр. *дрѝка*, буг. *дрѝка*, рус. *драка* (Видоески 1999: 54).

29. Рудина

Лексемата *рудина* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Зборот *рудина* е изведено од основата *роѹд*. Првобитно во старословенскиот јазик зборот *руда* означувал *метал*, *руда* или материјал ископан од земја, додека пак на современ план семантички лексемата *рудина* означува ‘висорамнина или пасиште’. Во старословенскиот јазик коренот е посилно врзан за самата земја (руда/румена). Писмени потврди за оваа лексема забележуваме во Старословенскиот речник (според ракописи од X – XI век, Примерите се однесуваат на основната форма *руда* која не е поврзана со полето релјеф, туку со материјалот *руда*: *сим же сице имѡштѣмъ... отъ роѹдъ же и желѣзнии* (вм. *желѣза*) • *лѡшта же и гвоздни* Супр 438, 17 *вз книжнѡихъ роѹдохъ* Супр 335, 3 (ССР X–XI в., 1994: 586).

Етимолошка анализа на лексемата *рудина*

Според Младенов, лексемат *рудина* се јавува со значење на ‘планинско пасиште, рамно место во планина со убава паша’ или место исчистено од грмушки; изведено од прид. *руо* со значење на ‘кадрав’ (во буг. и со значење на ‘убав’) изведено од ие. корен **reu-dh-* со знач. ‘расчистува’ (Младенов 1941: 564). Оваа лексема се среќава и во ср./хр. и во пол. јаз. *рудина* со значење на ‘поле, полјана’, а како придавка го има и во словенечкиот јазик (Skok III, 1973: 166).

Се среќава и во алб. *rudinë*, со знач. на ‘планинска долина, висорамнина’ (БЕР VI, 2002: 337).

Дијалектолошка анализа на лексемата *рудина*

При обработка на материјалот лексемата *рудина* во својата основна форма се среќава во следниве пунктови и тоа во: (**северно наречје**) Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Кратово (10), Четирце (18), Романовце (24), Превод (31), Белимбегово (33), Кучково (39), Лешок (41), Теарце (43), Раотинце (44), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Маврово (57), Горенци (67), Гари (68), Голем Папрадник (72), Цепиште (73) (знач.

ливадесто место), Клење (74) (знач. место со трева), Стеблево (74а), Боровец (80), Струга (85), Волино (87), Оровник (93) (знач. голо со трева), Трпејца (99) (знач. за пасиште), Ѓавато (110), Лескоец (101), Љубојно (103), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113) (големо место обраснато со трева), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Држилово (158), Карабуниште (164), Слепче (173), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Праведник (186), Старавина (190), (**југоисточно наречје**) Лесново (237), Гратче (240), Луковец (337), Буф (357), Ошчима (383), Шулин (389).

Сретнавме и извесен број на пунктови каде што не се употребува основната лексема *рудина* и не се среќава никаква соодветна замена и тоа во: (**северно н.**) Д. Река (2), Ранковце (8), Псача (9), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Мл. Нагоричане (19), Клецово (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Дивле (32), Бардовци (38), Сараќино (46), (**западно наречје**) Баништа (65), Вевчани (81), Глобочица (82), Ботун (88), Стејне (102), Претор (107), Речица (114), Смилево (115), Путурос (127), Тополчани (128), Нерези (152), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Црквино (166), Тројаци (178), Градско (185), Рожден (191), Ваташа (194), (**југоисточно наречје**) Клиусура (198), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Муртино (209), Габрово (211), Нивичино (218), Конче (221), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Припечани (239), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Горна Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тречно (348), Паѓеле (353), Крчишта (376), В'мбел (377), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во пунктот Брезно (42) се среќава формата *рудинка*; формата *ледина* се среќава во Буково пункт бр. (120).

στράχαι» γκοσποδъκънѣ и ѿ слави крѣпости его егда възстанетъ разъдроушати зема εις τὰ σπήλαια Is2,19 Grig Lobk Orb; снитѣте са и придѣте иже въ пѣстынѣхъ и въ **врътпяхъ** срѣсти γκοσποда градъцаго съ славож славаще его в пѣснехъ» ἐν σπηλαίοις 141c32Orb 127v13Zag 106v21Šaf 70r4Hlud; тои во за нзи послѣжде приуѣсти са въ гробънзи **врътопъ** εις τὸ τοῦ τάφου σπήλαιον comJon2,6/Ct Bon Pog.

Во рамки на ова значење лексемата се јавува како синтагма: *работничко ѓнездо*, пр.: храмъ мои храмъ молитвѣ наречеть са всѣмъ азыкомъ вы и же сътвористе **врътопъ** *разбоиникомъ* σπήλαιον ληστῶν Mc11,17 Rad78a19 Dbm Dbj Krp MkdH пещероу развоиникомъ Rad126b9 Krat; понеже домъ **врътопъ** створисте *разбоиниуъ* ἐπεὶ пер οἶκον σπήλαιον ἀπειργάσατο ληστῶν 135r7Zag 154d20Orb, домъ **врътопъ** створисте *разбоиниуе* 82v5Hlud (РЦЖМР III, 2023: 134)

Етимолошка анализа на лексемата *ѡешѡера*

Според Сној, лексемата *pecina* (или пештера) поврзано е со стсл. јаз. *peřtь* ‘печка/пештета или шуплина’, ср., хр. *pecina*, народ. рус. *peřora* со исто значење. Потекнува од псл. **peřt’ь*, слов. *peř*. Првобитно зборот се развил од ‘место за готвење’ (печка/огниште). преку меѓусебна вдлабнатина/шуплина во карпа која служела како огниште (ова значење сè уште е присутно во бугарскиот збор *ѡешѡера*). (Snoj 2009: 502)

Според ЕСЈС, лексемата *ѡешѡера* потекнува од псл. **pektь* ‘печка’ со суф. **-era* (<pektera). (ESJS 11: 636)

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѡешѡера*

Во *Прашалникоѡ за собирање маѡеријал за Македонскиоѡ дијалекѡен аѡѡлас*, како прашање бр. 31. во глава XXII, поставено е прашање како се вика голема дупка во карпа и како одговор на ова прашање е добиена лексемата *ѡешѡера* со сите формални и фонетски разлики.

Пунктови каде што се среќава основната форма *ѡешѡера* се следниве пунктови: (северно наречје) Д. Река (2), Луке (5), Огут (6), Кратово (10), Мл. Нагоричино (19),

Думановце (23), Бујковци (24а), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Лешок (41), Теарце (43), Саракино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Маврово (57), Баништа (65), Цепиште (73), Модрич (75), Луково (78), Боровец (80), Глобочица (82), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95а), Лескоец (101), Стење (102), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Кукуречани (121), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197 дупка во стена), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Конско (200), Пирава (205), Дојран (207), Ново Село (210), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Љуботен (227), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Киселица (253), Ст. Истевник (256), Двориште (262), Г. Белица (267а), Мутулово (311), Кулакија (318), Баровица (322 *йешѿера*), Црнешево (328), Зеленич (352), П'теле (353), Д. Котари (356), Горенци (361), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389) и Граждено (390).

Сретнавме извесен број на пунктови каде што не се среќава лексемата *йешѿера* ниту било каква нејзина фонетска разлика и тоа во: Жидилово (1), Ранковце (8), Страцин (13), Клечовце (22), Романовце (24), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кучково (39), Клење (74), Стеблево (74а), Миравци (199), Фурка (203), Николич (206), Костурино (208), Габрово (211), Дедино (225), Никоман (228), Долни Балван (229), Спанчево (235), Припечани (239), Гратче (240), Лаки (250), Тработевиште (255), Пехчево (260), Патарос (301), Амбар Кој (315) и Градобој (316).

Формата *йешчера* ја сретнавме во пунктовете: (западно наречје) Гари (68), Ефловец (71), Ржаново (79), Струга (85), Рамне (95), Пештани (96), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Живојно (122), Тројаци (178), (југоисточно наречје) Радовиш (226), Штип (230), Мачево (257), Берово (261), Раздол (267), Попадија (344), Емборе (349), Поп’лжани (355), Буф (357), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Добродолишта (368), Крчишта (376), В’мбел (377), Ошчима (383), Бобошчица (391) и Слимница (392): формата пак *йешѿер* ја сретнавме во следниве пунктови: (северно н.) Габер (4), Псача (9), Ш. Рударе (15), Жегѓане (17 што се смќнаја брек накуде поток), Четирце (18), Орашац (25) и Раотинце (44).

При обработка на материјалите сретнавме и пунктови со двојни форми и тоа во Галичник пункт бр. (61) се среќава двојна форма *йешчера/йешка*, во Косоврасти пункт бр. (64) се јавува *йешѿа/йешѿара*; во пунктот со реден бр. (81) во Вевчани застапен е дублетот *йешѿера/шѿела*; во Праведник пункт бр. (186) имаме појава на формите *йешѿера/йишѿера*; додека пак дублетот *йешчера/йешѿера* го сретнавме во Шлегово пункт бр. (11).

Сретнавме извесен број на пунктови каде што наместо основната лексема среќаваме различни фонетски варијанти, па во Д. Стубол (12) се среќава формата *йешѿере*; во Жерноница пункт бр. (58) имаме *йешч*; во пунктот со реден бр. (67) во Горенци ја среќаваме *йешѿ*; во Голем Папрадник (72) и Држилово (158) се јавува формата *йешѿа*; во Љубојно (103) имаме форма *йешѿерка*; формата *йешѿа* се среќава во Држилово (158); *йѿшѿера* е застапена во Ваташа пункт бр. (194); формата *йишѿера* се јавува во Муртино (209), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343) и Липинци (348а); додека пак формата *йешѿурѿ* застапена е во пунктовете Неврокоп (284) и Савек (300).

Исто така во пунктот со бр. (307) во село Негован се среќава формата *йешчура*; во Крецово (314) имаме *йешѿира*; во Тушин (325) среќаваме *йишѿара*; во Сб’отско (326) се јавува *йишѿера*; во пунктот со реден бр. (340) во Тресино ја имаме формата *йишѿерѿ*; додека пак во Луковец (337) и Тресино (348) формата *йишчера*. Во Сухо (305) и Гломбочани (385) регистрирана е форма *йеш*.

Лексемата *дуйка*, при обработка на материјалот од Картотеката за МДА ја сретнавме во следниве пунктови: Брезно (42), Трпејца (99), Љубаништа (100), Марковени (367 дупка на стената), Езерец (369); додека пак лексемата *јама* ја сретнавме во: Куново (54) и Ростуше (60).

Синонимни форми на лексемата *йешѿера* се *шйела* и *јама*.

Семантичка анализа на лексемата *йешѿера*

Лексемата *йешѿера* според *Толковниоѿ речник на македонскиоѿ јазик* се среќава со значење на: ‘Природна длабока празнина под земја или во планина со отвор, со влез на површината. Мрачна пештера. Испосничка пештера. Пештера со камен. Подземни пештери’ (ТРМЈ IV, 2008: 81).

Во *Географската ѿтерминологија во дијалектѿиѿе на македонскиоѿ јазик* од Божидар Видоески лексемата *йешѿера* се среќава со значење на ‘дупка, јама под земја или во планина’ РМЈ ‘голема дупка’, стсл. *пештера*, срхр. *йешѿера*, *йећина* слов. *рећина*, буг. *йещера*, рус. *йещера*, *йечора* (Видоески 1999: 106).

31. Пропаст

Лексемата *йроѿасѿ* во црковнословенските споменици од македонска редакција

При обработка на материјалите во Картотеката од Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција ја среќаваме лексемата *йроѿасѿ* со следниве значења: *бездна*, *дупка*, *јама*: вѿ поустинѿхѿ скитажѿе са и вѿ горахѿ и вртпѿхѿ и вѿ *пропастехѿ* земнѿнѿхѿ Нв11,38 Огг; вѿнесѿше вѿ вѿртѿпѿѿ вѿ распаденѿѿ камѿнкѿна вѿ *пропастѿ* земнѿнѿ ѿ лица страхѿа гѿспѿдѿнѿ Is2,19 Grig; вѿнѿти вѿ *пропастѿ* твѿрдаѿго камење и вѿ распаденѿѿ камѿнна Is2,21 Grig и ѿрь бысѿтъ и авѿе повелѿ слѿгамѿ и вѿземшемѿ ѿго вѿ вѿрѿтиши и вѿ *пропастѿ* вѿрѿци и 106r21Stan.

Второто значење на лексемата пропаст се јавува како апстрактна особина и се среќава во следниов пример: *архаггѣль готовъ съ копїемъ оудари камень шснобанїе и пропастъ велїе высѣтъ* 243r23Krn; *вода сътворитъ пропастъ великѣ* 198v16Les.

Етимолошка анализа на лексемата *ѳроїасїѳ*

Според БЕР, лексемата *ѳроїасїѳ* се јавува со знач. ‘голема, откриена длабочина под стрмна карпа, брег, висока зграда’, ‘бездна’, ‘пропаст’, ‘загуба’, ‘голема разлика, суштинско несогласување’, ‘многу длабока јама бездна’. Потекнува од прсл. **prapāstь*, образувано од **pra-pāsti* (**pra-pād-ti*). Се среќава во срхр. *ѳроїасїѳ*, рус. *ѳроїасїѳъ*, чеш. *propast*. Образувана од преф. **pra-* и глаг. **pasti* (паѓање). (БЕР V, 1999: 762)

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѳроїасїѳ*

Лексемата *ѳроїасїѳ* како основна лексема ја среќаваме во следниве пунктови: Горенци (67), Лешница (138), Стровија (172) и Лезово (234).

При обработка на материјалите во картотеката во Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик во дел од пунктовите ја сретнавме формата *ѳроїас*, но во однос на значењето кај дел од пунктовите тоа е различно и тоа: (**северно наречје**) Шлегово (11), Младо Нагоричане (19), Немањинци (29), Дивле (32), Црешево (36), Кучково (39), Милетино (47), Челопек (48), (**западно наречје**) Пожаране (51), Куново (54), Ефловец (71), Клење (74), Боровец (80 *има ѳолема ѳешиѳера со длабочина ѳолема*), Луково (78), Ботун (88), Оровник (93 *во ѳоле, бара ѳолема со вода*), Пештани (96), Лескоец (101), Љубојно (103), Претор (107 *лоша оуїка*), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Кукуречани (121 *ѳубење, заѳуба; ѳолеми разурнувања*), Паралово (124), Путурос (127), Крушовјани (129), Слепче (130 *во ѳреносна смисла*), Дивјаци (131 *водоврично месїѳо, може да се ѳроїадне*), Простране (134 *не оди во ѳроїасїѳа*), Д. Вранештица (135), Кнежино (136), Тајмишта (141), Букојчани (142 *оуїки длабоки „без крај“*, *има во ѳланинаїѳа Буковиќ*), Туин (143 *има многу изурнаїѳо месїѳо*), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Држилово (158 *лошо месїѳо*), Башино Село (163 *обична ѳровалија*), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Богомила (176), Тројаци (178), Дуње (183 *не е месїѳо, но неволја и сл.*), Праведник (186 *ѳолема оуїка*), Конопиште (192), Барово

(193), (**југоисточно наречје**) Николич (206 *фиџ. „оде у ѝројас“*), Габрово (211 *само фиџуријивно*), Дукатино (222), Мачево (257), Раздол (267), Попадија (344), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Добродолишта (368), Ошчима (383) и Гломбочани (385).

Во дел од пунктовите што ги обработивме сретнавме поголем број на пунктови каде што лексемата *ѝројасѝ* не се среќава и тоа во: (**северно наречје**) Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Бардовци (38), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Печково (52), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Гари (68), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Модрич (75), Ржаново (79), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Рамне (95), Којнско (95а), Трпејца (99), Арвати (106), Ресен (109), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Живојно (122), Скочивир (123), Тополчани (128), Зелениково (157), Лугунци (162), Слечче (173), Прилепец (180), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187); Старавина (190), Марена (197), (**југоисточно наречје**) Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Костурино (208), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Пехчево (260), Берово (261), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобој (316), Гуменца (323), Тушин (325), Луковец (337), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Леска (386), Л'к (387), Шулин (389), Граждено (390).

Среќаваме пунктови каде што место основната лексема *ѝројасѝ* се застапени други соодветни фонетски/зборообразувачки разлики и тоа во следниве пунктови: во В'дришта пункт бр. (330) имаме форма *ѝројас*; во Муртино (209) и Ранци (347) се среќава

йройас; формата *йройай* се јавува во Двориште (262) и Г. Белица (267а); во Ваташа (194) се среќава *йройус*; додека пак во Дојран (207) се јавува називот *са уйрайастии*.

Во пунктот со реден бр. (177) во село Никодин кај некои говорители е регистрирана лексемата *заличник*.

Во Бујковци пункт бр. (24а) се јавува лексемата *ољбочина*; лексемата *оуло* е застапена во Волковија (50), во Стеблево пункт бр. (74а) имаме *рушка*; лексемата *шићона* се среќава во Кратово (10); *йровалија* ја има Ново Село (210), додек пак *безона* се јавува во Блатец (249).

Исто така во Г. Пожарско пункт бр. (343) ја среќаваме лексемата *йриайеш*; лексемата *йешчера* се среќава во Буф (357); во Марковени пункт бр. (367) имаме *бешчера*; во Стење (102), Езерец (369) и Слимница (392) се среќава *оујка*, во Крчишта (376) и В'мбел (377) се јавува лексемата *оуло*; лексемата *зџндан* е застапена со Нивици пункт бр. (388); додека пак во Бобошчица (391) се јавува *зремнина*.

Во дел од пунктовите сретнавме дублетни форми и тоа: во Вевчани пункт бр. (81) имаме *синдил'ја/йройас*, во Љубанчишта во пункт бр. (100) се јавуваат формите *йешчера/йройас*; во Катланово пункт бр. (159) се среќава двојната форма *йройадиш/зайадишије* 'карпеста месност каде што може да појде коза, но не може да излезе'; додека пак пунктот со реден бр. (326) во С'ботско се јавува *бездин/кремно*.

Сретнавме и пунктови каде што наместо лексемата пропаст имаме пештера со додатоци како описни називи и тоа во: Попоец пункт бр. (137) имаме *олабока йешћера*; во Црнешево (328) се среќава називот *олабока йешћера*; во Тресино (340) се јавува *олабока йешћерај*, во Чеган пункт бр. (341) застапена е *олабока йишићере*, во пунктот (381а) во село Габреш се среќава називот *олабока йешчера*; називот *олабока йешћера* се јавува во Рожден пункт бр. (191), додека пак *злабока йешћера* застапена е во Пустец (386а).

Синонимни форми на лексемата *йройастии* се седниве: *заличник*, *ољбочина*, *рушка*, *шићона*, *йровалија*, *безона*, *йриайеш*, *йешчера*, *бешчера*, *оујка*, *зџндан*, *зремнина*, *йриайеш*, *оуло*, *синдил'ја*, *йройадиш*, *зайадишије*, *бездин*, *кремно*.

Семантичка анализа на лексемата *iproiasii*

Лексемата **пропаст** според Толковниот речник на македонскиот јазик се среќава со три значења и тоа:

1. Бескрајна длабочина, бездна; амбис. *Сонуваше дека ѝаѓа во iproiasii. Рефлексно сврше и за миѓ ја избеѓнаа iproiasiiа што се ѝокажа ipred нив.*
2. (прен.) Ненадминлива, остра разлика меѓу двајца, две страни. *Меѓу нас сѝои оѓромна iproiasii која ѝешко ќе ја надминеме.*
3. а) Пропаѓање материјално или морално. *Proiasii на свеѝои. б) Унишѝување; смрѝ. Војнаѝа носи само iproiasii. (TRMJ IV, 2008: 632).*

Лексемата *iproiasii* во *Географската ѝерминологија во дијалекѝиѝе на македонскиот јазик* од Божидар Видоески се среќава со значење на ‘голема отворена длабнатина во капра’, РМЈ, *iproiasii* ‘длабока јама во пештера на која не и се знае дното’ (Видоески 1999: 126).

32. Бездан, бездна

Лексемата **бездана** во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во базата на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција е обработена лексемата **бездана** со значење на *бездна, iproiasii*. *земља же бѝа невидима и неоукрашена и тѝма врѝоу бездани; Gn1,2 Grig Lobk Orb; безѝна послѝдна грѝховна шѝ(и)дѝе ма и въ глѝбинѝ житеѝстѝи погрѝжаѝем(ѝ);*

Со фигуративно значење: *нѝ ѝакоже имѝа безѝнѝ ѝѝедротѝ шѝрати и ѝѝедри и помѝилоѝи* 104r19 Rdm. И во ова значење како синонимни се среќаваат следниве форми: *безданиѝе, глѝбина, пропасть* (РЦЈМР I, 2006: 342).

Етимолошка анализа на лексемата *безна*

Во БЕР, лексемата *безна* се среќава со значење на ‘длабока дупка’; Од ‘без дно’; позајмен во ром. јаз. како *beznă* (БЕР I, 1971: 40).

Во ЕРСЈ, лексемата *безан* се јавува со значење ‘длабока провалија, бескрајна дупка’. Од прсл. сложена придавка **bezďь(b)нъ*, покрај **bezďьbnъ* **bezďьbnъ* стсл. *бѣздѣна*, мак. *безна*, буг. *безна* ‘провалија’, слн. *bez(d)e* ‘јама’, чеш. *bez(e)dna*, слч. *bez(e)dna*, глуж. *bjez(e)dno*, пол. *bez(e)dno*, рус. *безна*, укр. *безна*. (ЕРСЈ, св. 3, 2008: 50–52).

Дијалектолошка анализа на лексемата *безна*

Лексемата *безна* како основна лексема не се среќава во доста голем дел од пунктовите и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Џепиште (73), Клење (74), Модрич (75), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Ражджа (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежево (136), Попоец (137), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173),

Богомила (176), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Старавина (190), Рожден (191), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Миравци (199), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Габрово (211), Смоларе (213), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Припечани (239), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобој (316), Гуменца (323), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Чеган (341), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тречно (348), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Д. Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Основната лексема *безна* ја среќаваме само во два пункта и тоа во: Блатец (249) и Древено (238 знач. провалија).

При обработка на материјалите место основната форма сретнавме различни фонетски/зборообразувачки варијанти и тоа: во Ржаново пункт бр. (79) се јавува формата *безно*; формата *безан* се среќава во Младо Нагоричане (19) и Крушовјани (129 знач. длабока јама); во пунктот (200) во Конско имаме форма *бизди*; во Радовиш (226) и Лесново (237) се јавува формата *безна*; во Гратче (240) имаме назив *без оно*; во Струпино пункт бр. (342) се среќава *бездин*; лексемата *ољбочина* застапена е во Брезно (42); додека пак лексемата *оујка* ја сретнавме во Витолишта пункт бр. (187).

Синонимни форми на лексемата *безна* се јавуваат: *бизди*, *оујка*, *ољбочина*.

Семантичка анализа на лексемата *безна*

Според Толковниот речник на македонскиот јазик лексемата *безна* се среќава со две значења и тоа:

1. Длабочина без дно, во која не може да се види дното, бескрајна длабочина; амбис. *Голема бездна. Се најде на раб од бездна. За малку ќе се стируйолеше во бездна.*

2. (прен.) Пропаст, несреќа. *Појонаа во бездна, ги уништи исчезнајќи љубов. Живојој го однесе, во бездна, во болки. Војнај оивора бездни меѓу луѓето.* (ТРМЈ I, 2003: 106)

Во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата **бездна** се среќава со основната форма *бездан* со значење на ‘длабока јама’, се среќава во стсл. *вѣздъна*, срхр. *бездан*, *бездна*, буг. *бездна*, ром. *beznă* (Видоески 1999: 126).

33. Процеп, просек

Лексемата *процей* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *процей* е составена од коренот *цей* (*цѣпъ*) на кој се додава префиксот *про-*. Лексемата *процей* во базата на РЦЈМР од македонска редакција не ја сретнавме, но потврда за старословенскиот корен *цѣпа* најдовме кај Миклошич. Во Речникот се споменува латинскиот термин *fissus*, што знач. ‘расцепено’ или ‘пукнато’ (Miklosich 1962–1965: 1108).

Етимолошка анализа на лексемата *процей*

Лексемата *процей*, според Скок, доаѓа од глаголот *цейи* со префиксот *про-*. Именката *процей* се среќава во македонскиот и во бугарскиот јазик. Лексемата се среќава како заемка и во романскиот јазик. (Skok I, 1972: 263–264) Доаѓа од прсл. *сѣръ, се среќава и во

рус. *цей*, пол. *серу*. Ие. потекло се потврдува со зборовите од латински и грчки: лат. *scipio*, грч. *skíron*. (НЈР⁷).

Етимолошка анализа на лексемата *ѝросек*

Лексемата *ѝросек* доаѓа од глаголот *сече* со префиксот *ѝро-*. Глаголот *сече* потекнува од ие., балтослов., сеслов. и прслв. глагол *sĕk-ti*. (Skok III, 1973: 248).

Преф. *ѝро-* во ЕСПЈ е предлог и префикс; Овој префикс се среќава во укр. *ѝро-*, др.-рус. *ѝро-*, стел. *про-*, буг. *ѝро-*, срхр. *ѝро-*, слов. *pro-*, чеш. *pro, prů-* (Фасмер III, 1971: 370).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝроцей*, *ѝросек*

При обработка на материјалите на Лекемата *ѝроцей* се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Огут (6), Кратово (10), Превод (31), Дивле (32), Лешок (41), Ростуше (60), Галичник (61), Горенци (67), Ржаново (79), Волино (87), Ботун (88), Којнско (95а), Пештани (96), Речица (114), Кукуречани (121), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Тајмишта (141), Г. Белица (149), Здуње (150), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Прилепец (180), Дуње (183), Витолишта (187), Рожден (191), Конопиште (192), Костурино (208), Ново Село (210), Радовиш (226), Древено (238), Блатец (249), Леска (386), Л'к (387), Шулин (389) и Граждено (390).

При обработка на материјалот лексемата *ѝроцей* не се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Жидилово (1), Жегњане (17), Немањинци (29), Кнежје (30), Белимбегово (33), Кучково (39), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), (**западно наречје**) Пожаране (51), Маврово (57), Баништа (65), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Стеблево (74а), Модрич (75), Вевчани (81), Радожда (86), Рамне (95), Претор (107), Крушје (113), Дихово (116), Буково (120), Живојно (122), Букојчани (142), Туин (143), Н. Брезница (151), Нерези (152), Драчево (156), Држилово (158), Тројаци (178), Градско (185), (**југоисточно наречје**) Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Љуботен (227), Никоман (228), Балван (229), Штип (230), Спанчево (235), Припечани (239), Саса (246), Пехчево (260), Савек (300), Негован (307), Крецово

⁷ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f1xkWBQ%3D

(314), Гуменца (323), Тушин (325), Чеган (341), Г. Пожарско (343), Ранци (347) и Езерец (369).

Лексемата **ѝросек** како основна лексема се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Габер (4), Луке (5), Псача (9), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Четирце (18), Клечовце (22), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Црешево (36), Милетино (47), (**западно наречје**) Гумчевиште (49), Лескоец (101), Светорача (144), Башино Село (163), Слечче (173), Богомила (176), Барово (193), Марена (197), (**југоисточно наречје**) Дукатино (222), Долни Соколарци (235а), Лесново (237), Каменица (247), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Двориште (262), Раздол (267), Кулакија (318), Марковени (367), Добродолишта (368), Гломбочани (385), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Со глаголот **џей** во основата ги имаме и следниве различни изведувања, и тоа: во Ракотинци пункт бр. (155) се среќава формата **џей**; **џейуџка** се јавува во Теарце (43); **џейина** во Глобочица (82); **џейоџина** застапена е во Дедино (225) и Спанчево (235); **џейаџина** во Судик (232); **џајоџина** ја има во Мачево (257); **џајка** (на дрвото) се среќава во Гратче (240); **џиџуџина** во Луковец (337); **џејетина** во В'мбел (377), во Лешница (138), Конче (221) и Крчишта (376) се јавува формата **ѝреџей**; во Никодин пункт бр. (177) се јавува **ѝроџај**; во Подлес (184) имаме **ѝроџој**; формата **ѝроџај** ја имаме во Старавина пункт бр. (190); **ѝроџејено** во Клење (74); **раџејка** се среќава во Пирава (205); формата **рајсџајорка** ја има во Дојран пункт бр. (207); **расџејорка** со значење на 'на дрво даска' се среќава во Винаца пункт бр. (242), **расџејул'ка** во Робово (216), **расџејено** се јавува во Лезово (234) и Зеленич (352); **рајсџајуака** (расцепено место во карпа) ја сретнавме во Амбар Кој (315), додека пак називот **рајсџајено камин** го сретнавме во Тремно пункт бр. (348).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите ја сретнавме и формата **ѝресек** и тоа во: Челопек (48), Печково (52), Кнежино (136), Миравци (199), Мутулово (311), П'теле (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Пустец (386а), во пунктот со реден бр. (201) во Стојаково имаме форма **ѝресек**; додека пак во пунктовите Боровец (80), Оровник (93), Стење (102), Љубојно (103), Царев Двор (108), Ресен (109), Смилево (115) и Драгош (117) се јавува **ѝресека**.

Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *цејууџка, цајка, расцејено, џукнаџина, џрескаџајч, џрукој, усек, ораџа, рамен, џрај, сечишџе, расек, клисура, фрлевишче, арлајк, олука, сџјајна, џукаџина, смџкиуџина, разделени, сџени, џролка, џрисека, џресџка, џресечено.*

Семантичка анализа на лесемата џроцеј

Според *Толковниој речник на македонскиој јазик* лексемата **џроцеј** се среќава со две значења и тоа:

1. Пукнатина или тесен отвор. *Суркаше низ џесниој џроцеј на враџаџа. Зао карџаџа имаше џолем џроцеј во каменој.*
2. Исечено, распорено место. *Наџрави џроцеј за џлаваџа.* (ТРМЈ IV, 2008: 657)

Лексемата **џроцеј** во *Геоџрафскаџа џерминологија во дијалекџиџе на македонскиој јазик* од Божидар Видоески се среќава со значење на ‘место процепено помеѓу две карпи и обично тука води пат’ (Видоески 1999: 126–127).

Семантичка анализа на лесемата џросек

Според *Толковниој речник на македонскиој јазик* лексемата **џросек** се среќава со три значења и тоа: ‘прорез’; ‘просека’; (геогр.) ‘Долина меѓу планина’. (ТРМЈ IV, 2008: 639)

Лексемата **џросек** во *Геоџрафскаџа џерминологија во дијалекџиџе на македонскиој јазик* од Божидар Видоески се среќава со значење на ‘просечено место низ шума’ (Видоески 1999: 126).

34. Преслап, преслоп

Лексемата џреслај, џреслој во црковнословенските споменици од македонска редакција

При обработна на лексемата **џреслај** во РЦЈМ оваа лексема не ја сретнавме, но Макаријовска, Павловска-Георгиевска ја регистрираат формата **прџслопџ** во делот за

Развојот на македонската географска терминологија во називи за испакнати ридести земјишни форми (2013: 41).

Етимолошка анализа на лексемата *ѝреслај*, *ѝреслој*

Лексемата *слај* во БЕР се јавува со три значења. Првото значење е ‘бран’, ‘млак пад по речно корито: водопад’, ‘вир во каменесто корито, во коешто водата паѓа од високо’. Второто значење е ‘стрмнина и плитка вдлабнатина во планинско место: валог, преслап’, и третото значење е ‘столб: кол’.

За нас е важно второто значење ‘*сѝрмна и ѝлийќа вдлабнаѝина во ѝланинско месѝо; валоѝ, ѝреслај*’. Лексемата *ѝреслај* потекнува од основната форма *слај* со додавање на префиксот *-ѝре* на основата. Се среќава во прасл. **salpъ* поврзано со редување со **selpāti* **sъlpāti*, ‘скокам’. Се среќава и во срхр. *слѝй* со значење на ‘*седло*’, (БЕР VI, 2002: 855).

Во БЕР, лексемата *ѝреслај* се јавува со значење ‘седло меѓу две височини’. Се јавува во срхр. *ѝреслѝй* ‘место меѓу два врва’. Прслов. **persalpъ*, непреодни **salpъ* поврзани со алтернација со **seplāti* (БЕР V, 1999: 670).

Кај Скок, лексемата *слај* се јавува со значење на географски поим ‘*ѝревој, ѝремин, сѝол, ѝланинско седло*’ (Skok III, 1973: 279).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝреслај*, *ѝреслој*

Во Прашалникот за собирање на материјал за Македонскиот дијалектен атлас, со прашање бр. 13. од главата број XXII лексемата *ѝреслај* се јавува со прашање ‘длабнатина на срот од една планина кај што е најпогодно за преминување’ и како единствен одговор е даден во следниве пунктови: **(северно наречје)** Габер (4), Огут (6), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Четрце (18), Клечовце (22), Помановце (24), Бујковци (24а), Павлешенци (26), Кнежје (30), Превод (31), Билимбегово (33), Црешово (36), Лешок (41), Теарце (43), Милетино (47), **(западно наречје)** Волковија (50), Жерноница (58), Ростуше (60), Цепиште (73), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Гломбочани (82), Љубојно (103), Арвати (106), Крушје (113), Драгош (117), Буково (120), Живојно (122), Паралово (124), Путурос (127), Вранештица (135), Светорача (144), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159),

Башино Село (163), Стравија (172), Прилепец (180), Градско (185), Праведник (186), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Клисура (198), Пирава (205), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Радовиш (226), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Дреново (238), Припечани (239), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Трабоветиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Раздол (267), Тушин (325), Слимница (392).

Во пунктот Лешница (138) лексемата преслап е дадена со следниве значења (1. граница со друго село; 2. пат; 3. раскрсница „го видоф на преслопна“).

Лексемата *преслап* во Картотеката на Македонскиот дијалектен атлас покрај основната форма се јавува и во други форми.

Во дел од пунктовите наместо основната лексема се јавува формата *пресека* и тоа во: Трпејца (99), Претор (107), Тиолишта (362) и Пустец (386а).

Формата *пресек* се јавува во пунктовите: Пештани (96), Ресен (109), Стојаково (201), Поп’олжани (355), Г, Котари (356), В’мбел (377).

При обработка на материјалот, сретнавме пунктови каде што не се употребува лексемата *преслав*, и тоа во: **(северно наречје)** Сараќино (46), Челопек (48), Пожаране (51), Галичник (61), Г. Косораста (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Голем Папрадник (70), Стеблево (74а), Рамне (95), Којнско (95а), Дојран (207), Костурино (208), Савек (300), Патарос (313), Луковец (337), Ранци (317), П’теле (353), Горенци (361), Езерец (369), Крчишта (376), Леска (386), Л’к (387).

Формата *преслоп* се среќава во пунктовите: Жегѓане (17), Мл. Нагоричино (19), Орошец (25), Кучково (39), Печково (52), Маврово (57), Ботун (88), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Речица (114), Кукуречани (121), Тополчани (128), Крушеани (129), Попоец (137), Тајмишта (141), Букојчани (142), Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Слепче (173), Богомила (176), Тројац (178), Конопиште (192), Гломбочани (385), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390).

Кај дел од пунктовите наместо основната форма *йреслај* сретнавме сосема различни форми со исто значење на основната, па така; во пунктот Брезно (42) се среќава формата *йревой*, во село Модрич (75) среќаваме *олук*, формата *рамнинка* се среќава во Луково (78), формата *јама* се јавува во пункт број (101) во Лескоец, лексемата *йрескувџч* се јавува во Николич (206), додека пак *йревуо* во Муртино (209).

Исто така во Ново Село (210) се среќава формата *валџа*, во Стинек (214) имаме *долина*, додека пак формата *йџџичка* со значење на 'сџаза' се јавува во Марковени (367).

Во пунктот со рен број (311) во Мутулово се јавува формата *арџач*, формата *йџина* се среќава во Кредово (314), додека пак лексемата *орвен* се јавува во Градобор (316). Исто така наместо основната форма *йреслај* во Ф. Пожарско (343) се среќава формата *сџрудина*, во Тремино (348) имаме *река*, во Зеленич (352) се среќава формата *боџ'ас*, во пунктот Ошчима (383) се јавува формата *седло*, додека пак во *џарло* ја имаме во Бобошчица (391).

При обработка на материјалите наместо основната лексема *йреслај* во пунктовите Липинци (348а) и Емборе (349) ја сретнавме формата *йрай*, во Г. Белица (267а) ја сретнавме формата *йревал*, во пунктот (307) во село Негован се јавува *йрелџс*, додека пак во С'ботско (326) и Чеган (341) се среќава формата *йрисека*.

При обработка на материјалите сретнавме повеќе пукнтови каде што се среќаваат двојни форми, и тоа: *йрџел'//йреслај* се среќава во Киселица (253), *йресек//улук* се јавува во Добролишта (368). Во пунктот 13 во село Страцин лексемата *йреслај* се јавува со двете форми *йреслај* и *йревалџц*, во Љубанчишта (100) се среќаваат формите *йрай*, *ол* (со значење подлабок), додека пак во Тресино (340) се јавува *йрай*, *йрџинџ*. Во Струга пункт број (85) се јавува двојната форма *йрай//йреслај*, а во Никодин (177) се јавува формата *йреслој//йревалец*.

Во Амбар Ќој во пункт број (315) ја сретнавме формата *олнина*, *олнинка*, додека во Фурка (203) се јавуваат формите *олника*, *олник*. Формите *йреслај//йреслајна* се јавуваат во Слечче (130), *йреслај//йреслабина* се среќава во Лугинци (162), *йреслој//йресој* се јавува во Дуње (183), додека пак дублетната форма *йреслај//йреслој* се јавува во Подлес (184).

Како тројни форми сретнавме само во пунктот (365) во Хрупишта *ѝресек//улук//ѝрай* и во Смилево (115) *ѝреслок//зѝлойка//ѝресека*.

Во дел од пунктовите лексемата *ѝреслаѝ* се јавува и како топоним и тоа во: Жидилово (1), Немањинци (29), Билимбегово (33), Раотинце (44), Волино (87), Дивјаци (131), Кнежино (136), Станчево (235), Грарче (240). Како топонимна форма наместо *ѝреслаѝ* се јавува формата *ѝресека* во село Радожда пункт број (86).

Во пунктот 123 во село Скочивир се среќава формата *ѝреслоѝа*, во пунктот Простране (134) се јавува *ѝреоѓалец*, кај Оровник (93), Ваташа (194) и Марена (197) ја сретнавме формата *ѝреслаѝка*, во Дедино (225) имаме форма *ѝреслаѝинка*, додека пак во Миравци (199) и Гуменце (323) се јавува *ѝрѝсека*.

Исто така, различни форми од основната се јавуваат и во пунктовите Думановце (23) *ѝреслаѝѝ*, во Дивле (32) се јавува формата *ѝреклаѝѝ*, додека пак во Вранештица (40) ја имаме формата *ѝрелок*. Формата *ѝресайѝ* се среќава во Рожден (191), *ѝресойѝ* се јавува во пунктовите Винолишта (187) и Старавина (190), додека пак формата *ѝѝресека* се среќава во Конско (200) и *ѝрисѝка* се јавува во Струпино пункт број (342). Во пунктот Црнешево (328) ја сретнавме формата *ѝрелук*, а пак формата *ѝреслоѝка* се среќава во Кумово пункт број (54).

Место основната лексема *ѝреслаѝ* во пунктот Тумчевиште пункт 49 се среќава називот *овде се ѝрефѝрл'уеѝѝ*, а додека пак во Стејне пункт број 102 се среќава *ѝресека* или *месносѝѝ: во ѝресекаѝѝа*, во пунктот Буф (357) се среќава називот *ѝреслено месѝоѝѝо*.

Како синонимни форми се јавуваат следниве: *ѝресек, ѝревой, олук, рамнинка, јама, ѝрескувѝч, ѝревуо, валѝѝа, долина, ѝѝѝичка, арѝач, ѝѝѝина, ѝервен, сѝѝрудина, река, сеѝло, ѝарло, ѝрай, ѝрелѝс, ѝревал, улук, ѝрѝел', ѝол, зѝлойка, ѝреоѓалец, ѝрелок*.

Семантичка анализа на лексемата *ѝреслаѝ, ѝреслоѝ*

Во современиот македонски јазик лексемата *ѝреслаѝ* се среќава во *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик* со значење на 'Пониско планинско било меѓу две височини; превал, превалец'. *Горе на височинаѝѝа, на ѝреслаѝоѝѝ сеѝнаа ѝа ѝѝморайѝ*.

Во Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик од *Божидар Видоески* се среќава лексемата *ѝреслаѝ* со значење ‘ниско планинско било меѓу две височинки; превал, превалец’ РМЈ (Видоески 1999: 121).

34.1. Превалец

Лексемата *ѝревалец* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *ѝревалец* е добиена од основната форма валъ, којашто се среќава во *Речникоѝ на црковнословенскиоѝ јазик од македонска редакција* со формата валѣти (са), кое се јавува со две значења.

Првото значење е: *се ѝркала, се валка*; и пада на зѣмла валѣше са пѣны тѣщѣ Мг9,20 Rad Dbm Dbj Jov Krp Kpat Mkd. ѝко каменъ прѣсквѣтъ варѣоломею чистѣ валѣе се прѣлѣсти ѣтвѣрженіе сильно испровѣгль ѣсы 170db31 Vts.

Со фигуративно значење се јавува; валѣши са въ стрѣлѣхъ бесчестіа 209v11Les. таготѣ шѣтъ безаконіа и въ скѣрѣнахъ валѣж са стрѣлами вражїиами ѣззѣнь 119alOrb 46r24Hlud.

Второто значење е: *лула, ѝлови* (носен од бранови) не могоуѣоу плавати противъ бѣтроу вѣдавѣше се влѣнамъ валѣхомъ се A27,15 Verk]] (РЦЈМР II, 2023: 12)

Етимолошка анализа на лексемата *ѝревалец*

Лексемата *ѝревалец* е поствербал од прасл. и сеслов. глаголот валѣти (са). Има и други изведенки од истиот глагол *навала, ѝоввала, обала*. (Skok III, 562)

Лексемата *ѝревалец* е сеслов. и праслов. збор добиена од глаголот *valiti со значење ‘се тркала’. Поствербалната лексема сесловенска и прасловенска е *val* со значење на ‘бран’ (Snoj 2009,

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝревалец*

Во дијалектолошкиот материјал основната лексема *ѝревалец* се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Дивле (32), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Галичник (61), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Волино (87), Оровник (93), Лескоец (101), Претор (107), Царев Двор (18), Ѓавато (110), Крушје (113), Смилево (115), Дихово (116), Кукуречани (121), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушеани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Попоец (137), Тајмишта (141), Здуње (150), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Башино Село (163), Црквино (166), Извор (170), Слепче (173), Богомила (176), Градско (185), Превалец (226), Древено (238), Винаца (242), Костин Дол (243), Лаки (250), Ст. Истевник (256), Пехчево (260), Берово (261), Г. Пожарско (343), В'мбел (377), Л'к (387), Шулин (389).

При обработка на лексемата *ѝревалец* сретнавме поголем број на пунктови каде што оваа лексема не се употребува и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Огут (6), Ранковце (8), Д. Стубол (12), Шопско Рударе (15), Жегњане (17), Мл. Нагоричане (19), Клевовце (22), Романовце (24), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Ржаново (79), Радожда (86), Рамне (95), Којнско (95а), Стење (102), Арвати (106), Речица (114), Драгош (117), Живојно (122), Скочивир (123), Прострање (134), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Нерези (152), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Праведник (186), Старавина (190), Рожден (191), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Габрово (211), Смоларе (213), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Припечани (239), Каменица (247), Блатец (249), Киселица (253), Савек (300),

Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Гуменце (323), Тушин (325), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Ранци (347), Тречно (348), Зеленич (352), Пјателе (353), Г. Котари (356), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Езерец (369), Крчишта (376), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Граждено (390), Слимница (392).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите сретнавме и зборообразувачки варијанти: **-ла, -че, -ац, -ка**. Во пунктовите (**северно наречје**) Псача (9), Четирце (18) и Думановце (23) ја среќаваме формата **ѳревала**, формата **ѳревалац** се среќава во Бујковци (24а), а додека пак **ѳревалјц**, иако поретко, но сепак се јавува во село Луке пункт број (5).

Во пунктовите Ресен (109), Буково (120), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Гратче (240), Саса (246) лексемата **ѳревалец** се јавува како топонимна форма.

Формата **ѳревал** се среќава во пунктовите Љубаништа (100), Љубојно (103), Кнежино (136) и Нивици (388), во Ошчима (383) имаме форма **ѳреол**, во пунктот Трпејца (99) се среќава формата **ѳресека**, во Муртино (209) имаме форма **ѳревујче**, додека пак во Струпино пункт број (342) се јавува формата **ѳрисѳка**.

Лексемата **ѳревалец** со значење на ‘ѳресѳај’ се јавува во пунктот (80) во село Боровец, во Двориште (262) имаме форма **ѳрефрл’**, додека пак во Бобошчица (391) се јавува формата **ѳарличка**.

Како дублетна форма оваа лексема ја сретнавме само на едно место и тоа во Белица пункт број 149 **ѳревалец** (ѳорейѳко)//**ѳресека** (ѳочесѳо).

Како синонимни форми се јавуваат **ѳресека, ѳарличка, ѳрефрл’**.

Семантичка анализа на лексемата ѳревалец

Според *Толковниоѳ речник на македонскиоѳ современ јазик* од Зозе Мургоски, лексемата **ѳревалец** се јавува со значење на **ѳресека, ѳреслај**, (Мургоски 2005: 1003).

Во *Географскаѳа ѳерминологија во дијалекѳиѳиѳе на македонскиоѳ јазик* од *Божидар Видоески* се среќава лексемата **ѳревалец** ‘превално место, преслап’ (Често се

среќава во топонимијата во Охр, Стр, Бит, Прил, Пор, Кич, ДХ, Пол) (Видоески 1999: 117).

35. Подиште

Лексемата *ѱодииѱе* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Базата на *Речничкоѱ на црковнословенскоѱ јазик од македонска редакција* лексемата *ѱод* не ја сретнавме со оглед на фактот дека овој речник е строго канонски, но негова потврда најдовме кај Миклошич за основната форма *подз* (Miklosich 1862–1865: 597).

Етимолошка анализа на лексемата *ѱодииѱе*

Основната форма на лексемата *ѱодииѱе* е изведена од основната именката *ѱод* на којшто се додава суфиксот *-ииѱе* кој е основен суфикс за образување аугментативи во современиот македонски јазик и чиј суфикс се врзува кон основи од именки независно од родот (Конески 1995: 71). Според Фасмер лексемата *ѱод* се јавува со значење на дно, укр. *ѱод*, буг. *ѱод* ‘долниот дел на планината, подножје’, срхр. *ѱод*, слов. *pòd*, чеш. *půda* ‘почва, земја, грутка; територија’, стцсл. *pòda*, пол. *spóda*, г. луж. *póda* ‘почва, база’ (Фасмер III, 1971: 295).

Според Сној, лексемата *ѱод* се јавува со значење на ‘ѱло’, ‘ѱроѱоар’. Оваа лексема се среќава во прасл. **podъ* која е еднаква со лит. *pãdas*, лет. *pads*, зборовите произлегуваат од иде. **po-d^hh₁o* со значење ‘што е составено долу’, збор образуван од **po* и од коренот **d^heh₁* ‘легне’. Еднакво е со црслв. *podъ*, хрв., срб., *pòd*, рус. *pód*, поврзано со чеш. *půda* (Snoj 2009: 531).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѳоѳиѳѳе*

При обработка на материјалите во Картотеката во МДА основната форма *ѳоѳиѳѳе* се среќава на мал дел од пунктовите и тоа: Куново (54), Ефловец (71), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Белица (151), Ракотинци (155), Богомила (176).

При обработка на Картотеката на Македонскиот дијалектен атлас сретнавме голем број на пунктови каде што не среќава лексемата *ѳоѳиѳѳе*, и тоа во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Долни Стубол (12), Шопско Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Клевовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Маврово (57), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Попоец (137), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Нерези (152), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Старавина (190), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Веница (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Стар

Истевник (256), Пехчево (260), Двориште (262), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Градобор (316), Гуменце (323), Тушин (325), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Емборе (349), Езерец (369), Крчишта (376), Вџмбел (377), Ошчима (383), Леска (386), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Слимница (392).

Во дел од пунктовите ја среќаваме формата *ѝадишиѝе* и тоа во Младо Нагоричане (19), Белица (149), Здуње (150), Стинек (214).

Наместо основната форма *ѝоодишиѝе* во дел од пунктовите се среќава формата *рамнина* и тоа во: **(северно наречје)** Страцин (13), **(западно наречје)** Печково (52), Жерноница (58), Струга (85), Ѓавато (110), **(југоисточно наречје)** Зеленич (352), Горенци (361), Хрупиште (365), Марковени (367), Добролишта (368), Пустец (386а). Во Ростуше (60), Светорача (144), Гломбочани (385) се јавува *рамница*, во пунктовите Лешок (41), Теарце (43), Лескоец (101), Прострање (134), Кнежево (136) имаме форма *рамнишиѝе*, во село Пџтеле (353) сретнавме форма *рѝмнина*, лексемата *рамнинка* се среќава во село Милетино (47), додека *равнинка* се јавува во Берово пункт 261.

Во пунктовите Рамне (95), Ваташа (194), Д. Колари (356) се среќава формата *рамно*, во село Рожден (191) имаме форма *рамно месѝо*, додека пак во Смилево (115) се среќава лексемата *рудина*, лексемата *рѝмник* се среќава во Фурка (203) и Савек (300).

Наместо основната форма *ѝоодишиѝе* стернавме дел од пунктовите каде што се среќава формата *ѝадина* и тоа во: Тајмиште (141), Витолишта (187), Блатец (249), Црнешево (328), Тиолишта (362). Во Сџботско (326) и Струпино (342) се среќава формата *ѝадинка*, и во село Луковец (337) се јавува *ѝадинка*, додека пак во Муртино (209) се јавува *ѝѝодишиѝе*.

Како двојни форми *рамнина* и *ѝадина* се среќаваат во Бујковци (24а), во Вранештица (135) имаме *равнишиѝе/ѝадина*, и во пунктот 341 во Чеган среќаваме форми *ѝадина*, *ѝадинка*.

Исто така, место основната лексема *ѝоодишиѝе* којашто ни е предмет на обработка ги среќаваме следниве форми, и тоа, во Челопек (48) се среќава лексемата *ѝолица*, во Љубаништа (100) имаме форма *ѝодвис*, во пунктот со број (192) во Конопиште имаме

форма *ѡросека*, во Каменица (247) се јавува *ѡлошиѡ*, во Мачево (257) имаме форма *ѡревалец*.

Лексемата *шиѡеѡина* со значење на чисто место в шума, се јавува во Д. Река (2), додека пак во Паторос (313) се јавува лексемата *ѡулена* со значење на ‘ливада во планината’.

Во пунктот Г. Белица (267а) се среќава формата *ѡодини*, во пунктот 307 во Негован имаме *лаќа*, лексемата *ѡоѡце* се јавува во Тресино (340), во Липинци (348а) имаме форма *ѡумно*, додека пак формата *ѡлашиѡинка* се јавува во Г. Пожарско (343).

Формата *ѡолица* се среќава во Тројаци пункт број (178), *ѡоошиѡче* се јавува во Ефловец (71), *ѡагина?* се среќава во Буф (357), *ѡоошиѡѡе* е застапено во Куново (54), Н. Брезница (151) и Ракотинци (155), а пак формата *рамнина* ја имаме во Бобошчица (391).

Во пунктовите Судик (232) и Нивичино (218) се јавува формата *ѡолица* и тоа како топоним, додека пак во Ново Село пункт број (210) место основната форма *ѡоошиѡѡе* се среќава формата *сѡѡрничка* со значење низок терен.

Синонимни форми се следниве: *рамница, рамнина, рудина, рѡмник, ѡагина, ѡросека, ѡлошиѡ, шиѡеѡина, ѡулена, лаќа, ѡоѡце, ѡумно, ѡлашиѡинка, ѡолица, сѡѡрничка*.

Семантичка анализа на лексемата *ѡоошиѡѡе*

Во Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик од *Божидар Видоески* лексемата *ѡоошиѡѡе* се среќава со следното значење ‘рамнинка во подножјето на возвишение’ Кичево (МЈ 1957,83), ‘подно место, рамнинка на стрмната планинска страна’ (Видоески 1999: 112).

36. Плошт, плоштинка

Лексемата *ѡлошиѡ* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Базата на *Речником̄ на црковнословенскиот̄ јазик од македонска редкција за лексемата ѝлошӣ* не најдовме потврда, со оглед на фактот дека Речникот е од црковнословенски карактер, што не ја исклучува можноста дека оваа лексема се среќавала во тој период.

Етимолошка анализа на лексемата ѝлошӣ

Лексемата *ѝлошӣ* во БЕР се јавува со значење на ‘пространство, земна површина, определена за одредена намена’, ‘широко рамно место’. Произведена со прасл. наставка *-jъ од прасл. *plaskъ > рамен (БЕР V, 1999: 363–364).

Дијалектолошка анализа на лексемата ѝлошӣ

Основната лексемата *ѝлошӣ* се среќава во помал дел од пунктовите и тоа во: **(северно наречје)** Думановце (23), Кнежје (30), **(западно наречје)** Челопек (48), Крушовјани (129), Лешница (138), Букојчани (142), Нерези (152), **(југоисточно наречје)** Ново Село (210), Крецово (314), Ранци (347), Леска (386). Називот со упростена финална консонантска група, односно со формата *ѝлош* се јавува во следниве пунктови: Псача (9), Вратница (40), Маврово (57), Гари (68), Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Драчево (156), Извор (170), Богомила (176), Подлес (184), Барово (193), Стојаково (201), Габрово (210), Г. Белица (267а), Мутулово (311) и Шулин (389).

Се среќаваат и пунктови каде што наместо лексемата *ѝлошӣ* се среќава формата *ѝлошӣинка*, и тоа во: Кнежино (136), Туин (143), Конопиште (192), Саботско (326), Црнешево (328), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Граждено (390).

При обработка на материјалите во Македонскиот дијалектен атлас сретнавме голем број на пунктови каде што лексемата *ѝлошӣ* не се употребува, и тоа во следниве пунктови: **(северно наречје)**, Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Кратово (10), Шлегово (11), Долни Стубол (12), Страцин (13), Шопско Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Клевчовце (22), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Брезно (42), Сараќино (46), Милетино (47), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Ефловец (71), Голем Папрадник (72),

Цепиште (73), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Радожда (86), Ботун (88), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слечче (130), Светорача (144), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Црквино (166), Стровија (172), Слечче (173), Никодин (177), Прилепец (180), Дуње (183), Градско (185), Старавина (190), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Миравци (199), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Муртино (209), Габрово (211), Робово (216), Подареш (219), Дукадино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Стар Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Патарос (313), Амбар Кој (315), Градобор (316), Луковец (337), Чегран (341), Попадија (344), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Паџеле (353), Горенци (361), Марковени (367), Крчишта (376), Вајмбел (377), Ошчима (383), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Бобошчица (391), Слимница (392).

При обработка на материјалите среќнавме и форми различни од основната, па така во: Д. Река (2) се јавува *шиџеџинка*, во Љубанчишта (100), Спанчево (235) и Зелениково (157) се јавува формата *џлоча*, во Ресен (109) и Тиолишта (362) имаме *рамнина*. Лексемата *џоле* ја среќаваме во Каменица (247), во Мл. Нагоричане (19) се јавува формата *џагина*, додека пак во Жерноница (58) среќаваме форми *џлосџинка*, *бозовина*.

Во Штип (230) наместо основната форма *џлошџ* се среќава *лисџинка*, додека пак во Блатец (249) се јавува *равниџџе*. Исто така различна форма од основната среќаваме во Ваташа (194) *бечеџија* и во Нивичино (218) се среќава формата *равнак*.

Во селото Лешок пункт број 41 лексемата *џлошџ* се јавува со значење на 'месџо, ширина', лексемата *џулена* се јавува во Дојран (207) со значење на 'рамно месџо в џланина', *џриџлак* се среќава во Негован (307) со значење 'оџворено месџо на сџранайџа од џланинаџа', додека пак *џеленка* со значење 'мало рамниџџенце' го среќаваме во село

Добролишта, пункт број (368). Лексемата *ѝлошѝ* во дел од пунктовите се среќава со различни значења, па така во пункт број 43 во Теарце лексемата *ѝлошѝ* се јавува со значење на *‘ѝарче’*, во Раотинце (44) лексемата има значење на *‘ѝарцела’*, а во Витолишта (187) лексемата *ѝлошѝ* се јавува со значење *‘ограничен ѝросѝор шѝо е рамен, рамнина на некое изригнато месѝо’*.

Во пунктот Жидилово (северно наречје) (1) лексемата *ѝлошѝинка* се јавува со значење *‘рамно месѝо, рамна ѝлоча’*, додека пак во Превод (31) лексемата *ѝлошѝинка* се јавува со значење *‘рамница на ѝланина’*, исто така и во Тушин (325) (југозападни говори) лексемата *ѝлашѝина* се јавува со значење *‘земја со ѝрева или орва меѓу големи карѝи’*. Формата *ѝлу^ошѝица* се јавува во Костурино (208) со значење на *‘рамен камен’*. Формата *ѝлошѝица* ја среќаваме во Вељуса (220) со значење исто така на *‘рамен камен’*, во пунктот Попоец (137) формата *ѝлошѝина* се јавува со значење на *‘ѝланина’*, во село Оровник пункт (93) лексемата *ѝлошѝина* се среќава со значење *‘нива, ѝокуса но ѝоширока’*, а додека пак *ѝлошѝинка* е застапена во Волино (87) со значење на *‘нива – месѝо како кош’*, исто така и во пункт (131) во Д. Дивјаци лексемата *ѝлошѝар* се јавува со значење на *‘нива?’*.

Формата *ѝлошѝина* се среќава во пунктовите Прострање (134), Карабуниште (164), Праведник (186), Рожден (191), Конско (200).

Како дублетна форма сретнавме во пункт број (115) село Смилево *ѝлошѝинка* *‘со значење на рамно месѝо’// рудина*, и во Тајмишта (141) и Букојчани (142) се среќава *ѝлош/ѝлошѝинка*.

Лексемата *ѝлошѝ* како топонимна форма се јавува во Вевчани (81), а топонимот *ѝлошѝа* се среќава во Лескоец (101), Конче (221) и Саса (246), додека пак формата *ѝлоча* како топоним ја среќаваме во Смоларе (315).

Во пунктот Куново (54) се среќава лексемата *ѝлошна*, во Клење (74) *ѝлошѝи*, лексемата *ѝлошч* се среќава во Струга (85), додека *ѝлошѝа* се среќава во Буф (357), а *ѝлошчина* се јавува во Драгош (117).

Формата *ѝлошѝага* се јавува во Тројаци (178), формата *ѝлушѝа* ја сретнавме во Савек (300), во Тресино (340) имаме форма *ѝлѝшѝинѝ*, *ѝлај* се среќава во Хрупишта (365), Езерец (369), додека пак *ѝлашчина* ја има во Габер (381a).

Во Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик од *Божидар Видоески* лексемата *ѝлошѝ* се среќава со следното значење ‘широко рамно место’ РМЈ плошт, ‘коса, падинка на брдо без шума’ (Видоески 1999: 111).

Синоними форми на лексемата *ѝлошѝ* се следниве: *шѝеѝинка*, *рамнина*, *ѝагина*, *ѝоле*, *ѝлоча*, *бозовина*, *лисѝинка*, *равнишѝе*, *бечекија*, *равнак*, *ѝулена*, *ѝиклѝк*, *ѝеленка*, *рудина*.

Семантичка анализа на лексемата *ѝлошѝ*

Лексемата *ѝлошѝ* со значење на ‘широко рамно место’ се среќава во Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (1965: 187)

37. Поле

Лексемата *поле* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Потврда за лексемата *поле* среќаваме во Корпусот од *Речникомѝ на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, и тоа во следниве примери: ѝако црѝтъ на полихѝ житиѝа 23r10Bit; изыде же цѝрь содомъскы въ срѝтеніе егда възврати се ѝ сѝѝа ходѝодѝлогоморова и цѝреиѝ соѝшиѝ съ ним въ оѝдоль савинѝ сіе бѝше поле цѝрево Gn14,17 Vtš; гори хѝлми и полѝа и дѝбрави людиѝе и колѝна 101c18 Vtš; нь ѝверъзоѝ ѝ горѝ рѝкы и посрѝдѝѝ полѝа истоѝники сътвориѝ поѝстиню въ попраниѝе и жеждоѝю землю въ истоѝникѝ водниѝе Is41,18 Vtš; и изыдоше на поле глаголѝемоте близ ѝдома23v29Stan; тѝѝеносны шѝлакѝ ѝрѝность на шѝгноѝе прѝложи се видѝниѝе мнѝше се все полѝе ѝако мнѝти

вѣмь56v6Stan; посемь къ конемь дивимь привазань поусты и по полю вѣком же 299v2Stan;
ржака вожіа идеже изведкє его въз едино полѣ и полѣ шно вѣше соухы косты 107v18Krn;
заоутра же сѣде царь съ вѣсеми властели его на полѣ мнѡжє широко 184v10Krn; да положет
их въз едином полѣ и да вставеть на тѣх единого лѣва алчѣна 262r24Krn.

Етимолошка анализа на лексемата *йоле*

Според БЕР лексемата *йоле* се јавува со значење на ‘широко и рамно место’, обично ‘обраснато со трева’; рамно пространство надвор од населено место, обично со ниви и ливади по него. Се јавува од псл. **palje*. Го има и во срхр. *йѡље*, слов. *рѡље*, рус. *йоле*, укр. *йоле*, белорус. *йоле*, струс. *йоле*, чеш. *pole*, словач. *pole*, пол. *pole*, горлуж. *polo*, доллуж. *йоло*, полаб. *püli* ‘*йоле*’ (БЕР V, 1999: 494).

Според Фасмер, лексемата *йоле* се среќава во укр. *йѡле*, рус. *йоле*, стсл. *поле*, буг. *йолѣ* срхр. *йѡље*, словен. *йолјѣ*, чеш. слч, пол. *pole*, глуж. *polo*, длуж. *polo*, полаб. *pülii*. Во комбинација со рус. *йоль* ‘отворен слободен, шуплив’ сродно од лат. *palat* ‘откриено јавно’, шв. *fala* ‘равнина, *йусѣиош*’, алб. *shpall* ‘*оѣкриено*’ (Фасмер 1971: 307).

Лексемата *йоле*, според Скок е сесловенски и прасловенски збор, потекнува од прасл. **pol-jo*, без паралели во балтичките групи (Skok I, 1971: 698).

Според Сној, етимолошки лексемата *йоле* и лексемата *йланина* потекнуваат од ист индоевропски корен **pel-*, */*pal-* (Snoj 2009: 541).

Дијалектолошка анализа на лексемата *йоле*

При обработка на материјалите во Картотеката на МДА основната лексема *йоле* се среќава во следниве пунктови: (северно наречје) Кратово (10), Шлегово (11), Долни Стубол (12), Страцин (13), Думановце (23), Бујковци (24а), Немањинци (29), Превод (31), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Теарце (43), Ротинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), (западно наречје) Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци

(67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмиште (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), Клиусура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судиќ (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Стар Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Беласица (264), Раздол (267), Г. Белица (267а), Брежани (269), Осеново (271), Белица (274), Банско (276), Стожа (277), Осиково (282), Пирин (285), Савек (300), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), С'ботско (326), Црнешчево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чегран (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Пјателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Хрупишта (365), Марковени (367), Добролишча (368), Езерец (369), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

При обработка на лексемата *йоле* сретнавме и пунктови каде што се јавуваат различни форми со *йолумек*, *мек* или *йѿврр* изговор на *л*.

Пунктови каде што се среќаваат форми со меко *љ*, во примерот *йолѿе*, се следниве: **(северно наречје)** Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Четирце (18), Мл. Нагоричино (19), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Муртино (209), Ошчима (383).

Пунктови каде што се среќава полумек изговор на *л'*, во приметор *йол'е*, се следните: **(северно наречје)** Псача (9), Клечовце (22), Дивле (32), **(југоисточно наречје)** Делчево (284), Лехово (289), Гајтениново (287). Во дел од пунктовите наместо лексемата *йоле* среќаваме изговор на *йолје*, и тоа во пунктовите: Горенци (361), Тиолишта (362), Крчишта (376), В'мбел (377), Габреш (381а), Руља (382) и Нивици (388). Во пунктот Гуменца (323) ја сретнавме формата *йол'ѿ^а*.

Во пунктот Ваташа (194) покрај основната форма *йоле* среќаваме и форма *рамнишиѿе*, во село Кресна (268) се јавува двојната форма *йол'е//йоле*. Среќаваме и форма *йоли* во следниве пунктови: Сухо (305), Висока (306), Негован (307), Градобор (316).

Лексемата *йоле* во село Разлог (275) не се употребува и во овој пункт не среќаваме соодветна замена на оваа лексема.

Синонимна форма на лексемата *йоле* е *рамнишиѿе*.

Семантичка анализа на лексемата *йоле*

Во современиот македонски јазик лексемата *йоле* се среќава во *Толковниоѿ речник на македонскиоѿ јазик*, и тоа со неколку значења:

1. а) Пространа, широка рамнина, низински терен, земјишна обработлива површина. Нашата куќа гледа кон полето. Во Македонија има пространи полиња. б) Во составот на топоними. Овче Поле. Косово Поле.
2. а) Обработлива, засеана земја надвор од населено место. Полето роди добар род годинава. б) Дел од обработлива, засеана земја. Плодородот се дели на повеќе полиња и во секое поле се планира определена култура.

3. Простор, површина каде што се одвива нешто. а) Во спортот – простор каде што се одвиваат спортски активности, спортски терен. Фудбалско поле. Ракометно поле. б) Во шахот – црно и бело поле. Шаховски полиња. в) (воен.) Простор каде што се одвиваат воени активности. Бојно поле. Минско поле. г) Што се одесува на вид, до каде што може да се гледа. Видното поле се намалуваше со првите знаци на ноќта.
4. (физ.) Простор каде што дејствува некоја сила. Магнетно поле. Електрично поле.
5. Наоѓалиште, место со рудно и друг вид природно богатство. Нафтоносно поле.
6. Основа, подлога од боја врз која се пишува, се црта и сл. На сино поле доцртуваше различни фигури.
7. Дел од табела со графички, статистички прикажани пресметувања или издвоен дел од пишан текст. Во првите три полиња дадени се резултатите од најмладата популација, во последното поле ги имаме збирните резултати од анкетата.
8. (прен.) Област, сфера на некоја дејност во културата или во некоја наука. На полето на јазикот и на културата постигнавме многу. Тој се истакна на полето на науката. Широко културно поле за работа. Општествено поле. Идеолошко поле.

Во Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик од Божидар Видоески лексемата *ѝоле* се среќава со следното значење ‘*широка рамнина; нива*’, ‘*широко и оѝворено рамно местѝо*’ (Видоески 1999: 113).

37.1. Полце

Лексемата *ѝолце* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Базата на *Речничкоѝ на црковнословенскиотѝ јазик од македонска редакција* се среќава основната форма *ѝоле* која е обработена погоре во трудот в. *ѝоле*, додека пак *ѝолце* е деминутивна форма изведена со суф. *-це* што се додава на основата.

Етимолошка анализа на лексемата *ѝолце*

Деминутивната форма *ѝолце*, доаѓа од основната лексема *ѝоле* којашто е обработена погоре во трудот в. *ѝоле*.

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝолце*

Како што споменавме погоре освен основната форма *ѝоле* во дијалектите на македонскиот јазик се среќаваат повеќе деминутивни форми коишто се образуваат со суфиксите *-це*, *-енце*, *-уле* и сл.

Основната деминутивна форма *ѝолце* којашто е предмет на обработка на овој труд ја сретнавме во следниве пунктови: (**западно наречје**) Волино (87), Арвати (106), Ѓавато (110), Паралово (124), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежево (136), Тајмишта (141), Туин (143), Светорача (144), Белица (149), Лугунци (162), Полце (170), Слепче (173), Богомила (176), (**југоисточно наречје**) Ст. Истевник (256), Двориште (262), Попадија (344), Ошчима (383), Гломбочани (385), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389).

Пунктови со полумек изговор на *л'*, во примерот *ѝол'це*, се следниве: (**западно наречје**) Волковија (50), Куново (54), Галичник (61), Горенци (67), Ефловец (71), Клење (74), Модрич (75), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Радожда (86), Оровник (93), Трпејца (99), Претор (107), Буково (120), Попоец (137), Лешница (138), (југозападен говор) Езерец (369), а формата *ѝол'че* се среќава во: (**северно наречје**) Милетино (47), (**западно наречје**) Пожаране (51), Печково (52), Ростуше (60), Гари (68), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Љубанчишта (101) и Држилово (158). Во пунктовите Рамне (95) и Смилево (115) среќаваме мек изговор на *љ* во лексемата *ѝольце*, додека пак лексемата *ѝолче* се среќава во пунктот 64 во село Г. Косоврасти.

Сретнавме пунктови каде што не се употребува формата *ѝолце*, и каде што не среќаваме соодветна замена на оваа лексема и тоа во: (**северно наречје**) Габер (4), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Долни Стубол (12), Страцин (13), Жегњане (17), Четирце (18), Клевчовце (22), Романовце (24), Павлешенци (26), Немањинци (29), Дивле (32), (**западно наречје**) Глобочица (82), Стење (102), Љубојно (103), Крушје (113), Речица (114), Кукуречани (121), Скочивир (123), Путурос (127), Здуње (150), Н.

Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Зелениково (157), Карабуниште (164), Прилепец (180), Дуње (183), **(југоисточно наречје)** Клиусура (198), Конче (221), Никоман (228), Лесново (237), Ранци (347), Емборе (349), Поп'лжани (355), Г. Котари (356), Горенци (361), Марковени (367), Леска (386) и Граждено (390).

Деминутивната форма **йоленце** образувана со суфиксот **-енце** е застапена во следниве пунктови: **(северно наречје)** Думановцевце (23), Превод (31), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Маврово (57), Драгош (117), Живојно (122), Тополчани (128), Букојчани (142), Драчево (156), Катланово (159), Башино Село (163), Црквино (166), Никодин (177), Тројанци (178), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Поленце (187), Конопеште (192), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Поленце (220), Дукатино (222), Радовиш (226), Љуботен (227), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Блетец (249), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Г. Белица (267а), Зеленич (352), Пјателе (353).

Лексемата **йолѐнце** ја среќаваме во Луке (5), Огут (6) и Мл. Нагоричане (19).

Лексемата **йуленце** е застапена во Тушин (325), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), **йоленце** се среќава во Сјботско (326), Црнешеве (328), Струпино (342), **йолѐјнце** во Г. Пожарско (343), **йолјенце** застапена е во Тиолишта (362), Крчишта (376), додека пак формата **йолј'ајнце** ја има во Бобошчица пункт број (391).

Формата **йол'ајнце** се среќава во: Миравци (199), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Савек (300) и Паторос (313), **йоленце** се јавува во Конско (200), додека пак во Мутулово (311), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316) среќаваме форма **йолинце**, во Негован (307) среќаваме полинци, и со темен глас на крајот на зборот се јавува во полинцј Гуменце (323).

Формата **мало йоле** се среќава во пунктовете: **(северно наречје)** Бујковци (24а), Лешок (41); **(западна периферија)** Стеблево (74а); **(југоисточно наречје)** Рожден (191), Ваташа (194), Буф (357), Пустец (386а) и Слимница (392), додека пак во Картотеката за

МДА со прашањето со реден број 16а. ја среќаваме и основната лексема *йоле* и тоа во пунктовите: Струга (85), Смоларе (213), Дедино (225), Лезово (234), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Тремно (348).

При обработката на материјалите на дел од пунктовите сретнавме и форма *йол'уле*, и тоа во: Баништа (65), Ботун (88), формата *ййле* ја среќаваме во Ресен (109), додека пак формата *йоуце* се среќава во Лескоец (101), Царев Двор (108) и Старавина (190).

Семантичка анализа на лексемата *йолце*

Лексемата *йолце* е деминутивна форма изведена од основната лексема *йоле*, за којашто погоре, при обработка на лексемата *йоле* направивме семантичка анализа.

Во Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик од *Божидар Видоески* лексемата *йолце* се среќава со следното значење 'ниви покрај село', 'мало поле' (Видоески 1999: 114).

38. Рамнина, рамница

Лексемата *рамнина* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *РАВНИНА* (со знач. на *рамнина*) се среќава во базата на *Речнико̄и на црковнословенскио̄и јазик од македонска редакција* и за оваа лексема потврда наоѓаме во Лесновскиот паренезис во следниов пример: егда видимь огньнѣж рѣкѣ ѿ вѣстока исходащѣж съ ѡростѣж ѡко сверѣпое море пожигаѣши горы и *РАВНИНЫ* и пожигаѣши вѣса зѣмла тѣс ѡплас 302v7 Les .

Етимолошка анализа на лексемата *рамнина*

Лексемата *рамнина* во БЕР се јавува со значење на ‘рамно и широко место, рамнина’. Се среќава во срхр. *равнина*, словен. *ravnina*, укр. *рівнина*. Ги има и во прасл. *arvniṅā, произведена од наставката *-inā* од *arvьnъ (БЕР VI, 2002: 140).

Според Сној, основата на лексемата *рамнина* е од основната форма *рамно* плус со додавање на суфиксот *-ина* со значење во лат. ‘*рамно, рамномерно*’, кое е еднакво со стслов. *равьнъ*, хрв. *ravan*, рус. *ровнуј*, чеш. *rovnu*. Прслов. *orvьnъ е придавка изведена од прасл. *orvō со значење на ‘*рамнина, оџвоен свеџ*’.

Сродно е со хет. *aripa-* ‘*море*’, лат. рус., *земја, џоле*, гер. *ruta ‘*пространа*’ и сл. Сите наведени зборови се изведени од иде. основа **reṽh1-* ‘*рашири, оџвори*’. (Сној 2009: 604)

Според Скок, лексемата *рамнина* е балтословенска, сесловенска и прасловенска придавка на *-ьн > -ан* *ог џнъ, со значење на ‘*хоризонтална, рамна, еднаква површина*’. Во другите слов. јазици како што е во чеш. и пол. *rovnu*, рус. *ровниј* покажува иста ликвидна метатеза како *rab* и *rob*. (Скок III, 1973: 113)

Дијалектолошка анализа на лексемата *рамнина*

Во Картотеката на МДА во прашањето за ‘рамна површина, рамно пространство’ со број 17. од главата бр. XXII се јавува основната форма *рамнина* како единствен одговор во 69 пункта и тоа: (**северно наречје**) Луке (5), Огут (6), Страцин (13), Думановце (23), Бујковци (24а), Немањинци (29), Кучково (39), Лешок (41), Раотинце (44), (**западно наречје**) Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Г. Баништа (65), Ефловец (71), Џепиште (73), Стеблево (74а), Луково (78), Струга (85), Оровник (93), Рамне (95), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101), Љубојно (103), Ѓавато (110), Крушје (113), Смилево (115), Дихово (116), Живојно (122), Скочивир (123), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Прострање (134), Кнежина (36) Тајмиште (141), Букојчани (142), Нерези (152), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Богомила (176), Дуње (183), Подлес (184), Праведник (186), Витолишта (187), Ваташа (194), (**југоисточно наречје**) Конско (200), Пирава (205), Дукатино (222), Лезово (234), Гратче (240), Винаца (242),

Чегран (341), Попадија (344), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Рамнина (356), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Марковени (367), Добролиште (368), Крчишта (376), Вџмбел (377), Ошчима (383), Бобошчица (391), Слимница (392). Во пунктовите Брезно (42) и Катланово (159) ја среќаваме деминутивната форма *рамнинка*.

При обработка на материјалите сретнавме и доста поголем број на пунктови каде што наместо основната форма *рамнина* среќаваме *рамница* и тоа во пунктовите: **(северно наречје)** Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Долни Стубол (12), Четирице (18), Клевовце (22), Павлешенци (26), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), Вратница (40), Теарце (43), Милетино (47), Тумчевиште (49), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Голем папрадник (72), Ржаново (79), Глобочица (82), Волино (87) Ботун (88), Којнско (95а), Којнско (95а), Стење (102), Арвати (106), Царев Двор (108), Ресен (109), Речица (114), Драгош (117), Паралово (124), Туин (143), Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Зелениково (157), Лугунци (162), Карабуниште (164), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Градско (185), Старавина (190), Барово (193), Марена (197), Клиусура (198), Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дедино (225), Радовиш (226), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Стапчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Двориште (262), Раздол (267), Леска (386), Пустец (386а), Граждено (390).

Како двојни форми *рамница/рамнина* ги сретнавме во следниве пунктови: **(северно наречје)** Мл. Нагоричане (19), Романовце (24), Црешово (36), Сараќино (46), Горенци (67), Ефлавец (71), Вевчани (81), Трпејца (99), Љубанипта (100), Претор (107), Крушеани (129), Лешница (138), Светорача (144), Драчево (156), Башино Село (163), Гломбочани (385), Л'к (387), Шулин (389), во пунктот Г. Пожарско (343) се јавува двојната форма *рамница/рамнина*, формата *рџамница/рџамница* се јавува во Стојаново (201), додека пак *рамнишиџе/рамница* ја среќаваме во Косоврасти (64), Боровец (80), а пак *рамнишиџе/рамнина* ја има застапено во Езерец пункт број (369). Двојна форма *рамница/рамно* се среќава и во пунктот Буково (120), додека пак во Берово (261) се јавува формата *равница/равнина*. Во пунктовите Нивичино (218), Саса (246) и Киселица (253) се среќаваат формите *рамница, равница*.

Како тројна форма *рамнишче//рамнина//рамница* ја сретнавме во пунктот 68 во село Гари, а додека пак во пунктот 116 во село Дихово ја среќаваме формата *рамнишче//рамнина//рамно*.

Формата *равнина* се среќава во пунктовите Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Тработевиште (255), Пехчево (260), Г. Белица (267а), во Шопско Рударе (15), Вранештица (135) се среќава формата *рамнишиџе*, во Каменица (247), Истевник (256) среќаваме *равнишиџе*, додека пак во пунктот 257 во село Мачево се сретнува лексемата *равнишче*.

Наместо основната лексема *рамнина* се среќава формата *рамно* во пунктовите Жегњане (17), Држилово (158) и Слечче (173), лексемата *рамница* се јавува во Рожден (191), Миравци (199) и Мутулово (311), додека пак *рамнина* се среќава во Конопиште (192), Црнешево (328), Луковец (337), Струпино (342).

Во пунктот Попоец (137) се јавуваат формите *рамница, ѝолјана* со значење на голема ширина, додека пак во Костин Дол (243) се јавуваат *равно, равница*.

Формата *рјмница* се јавува во пунктовите Николич (206), Дојран (207), Паторос (313), Крецово (314), Градобор (316), Емборе (349), додека во селото Фурка (203) се среќава формата *рјмник*. Кај пунктот 348 во Тресино се јавува лексемата *рјмницџ*, додека пак формата *рјмнинџ* ја сретнавме во Тресино (340), лексемата пак *рјмнина* се среќава во пунктовите Муртино (209), Амбар Кој (315), Тушин (325), Ранци (347), Липинци (348а), Емборе (349) и Пјателе (353).

Во селото В'дришта (330) се јавува формата *рјмнина*, додека формата *рамнак* се среќава во пунктовите Стинек (214) и Љуботен (227). Во пунктовите Радожда (86) и Негован (307) ја среќаваме формата *рамно местџо*. Во пунктот Орашац (25) ја сретнавме формата *рамно, рамнина*, во пунктовите Клење (74) и Модрич (75) се среќава *равница*, во Рамне (95) и Гуменце (323) имаме форма *рамно*. Во пунктот Савек (300) се јавува формата *рјмник*, во Висока (306) ја сретнавме формата *ранина*, додека пак во Нивици (388) ја среќаваме *рамни:на*.

Како единствен пункт каде што не се среќава основната лексема *рамнина* и каде што не среќаваме никаква соодветна замена е пунктот 131 во Д. Дивјаци.

Семантичка анализа на лексемата *рамнина*

Во Толковниот речник на македонскиот јазик, лексемата *рамнина* се среќава со следниве значења:

1. Земјина површина, предел без ридови и долови или со ненагласена брановидна почва. *Койлинска рамнина. Плодна рамнина. Песочна рамнина. Војна рамнина. Зелена рамнина.*

1. (мат.) Неограничена рамна површина, еден вид неограничена плоштина.
Нацрѣајѣе ове ѣрави во рамнинаѣа А.

Во *Географската терминологија во дијалектот на македонскиот јазик* од Божидар Видоески се среќава следното значење за лексемата *рамнина* ‘рамна површина без височинки’ (Видоески 1999: 131).

39. Рамен, рамна, рамно

Лексемата *рамен* во црковнословенските споменици од македонска редакција

При обработка на материјалите во Корпусот на РЦЈМ се среќава придавката *РАВНЪ* со значење на: ‘мазен, рамен’ и тоа во следниов пример: и съшедь с ними ста на мѣстѣ равнѣ L6,17 Rad.

Лексемата *РАВНѢ, РАВНЖ* со знач. на ‘еднаков, ист’ ја среќаваме во следниов пример: и съшедь с ними ста на мѣстѣ равнѣ L6,17 Rad, по сѣм же всѣмъ стажа цѣломѣдріе выше писанїа любовь къ всѣмъ равнж101r17 Les; но значењето на оваа придавка не е поврзано со релјеф и не ње предмет на истражување. Среќаваме и примери каде што основната лексема *рамен* се јавува со значење ‘директен и праведен’ и тоа: бѣ съ атипатоуь сергееуь и павлоуь мжж равнѣ и разѣмнѣ ѡвдрісуетѣ A13,7 Str;

И како синтаagma ги сретнавме следниве примери: *равънъ ангѣломъ : равенъ бѣхъ* *аггѣломъ* 178v6Les; *равънъ ангѣломъ: подѣбныа и равныа апѣстоломъ марѣамны сѣстра* *апѣстола* филипа 143r25 Stan.

Етимолошка анализа на лексемата *рамен*

Лексемата *равен*, (*рамен*) според БЕР, се јавува со значење ‘рамно место и планинска височина, плато; по кој нема испакнатини или вдлабнатини; наклонет, хоризонтален’. Се среќава во ср./хр. *раван*, слов. *равѣп* рус. *ровный*, укр. *рівний*, блр. *ровны*, чеш. *rovny* ‘рамномерен, прав, мазен’; слч. *rovny* пол. *rowny*, глуж. *runy*, длуж. *rowny* полаб. *ruovne*. Најблиска форма е стпрус. *arwis* ‘вистински, определен’, од < ие. **orwi-* (БЕР VI, 2002: 138).

Дијалектолошка анализа на лексемата *рамен*

При обработка на материјалите лексемата *рамен* се среќава во следниве пунктови и тоа: (**северно наречје**) Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Псача (9), Д. Стубол (12), Клевовце (22), Бујковци (24а), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Саракино (46), Милетино (47), Челопек (48), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквико (166), Извор (170),

Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Стинек (214), Робово (216), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Љуботен (227), Никоман (228), Богословец (233), Лезово (234), Судик (232), Спанчево (235), Злетово (236), Лесново (237), Припечани (239), Гратче (240), Саса (246), Каменица (247), Двориште (262), Раздол (267), Савек (300), Амбар Ќој (315), П'теле (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Добродолишта (368), Езерец (369), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Во дел од пунктовете ја сретнавме формата **равен** и тоа во: Клење (74), Нивичино (218), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Г. Белица (267а).

Формата **рамно** ја сретнавме во следниве пунктови: **(северно наречје)** Д. Река (2), Вратница (40), **(западно наречје)** Нерези (152), Прилепец (180), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Фурка (203), Дојран (207), Смоларе (213), Древено (238), Делчево (284), Висока (306), Гуменца (323), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Хрупишта (365), Крчишта (376), Шулин (389), додека пак во пунктовете Стеблево (74а), Костин Дол (243), Киселица (253), Белица (274), Лехово (286) ја сретнавме формата **равно**.

Во дел од пунктовете ја сретнавме лексемата **раман** и тоа во: **(северно наречје)** Огут (6), Кратово (10), Шлегово (11), Жегѓане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричино (19), Романовце (24), Орашац (25), Црешево (36) и Кучково (39).

Различни форми од основната лексема **рамен** се среќаваат во следниве пунктови, и тоа во: Страцин (13), Павлешенци (26) и Немањинци (29) имаме форма **рам'н**, во Думановце (23), Миравци (199), Пирава (205), Николич (206), Муртино (209) и Патарос (313) се јавува **рам'н**, во Конско пункт бр. (200) се јавува форма **рам'ен**, во пункт бр. (277) Стожа, пункт бр. (285) во Пирин, и пункт бр. (287) во село Гајтаниново се среќава формата **рамни**.

Во пунктот со бр. (187) во Витолишта се среќава формата *рамнина*, формата *рамин* застапена е во пунктовите Стојаково (201), С'ботско (326), Црнешево (328), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Мутулово (311) и Градобој (316), во Тработевиште пункт бр. (255) имаме *равнина*, формата *равнишиџе* се среќава во Ст. Истевник (256), формата *рамниште* застапена е во Ш. Рударе (15), формата *равни* се јавува во пунктовите Кресна (268), Брежани (269), Осеново (271), Разлог (275), Сухо (276), Осиково (282), Годешово (288) и Суко (305), *рамин* се јавува во В'дриште (330), формата *рамну* ја има во Луково (337), додека пак во пунктот (307) во село Негован се јавува формата *равин*.

Единствен пункт каде што не се среќава никаква соодветна форма на лексемата *рамен* е пунктот со реден бр. (325) во село Тушин.

Кај дел од пунктовите сретнавме и двојни форми и тоа во: Радовиш (226), Долни Балван (229) и Штип (230) го сретнавме дублетот *рамен//мазен*, во Соколарци (235а), Винаца (242) имаме *рамен//џлоснавес*, во пунктот со бр. (314) во Крцово се среќава *рамин//мазин*, во пунктот со бр. (264) во Беласица имаме форма *рамно//равно* (ново).

Синоними на лексемата *рамен* се среќаваат: *мазен*, *џлоснавес*.

Семантичка анализа на лексемата *рамен*

Според Толковниот речник на македонскиот јазик лексемата *рамен* се среќава со повеќе значења и тоа:

1. Што е без височини, ридови и угорнини во вертикална насока, за земја, пат и сл. Рамна месност со мал број жители. Рамна калдрма. Рамни патишта. Рамно место.
2. Мазен. Рамни образи. Рамно чело. Рамна снага. Рамни гради.
3. Прав, без кривини во хоризонтална насока. Садови со рамно дно. Рамна линија. Рамна патека.
4. Ист по размер, височина, димензии, положба и сл., еднаков. Рамна ограда. Рамен чекор. Рамна борба. Рамни тополи.

5. (прен.) а) Ист со другите по статус, положба, значење и сл. Топоним рамен на сложена придавка. Зборови рамни на клетви. б) Што е ист, што не е поинаков, еднаков. Рамен на своите врсници. Само тој ѝ е рамен по убавината. Нему му нема рамен.

6. (прен.) Спокоен, едноличен, без емоции. Рамен глас. (ТРМЈ, том V, 2008: 86)

Во *Географска терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата **равен** се јавува со знач. ‘рамница, рамно место’, се среќава во стел. равенје (Видоески 1999: 129).

40. Голина

Лексемата **голина** во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата **голина** како именка постои уште од старословенскиот период. Примерите што ги дава *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* се само со основното значење на состојбата гол човек. Значењето на оголено место, но со називот **оголџне**, го истакнува Макаријоска во коментар кон псалтир бр. 44. како всѣ погоубѣше и въ оголѣние въпадошъ соmPs44 (Макаријоска 2013: 53). Значење на **голошѣ**, **непокриена сѣрана** за именката **оголѣние** сретнуваме и во (СМРГП 1999: 284), но нема контекст за да го определиме попрецизно.

Етимолошка анализа на лексемата **голина**

Лексемата **голина** е изведена од основната лексема **гол** со значење на ‘необлечен, откриен, неизраснат’. Се среќава во ср. **gōl**, хрв. **gōlъ**, слов. **gol**, рус. **голый**, укр. **голий**, чеш. **holý**, пол. **goły**, горлуж. **hoły**, доллуж. **goły**. Доаѓа од ие. ***galo-s** или ***golo-s**. Оваа лексема е сродна со латв. **gals, gala, gale** со знач. на ‘тенок мраз, ледена плочка’, ствгер. **kalo**, гер. **kahl** ‘келав’ од ***galwo-s** (БЕР I, 1971: 261).

Дијалектолошка анализа на лексемата *џолина*

Лексемата *џолина* како основна лексема се среќава во следниве пунктови и тоа: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Д. Стубол (12), Страцин (13), Жегњане (17), Мл. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Л'убаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Ново Село (210), Конче (221), Дукатино (222), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Злетово (236), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Блатец (249), Тработевиште (255), Мачево (257), Двориште (262), Раздол (267), Кулакија (318), Тушин (325), Попадија (344), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Тиолишта (362), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390).

Во дел од пунктовите сретнавме дублетни форми и тоа: *џолина//рајџина* се среќава во Ш. Рударе пункт бр. (15), *џолина//рајџина* се среќаваат во Немањинци (29), во Ресен пункт бр. (109) имаме *џолина//џусџалија*, дублетот *џолина//џоло месџо* се јавува во пунктовите Луке (5), Струга (85), Буково (120), Лесново (237), Киселица (253) и Езерец (369), во пунктот со реден бр. (137) во село Попоец се среќаваат *џолина//џолема џагина*, двојната форма *џолина//џолинка* ја има во Г. Косоврасти (64), формите *каменлиф//камениџ* застапени се во Стинек пункт бр. (214), во пунктот со реден бр. (250) во Лаки имаме форми *џолина//орничка*, во Негован пункт бр. (307) се среќаваат *џоло месџо//каџ*, додека пак дублетот *џолина//џеџина* застапена е во Теарце пункт бр. (43).

Исто така во пунктот со бр. (315) во Амбар Кој се среќава двојната форма *џоло месџо//џул'ана*, во пунктот Тресино со реден бр. (340) го сретнавме дублетот *џулинџ//чисџинџ*, во Чеган (341) среќаваме *џол риџ//суф риџ*, во Гуменца (323) имаме *џолу месџу//џулак*, формата *џол риџ//џолина* застапена е во Калиманци (248).

Сретнавме пунктови каде што не се среќава никаква форма и тоа во: Модрич (75), Прилепец (180), Конско (200), Савек (300) и Бобошчица (391).

При обработка на материјалите од Картотеката на *Македонскиоџ дијалекџен аџџлас* сретнавме пунктови каде што место основната лексема *џолина* се среќаваат различни фонетски и фонолишки форми, и тоа во: (**северно наречје**) Шлегово (11) и Лешок (41) имаме форма *џолеџина*, во Романовце пункт бр. (24) се среќава *џолиџџе*, во пунктовите: (**западно наречје**), Држилово (158) и (**југоисточно наречје**), Ст. Истевник (256), Пехчево (260) и Берово (261) се среќава формата *џоло*, формата *џулина* застапена е во Миравци (199), Фурка (203), Луковец (337) и Горенци (361), во пунктот со реден бр. (209) во село Муртино имаме појава на формата *џуџџак*, додека пак во пунктот со реден бр. (211) во Габрово се среќава формата *џолинак*. Формата *џолак* се среќава во Подареш пункт бр. (219), *џолинка* застапена е во Дедино (225), додека пак *џоина* ја има во Г. Белица пункт бр. (267а), исто така и во С'ботско (326) и Струпино (342) имаме форма *џолик*.

Во дел од пунктовите сретнавме форми со описно изразување и тоа во: Липинци (348а) и Емборе (349) се јавува формата *џола џлџина*, во Градобој пункт бр. (316) ја среќаваме формата *џолу месџу*, формата *џоло месџо* застапена е во пунктовите Четрце (18), Зелениково (157), Ваташа (194), Клисурса (198), Стојаково (201), Пирава (205), Дојран

(207), Костурино (208), Робово (216), Вељуса (220), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Винаца (242), Паторос (313), Црнешево (328), Г. Пожарско (343), Тречно (348), П'теле (353), Хрупишта (365), Марковени (367), Добродолишта (368) и Слимница (392), во Смоларе пункт бр. (213) се употребува *у̀голено месѝо*, во пунктот со реден бр. (311) во Мугулово среќаваме форма *џоли риџишѝа*, додека пак во Рожден пункт бр. (191) се јавува формата *џол рѝ*.

Место основната лексема *џолина* сретнавме различни лексеми во дел од пунктовете и тоа во пункт бр. (347) во село Ранци се среќава лексемата *кѝр*, во Светорача (144) и Николич (206) се јавува *чисѝина*, лексемата *ѝршар* застапена е во Нивичино пункт бр. (218),

Лексемата *џолина*, според *Геоџрафската ѝтерминологија во дијалектиѝе на македонскиот јазик* од Божидар Видоески, се среќава со значење на 'гола, необработена земја, утрина', 'месност без растителност' се среќава во срхр. *џолина* (Видоеско 1999, 43).

Во *Речникоѝ на македонската народна ѝроза*, придавката *џолина* се среќава со значење на ж. *џоло месѝо; месѝо каде шѝо нема расѝенија*; во пр. Нико фати по година, / а Никола по долина; / се сретѝа на момини дворје (Шапк. 1, 149), (РМНП II, 1987: 391).

Синонимни форми на лексемите *џолина* се следниве: *раѝина, ѝусѝалија, каменлиф, каменѝ, орничка, кѝр, ѝешѝина, чисѝинѝ, џоло месѝо, ѝул'ана, џол рѝѝ, суф рѝѝ, ѝршар, чисѝина*.

Семантичка анализа на лексемата *џолина*

Според *Толковниот речник на македонскиот јазик* лексемата *џолина* се јавува со следново значење: Голо, соголено место. *Далеку најред, каде шѝо џолинаѝа на срѝоѝ свива надолу, ѝочнаа да никнуваат луџе* (ТРМЈ II, 2003: 358).

41. Свила

Лексемата *сѝила* во црковнослевенските споменици од македонска редакција

Во Корпусот на РЦЈМР лексемата *сѝила* не се среќава.

Етимолошка анализа на лексемата *сѝила*

Лексемата *сѝила*, според Скок, се јавува со значење на ‘пештера, карпа’. Оваа лексема се смета дека е балкански грцизам, се среќава во буг. *сѝила* ‘пештера, карпа’, алб. *spilë / -le, shpellë*, слов. *špelja*, покрај *spila*. Од грч. σπήλαιον преку нгрч. σπηλιά. Грцизмот го заменил слов. *реѝ* стсл. *pestь*, која се зачувала во слов. *реѝ* ‘пештера’ (Скок III, 1973: 311).

Дијалектолошка анализа на лексемата *сѝила*

Основната лексема *сѝила* при обработка на материјалите ја сретнавме во следниве пунктови: **(северно наречје)** Габер (4), Псача (9), Д. Стубол (12), Бујковци (24а), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Црешово (36), Бардовци (38), Лешок (41), **(западно наречје)** Галичник (61), Луково (78), Глобочица (82), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123 најлошо место), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Попоец (137), Тајмиште (141), Туин (143), Г. Белица (149), Здуње (150), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолишта (187), Старавина (190), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Судик (232), Богословец (233), Древено (238), Винаца (242), Мачево (257), Раздол (267), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315 камења што се цепат, ронат), Градобој (316), Тушин (325),

С'ботско (326), Црнешево (328), Струпино (342), Попадија (344), Ранци (347), Леска (386), Пустец (386а) и Шулин (389).

Сретнавме и пунктови каде што покрај тоа што не се среќава основната форма туку не се среќава никаква соодветна замена и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Луке (5), Ранковце (8), Кратово (10), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Дивле (32), Белимбегово (33), Брезно (42), Раотинце (44), Сараќино (46), **(западно наречје)** Горенци (67), Гари (68), Клење (74), Стеблево (74а), Ржаново (79), Стење (102), Светорача (144), Држилово (158), **(југоисточно наречје)** Смоларе (213), Стинек (214), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Соколарци (235а), Лесново (237), Припечани (239), Гратче (240), Каменица (247), Блатец (249), Лаки (250), Тработевиште (255), Пехчево (260), Г. Белица (267а), Савек (300), Тремно (348), Липинци (348а), Марковени (367), Добролишча (368) и Слимница (392).

Како двојни форми се среќаваат во следниве пунктови и тоа: во Волковија **(западно наречје)** (50) имаме *шйила//карйа*, во Струга (85) се среќава *шйила//сйила*, во Чеган пункт (341) се јавува *сйил'јак//сйиле*, во пункт бр. (385) во Гломбочани среќаваме форми *скайец//сйилје*, формите *сйила//мел* со знач. 'вдлабнато место со многу камења насобрани' се јавуваат во Рожден пункт бр. (191).

При обработката на материјалите сретнавме и дел од пунктовете каде што се среќаваат различни фонетски или зборообразувачки разлики од основната лексема, и тоа во Гуменца (323) имаме *сйилџ*; во Луковец пункт бр. (337) среќаваме *сйиле*; во Г. Пожарско (343), Зеленич (352), Пăтеле (353) и Поп'лжани (355) се среќава *сйил'е*; формата *сйилѝ* се јавува во Тресино (340); додека пак *сйили* со знач. на 'остри скали' се јавува во пунктовете Кнежино (136), Радовиш (226), Штип (230) и Берово (261).

Во пунктовете Арвати (106), Вранештица (135), Д. Котари (356), Крчишна (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Нивици (388) и Граждено (390) се среќава *сйилје*; додека пак формата *сйил'је* ја среќаваме во: Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Киселица (253), Горенци (361), Тиолишта (362) и Хрупишта (365 *сйил'ја*).

Формата *ендек* се среќава во Огут пункт бр. (6); формата *карйа* се јавува во пунктовете: **(северно наречје)** Шлегово (11), Милетино (47), Челопек (48), **(западно**

наречје) Жерноница (58) и Двориште (262); **шйела** ја среќаваме во: Кучково (39), Маврово (57), Ростуше (60), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Џепиште (73), Боровец (80) и Букојчани (142); **шйила** застапена е во: Тумчевиште (49), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Вевчани (81), Љубаништа (100) и Негован (307); во пунктот (43) во Теарце среќаваме форма **карйарник**; формата **красйа** ја има во Ефловец (71) и Лешница (138); **камен** застапена е во Модрич (75), (**југоисточно наречје**) Спанчево (235) и Л'к (387); **шкарйа** ја има во (**западно наречје**) Радожда (86), **сйена** се среќава во Ѓавато (110) и Езерец (369); формата **цйила** ја има во Н. Брезница (151), **скала** се јавува во (**југоисточно наречје**) Дедино (225) и Лезово (234); **скарй** застапен е во пунктот бр. (256) во Ст. Истевник; **жyлема сйена** се среќава во пунктот бр. (349) во Емборе; во пунктот (357) во Буф имаме форма **жро:о**; додека пак формата **сйјана** застапена е во Бобошчица пункт бр. (391).

Како синонимни форми на лексемата *спила* се среќаваат следниве синоними **мел, ендек, карйа, красйа, камен, сйена, скала, жро:о**.

Семантичка анализа на лексемата *сйила*

Во Толковниот речник на македонскиот јазик, лексемата *сйила* се јавува со едно значење и тоа: Стрмна, висока и остра карпа. Варовита спила. Спили од вулканско потекло.

Во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* според Божидар Видоески лексемата *сйила* се јавува со значење на 'стрмна висока карпа'; срхр. *шйшља, сйила*, слов. *špila*, буг. *сйила*, нгр. *спйлаов* 'пештера', аром. *spilă*, алб. *shpellë* (Видоески 1999: 148).

42. Дере

Етимолошка анализа на лексемата *дере*

Лексемата *дере* во турскиот јазик се употребува за означување на 'поток', 'река' и 'дол'. Во овие значења зборот се употребува како заемка во македонските говори. Јашар-Настева ја бележи лексемата *дере* со знач. на 'поток' < *dere* (перс.) (2001: 58).

Дијалектолошка анализа на лексемата *дере*

Даваме и кратка анализа на лексемата *дере*, (со значење на дол) каде што во *Прашалникој за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас* е обработена како посебна лексема под бр. 26в и како резултат на таа обработка покрај основната форма се добиени и разни фонетски разлики.

При обработка на материјалите лексемата *дере* се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Четирце 18, Лешок (41), Теарце (43), Раотинце (44), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Маврово (57), Гари (68), Цепиште (73), Волино (87), Љубојно (103), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Сочивир (123), Вранештица (135), Кнежино (136), Лешница (138), Тајмишта (141), Светорача (144), Лугунци (162), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Градско (185), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Радовиш (226), Штип (230), В'мбел (377), Ошчима (383), Л'к (387), Бобошчица (391).

Пунктови каде што не се среќава лексемата *дере* се следниве: **(северно наречје)** Жидилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Кратово (10), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Мл. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Кучково (39), Брезно (42), Сараќино (46), **(западно наречје)** Баништа (65), Голем Папрадник (72), Вевчани (81), Глобочица (82), Оровник (93), Трпејца (99), Љубаништа (100), Стење (102), Претор (107), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Живојно (122), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Попоец (137), Букојчани (142), Туин (143), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Праведник (186), Рожден (191), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Клисурса (198), Фурка (203), Пирава (205), Дојран (207), Муртино (209), Габрово (211), Нивичино (218), Конче (221), Дедино (225), Љуботен (227), Никоман (228), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Злетово (236), Лесново (237), Припечани (239), Гратче (240), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Г. Белица (267а), Патарос

(313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобој (316), Тушин (325), Црнешево (328), Луковец (337), Чеган (341), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тремно (348), Горенци (361), Крчишта (376), Гломбочани (385), Леска (386), Шулин (389), Граждено (390).

Како дублетна форма во пунктот со бр. (58) во Жерноница се среќаваат формите *дере//дериуле*.

Сретнавме и еден дел на пуктови каде што се среќава различна форма од основната лексема, и тоа во пунктовите Боровец (80), Лескоец (101) и Слимница (392) се среќава формата *ѿрай*, во Ваташа (194) имаме *ѿорој*, додека пак формата *ѿерен* со значење на 1. ‘суводолица’ 2. ‘солишта’ се јавува во Долни Балван пункт број (229).

Во пунктот Негован (307) се јавува формата *дуре*, во Струпино пункт бр. (342) се среќава формата *деривол* со значење на *месѿо*, додека во Нивици (388) имаме *дур*, *дурѿ*.

Во дел од пунктовите лексемата *дере* се среќава со различни значења, па во Струга пункт бр. (85) лексемата *дере* се јавува со значење *суводолица*, во Царев Двор пункт бр. (108), лексемата има значење на *ѿрай*, во пунктот (109) во Ресен имаме значење на *сува река*, *река насѿананѿа оу ѿорои*, во пунктот Ѓавато (110) лексемата *дере* се јавува со значење на *дол*, *низ шума*, *низ ниви*, додека пак во Крушје (113) се среќава со значење на *месѿо во кое се собира вода оу дождовиѿе*.

Исто така во Прострање пункт бр. (134) лексемата *дере* се јавува со значење *долче*, во пунктот со бр. (357) во село Буф се јавува со значење *неѿреодно месѿо*, *лошо месѿо*, *високо лизѓаво месѿо*.

Во пунктот Ракотинци (155) лексемата *дере* според информаторот се јавува со значење на *уѿрина* (веројатно од непознавање на информаторот е дадено порешно толкување) додека пак во пунктовите Николич (206) и Виница (242) лексемата *дере* се јавува со значење на *река* (вистинското значење на лексемата *дере* на турски; Видоески 1999: 51).

Синонимни форми на лексемата *дере* ги среќаваме: *ѿрай*, *ѿерен*, *ѿорој*.

Семантичка анализа на лексемата *дере*

Во тритомниот речник на македонскиот јазик лексемата *дере* е забележана како архаична и се јавува со значење на *клисура, дол*. (РМЈ I, 1961: 134).

Лексемата *дере*, што се јавува во *Прашалничкиот за собирање материјал за МДА*, како прашање број 26в. од глава XXII, се јавува со прашањето ‘поголема долга вдлабнатина низ која обично тече вода’, и можеме да констатираме дека според одговорот на ова прашање, лексемата *дере* е турцизам и не се совпаѓа со ниту едно од трите значења на глаголот *дере* што е објаснет во Толковниот речник на македонскиот јазик.

Кај Божидар Видоески во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* лексемата *дере* се среќава во различни пунктови со различно значење ‘рекичка, поток’ Црско (Кич), ‘долина, корито на суводолица’ ДХ, ‘суво речно корито’ Банско, ‘дол’ Крушје (Видоески 1999: 51).

С. Општи називи на земјата

Во делот на општи називи на земјата спаѓаат видот на земјата и видот на земјените површини и тоа:

43. Камен

Лексемата *камен* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата **КАМЕНЬ** (со знач. на *камен*) во базата на *Речничкиот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* е потврдена од Станиславовиот пролог во следниве примери: њединого соуцааго **КАМЕНИЕ** велико привеза на быне ихъ 45r4Stan шстрыми стрьгань бысѣтъ по ледвнѣамь ѿ **КАМЕННЫХ** съуцьцъ камени расѣчену 43v12Stan и въ игднѣ **КАМЕНЖ** великѣ въврѣжень бысѣтъ 130r21Stan. Потврди најдовме и во Крнинскиот дамаскин во

примерот: сз рѣкама нашими шсєзѣхмо **КАМЕНЬ** петрѣв 64v20Ктп, исто така и во Лесновски паренезис во: еда когда въ горы **КАМЕННЫѢ** и высокыѣ и въ поуѣстаа мѣста выпадеши 63v19Les.

Етимолошка анализа на лексемата *камен*

Според Сној, лексемата *камен* се среќава и во стсл. *кату*, хр./ср. *камен*, рус. *камень*, чеш. *kařen*. Потекнува од прсл. **кату*, акуз. *катењь*, сродно е со лит. *актиѡ* ‘камен’, стинд. *ástan-* ‘камен’ но и ‘небо’, гр. *áκτῶν* ‘наковална’. Поврзано е со ид. корен **h2ak'-men-* – прсл. изведенка од коренот **h2ak*, што значи ‘остар камен’. (Сној 2009: 252)

Дијалектолошка анализа на лексемата *камен*

Лексемата *камен* како основна форма се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Габер (4), Луке (5), Огут (6), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Кљечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), Лешок (41), Брезно (42), (**западно наречје**) Жерноница (58), Обоки (59), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Л’убаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Држилово (158), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Прилепец (180), Дуње (183), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), Ваташа (194), (**југоисточно наречје**) Клисуре (198), Конско (200), Костурско (208), Муртино (209), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230),

Судиќ (232), Богословец (233), Лезово (234), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Габрене (264), Раздол (267), Г. Белица (267а), Кресна (268), Брежани (269), Осеново (271), Белица (274), Разлог (275), Банско (276), Стожа (277), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'теле (353), Пополжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Горенци (361), Тиолчишта (362), Хрупишта (365), Марковени (367), Добролишта (368), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите ја сретнавме формата **камењ** и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Ранковце (8), Црешово (36), Кучково (39), Вратница (40), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Тајмишта (141), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Никодин (177), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Стинек (214).

Во пунктот со реден бр. (387) во Л'к не сретнавме никаков назив за оваа или било каква соодветна лексема.

Во пунктот (24а) во Бујковци ја сретнавме формата **кама:н**; формата **камен'** се јавува во Тројаци (178), Осиково (282), Неврокоп (284), Пирин (285) и Волак (290); формата **камјн** е застапена во Миравци (199), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Лехово (289), Патарос (313) и Илиџиево (320); формата **камин** се јавува во: Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Крцово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Гуменца (323), Тушин (325), Сботско (326), Црнешевево (328), В'дришта (330), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342) и Г. Пожерско (343); додека пак **камин'** застапен е во Сухо (305) и Висока (306).

Семантичка анализа на лексемата *камен*

Лексемата *камен* во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се јавува со следниве значења и тоа:

1. (мин.) Тврд минерал што се наоѓа во внатрешноста или по површината на Земјината кора. *Вулканоот исфрлаше лава и вжештени камења.*
2. Одделна карпа или откриен дел од таква маса, помал или поголем, во природна форма или обликуван според потребата. *На ѕол камен се сончаше смок. Тој се соина на еден камен. Седиште од камен.*
3. Градежен материјал од таков минерал. *Куќа од камен.*
4. Цврст талог во некои внатрешни органи кај човекот. *Камен во бубреж. Камен во жолчка.*
5. (жарг.) Пари. ТРМЈ II, 2005: 460–461)

44. Каменлив, каменит, каменест, каменен

Лексемата *каменлив* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата е изведена од основната форма *камен*, којашто се среќава во Корпусот на РЦЈМ и потврда за лексемата даваме подолу во текстот во делот за *камен*.

Етимолошка анализа на лексемата *каменлив*

Основната лексема на придавките *каменлив*, *каменив*, *каменест*, *каменен* е изведена од *камен* којашто според Сној е изведена од прасл. **kǎtu*, која е сродно со лит. *akmiõ* ‘камен’, стинд. *ásman-* ‘камен’ и ‘небо’, гр. *áktōn* ‘наковално’. Потекнува од ие. **h2ak'-men-*, прасл. извор е во праметнатото **k(')ah2men-* со понатамошен развој во **k(')əmen-* од коренот **h2ak'-* ‘остар’ *‘она што е остро, остар камен’. Се среќава во стслов. *кату*, хрв. срб. *kāmēn*, рус. *kámeň*, чеш. *kámen*, пол. *kamień* (Snoj 2009: 252).

Дијалектолошка анализа на лексемата *каменлив*

При обработка на материјалите од Картотеката на Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик во глава XXII од Прашалникот за собирање на материјал за МДА обработено е прашањето под бр. 37, а прашањето гласи ‘како би го опишале оној крај каде што има многу камење?’ и како одговор на ова прашање сретнавме повеќе фонетско фонолошки разлики.

При обработка на материјалите лексемата *каменлив* како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Бујковци (24а), Белимбегово (33), Бардовци (38), **(западно наречје)** Маврово (57), Жерноница (58), Клење (74), Боровец (80), Волино (87), Ботун (88), Рамне (95), Љубојно (103), Ресен (109), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Букојчани (142), Брезница (151), Нерези (152), Катланово (159), Зелениково (157), Карабуниште (164), Никодин (177), Ваташа (194), **(југоисточно наречје)** Робово (216), Дедино (225), Радовиш (226), Г. Белица (267а), Црнешево (328), Луковец (337), Чеган (341), Струпино (342), П’теле (353), Г. Котари (356), Горенци (361), Леска (386), Л’к (387) Шулин (389), Граждено (390) и Слимница (392).

Формата *каменлиф* застапена е во пунктовите: **(северно наречје)** Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Баништа (65), Голем Папрадник (72), Вевчани (81), Оровник (93), Претор (107), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Скочивир (123), Паралово (124), Слепче (130), Прострање (134), Лешница (138), Тајмишта (141), Туин (143), Светорача (144), Белица (149), Драчево (156), Држилово (158), Црквино (166), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Конче (221), Каменица (247), Пехчево (260), Берово (261), Тиолишта (362), В’мбел (377) и Гломбочани (385).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите сретнавме форма *камениѝ* и тоа во следниве пунктови: **(северно наречје)** Псача (9), Кратово (10), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Клечово (22), Думановце (23), Романовце (24), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), **(западно наречје)** Љубаништа (100), Живојно (122), Попоец (137), Н. Ракотинци (155), Лугунци (162), Слепче (173), Богомила (176), **(југоисточно наречје)** Смоларе (213), Лесново (237),

Древено (238), Ст. Истевник (256), Крецово (314), Амбар Ќој (315) и Градобор (316), додека пак формата **камењий** ја сретнавме во следниве пунктови Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Кучково (39) и Куново (54).

Во дел од пунктовите сретнавме форми со описно изразување, па називот **каменливо месѝо** се среќава во следниве пунктови: Арвати (106), Ѓавато (110), Клисуре (198), Конско (200), Нивичино (218), Дукадино (222), Љуботен (227), Богословец (233), Соколарци (235а), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Попадија (344), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Хрупишта (365), Марковени (367), Добродолишта (368), Езерец (369) и Пустец (386а).

Во пунктовите Никоман (228), Долни Балван (229), Лезово (234), Спанчево (235), Калиманци (248) и Лаки (250) имаме форма **камениѝо месѝо**, во пунктот со реден бр. (8) во село Ранковце се среќава формата **камењливо месѝо**, во пунктовите Вратница (40) и Прострање (134) имаме **каменлио месѝо**, во Вранештица пункт бр. (135) се среќава **каменисѝо месѝо**. Формата **ќамјнл'аво месѝо** се среќава во Николич пункт бр. (206), во Фурка (203) и Дојран (207) се среќава формата **ќамјнич месѝо**, додека пак формата **ќаминливо месѝо** се среќава во Савек пункт бр. (300).

Тројни форми се јавуваат во следниве пунктови и тоа во: Мл. Нагоричане пункт бр. (19) имаме форма **каменљив//камениѝ//каменјн**, во пунктовите Смилево (115), Стровија (172) и Блатец (249) се јавуваат формите **каменлив//камениѝ//каменесѝ**, додека пак во Галичник пункт бр. (61) се јаува **каменлиф//камлиф//каменес**.

Во дел од пунктовите сретнавме различни форми изведени од основната, па така во Д. Река (2) се среќава формата **камењарник**, во Огут пункт бр. (6) среќаваме **каменљиф**, формата **камењлив^(ф)** застапена е во Волковија (50), формата **ќамјнлиф** се среќава во Пирава пункт бр. (205), во пунктовите Миравци (199) и Стојаково (201) имаме форма **ќамјнлив**, во Орашац (25) и Судик (232) се јавува **камењак**, формата **ќаминлив** застапена е во С'ботско пункт бр. (326), формата **ќаминлив** се среќава во Г. Пожарско (343), додека пак во Црешево пункт бр. (36) имаме форма **ќамн'лив**.

Формата **камлиф** се среќава во пунктовите: (**северно наречје**) Раотинце (44), (**западно наречје**) Пожаране (51), Ростуше (60), Горенци (67), Гари (68), Џепиште (73), Радожда (86), Трпејца (99), Кукуречани (121), Д. Дивјаци (131) и Кнежино (136), формата

камлив застапена е во Лескоец (101) и Царев Двор (108), формата *каменес* се среќава во Глобочица (82) и Којнско (95а), *каменесѝ* го има во Луково (78) и Струга (85), формата *скрка* се среќава во Витолишта (187), *камењика* се јавува во Марена (197), додека пак *каменич* ја сретнавме во Муртино пункт бр. (209). Исто така *каменич* се јавува во (југоисточно наречје) Габрово (211) и Двориште (262), во пунктот со реден бр. (246) во Саса имаме *калињар*, формата *каминиџ* се јавува во Негован (307) и Ранци (347), *каминлив* е застапен во Мутулово (311), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Тушин (*каминесѝ* 325), Тресино (340), Тремно (348), Липинци (348а) и Емборе (349), во пунктот бр. (388) во Нивици се среќава формата *камџлиџ*, во село Бобошчица пункт бр. (391) се јавува *камнен*, формата *џро:џи* застапена е во Буф (357), додека пак *џолина* ја сретнавме во Крчишта (376).

Сретнавме и два пункта Лешок (41) и Злетово (236) каде што не се среќава никаква форма.

Во дел од пунктовите сретнавме и поголем дел на двојни форми и тоа: формите *камењлив //каменесⁱⁱⁱ* ги среќаваме во Печково пункт бр. (52), формите *камлив//каменлив* застапени се во Г. Косоврасти (64), формата *каменлиџ//каменес* се среќава во Ефловец пункт бр. (71), *каменлиџ//камешлиџ* се јавува во Стејне (102), формите *каменлив//шиџуџ* (каменливо место) се застапени во Стеблево (74а), формите *каменлив//каменика* ги сретнавме во Извор пункт бр. (170), *каменлив//камениѝ* се среќаваат Шлеговово (11), дублетот *камениѝ//каменач* се среќава во Клисура пункт бр. (253), во Тработевиште (255) се јавуваат *камениѝ//џруач*, во Пештани пункт бр. (96) се среќаваат *каменлиџ//чкарѝа*, формите *каменлив//каменисѝ* застапени се во Мачево пункт бр. (257), додека пак во Ново Село (210) и Ржаново (79) имаме форми *каменлив//каменесѝ*.

Исто така во Штип пункт бр. (230) се среќаваат формите *камениѝ//скалисѝо месѝо*, во Ошчима (383) се јавува дублетот *каменлиџ//каменесѝ*, во Здуње (150) и Костурино (208) се јавува *каменлиџ//камениѝ*, во Крушовјани (129) имаме форми *каменлив//камениѝ*, во Башино Село (163) се среќава двојната форма *каменлиџ//камењика*, формите *каменич//каменлив* се среќаваат во Подареш (219) и Вењуса (220), во Паторос пункт бр. (313) имаме форми *камањарник//камнолива нива*, двојната форма *каменик//скајрка* се среќава во Гуменџа (323), во пунктот бр. (267) во Раздол се јавуваат формите *каменлуџ//каменлив*, во Страцин пункт бр. (13) имаме

каменӣи//камењарник, додека пак во Модрич пункт бр. (75) среќаваме *каменлиф//каменлија*.

Како синонимни форми се среќаваат следниве: *џруач*, *чкарӣа*, *ска̄ркѝ*. *џро:ои*, *џолина*.

Семантичка анализа на лексемата *каменӣи*

Лексемата *каменӣи* според Толковниот речник на македонскиот јазик се среќава со следниве две значења, и тоа:

1. За земја – што е посна, сиромашна, слабо обработлива. Пожелно е да се одбегнуваат слаби и каменити почви.
2. Што е полн со камења. Каменити ридови. Каменита чистинка. Каменит пат, (ТРМЈ II, 2003: 461).

Придавката *каменлив* в. *каменӣи*, ја сретнавме во Речникот на македонската народната поезија, во примерите: изникнала бела лоза / среде дворје стопанови / место и е грагорливо, / грагорливо каменливо (Стр. VI 3, 63) кротко нишајте моето моме, /.../ место је каменливо, / дрво је црвенливо, / јажето ми је јазливо (ИФ), (РМНП III, 1993: 261).

Лексемата *каменӣи*, тука се среќава со две значења. Првото значење е: *шӣо е оо камен*; во примерите: ој ле, братја деветина братја, / зградете ми кула (j)у морето, / варовита кула каменита (Кауф. 746).

Второто значење е: *шӣо е со мно̄у камење*; во примерите: пол(е)ка ме, мили брате, води, / двори са ми, брате каменити, каменити, брате, каловити (СБНУ II, 63), (РМНП, том III, 1993, стр. 260).

каменен прид. в. камен а. *самосӣојно*; грми, тресни, боже, из јаснина, / та загрми кула каменена, / да излеза (вели Димка) на бело видело! (Молер. 193); б. *во синонимен с̄ире̄* со мраморен; та ја стигна (лудо) на мостове мраморени / мраморени, каменени, / и ја прегрна, и ја целива, / и е истроши сите коски; / лежала е (Дева) сите пости... (Верк. 296), (РМНП III, 1993: 260).

45. Карпа, стена

Лексемата *карѡа* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Зборот *камзи* во старословенскиот јазик директно се користел за поимот *карѡа* / или *сѡена* (петра) и такви примери среќаваме во Старословенскиот речник со ракописи од X – XI век. Во Речникот има две значења од кои второто значење и примерите се однесуваат на лексемата *карѡа*, пр.: *взложи и въз гробъ • иже бѣ исѣченъ въз камене Мк 15, 46 Зоґр, отъ камене Мар; разврззе камень въз поуѣстѣни и напои ѿ Пс 77, 15 Син; врзтзпъ ис камене • идеже христосъ пораждаетъ са Клоц 14а 10: Супр 451, 23. – Зоґр Мар Ас Сав Боян Син Клоц Супр Хил.*

Како синонимни форми се јавуваат: *камениѣ, камзѡкъ, петръ.*

Етимолошка анализа на лексемата *карѡа*

Лексемата *карѡа*, според Младенов потекнува од ие. корен **(s)ker-p-*, сп. и во алб. *karрѣ*, трак. *карпаѡѡ* шв. *skreiva* и други ие. паралели (Младенов 1941: 232)

Според Илиевски, лексемата *карѡа* е од дакиско, одн. дако-мизиско потекло. Ако се земе предвид геогр. распространетост на зборот, како и хронолошките податоци од постари писмени споменици, може да се заклучи дека овој збор бил раширен на Балканот и Медитеранот уште во предгрчкиот јазичен сојуз. Во микенските документи се споменува името *ka-ra-ti-ja* (и со асибилација на *t* и *i ka-ra-si-ja*). Се претпоставува дека етимологијата е од ие. потекло, веројатно од коренот **(s)kerp-*, **(s)kerp-* ‘реже, сече’. Тој смета дека вокалот *a* познат и во грчкиот збор покажува дека овој збор не е грчка лексема туку е позајмена од друг јазичен слој. (Илиевски 1988: 250)

Етимолошка анализа на лексемата *сѡена*

Лексемата *сѡена*, според Скок има исто знач. (екавски) *сѡена*, буг. *сѡена*, (икавски) *stina*, пи. *stine*, гер. пл. *stina*. Сесловенски и прасловенски *stѣna* ‘карпа, сид,

камен'. Во алб. *stenice*. Освен *stenitǎ* ром. го презеле и *stěna*. покрај *stan* 'карпест блок'. *Јајџоџ* настанал од од ие. двоглас *ai*, доколку се земе во предвид дека *stena* е во сродство со гот. *stains*, нвгер. *Stein*. Второто мислење е дека е во прасродство со лит. *siena*, а гласот *ʒ* настанал од ие. *e*. Ако се земе првото мислење како веројатно, ие. корен **stai-* од *stǎ* > *stajati* и првобитно би значел 'самостоен камен кој се откинува од пештера/карпа и стои во поле' (Skok 1973: 334–335).

Дијалектолошка анализа на лексемата *карџа*

При обработка на материјалите од Картотеката на МДА ја обработивме и лексемата *карџа*. И оваа лексема како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Луке (5), Огут (6), Кратово (10), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Мл. Нагоричане (19), Клечовце (22), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешово (36), Бардовци (38), Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Гари (68), Луково (78), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Ботун (88), Којнско (95а), Крушовјани (129), Прострање (134), Кнежино (136), Лешница (138), Тајмиште (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Стровија (172), Богомила (176), Конопиште (192), **(југоисточно наречје)** Фурка (203), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Робово (216), Нивичино (218), Дукатино (222), Дедино (225), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Древено (238), Блатец (249), Сухо (305), Висока (306), Негован (307), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Кулакија (318), Тремно (348) и Буф (357).

Како тројни форми се среќаваат во следниве пунктови, и тоа во; Д. Река (2) имаме *карџа//сџановњак//камен*; во Патарос (313) имаме *карџа//сџила//скала*, во Гломбочани пункт бр. (385) се јавуваат формите *камен//крејџа//сџена*, додека пак во Ресен пункт бр. (109) ги среќаваме *сџена* 'голем камен'//*карџа* 'поголема од стена'//*скџрки* 'трнливо,

шубливо, необработено место во плаина'; во Љубаништа (100) се јавуваат четири форми *карѝа//сѝена* 'голем камен'//*шкарѝа* 'сид на патишта'//*шѝила* 'голем камен';

При обработка на материјалите сретнавме поголем број на двојни форми и тоа *карѝа//сѝена* се среќава во: (**северно наречје**) Габер (4), Ранковце (8 *карѝа//сѝена* 'камења за градба на куќа'), Псача (9), Д. Стубол (12), Жегњане (17), Четирце (18), Тумчевиште (49), Оровник (93), Смилево (115), Буково (120), Скочивир (123), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Попоец (137), Извор (170), Никодин (177), Тројаци (178), Подлес (184), Градско (185), Старавина (190), Рожден (191), Барово (193), Стојаково (201), Лесново (237) и Г. Пожарско (343), формите *карѝа//сѝановак* се среќаваат во Злетово пункт бр. (236), *карѝа//чкарѝа* застапена е во Рамне (95), *карѝа//сѝила* се среќава во Градобој пункт бр. (316), *карѝа//красѝа* ја има во Ефловец (71), *карѝа//голем камен* се јавува во Слечче (173), додека пак дублетот *карѝа//скала* застапен е во пунктовите: Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Лаки (250) и Мутулово (311).

Исто така дублетот *сѝена//сѝила* се среќава во Тополчани пункт бр. (128), формата *чкарѝа//сѝена* застапена е во Пештани (96) и Слечче (130), *шкарѝа//сѝена* се јавува во Луковец (337), *голем камен//сѝена* ја сретнавме во Трпејца (99), формите *сѝена* 'голема карпа, собрани големи камења во планина'//*скѝрка* 'големи камења на куп, не се поминува' се јавува во Лескоец (101); во Спанчево пункт бр. (235) ја среќаваме формата *сѝановиак* 'голем камен'//*скала*, во Киселица пункт бр. (253) имаме *сѝановиѝ камен//скала*, во пунктот со реден бр. (246) во Саса се среќаваат формите *скала//сѝена*; додека пак во Стејне (102) и Пустец (386а) имаме форми *сѝена//скаѝец*; формите *шкреѝ*, *креѝ* се среќаваат во Клење (74), формата *шкарѝи*, *големи камења* застапена е во Стеблево пункт бр. (74а).

При обработка на материјалите сретнавме и извесен број на пунктови каде што место основната лексема *карѝа* се среќаваат различни фонетски/зборообразувачки разлики. Па место основната лексема *карѝа* ја сретнавме лексемата *сѝена*, и тоа во: (**западно наречје**) Модрич (75), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Живојно (122), Паралово (124), Путурос (127), Прилепец (180), Дуње (183), Праведник (186), Витолишта (187), Ваташа (194), Марена (197), (**југоисточно наречје**)

Клисура (198), Раздол (267), Гуменца (323), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Чегран (341), Попадија (344), Емборе (349), Зеленич (352), П'ателе (353), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Горенци (361), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Марковени (367), Добролишча (368), Езерец (369), Крчишна (376), Ошчима (383), Леска (386), Л'к (387), Нивици (388), Граждено (390) и Слимница (392), лексемата *сѝѣна* се среќава во Струпино пункт бр. (342), *сѝѣнѝ* се јавува во Пирин (285) и Тресино (340), додека пак *сѝјѣна* 'карпа' застапена е во Бобошчица пункт бр. (391).

Лексемата *скала* ја сретнавме во пунктовите: Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Радовиш (226), Соколарци (235а), Калиманци (248), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262) и Г. Белица (267а), *сѝила* се јавува во: Шлегово (11), Миравци (199), Конско (200), Пирава (205), Николич (206) и Шулин (389), *красѝа* застапена е во: Баништа (66), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Џепиште (73), лексемата *шкарѝа* се среќава во: Ржаново (79), Радожда (86) и Волино (87), во Боровец пункт бр. (80) се јавува *шкaм*, во Савек пункт бр. (300) се среќава *џулама к'ја* 'голем камен', во Ранци (347) и Липинци (348а) имаме *џулем камен*, додека пак во В'мбел пункт бр. (377) се среќава само лексемата *камен*.

Единствен пункт каде што не се среќава никаква соодветна форма на основната лексема е пунктот со реден бр. (247) во Каменица.

Во пунктот Думановце (23) паралелно со именката *сѝена* се употребува и синтагмата *скрѝасѝо месѝо*.

Како синонимни форми на лексемата карпа се среќаваат: *сѝановњак*, *камен*, *сѝила*, *скала*, *креѝа//сѝена*, *ск'рки*, *шѝила*, *красѝа*, *скала*, *скаѝец*, *шкрѝеј*, *креј*, *сѝила*, *красѝа*.

Семантичка анализа на лексемата *карѝа*

Според *Толковниот речник на македонскиот јазик* лексемата *карѝа* се јавува со две значења и тоа првото значење е 'голема камена маса што се издига над површината'. Тој ја набљудуваше како се спушта од карпите. Над силната река беа надвиснати карпи.

Подводни карпи, додека пак второто значење е преносно, пр. ‘Голем, силен, издржлив човек’. Тој не беше човек, туку карпа. (ТРМЈ II, 2005: 486)

Лексемата *карѝа* според Божидар Видоески во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* се јавува со значење на ‘голема стена’ РМЈ, ‘голем камен’, се среќава и во буг. *карѝа*, алб. *karpe*, сп. срхр. *шкраѝа*, слов. *kar*, ‘височина’, *kras* ‘тврда почва’, гр. *кари*, *кариv* ‘врв, брег, врв’, илир. ‘скала’ (Видоески 1999: 71).

Семантичка анализа на лексемата *сѝена*

Во Толковниот речник на македонскиот јазик лексемата *сѝена* се среќава со две значења и тоа: ‘карпа’ и (дијал.) ‘сид’ (ТРМЈ V, 2011: 564).

46. Камењар, камењарник

Лексемата *камењар* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексема *камењар* е изведена од основната форма *камен* којашто е обработена погоре во текстот (в. *камен*).

Етимолошка анализа на лексемата *камењар*

Лексемата *камењар* е изведена од основната форма *камен* која според Скок се јавува со три значења и тоа: 1° Петар, 2° (еуфемизам, табу) змија, глушец, 3° парче (карпеста сол)“. Именката *камен* е сесловенски и прасловенскаи збор од ие. корен * *ka-men* добиен со метатеза од ие. *akmen i **akmen-*, регистрирано во следниве јазици: литв. *акмиџ*, латв. *аштиџ* ‘острица на ножот’ гр. *ακμων*, санскрит. *ашта* ‘карпа’, авест. *asman-*. (Skok II, 1972: 27).

Според Фасмер, лексемата *камен* се среќава во *камѝнѝ*, стсл. *камы*, буг. *камен*, ср/хр. *ка̀ми*, слов. *ка̀мен*, чеш. *ка̀мен*, слч. *катеѝ*, рус. *ка̀мень*, белрус. *ка̀мень*, укр. *камѝнѝ*, пол. *катѝеѝ*, глуж. *катѝеѝ*, длуж. *катѝеѝ* полаб. *котоi*. (Фасмер II, 1967: 173).

Дијалектолошка анализа на лексемата *камењар*

Лексемата *камењар* се среќава во Речникот на МДА и како основна лексема ја сретнавме во следниве пунктови: (**северно наречје**) Огут (6), Кратово (10), Долни Стубол (12), Челопек (48), (**западно наречје**) Маврово (57), Ефловец (71), Ржаново (79), Глобочица (82), Волино (87), Буково (120), Скочивир (123), Прострање (134), Кнежино (136), Лешница (138), Букојчани (142), Светорача (144), Стровија (172), Богомила (176), Никодин (177), Праведник (186), Старавина (190), Ново Конче (221), Штип (230), Саса (246), Каменица (247), Лаки (250), Киселица (253), Беласица (264), Луковец (337) и Л'к (387).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите сретнавме различни фонетски разлики од основната лексема: па во (**северно наречје**) Жидилово (1), Ранковце (8), Псача (9), Ш. Рударе (15), Четирице (18), Клечово (22), Романовце (24), Орошец (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Црешево (36), (**западно наречје**) Лугунци (162) и (**југоисточно наречје**) Судик (232), место основната лексема ја сретнавме формата *камењак*, во пунктовите: (**северно наречје**) Д. Река (2), Луке (5), Шлегово (11), Страцин (13), Буковци (24а), Кучково (39), Лешок (41), Брезно (42), Ротинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Галичник (61), Баништа (65), Горенци (67), Луково (78), Ботун (88), Паралово (124), Тополчани (128), Попоец (137), Тајмишта (141), Здуње (150), Градско (185), Витолишта (187), Конопиште (192), (**југоисточно наречје**) Стинек (214), Никоман (228), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Винаца (242), Крчишта (376) се јавува формата *камењарник*, формата *каменарник* е застапена во Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Нивичино (218), Гратче (240), Блатец (249), Пехчево (260), В'мбел (377) и Леска (386).

Во пункт бр. (209) во село Муртино имаме форма *камењарник*, во пунктовите Мутулово (311), Крецово (314) и Амбар Ќој (315) се среќава формата *каминарник*, во Патарос (313) имаме *камањарник*, во Габер (4), Ново Село (210) и Радовиш (226) се јавува *камењар*, формата *каменар* застапена е во Дукатино (222), Дедино (225) и Мачево (257), во Г. Белица (267а) имаме форма *каменак*, во Ракотинци (155) се среќава *камењарница*, во Зелениково (157) се јавува *камењица*, формата *каменика* застапена е во Извор пункт бр. (170), додека пак во пунктовите Путурос (127) и Слечче (173) имаме форма *каменица*.

Во одреден дел од пунктовите не сретнавме ниту една форма, и тоа во: Жегњане (17), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Гари (68), Цепиште (73), Вевчани (81), Оровник (93), Пештани (96), Стење (102), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113), Речица (114), Кукуречани (121), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Туин (143), Г. Белица (149), Н. Брезница (151), Нерези (152), Драчево (156), Држилово (158), Карабуниште (164), Црквино (166), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Марена (197), Костурино (208), Љуботен (227), Долни Балван (229), С'ботско (326), Црнешчево (328), Струпино (342), Попадија (344), Липинци (348а), Зеленич (352), Д. Котари (356), Буф (357), Добродолишта (368), Ошчима (383), Граждено (390) и Бобошчица (391).

Место основната форма *камењар* во дел од пунктовите се среќава друг назив, па во: (**западно наречје**) Клење (74), Ресен (109), Дихово (116), Драгош (117), Барово (193), (**југоисточно наречје**) Богословец (233), Костин Дол (243), Чегран (341), Г. Пожарско (343), Тремно (348), Поп'лжани (355), Горенци (361), Марковени (367), Езерец (369), Гломбочани (385), Пустец (386а) и Слимница (392) се јавува називот *каменливо месѝо*, во (**северно наречје**) Бујковци (24а), (централен говор) Ваташа (194) и (**југоисточно наречје**) Калиманци (248) имаме *камениѝо месѝо*. Во Г. Косоврасти (64) се јавува *камливо месѝо*, во Фурка пункт бр. (203) се среќава *кајнич месѝо*, називот *камливо месѝо* застапен е во Голем Папрадник (72), Радожда (86) и Трпејца (99), *кајминливо месѝо* се јавува во Емборе пункт бр. (349), во Модрич пункт бр. (75) се среќава *каменливо месѝо*. додека пак во Клиусура (198) се јавува називот *у онија камењ'ѝа зоре*.

Како двојни форми се среќаваат во следниве пунктови и тоа: во Теарце пункт бр. (43) имаме форма *камењарник//зрозоѝарник*, во Вранешница пункт бр. (135) се јавува *камнарник//камењарник*, во Мл. Нагоричане (19) се среќава *камењак//камењарник*, во Струга (85) и Берово (261) се јавува *каменар//каменарник*, дублетот *камењар//камењарник* го има во Крушовјани пункт бр. (129), *кајминливо//з'рмада* се јавува во Савек (300), дублетот *урнаѝини//з'рмада* застапен е во Рожден (191), во Ѓавато пункт бр. (110) имаме *камењар//камењарница*, во Живојно (122) се среќава двојната форма *камењар//камејнар*, во пунктот со бр. (353) во П'теле ја сретнавме формата *бизорливо//каменливо*, додека пак во Жерноница пункт бр. (58) имаме *во калишчана//во камливоно*.

Во Љубаништа пункт бр. (100) среќаваме две различни форми со по две различни фонетски варијанти и тоа *каменјарник//камењарник; каменја//камејна*.

Место основната форма *камењар* сретнавме различни лексеми во дел од пуктовите и тоа: во Стеблево пункт бр. (74а) се јавува лексемата *шиџуф*, во Боровец (80) имаме лексема *калињар*, лексемата *џрмада* се јавува во Рамне (95), Смилево (115) и Шулин (389), во Лескоец пункт бр. (101) се среќава *џрмада*, во Конско (200), Подареш (219), Вељуса (220) и Двориште (262) се јавува *каменич*, формата *каменик* застапена е во Гуменца (323), додека пак *камјњар* се јавува во Миравци пункт бр. (199).

При обработка на пуктовите место основната форма *камењар* среќаваме различни фонетски и зборообразувачки разлики и тоа: во Арвати пункт бр. (106) имаме *џрџи*, во Тработевиште (255) се јавува лексемата *џруач*, во Стар Истевник пункт бр. (256) се среќава *џроач*, лексемата *џроуџ* се јавува во Тушин (325), *каменљив* е застапен во Катланово (159), *камјлиф* во Негован (307), во Стојаково (201), Пирава (205) и Николич (206) имаме *камјнич*, во Дојран пункт бр. (207) се јавува *камјнич*, лексемата *камјник* застапена е во Градобој (316), *камјнар* се среќава во Тресино (340), *скјрка* се јавува во Ранци (347), *остјрика* со знач. ‘место со ситен камен’ се јавува во Хрупишта пункт бр. (365), *камјжлив* е застапен во Нивици (388), формата *каменица* се јавува во Бардовци (38), во Башино Село пункт бр. (163) застапена е формата *камењика*, во Ростуше пункт бр. (60) се јавува *камејнарник*, додека пак во Којнско (95а) се среќава *камејнар*.

Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *биџорливо, урнайџини, џрмада, шиџуф, калињар, џрмада, џруач, џроуџ, џрџи, остјрика, џроач*.

Семантичка анализа на лексемата *камењар*

Лексемата *камењар* во Толковниот речник на македонскиот јазик се среќава со значење на: Каменита почва, каменито место. Пр.: *Никому не му џаџаше најамеџ во камењароџ да оџкоџува змиџ* (ТРМЈ, III, 2005: 462).

Лексемата *камењар* со значење на ‘каменливо место’ РМЈ ‘каменлива почва’ се среќава и кај Божидар Видоески во *Геоџрафската џтерминологиџа во дијалектџиџте на македонскиоџ јазик*.

47. Стипца

Лексемата *с̄т̄ӣӣџа* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во Картотеката на *Речнико̄ӣ на црковнословенскио̄ӣ јазик од македонска редакција* за лексемата *с̄т̄ӣӣџа* не успеавме да најдеме писмени докази, со оглед на фактот дека речникот е строго канонски.

Етимолошка анализа на лексемата *с̄т̄ӣӣџа*

Лексемата *с̄т̄ӣӣџа*, според Скок, се јавува како балкански грцизам (гр. ἡ στῆψις ‘стегање’, од στῆψω). Се среќава во буг. *с̄т̄ӣӣџа*, алб. *stipes, styps* (Skok III, 1973: 335). Во речникот на Младенов лексемата *с̄т̄ӣӣџа* се јавува и во срхр. *с̄т̄ӣӣџа*, гр. *stupsis* (Младенов 1941: 609).

Дијалектолошка анализа на лексемата *с̄т̄ӣӣџа*

При обработка на материјалите лексемата *с̄т̄ӣӣџа* како основна лексема ја сретнавме во следниве пунктови и со следниве различни значења: **(северно наречје)** Д. Река (2), Ранковци (8), Д. Стубол (12 кисела земња), Страцин (13 со значење скржав), Ш. Рударе (15), Четирце (18 за мастеце), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24 што мастимо), Бујковци (24а), Павлешенци (26 бело е, калајџии ја употребуваат а и жени за бојадисување), Немањинци (29), Кнежје (30 за мастење), Превод (31 за мастење; да се обричеш па да се истрл’јаш), Дивле (32 да мастив жени), Белимбегово (33 за мастење - бијадисивање), Црешево (36), Бардовци (38), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Баниште (65), Гари (68), Вевчани (81 бела кристална материја со кисело-солен вкус, а се употребува при бојадисување на волнена преѓа), Вишни (81а), Струга (85), Волино (87 за вапцување), Оровник (93), Трпејца (99), Љубојно (103 руда за вапцување предено), Царев Двор (108 за вапцане предена), Ресен (109), Крушје (113 за вапцување), Дихово (116 за вапцување), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124 за вапцување), Путурос (127 се употребува за запирање крв на пресечено, за дезинфекција), Тополчани (128 ;1. за вапсување волнено; се додава во водата; 2. за убиено

место, обично на рака за да се гипсира), Д. Дивјаци (131 за лепење), Прострање (134 за вапцување и лепење), Вранештица (135 руда за лепење ламби), Кнежино (136 со неа се вапцуват и лепит ламбата), Лешница (138 руда за лепење), Тајмишта (141 исто е како сол'на), Букојчани (142), Туин (143 вид руда), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151 за бојадисување), Ракотинци (155 за вапцување), Лугунци (162 за штавење кожи се употребува најчесто), Црквино (166; 1. руда за вапсување; 2. скржав човек 'метафорично'), Слечче (173), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184 за вапцање), Градско (185), Праведник (186), Рожден (191 кисела земја), Барово (193), Ваташа (194), **(југоисточно наречје)** Клисурса (198 за вапцување), Фурка (203), Николич (206 за вапцување), Дојран (207 ја употребуваат кога бојадисуваат), Габрово (211 за уф преденина кога се вапцува:т), Нивичино (218 се употребува за бојадисување), Подареш (219), Вељуса (220), Дедино (225), Радовиш (226 се употребува за вапцување), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229 у алова боја стипца се употребуе), Штип (230), Судик (232 за вапцување), Богословец (233), Лезово (234 за алово), Спанчево (235 преѓа вапцуваат), Соколарци (235а), Злетово (236 за мастење), Лесново (237 кисеј си како стипца), Древено (238 оловни карбонат), Припечани (239 жените вапцуват), Гратче (240 кога вапцуват преѓа), Виница (242 да вапцуваме преѓа), Костин Дол (243 за кислос, да се вапцува прежда), Саса (246 дел камен, се купува, служи за бојадисување), Калиманци (248 за вапцување), Лаки (250 за кисело за вапцување), Киселица (253 за вапцување), Савек (300), Негован (307 земја бела како камен, светкава, солена, кисела; се употребува за вапсување предено), Патарос (313), Крецово (314 за вапцување), Градобор (316), С'ботско (326 за бојадисување), Црнешево (328), Луковец (337), Чеган (341 бела, се употребува прибојадисување на алишта), Струпино (342 са тирова у боја), Г. Пожарско (343 вапцаме војнено со неа беј камин), Буф (357 се употребува по бричење), Хрупишта (365) и Леска (386),

Формата *сџијса* застапена е во следниве пунктови Габер (4), Луке (5), Огут (6), Псача (9 масти с њега), Кратово (10), Жегњане (17 масти се прега), Кучково (39), Лешок (41 вид камен), Брезно (42 стипса), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Горенци (67), Боровец (80 за бричење 'нишадар'), Драгош (117), Нерези (152 служи за бојадисување), Катланово (159 за бојадисување на ткаенини), Карабуниште (164) и Паѓтеле (353 кога вапцуваат ставаат во боите); формата *сџијс* ја среќаваме во Луково (78), Држилово (158 за вапцување), Тремно (348 се употребува при бричењето, а и на коњите

кога имаат ‘на̀зѝбицѝ’), Крчишта (376), В’мбел (377), Ошчима (383 вид камен со синобела боја), Гломбочани (385), Л’к (387), Нивици (388) и Шулин (389).

Како форма *сѝиѝц* застапена е во Џепиште (73), Лескоец (101 стегнат ко стипц ‘за скржав човек’), Бобошчица (391) и Слимница (392); во Старавина пункт бр. (190) сретнавме форма *сѝиѝ*; во Мутулово (311) и Амбар Ќој (315 та ј за̀ впцало) се јавува *иѝиѝца*; формата *сѝиѝца* застапена е во Баровци (322) и В’дришта (330),

Двојни форми сретнавме во следниве пунктови и тоа: во Голем Папрадник (72) и Стење (102) се среќаваат формите *сѝиѝс//сѝиѝса*; во Љубаништа пункт бр. (100) имаме *сѝиѝц//сѝиѝса*; додека пак во Ѓавато (110) се јавува дублетот *сѝиѝса//сѝиѝца*.

Сретнавме и дел од пунктовите каде што лексемата *сѝиѝца* не се среќава и тоа во: Жидилово (1), М. Нагоричане (19), Маврово (57), Клење (74), Стеблево (74а), Глобочица (82), Ботун (88), Пештани (96), Претор (107), Речица (114), Слепче (130), Зелениково (157), Башино Село (163), Тројаци (178), Пирава (205), Конче (221), Блатец (249), Г. Белица (267а), Тушин (325), Ранци (347), Емборе (349), Добролиша (368), Пустец (386а) и Граждено (390).

Според Божидар Видоески, во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик*, лексемата *сѝиѝса* се среќава со значење на ‘вид руда’, *сѝиѝца* ‘вид соленикава земја’, *сѝиѝц* ‘вид солена земја’ РМЈ (Видоески 1999: 151).

Семантичка анализа на лексемата *сѝиѝца*

Во Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања лексемата *сѝиѝца* (в. *сѝиѝса*) се јавува со две значења и тоа: 1. безбојна кристална супстанца; 2. фиг. скржавец. (РМЈСХТ III, 1966: 329).

48. Слатина, солишта

Лексемата *слаѝина* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *слатина* во базата на *Речником̃ на црковнословенскиот̃ јазик* од *македонска редакција* е потврдена од псалтирите и од Лесновскиот паренезис со значење на *солена почва, солница*: *положилъ єси рѣкы въ поустинь и исходиша воднаа въ жждѣ зема плодовиѣ въ СЛАТИНѢ* εἰς ἄλμην Ps106,34 Dčn; *ѡ лготѣ мнѣ како быскѣтъ плодовиѣтаа зѣмлѣ въ СЛАТИНѢ ѿ злѡбѣ живѣщихъ на неѣ* εἰς ἄλμην 208r22Les.

Етимолошка анализа на лексемата *сла̃ина*

Лексемата *сла̃ина*, според БЕР, потекнува од прсл. **saltina* < прслв. основа **saltъ*, раширена со формантот *-t-* од ие. **sal-/*sāl-*. Се среќава во срхр. *сла̃ина* ‘минерален извор’, слов. *slâtina* ‘јаглеродна вода’, рус. дијал. *соломина* ‘мочуриште’, укр. *словмина* ‘солена мочуриште’, чеш. *slatina* ‘мочуриште’, слч. *slatina* ‘мочуриште’, *svatvina* ‘кисела почва’ пол. *slotwina* ‘мочуриште’ (БЕР VI, 2002: 856). Според Скок, од основата **sôltъ* се образувал аугментатив на *-ina slatina* со едно од значењата ‘земјиште со помалку шума’. Прсл. согласна основа **sol-* раширена е во формантот *н*: прсл. придавка **solnz*. Таму слогот *sla-* настанал според законот на метатеза на ликвидите. Сп. пол. *slony*, рус. *sólonyj*, супстантивизирани уште во прсл. јазик со *-ina: slanina* и др (Skok III, 1973: 302–303).

Лексемата *солиши̃е* е изведенка од основната форма *сол* (**sol-*), којашто според Скок е сесловенски, прасловенски и балтословенски збор и суфиксот *-иши̃е*. (Skok III, 1973: 302). Од истата основа како што погоре покажавме е и наведената лексема *сла̃ина*.

Лексемата *солиши̃е* е регистрирана и во БЕР со исто потекло и со знач. ‘место каде што ги крмат овците со сол’ и ‘место каде што се изнесува солена храна за добиток’ (БЕР VII, 2010: 299).

Според Конески К., основен суфикс за образување аугментативно-пејоративни деривати во современиот македонски јазик е суфиксот *-иши̃е* кој се додава на именката. Како ограничување на семантиката на основните именки наоѓа изведувањето на аугментативно-пејоративните деривати, а пројавувањето на аугментативното или перојативното значење зависи од семантиката на основната именка. Според РМЈ образувањата со суфиксот *-иши̃е* од овој тип се означени како аугментативни и покрај тоа

што, според контекстот изразуваат негативна, пејоративна, чувствена нијанса (Конески К., 1995: 71).

Дијалектолошка анализа на лексемата *слајина*, *солишѝа*

При обработка на материјалите сретнавме извесен број на пунктови каде што лексемите *слајина* и *солишѝа* не се среќаваат, и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Луке (5), Огут (6), Ранковци (8), Псача (9), Страцин (13), Жегѓане (17), Четирце (18), Клевовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Павлешенци (26), Белимбегово (33), Бардовци (38), Вратница (40), Теарце (43), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), **(западно наречје)** Волковија (50), Пожаране (51), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Баниште (65), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Радожда (86), Волино (87), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Крушје (113), Смилево (115), Дихово (116), Буково (120), Д. Дивјаци (131), Кнежино (136), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Драчево (156), Црквико (166), Прилепец (180), Дуње (183), Градско (185), Праведник (186), Витолиште (187), Рожден (191), Барово (193), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Дојран (207), Костурино (208), Стинек (214), Подареш (219); Конче (221), Саса (246), Каменица (247), Блатец (249), Тработевеште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Берово (261), Двориште (262), Тушин (325), Луковец (337), Чеган (341), Емборе (349), Паѓеле (353), Горенци (361), Езерец (369), Пустец (386а), Л'к (387), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Лексемата *слајина* се среќава во следниве пунктови: Ш. Рударе (15 блато, вода тече преку њума), Лешок (41), Брезно (42), Стење (102 месност), Драгош (117), Кукуречани (121), Паралово (124), Путурос (127), Крушовјани (129), Извор (170), Слепче (173), Богомила (176), Старавина (190), Богословец (233), Пехчево (260), Зеленич (352), Нивици (388 и:).

Лексемата *солишѝа* ја сретнавме само во овие три пункта и тоа во Печково (52), Стровија (172) и Ново Село (210).

Формата *солишиџе* застапена е во пунктовите: (**северно наречје**) Кратово (10), М. Нагоричане (19), Челопек (48), (**западно наречје**) Тумчевиште (49), Ѓавато (110), Прострање (134), Лешница (138), Конопиште (192), (**југоисточно наречје**) Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Николич (206), Габрово (211), Смоларе (213), Вељуса (220), Дедино (225), Радовиш (226 земја врз која се фрла сол за да ја лижат овците), во Црнешево (328), Д. Котари (356), Гломбочани (385), Шулин (389).

Во некои пунктови место основните форми го среќаваме називот *солена земја* и тоа во (**западно наречје**) Гари (68), Глобочица (82), Струга (85), Оровник (93), Љубаништа (100), Скочивир (123), Никодин (177), Тројаци (178), Подлес (184), Ваташа (194), (**југоисточно наречје**) Штип (230), Г. Белица (267а), Струпино (342) и Ошчима (383). Во Г. Пожарско (343) се среќава *солена земја*; во Савек пункт бр. (300) имаме *сулена земе*^а, во Негован (307) и С'ботско (326) се среќава *сулена земја*; во Кучково (39) се јавува називот *солена земња*; во пункт бр. (216) во Робово имаме *солена земна*; називот *солена зема* застапен е во пунктовите Марковени (367) и Крчишта (376); *солена џрс* го сретнавме во Нивичино (218); во Дукатино (222) се среќава *солена земна*; називот *солишно местџо* застапено е во Поп'лжани пункт бр. (355); во Габер пункт бр. (4) се среќава *слануњава земња*; додека пак *слана земња* го среќаваме во пунктовите Бујковци (24а) и Орашац (25).

Покрај горе наведените називи во дел од пунктовите сретнавме и други називи и тоа: во Карабуниште (164) се јавува *бела земња*; во пункт бр. (311) во село Мутулово застапен е називот *кил'јклива зема*; во Црешево (36) имаме *џеранлива земња* (солена земја); називот *џеринлава земја* го сретнавме во Немањинци (29); *џеренлива земја* се среќава во пунктовите Кнежје (30) и Костин Дол (243); *џеренлија земја* го забележавме во Г. Косоврасти (64) и тоа како турски назив; и *џеранлива земја* се среќава во Живојно (122), Катланово (159), Љуботен (227), Долни Балван (229), Гратче (240), Винаца (242), Калиманци (248 што ја лижат офците), Лаки (250) и Киселица (253).

При обработка на материјалите сретнавме пунктови каде што наместо основните лексеми се среќаваат различни лексеми и тоа во Д. Река (2), Никоман (228), Судик (232), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Припечани (239), Патарос (313) ја сретнавме лексемата *џерен*; во Д. Стубол (12), Злетово (236) и Градобор (316) се јавува *џерен*; во Гуменце (323) ја сретнавме лексемата *џерин*; во Башино Село (163) имаме *џеран*;

лексемата *лузџа* се среќава во Ракотинци пункт бр. (155); во Лесново (237) се јавува *џеренл'ива*; во Древено (238) имаме *џеренлива*; лексемата *сул'ак* се јавува во Амбар Кој (315); лексемата *бел'овица* застапена е во Добролиша (368) со значење на *бела земја*; во Тремно пункт бр. (348) се јавува *бела ѝрџс*; Во некои пунктови наместо основните лексеми сретнавме и фонетско-фонолошки разлики и тоа во Липинци пункт бр. (348а) имаме *слајџина*; во Тиолишта (362) се среќава *слатица*; формата *соленикава* се јавува во Кнежево (11); формата *сулиџиџе* застапена е во Ранци (347); во пунктовете Галичник (61), Ефловец (71), Буф (357) и В'мбел (377) се јавува *солиџиче*; во Ботун (88), Речица (114) и Вранештица (135 вода, семна) се среќава *солена*; во Муртино пункт бр. (209) имаме *суљниџиџе*; додека пак формата *солиџича* се јавува во Хрупишта пункт бр. (365).

Со преносно значење лексемата *солиџиџа* (знач. местото кај што ѝ се тура сол на стоката) се среќава во Попоец пункт бр. (137), додека пак *солиџиџе* (место каде што се солат овци) исто така со преносно значење го сретнавме во Нерези пункт бр. (152).

Топонимни форми сретнавме во дел од пунктовете и тоа во Дивле пункт (32) се јавува топонимот *солиџиџе*; во Рамне (95) се среќава *солиџиџа*; додека пак во Слечче (130) и Зелениково (157) застапен е топонимот *слајџина*.

Како двојни форми ги сретнавме во следниве пунктови и тоа во Фурка (203) и Пирава (205) се среќава дублетот *бела земја//сулена*; во Држилово (158) се јавуваат формите *солена земја//сол'ива земја*; во Лугунци пункт бр. (162) застапени се формите *џеран//џеранлива земја*; дублетот *слајџинлива земја//белокалиџа* се среќава во Тополчани (128 заб. постои и назив слатина); формите *солиџиџе//солена земја* се јавуваат во Светорача пункт бр. (144) и како двојни форми *џерен//слајџина* (вит трева) се среќаваат во Превод пункт бр. (31).

Синонимни форми на лексемата *слајџина*, *солиџиџе* се следниве: *солена земја*, *солиџино место*, *бела земња*, *кил'аклива зема*, *џеренлива земја*, *џерен*, *лузџа*, *сул'ак*, *бел'овица*, *бела ѝрџс*, *бела земја*.

Семантичка анализа на лексемата *слајџина*

Лексемата *слајџина* во *Толковниоџ речник на македонскиоџ јазик* се среќава со следниве три значења и тоа:

1. Солена земја.

2. Извор со солена вода. (ТРМЈ V, 2011: 429)

Во тритомниот речник лексемата *слаџина* е регистрирана со значењето ‘солена земја’ срхр. *slatina* (РМЈ III, 1966: 227).

Во *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик* од Божидар Видоески лексемата *слаџина* се јавува со знач. ‘извор со солена вода’ РМЈ, стел. *слатина*, сх. *слаџина*, буг. *слаџина*, рус. *слаџина* (Видоески 1999: 144).

Семантичка анализа на лексемата *солиџие*

Основната форма на лексемата *солиџие* е *солило* којашто според Толковниот речник на македонскиот јазик се јавува со две значења и тоа:

1. Раствор од сол и вода во кој се чува сирење и др. Сирење во солило. Туршија со солило.
2. Место каде што се крми и му се става сол на добитокот. Овците се спуштаа кон солилата. (ТМРЈ V, 2011: 491)

Лексемата *солиџие* кај Божидар Видоески се јавува со знач. ‘земја со солен вкус’ (Видоески 1999: 147).

49. Песок

Лексемата *пѣсѣкѣ* во црковнословенските споменици од македонска редакција

При обработка на материјалите од картотеката на *Речникој на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* ја среќаваме лексемата *пѣсѣкѣ* ‘со значење на песок’ и тоа во неколку примери: *сѣзда храмнѣ на пѣсѣѣ ѓлѣ тѣн ѓѣѣѣѣ Мт7,26*

Rad; оумножж сѣма твоє... ꙗко **пѣсѣкъ** въ вскраи моря тѣн ѡцров Gn22,17 Grig; и расоушж са въ **пѣськъ** вси идоли 277r15Stan.

Етимолошка анализа на лексемата *песок*

Лексемата *песок* во БЕР се јавува со знач. ‘зрнеста маса од камења’, во срхр. *пѣсѣкъ*, слн. *pesək*, рус. *песок*, укр. *пісок*, чеш. *pisek*, слч. *piesok*, пол. *piasek* ‘песок, песклива земја’, горлуж. *pešk*, доллуж. *pešk*. Псл. **pešъkъ* образувано со прасловенската наставка -къ од псл. **pešъ* што е стара и-основа. Сродно е со стинд. *pātsu* ‘прав, песок’, авест. *pąsni* исто така и со арм. *posi*. Ие. **pes-* со назален инфикс **pens-*, што е возможно сродство со ие. **peš* ‘дувам, веам’ (БЕР VI, 2002: 130–132).

Дијалектолошка анализа на лексемата *песок*

Лексемата *песок*, како посебно прашање бр. 47 во *Прашалникој* за МДА во главата XXII, се јавува со прашањето ‘ситниот материјал што го носи водата (реката)’. И како одговор на ова прашање во поголем дел од пунктовете се јавува основната форма *песок*, но се среќаваат и различни формални фонетски разлики.

Лексемата *песок* како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Кнежево (11), Д. Стубол (12), Кнежје (30), Белимбегово (33), Бардовци (38), Лешок (41), Брезно (42), Саракино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Гари (68), Ефловец (71), Клење (74), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Врбјани (89), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ресен (109), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Канино (118), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Добромир (125), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача

(144), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолиште (187), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судиќ (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Звезгор (254а), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Габрене (264), Раздол (267), Г. Белица (267а), Кресна (268), Брежани (269), Осеново (271), Разлог (275), Банско (276), Стожа (277), Зрново (291), Старчиште (291а), Г. Броди (292), Крушево (293), Рупел (294), Бутково (295), Чифлицик (296), Савек/Кула (300), Фраштени (298), Дервишан (298а), Плевна (299), Скрижево/Крепушна (301), Зилјахово (302), Календра (303), Секавец (304), Кукуш (312), Попадија (344), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Буф (357), Тиолишта (362), Хрупишта (365), Добролиша (368), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389) и Граждено (390).

Во дел од пунктовете ја сретнавме формата **ѵесак** и тоа во: Д. Река (2), Огут (6), Ранковци (8), Кратово (10), Шлегово (11), Ш. Рударе (15), Жегѓане (17), Четирце (18), М. Нагоричане (19), Клечовце (22), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Превод (31), Дивле (32), Кучково (39), Теарце (43), Раотинце (44) и Древено (238).

Во материјалите од картотеката на *Македонскиот дијалекѵен аѵлас* при обработка на лексемата **ѵесок** сретнавме низа фонетски/зборообразувачки разлики, во однос на оваа лексема. Во дел од пунктовете место основната лексема **ѵесок** среќаваме форма **ѵесѵк**, каде што наместо вокалот **а** се јавува темен глас **ѵ** и тоа во: **(северно наречје)** Луке (5), Псача (9), Страцин (13), Павлешенци (26), Немањинци (29), Думановце (23) и Вратница (40); во Црешево пункт бр. (36) се среќава формата **ѵесѵк (-ѵк)**; во пунктовете **(западно**

наречје) Баниште (65), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), **(југоисточно наречје)** Савек (300), Негован (307), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Градобор (316), Вардаровци (319а), Илициево (320), Баровци (322), Гуменце (323), Мачуково (324), Тушин (325), Црнешево (328), В’дришта (330), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349) и Горенци (361) имаме форма **йесук**; во Конско (200) и С’ботско (326) се среќава **йесок**; формата **йисок** застапена е во Стојаково (201), Фурка (203), Муртино (209) и Мутулово (311); во Пирава (205) имаме форма **йе"сок**; во Николич (206) и Дојран (207) се среќава формата **ййсок**; формата **йасйк** застапена е во Осиково (282), Неврокоп (284), Пирин (285), Жижеево (289) и Волак (290); формата **йасцк** се јавува во Годешево пункт бр. (288); во Сухо (305) и Висока (306) имаме појава на формата **йасук**; во Пјателе (353) застапена е **йесук**; во Струпино пункт бр. (342) се јавува **йѐсок**; во Езерец (369) застапена е формата **йѐсѓк**; формата **йесои:** со долг вокал **и** се среќава во Пустец (386а); формата **йјасок** застапена е во Бобошчица (391); додека пак **йѐсок** се среќава во пункт бр. Слимница (392).

Како дублети се среќаваат следниве форми и тоа: формата **йесок//кавор** (крупен песок) се јавува во Стеблево пункт бр. (74а); формите **йисок//ййсок** застапени се во Миравци пункт бр. (199); додека пак во Марковени пункт бр. (367) се среќава **йесук//алик**.

Единствено во пунктот бр. (274) во Белица основната форма **йесок** не се среќава.

Како синонимни форми се среќаваат **кавор** и **алик**.

Семантичка анализа на лексемата *йесок*

Лексемата *йесок* според *Толковниот речник на македонскиот јазик* се среќава со следниве три значења:

1. Ситни тврди делчиња открити од камена маса во различна форма и големина. *Сиџен йесок. Зрно йесок. Речен йесок. Пусџински йесок. Под нозеџе крџкаше йесок.*
2. Градежен материјал од таква камена маса. *Тие сеџи йесок и џравџи малџер.*
3. Ситен, тврд талог во бубрегот кај човекот. *Песок во бубреџ.* (ТРМЈ IV, 2008: 72)

Според Божидар Видоески во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* основната лексемата *ѝесок* се јавува со знач. на ‘зрнести камени честички’ РМЈ. Се среќава во стел. *пѝсзкз*, сх. *ѝесак*, буг. *ѝясък* (Видоески 1999: 105).

50. Песочен, -чна, -чно; песоклив, -а, -о

Лексемите *ѝесочен*, *ѝесоклив* во црковнословенските споменици од македонска редакција

За основната форма *ѝесок* од кои се изведени формите *ѝесочен*, *ѝесоклив* потврди среќаваме во РЦЈМ и оваа лексема подетално е објаснета во делот за *ѝесок*.

Етимолошка анализа на лексемата *ѝесочен*

Основната форма на придавката *ѝесочен* е изведена од песок и оваа лексема е обработена погоре во трудот. (в. *ѝесок*)

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѝесочен*, *ѝесоклив*

Придавката *ѝесочен* се среќава во Прашалникот за МДА како посебно прашање бр. 48. во глава XXII, со прашањето ‘брег (покрај езеро) каде што има многу песок’. Како одговор на ова прашање се јавува формата *ѝесочен* и оваа форма како основна се среќава во следниве пунктови: Маврово (57), Глобочица (82), Ботун (88), Речица (114), Слепче (173), Крчишта (376), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Формата *ѝесоклив* се среќава во следниве пунктови: Д. Стубол (12), Белимбегово (33), Брезно (42), Милетино (47), Челопек (48), Волковија (50), Печково (52), Куново (54), Жерноница (58), Ржаново (79), Рамне (95), Лескоец (101), Љубојно (103), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Смилево (115), Дихово (116), Букојчани (142), Н. Брезница (151), Нерези (152), Катланово (159), Карабуниште (164), Извор (170), Богомила (176), Никодин (177), Витолиште (187), Ново Село (210), Габрово (211), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Г. Белица (267а), Струпино (342), Д. Котари (356), Ошчима (383), Леска (386), Л’к (387), Шулин (389).

Формата *ѵесоклиф* застапена е во: (северно наречје) Кратово (10), Бујковци (24а), Бардовци (38), Раотинце (44), Сараќино (46), (западно наречје) Гумчевиште (49), Пожаране (51), Ростуше (60), Галичник (61), Гари (68), Модрич (75), Луково (78), Боровец (80), Струга (85), Оровник (93), Којнско (95а), Пештани (96), Љубаништа (100), Стење (102), Претор (107), Ресен (109), Драгош (117), Буково (120), во Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Лешница (138), Тајмишта (141), Туин (143), Г. Белица (149), Здуње (150), Драчево (156), Држилово (158), Лугунци (162), Башино Село (163), Црквино (166), Стровија (172), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Праведник (186), Старавина (190), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), (југоисточно наречје) Смоларе (213), Вељуса (220), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Каменица (247), Тработевиште (255), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262) и Гломбочани (385).

Двојни форми сретнавме во следниве пунктови и тоа: *ѵесачан//ѵесакљив* се јавува во М. Нагоричане пункт бр. (19); *ѵесоκљив//ѵешчайѵ* застапени се во Орашац (25); во Кучково (39) се јавуваат формите *ѵесаклија//ѵесачан*; во Волино пункт бр. (87) имаме *ѵесоκливо месѵо//ѵесоκлија*; дублетот *ѵесочен//ѵесоκлив* се јавува во Г. Косоврасти (64), Ефловец (71), Крушовјани (129) и Блатец (249); во Прострање (134), Кнежино (136), Попоец (137) и Пиперово (215) се јавуваат формите *ѵесочен//ѵесоκлиф*; во Клење пункт бр. (74) се среќаваат формите *ѵесоκлив//ѵесочлив*; дублетот *валѵа месѵо//ѵесочно* застапен е во Ваташа (194); додека пак во Тиолишта пункт бр. (362) се јавува тројната форма *ѵесочен//ѵесоκлиф//ѵесоκлаф*.

Во дел од пунктовите место основните придавки *ѵесочен*, *ѵесоκлив* сретнавме различен наив и тоа во Д. Река пункт бр. (2) се јавува називот *ѵесикљава нива*; во пунктовите Клисура (198), Никоман (228), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Калиманци (248), Лаки (250) и Киселица (253) се среќава *ѵесоκлива нива*; називот *ѵесоκл'аво месѵо* застапен е во Ранковци пункт бр. (8); во пункт бр. (40) во Вратница се среќава формата *ѵесаклео месѵо*; називот *ѵесоκлија земња* се јавува во Теарце (43); називот *ѵесоκлиа земја* застапен е во Светорача пункт бр. (144); во Поп'лжани пункт бр. (355) имаме *ѵесоκл'а: земја*; називот *ѵесоκливо месѵо* се јавува во пунктовите Конче

(221), Долни Балван (229), Богословец (233), Попадија (344) и Добролиша (368); *йесоклива земја* застапена е во Стеблево (74а), Арвати (106), Зелениково (157), Марена (197), Љуботен (227), Судик (232) и Зеленич пункт бр. (352); во Марковени (367) се среќава *йесоклива зема*; називот *йисукл'ава нива* застапен е во Фурка (203) и Градобор пункт бр. (316); во Савек (300), Мутулово (311), Амбар Ќој (315) и Тремно (348) се јавува *йисуклива нива*; називот *йесуклива нива* застапен е во Крецово (314); називот *ййсуклива нива* се среќава во Николич (206), Дојран (207) и Кукуш пункт бр. (312); во Пјателе пункт бр. (353) го среќаваме називот *йесукл'ава нива*; во Езерец (369) се јавува *йесуклаво месѿо*; додека пак во Лесново пункт бр. (237) застапен е називот *йесокл'ава вода*.

Во дел од пунктовите место основната придавка *йесочен* се среќаваат различни форми и тоа: во пунктовите Жидилово (1), Псача (9), Хрупишта (365) и В'мбел (377) се среќава формата *йесокл'ав*; во Габер (4) се јавува *йесокљав*; формата *йесакљиф* застапена е во Луке пункт бр. (5); во Огут (6) имаме *йесокљиф*; формата *йесаклив* се јавува во Кнежево (11), Романовце (24), Павлешенци (26) и Дивле (32); *йесак* застапен е во Страцин (13); во Ш. Рударе (15), Думановце (23) и Градско (185) се среќава формата *йесеклив*; во пунктот со реден бр. (17) во Жегњане се јавува формата *йесикљав*; во Клечовце (22) се среќава формата *йесикл'ав*; во Четирце (18) застапена е формата *йесаклив*; во Црешево (36) имаме *йесаклив(ф)*; во пунктовите Баниште (65), Горенци (67) и Цепиште (73) се среќава *йесуклиф*; во Голем Папрадник (72) застапена е формата *йесучен*; формата *йесокл'ја* се среќава во Вевчани (81) и Радожда (86); *йисуклиф* се јавува во Миравци (199), Негован (307), Гуменце (323), Тресино (340), Ранци (347) и Липинци (348а); *йисуклив* застапен е во Муртино (209), Луковец (337), Чеган (341) и Емборе (349); во Конско (200) се среќава *йесоклив*; во Тушин (325) и Горенци (361) имаме *йесуклив*; формата *йесочина* застапена е во Ракотинци пункт бр. (155); *йисоклив* се јавува во С'ботско (326) и Црнешево (328); во Лешок (41) застапена е формата *йесокарник*; во пунктот со реден бр. (29) во село Немањинци се среќава *йесакишиѿе*; називот *йесокишиѿе* го среќаваме во Злетово пункт бр. (236); *йесковиѿ* застапен е во Кнежје (30), Ст. Истевник (256) и Мачево (257); *йесакишиче* се јавува во Превод пункт бр. (31); во Стојаково (201), Пирава (205) и Г. Пожарско (343 писочика земја) застапена е формата *йесоклиф*; во Костурино (208) се јавува *йесуклиф*; во Древено (238) застапена е формата *йесаклив*; формата *йесочина*: се среќава во Буф (357); во Пустец (386а) имаме *йесойлив*; во Нивици (388) се јавува *йесочи:на*; формата *йесочна* застапена е во Граждено (390).

Во регионот на тетовско лексемата *валѝа* се јавува со значење на плодна земја во смисол дека земјата е влажна.

Како синонимна форма на оваа лексема се јавува формата *валѝа*.

Семантичка анализа на лексемата *ѝесоклив*

Лексемата *ѝесоклив* во *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик* се јавува со две значења и тоа:

1. За земја – што е посна, сиромашна, слабо обработлива. Песоклива нива.
2. Што содржи песок, што е полн со песок. Песоклив брег. Песоклив дол. Прашлив и песоклив пат. (ТРМЈ IV, 2008: 72)

51. Белутрак

Етимолошка анализа на лексемата *белуѝрак*

Според Трубачов, лексемата *белуѝрак* се јавува од основната форма **běl-* кој означува ‘бела боја’. Формите **bělōtь/*bělōta* во срхр. *белуѝ*, *бјелуѝ* даваат знач. ‘вид крупнозрнест кварц со бела боја’, ‘очна белка’ чеш. *beluta* ‘растение од семејството Mesua’ рус. диј. *беуѝы* ‘белила’. И формата **bělōtькъ* во срхр. и во руск. јаз. се среќава со исто знач. како и погоре во текстот. (Трубачев II, 1975: 77–78)

Дијалектолошка анализа на лексемата *белуѝрак*

Лексемата *белуѝрак* се среќава во следниве пунктови: (**северно наречје**) Жидилово (1), Д. Река (2), Огут (6), Ранковци (8), Псача (9), Кратово (10), Жегњане (17), Четирце (18), М. Нагоричане (19), Бујковци (24а), Кнежје (30), Превод (31), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Милетино (47), (**западно наречје**) Волковија (50), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Гари (68), Ефловец (71), Ботун (88), Пештани (96), Ресен (109), Крушје (113), Смилево (115), Дихово

(116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135 камен што пушта оган), Кнежино (136), Попоец (137), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слепче (173), Богомила (176), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Витолиште (187), Рожден (191), Конопиште (192), Барово (193), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Пирава (205), Муртино (209), Ново Село (210), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Штип (230 бел камен, ако се удира со него излегуваат искри), Богословец (233), Спанчево (235), Соколарци (235а), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Киселица (253), Црнешево (328), Попадија (344), Ранци (347), Поп'лжани (355), Хрупишта (365) и Леска (386).

Сретнавме и пунктови каде што се среќаваат низа фонетски/зборообразувачки разлики во однос на оваа лексема. Па така во Дивле пункт бр. (32) се јавува формата *бел'уѝрак*; во Древено (238) имаме *бел'уиѝрак*; формата *белуѝрок* застапена е во Нивичино (218), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Лаки (250), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260) и Берово (261); во пункт бр. (267) во Раздол ја сретнавме формата *белуѝок*; формата *белуѝѝрак* се јавува во Габер (4), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Клевовце (22), Романовце (24), Орашац (25) и Злетово (236); во Павлешенци пункт бр. (26) се среќава *белуѝѝрак*; во Луке пункт бр. (5) имаме форма *белѝрак*; во Костурино (208) и Двориште (262) застапена е формата *белѝрок*; додека пак во Кнежево (11) се среќава *белузлиѝ*; во Речица (114), Старавина (190) и Костин Дол (243) ја сретнавме формата *белуѝѝрак*; во Паралово (124) имаме *беруѝрак* (белутрак); формата *бѝлуѝрак* застапена е во Миравци пункт бр. (199); формата *белѝѝѝрок* се јавува во Конско пункт бр. (200); во Подареш (219) се јавува *белойѝрак*; формата *билуѝѝрук* е застапена во С'ботско (326), Луковец (337) и Струпино (342); во Чеган (341) имаме форма *булуѝѝрак*; додека пак во Тушин пункт бр. (325) се јавува формата *бѝлѝѝѝрок*.

Во село Г. Пожарско во пункт бр. (343) место основната форма *белуѝрак* ја сретнавме лексемата *криминак* со значење на *бел камен*; во Буф (357) се јавува лексемата *мелишче*; додека пак во Езерец пункт бр. (369), *белка* (пушта оган).

Во извесен дел од пунктовите сретнавме пунктови каде што лексемата *белуѝрак* не се среќава и тоа во: Д. Стубол (12), Думановце (23), Сараќино (46), Баниште (65), Цепиште (73), Клење (74), Боровец (80), Радожда (86), Волино (87), Оровник (93), Којнско (95а), Љубојно (103), Претор (107), Царев Двор (108), Стојаково (201), Габрово (211), Смоларе (213), Никоман (228), Судик (232), Лезово (234), Г. Белица (267а), Мутулово (311), Амбар Ќој (315), Тречно (348), Паѓтеле (353), Тиолишта (362), Ошчима (383) и Граждено (390).

Место основната форма *белуѝрак* сретнавме пунктови со различни називи и тоа во пунктовите: (**северно наречје**) Кучково (39), Вратница (40), Лешок (41), Брезно (42), (**западно наречје**) Жерноница (58), Горенци (67), Голем Папрадник (72), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Глобочица (82), Струга (85), Рамне (95), Љубаништа (100), Стење (102), Арвати (106), Робово (216), Долни Балван (229), Липинци (348а), Зеленич (352), Д. Котари (356), Горенци (361), Марковени (367), Добролиша (368), Крчишта (376), В'мбел (377), Гломбочани (385), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389) и Слимница (392) се јавува називот *бел камен*; во Лескоец (101) и Лесново (237) имаме *беу камен*; во пунктовите Фурка (203), Николич (206) и Патарос (313) се среќава називот *бел камјн*; називот *бел камењ* се јавува во Теарце (43), Раотинце (44), Челопек (48), Тумчевиште (49), Пожаране (51) и Стинек (214); во Савек пункт бр. (300) се среќава називот *бјал камин*; во Негован (307), Крцово (314), Градобор (316) и Гуменце (323) застапен е називот *бел камин*; во Тресино пункт бр. (340) имаме *билик камин*; во Емборе (349) се среќава *белј камен*; во Бобошчица (391) имаме назив *камен бјал*; додека пак во Немањинци пункт бр. (29) се среќава *бели ѝлочи*.

При обработка на материјалите среќаваме и двојни форми и тоа во Печково пункт бр. (52) се среќава дублетот *белуѝрак//бел камењ*; во Трпејца пункт бр. (99) се среќава *белуѝрак* (еден)//*бел камен*; во Вевчани (81) имаме *бел камен* (белутрок, белутрак)//*цинјак* (син тврд камен); дублетот *белуѝрак//синјак* се среќава во Ѓавато пункт бр. (110); формите *варовиј камен//бел камен* се јавуваат во Ваташа пункт бр. (194); во Дојран (207) застапена е двојната форма *бел//сјодфли: камјн*, додека пак во Саса пункт бр. (246) се среќава *беуѝрак//беуѝрак*.

Како синонимни форми на лексемата *белуѝрак* се јавуваат следниве: *мелишче, криминак, белѝрак, цинјак, синјак*.

Семантичка анализа на лексемата *белуѝрак*

Лексемата *белуѝрак* според *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик* се среќава со значење на ‘вид тврд камен со зрнест состав и со бела боја; кварц, кремен.’ Пр. Потковиците удираа на белутракот и искри летаа во мракот. Реката се гребеше од крупните белутраци. (ТРМЈ I, 2003: 119)

Лексемата *белуѝрак*, според Видоески во *Географската терминологија во дијалектѝиѝ на македонскиоѝ јазик* се јавува со знач. на ‘вид бел камен’; в. *белуѝрок*. Лексемата *белуѝрок*, -ци се јавува исто така со значење ‘вид бел камен’. сх. *белуѝак*, сп. *белуѝрак*. (Видоески 1999: 20).

52. Глина, иловица

Лексемата *глина* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *глина*, во *Речникоѝ на црковнословенскиоѝ јазик од македонска редакција* се јавува со метатеза *гнила* со значење на глина; тогдa стръз позѣ гнилъ и желѣзо и мѣдъ и сребро и злато и бѣсѣтъ, ѝако и прахъ ѿ гоумна лѣтнѣго Dn2,35 Grig] складѣлъ Lobk Hlud Vtš.

Како синонимна форма се јавува формата складѣлъ со значење на глина (РЦЈМ III, св. 14, 2021: 48).

Етимолошка анализа на лексемата *глина*

Според Скок, лексемата *глина* е сесловенски и прасловенски збор. Во основа **glina* е номинативна придавка од **glub*: **glubna*; **ghjb*, позајмено од романскиот *glie* (de pamint)

„грутка“. Романскиот *glie* може да потекнува и од **glijna*, што не е потврдено во јужнословенскиот јазик, или е можно поради *gnjila*. Албанскиот го позајмува *gline*. Ие. корен **glei-l*glei-* (Skok I, 1971: 569–570).

Според МЕР од проф. Цветановски, лексемата *џлина* се јавува со значење на ‘вид леплива земја со кафеава, жолта или црвена боја’. Оваа лексема наследена е од псл. **glina* сп. стсл. *глиньнз*, буг. *џлина*, срп. *џлина*, хрв. *glina*, слн. *glina*, слч. *hlina*, чеш. *hlina*, глуж. *hlina*, длуж. *glina*, пол. *glina*, рус. *џлиа*, укр. *џлиа*, блр. *џлиа*. Алофонски е поврзано со псл. **glěнь*, **glěнь* со значење на ‘слуз, нешто лепливо и тегаво’. Го има и во литв. *glėinia* ‘лизгава земја, кал’, *glėinė* ‘влажна глина’, *glėĩnus* ‘размекнат, леплив’. Обично се споредува и со грч. *γλίνη* ‘леплива материја’, како и со други ие. облици со значење ‘лепливо, слузесто’. (МЕР I, 2025: 331–332).

Дијалектолошка анализа на лексемата *џлина*

При обработка на материјалите основната лексема *џлина* ја сретнавме во следниве пунктови, и тоа: **(северно наречје)** Огут (6), Кнежево (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), М. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Превод (31), Црешево (36), Лешок (41), Сараќино (46), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Пожаране (51), Галичник (61), Луково (78), Глобочица (82), Ботун (88), Рамне (95), Трпејца (99), Арвати (106), Крушје (113), Речица (114), Драгош (117), Кукуречани (121), Путурос (127), Тајмишта (141), Светорача (144), Извор (170), Стровија (172), Никодин (177), Тројаци (178), Градско (185), Марена (197 жйтникава), **(југоисточно наречје)** Стојаково (201), Дојран (207), Муртино (209), Ново Село (210), Конче (221), Дукатино (222), Злетово (236), Древено (238), Раздол (267), Негован (307), Црнешево (328), Ранци (347), Тиолишта (362), Ошчима (383), Гломбочани (385 бел. бела земја, жолта земја за спис), Шулин (389) и Граждено (390).

Во дел од пунктовите основната лексема *џлина* не се среќава ниту пак било каква соодветна разлика, и тоа: Габер (4), Ранковци (8), Ш. Рударе (15), Жегѓане (17), Четирице (18), Немањинци (29), Кнежје (30), Дивле (32), Белимбегово (33), Раотинце (44), Ржаново (79), Смилево (115), Слепче (130), Г. Белица (149), Н. Брезница (151), Нерези (152), Ракотинци (155), Зелениково (157), Црквино (166), Дуње (183), Клисуре (198), Николич (206), Габрово (211), Пиперово (215), Робово (216), Подареш (219), Дедино (225), Љуботен

јавува во Нивичино (218); во пункт бр. (315) во Амбар Кој имаме *цајрвинак*; лексемата *ил'ојца* се среќава во Милетино пункт бр. (47); лексемата *илојца* се јавува во Брезно (42), Теарце (43), Царев Двор (108) и Прилепец пункт бр. (180) додека пак во Пустец пункт бр. (386а) се јавува лексемата *лейкаец*. Лексемата *смољница* се среќава во: Кучково 39 (тешка за орање, а на суша е најтврда „пуца лете“), Вратница (40), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Подлес (184) и Д. Котари (356 земја што се лепи); лексемата *ума* застапена е во Куново (54), Жерноница (58), Горенци (67), Ефловец (71), Клење (74), Стеблево (74а), Боровец (80), Вевчани (81), Радожда (86), Скочивир (123), Букојчани (142), Туин (143), Старавина (190), Барово (193) и Вранештица (135 *ума*); во Ростуше (60) имаме *умайца*; во Г. Косоврасти (64) се среќава *умейница*; во Живојно (122) се јавува *умелика*; во Модрич пункт бр. (75) имаме *умајлика*; додека пак во Оровник (93) се среќава лексемата *умайца*. Лексемата *музџа* се јавува во Баниште (65), Голем Папрадник (72 леплива земја), Цепиште (73), Пештани (96 глина, леплива земја), Горенци (361 леплива земја), Хрупишта (365 црна леплива земја), Добролиша (368 глина), Езерец (369), Крчишта (376) и Леска (386); во Слимница пункт бр. (392) имаме *кал*; лексемата *рофкова* се јавува во Марковени (367); во Тушин пункт бр. (325) имаме *лунј*; во Лесново (237) се среќава лексемата *смојница*; во Саса (246) и Калиманци (248) имаме *иџовица*; лексемата *кајзлач* (од неа прават стомни, керамида) се јавува во: Кукуш (312), Крецово (314) и Градобор (316); во Слечче (173) застапена е лексемата *ќелајца*; во Богомила (176) имаме лексема *џлој(џ)ца*; лексемата *смојник* што е слично на црвеница се среќава во Праведник (186); во Витолиште (187) застапена е *џовица*; лексемата *смолница* ја има во Рожден (191); *смојница* се среќава во Конопиште (192); лексемата *мил'* се јавува во Пирава пункт бр. (205); *џлиба* застапена е во Тресино (340); *џлиња* се јавува во Г. Белица (267а); формата *џл'ина* ја има во Којнско (95а); додека пак формата *џнила* (подници прават од неа) застапена е во Спанчево пункт бр. (235).

При обработка на материјалите во дел од пунктовите наместо основната форма *џлина* се јавува некој назив, па така: во Кратово пункт бр. (10) се среќава називот *џлейна земја*; во Ѓавато пункт бр. (110) се јавува *земја за црејни*; во Лешница (138) имаме *џаљџа земја*; во Здуње пункт бр. (150) се среќава *мрсна земна*; називот *мрјсна земја* застапен е во Савек (300); *џеџувџа земна* го има во Гуменце (323); во пунктовите С'ботско (326) и Струпино (342) имаме назив *музџава земја*; во Луковец (337) се јавува *музџа земја*;

црвено јаболко, слива’, чеш. *červenice* ‘црвена почва’, ‘вид врба’, ‘плод од црвени сливи, јаболка’, словач. *červenica* ‘вид риба *Scardinius erythrophthalrnus*’, струс., рус-, слов. *чървеница, чръвеница* ‘црвеница, црвеница, скапоцена ткаенина’, укр. дијал. *червеніця* ‘вид црвена глина’. Изведено е од суфиксот *-ица* од прид. **čьrv(j)enъ*. (Трубачов IV, 1977: 167–1680)

Дијалектолошка анализа на лексемата *црвеница*

Лексемата *црвеница* како основна форма во прашање бр. 51 од глава XXII од Прашалникот за собирање на дијалектолошки материјал од Картотеката се среќава во следниве пунктови и тоа во: (**северно наречје**) Жедилово (1), Д. Река (2), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковци (8), Псача (9), Кратово (10), Кнежево (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Четирице (18), М. Нагоричане (19), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), (**западно наречје**) Ефловец (71), Смилево (115), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Тајмишта (141), Светорача (144), Нерези (152), Ракотинци (155), Драчево (156), Зелениково (157), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Карабуниште (164), Црквино (166), Извор (170), Стровија (172), Слечче (173), Никодин (177), Тројаци (178), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Конопиште (192), Барово (193), (**југоисточно наречје**) Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Робово (216), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Штип (230), Богословец (233), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Блатец (249), Киселица (253), Попадија (344 црвена земја), Зеленич (352), Пјателе (353), Поп’лжани (355), Д. Котари (356), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Ошчима (383) и Граждено (390).

Во дел од пунктовите ја сретнавме формата *црвеника* и тоа во: Милетино (47), Челопек (48), Кнежино (136), Букојчани (142), Туин (143), Г. Белица (149), Здуње (150 семја), Н. Брезница (151), Богомила (176), Старавина (190), Стинек (214), Нивичино (218), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262) и Раздол (267); во Вратница (40), Лешок (41), Теарце (43) и Брезно (42) се јавува пак формата *ц’рвеника*.

Формата *цървеница* ја сретнавме во следниве пунктови: (Југоисточно наречје) Дојран (207), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Гуменце (323), Тушин (325), С'ботско (326), Црнешево (328), Чеган (341), Струпино (342), Ранци (347), Тремно (348) и Липинци (348а); *цървеницѝ* се јавува во Тресино (340); во Тумчевиште (49), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54) и Маврово (57) застапена е формата *цървеника*; формата *цървеница* ја среќаваме во Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Гари (68), Стојаково (201), Фурка (203), Муртино (209), Хрупишта (365), Добролиша (368) и Габреш (381а); во пункт бр. (205) во Пирава се јавува *цървеница*; и во Амбар Ќој пункт бр. (315) се јавува формата *цървинак*; во Драгош пункт бр. (117) имаме *црвеник*; во Раотинце (44) се јавува *црвенка*; формата *црвејница* застапена е во Ботун (88), Прострање (134), Вранештица (135), Леска (386) и Шулин (389); во пунктот со реден бр. (93) во Оровник се јавува *црвейница*; во Николич (206) имаме *црвѝница*; формата *цървейница* застапена е во Волино (87), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113), Гломбочани (385) и Л'к (387); во Трпејца (99) се среќава *цървейница*; во Горенци (67) и Голем Папрадник (72) имаме појава на формата *църве"ница*; додека пак *цървејница* ја има во Глобочица (82), Којнско (95а), Пештани (96 црвена земја), Ресен (109) и Речица (114).

Во пунктот со реден бр. (369) во Езерец се јавува формата *червеница*; во Крчишта (376), и В'мбел (377) среќаваме *чрвеница*; формата *чървеница* застапена е во Џепиште (73), Клење (74) и Стеблево (74а); во пунктот (80) во село Боровец се јавува *чървейница*; во Вевчани пункт бр. (81) имаме *чървейница*; во Модрич (75) се среќава формата *цървејница*; во Луково (78) е застапена формата *църве:јница*; во Конско (200) имаме *црвена*; формата *црвиник* ја сретнавме во Владово пункт бр. (338); *цървиника* застапена е во Емборе (349); во Нивици пункт бр. (388) се среќава формата *црвѝница*; лексемата *ка̀на* со значење на црна земја се јавува во Пустец (386а); додека пак место основната форма *црвеница* се среќава лексемата *шловица* во пунктовете Каменица (247) и Лаки (250).

Единствено во пунктовете Витолиште (187), Марена (197) и Саса (246) лексемата *црвеница* не се среќава, но не се среќава и никаква соодветна замена.

Во дел од пунктовете место основната форма *црвеница* го сретнавме називот *црвена земја* и тоа во: Немањинци (29), Рамне (95), Буково (120), Кукуречани (121),

Прилепец (180), Ваташа (194), Клисуре (198), Долни Балван (229), Судик (232), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Калиманци (248), Г. Белица (267а) и Буф (357). Во Жегѓане (17) и Дукадино (222) се јавува *црвена земна*; во Клечовце (22) и Сараќино (46) се среќава *црвена земња*; во Волковија пункт бр. (50) имаме *цајрвена земња*; во пунктвите Струга (85) и Градобор (316) го сретнавме називот *цајрвена земја*; во Г. Пожарско пункт бр. (343) се јавува *црвеница земја*; во Радожда (86) се среќава *цејрвена земја*; во Миравци пункт бр. (199) имаме *цајрвеника земја*; во Д. Дивјаци (131) се јавува називот *црве'н'ча земја*; во Бобошчица пункт бр. (391) се среќава *чарвена зема*; додека пак формата *цајрвена зема* е застапена во Слимница пункт бр. (392).

При обработка на материјалите сретнавме и двојни форми и тоа во следниве пунктови: во Г. Косоврасти пункт бр. (64) имаме *цајрвеница//цајрвена земја(-ња)*; во Баниште (65) се среќава *цајрвеница//цајрвена земња*; во Ржаново пункт бр. (79) застапени се формите *цајрвејница//музџа: земја*; во Држилово пункт бр. (158) се јавува *црвеница//црвена земја*; во Савек пункт бр. (300) се среќава *цајрвеница//цајрвена земја* (покрај овие две лексеми се среќава и *йриџурица* со знач. лоша земја); во Љубаништа пункт бр. (100) се среќава дублетот *цајрвејница//цајрвена земја*; во Дихово пункт бр. (116) се среќаваат формата *црвеник//црвена земја*; во Попоец (137) имаме *црвеника//црвена земја*; во село Рожден пункт бр. (191) се среќава *црвеница//црвена земја*; двојната форма *црвена семја//мрсна семја* се јавува во Лешница пункт бр. (138); во Ѓавато пункт бр. (110) се среќава *црвејница (црвенца)//црвена земја*; формите *црвењца//црвеника* се среќаваат во Крушовјани (129); додека пак дублетот *црвен'ца//црвеница* се јавува во село Слепче пункт бр. (130).

Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *иловица, кџна, музџа: земја, йриџурица*.

Семантичка анализа на лесемата *црвеница*

Лексемата *црвеница* според *Толковниот речник на македонскиот јазик* се среќава со следниве значења и тоа:

1. Црвена земја. *Грутка црвеница. Сува црвеница.*
2. (мед.) Заразна болест; црвен ветер.

3. Лековита билка со црвени плодови обвиеени со надуена црвена чашка (ТМРЈ VI, 2014: 327).

Според Божидар Видоески, во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* лексемата *црвеница* се јавува со знач. на ‘црвена леплива земја, вид глина’ РМЈ. Во срхр. се јавува *црвеница* (Видоески 1999: 169).

54. Црница

Лексемата *црница* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *црница* во базата на *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* не ја сретнавме, нејзина потврда најдовме Речникот кај Миклошич.

Основната форма на лексемата *црница* е од *црзн* (в. *чрзн*). Формата *чрзница* кај Миклошич има значење на ‘жена која носи црна облека’ (монахиња) и самото ‘дрво што раѓа црни/темни плодови’ (црница/дудинка). Но важно е да напоменеме дека заедничкиот прсл. корен им е *црзн* (в. *чрзн*). Инаку речникот се фокусира главно на старословенски црковни и книжевни термини што и не е случајно што значењето на црница со ‘црна земја’ не е опфатено. (Miklosich 1862–1865: 1121) Миклошич ја бележи и основната форма *црзн* (в. *чрзн*) (Miklosich 1862–1865: 1106).

Етимолошка анализа на лексемата *црница*

Основната форма на лексемата *црница* е лексемата *црн* којашто според Сној се среќавала во стслов. *čрънь*, срхр. *сѣп*, рус. *čěrnŭj*, чеш. *černŭj*. Прсл. *čьrnъ ‘црн’, се развило од ие. **kr̥snó-* поврзано со стинд. *kr̥ṣṇá-*, нар. лит. *kir̃snas*, од стпрус. *krisnan* ‘црн’. Погореспоменативе формации се од ие. основа **kers-*, што означувала темни бои. (Сној, 2009: 91)

Според Конески К., називите на дериватите оформени со суфиксот *-ица* со атрибутивно значење именуваат животни, растенија и предмети, карактеризирани со значење на основата. Па според тоа поголем број на лексеми се мотивирани од придавки: *јаловица, црница, белица* и сл. (2003: 58–59)

Дијалектолошка анализа на лексемата *црница*

Основната лексема *црница*, што се јавува како прашање бр. 52. во Прашалникот за собирање на материјал за македонскиот дијалектен атлас од Божидар Видоески, се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Луке (5), Кратово (10), Кнежево (11), Д. Стубол (12), М. Нагоричане (19), Орашац (25), Галичник (61), **(западно наречје)** Ефловец (71), Ботун (88), Тајмишта (141), Стровија (172), Никодин (177), Конопиште (192), **(југоисточно наречје)** Ново Село (210), Габрово (211), Раздол (267), Попадија (344 црна земја), Буф (357) и Граждено (390).

При обработка на материјалите во дел од пунктовете основната лексема *црница* не се среќава, а не се среќава ниту една соодветна замена и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Ш. Рударе (15), Четирце (18), Романовце (24), Павлешенци (26), Кнежје (30), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), **(западно наречје)** Маврово (57), Луково (78), Којнско (95а), Арвати (106), Царев Двор (108), Крушје (113), Слепче (130), Нерези (152), Ракотинци (155), Дуње (183), Витолиште (187), **(југоисточно наречје)** Конско (200), Стинек (214), Саса (246), Каменица (247), Блатец (249), Двориште (262), Тушин (325), Луковец (337) и Леска (386).

Во дел од пунктовете место основната лексема *црница* се среќава називот *црна земја* и тоа: **(западно наречје)** Гари (68), Оровник (93), Рамне (95), Ѓавато (110), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Путурос (127), Тополчани (128), Крушовјани (129), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Попоец (137), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Слепче (173), Богомила (176), Прилепец (180), Подлес (184), Градско (185), Праведник (186), Старавина (190), Рожден (191), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Подареш (219), Вељуса (220), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Богословец (233), Соколарци (235а), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Мачево

(257), Пехчево (260), Берово (261), Г. Белица (267а), Г. Пожарско (343), Зеленич (352), Поп'лжани (355), Д. Котари (356), Нивици (388), Шулин (389) и Г. Белица (367а).

Називот *ца̋рна земја* се среќава во пунктовите: (**западно наречје**) Пожаране (51), Печково (52), Жерноница (58), Г. Косоврасти (64 (-ња), Голем Папрадник (72), Боровец (80), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Претор (107), Ресен (109), (**југоисточно наречје**) Пирава (205), Конче (221), Негован (307), С'ботско (326), Струпино (342), Ранци (347), Липинци (348а), Емборе (349), Гломбочани (385), Пустец (386а), Л'к (387); називот *ца̋рна земња* се јавува во: Тумчевиште (49), Волковија (50), Баниште (65); називот *црна земња* се среќава во: Д. Река (2), Габер (4), Огут (6), Псача (9), Ключовце (22), Думановце (23), Превод (31), Црешево (36), Кучково (39), Теарце (43), Сараќино (46), Драчево (156), Башино Село (163), Карабуниште (164); во Добролишта пункт бр. (368) среќаваме *ча̋рна земја*; во Куново (54) имаме *ца̋рна земја*; во Радожда пункт бр. (86) се среќава *ца̋рна земја*; во Вратница пункт бр. (40) се јавува *ца̋рна земња*; во Ростуше (60) имаме *ца̋рна земја*; во Лешок (41) *ца̋рна земна*; во пунктовите Брезно (42) и Гуменце (323) се јавува *ца̋рна земн'а*; во Тиолишта пункт бр. (362) се среќава *ца̋рна зема*; во Стојаково (201) имаме *црник земја*; во Муртино (209) се среќава *црник земна*; називот *црна земна* застапен е во Робово (216) и Дукатино (222); називот *црна зема* се среќава во Костурино (208) и Смоларе (213); во пунктот (383) во Ошчима се среќава *црна земл'а*; во Николич (206), Лесново (237), Тиолишта (362) и Марковени (367) застапен е називот *црна зема*; во Дојран (207), Мутулово (311) и Патарос (313) се јавува *ца̋рна зема*; во пунктовите Кнежино (136), Туин (143), Г. Белица (149), Здуње (150) и Н. Брезница (151) имаме *црна земна*; формата *црна земња* се среќава во Букојчани пункт бр. (142); во Слимница (392) имаме *чарна зема*; во Цепиште пункт бр. (73) се јавува *ца̋рна земња*; во Стеблево (74а) и Модрич (75) застапен е називот *ца̋рна земја*; во Езерец пункт бр. (369) се среќава *черна зема*; во Тремно (348) застапен е називот *ца̋рна ѝрјас*; во В'мбел пункт бр. (377) се јавува *црна зема*; и во Бобошчица пункт бр. (391) место основната лексема го среќаваме називот *зема чарна*.

Двојни форми ги среќаваме во следниве пунктови и тоа: во Страцин пункт бр. (13) имаме *смолница//црница*; во Бујковци (24а) се среќаваат *смолница//црна земња*; во Барово (193) се јавува дублетот *црна земја//смолник*; додека пак формите *смолница//црна земја* застапени се во Немањинци (29 смолница: земја црна и бела

смолница) и Нивичино (218). Исто така во Милетино пункт бр. (47) се јавува *родна земја//илодна земја* (се мисли на црница); формите *црна земја//црница* се среќават во Горенци (67 ‘црница поретко’), Прострање (134) и Светорача (144); дублетот *цајрница//цајрна земја* ја сретнавме во Струга пункт бр. (85); формата *црница (рејќо)//црна земња* се среќава во Лугунци (162); во пункт бр. (138) во Лешница се јавува *црна семја//мрсна семја*; во Паралово пункт бр. (124) имаме *црна земја//музџа*; во Фурка (203) се среќава *цајрна земја//кајра тупрак*; во Спанчево (235) имаме форми *црна//смојница*; во Висока (306) се среќаваат *царница//цајрница*; во Градобор (316) имаме *цајрна земја//цајрник*; во Чеган пункт бр. (341) се среќава *цајрна земја//цајрнувица*; додека пак во пункт бр. (365) во Хрупишта имаме појава на дублетот *цајрновица//цајрна земја*.

Во дел од пунктовите место основната лексема *црница* се среќаваат различни фонетско фонолошки разлики и тоа во Раотинце (44), Челопек (48), Волино (87), Извор (170) и Горенци (361) имаме форма *црна*; во Радовиш пункт бр. (226) се среќава формата *црник*; во Ржаново (79), Глобочица (82), Речица (114) и Црнешево (328) се среќава *цајрница*; во Неврокоп (284) имаме форма *цајрницѝ*; формата *цајрница* застапена е во Клење (74); формата *цајрница* се среќава во Вевчани (81); *цајрна* е застапена во Савек (300); во Сухо пункт бр. (305) се среќава лексемата *царница*; формата *цајрник* се јавува во Крецово (314) и Амбар Кој (315); во Пјателе пункт бр. (353) имаме *црновица*; во Крчишта (376) се среќава формата *црновица*; додека пак во Габреш (381а) застапена е формата *цајрница*.

Во дел од пунктовите сретнавме и различни лексеми од основната лексема и тоа: во Ранковци (8) и Жегњане (17) се среќава лексемата *смолница*; во Љубојно (103) се среќава лексемата *челен*; во Ваташа пункт бр. (194) среќаваме лексема *смолник*; во Дедино пункт бр. (225) се јавува *смолиак*; во Судик (232), Лезово (234), Злетово (236) и Древено (238) се среќава *смојница*; во Ст. Истевник пункт бр. (256) имаме лексема *јурѝ*; и во пункт бр. 197 во Марена се јавува називот *смолникова земја*.

Како синонимни форми се јавуваат синонимите: *смолница, челен и јурѝ*.

Семантичка анализа на лексемата *црница*

Лексемата *црница*, според *Толковниот речник на современиот македонски јазик* се јавува со значење на 1. хумусна земја; 2. дудинка со темноцрвени плодови (Мургоски, 2005: 1439). За нас како предмет на истражување ни е важно првото значење, ‘хумусна земја’, значење што е поврзано со орографија. (ТРМЈ VI, 2014: 333–334)

Според Божидар Видоески, лексемата *црница* се среќава со значење на ‘плодна црна земја и богата со органски материи’ РМЈ, сд. *црница* (Видоески 1999: 169).

55. Мел

Лексемата *мѣлз* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во корпусот на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција (РЦЈМ) лексемата *мѣлз* не се среќава, но таа е забележана во Прашкиот речник со знач. на ‘вар, тип на земја’ мѣла... кѣпѣль Supr 5411,12 бити та имат бѣгъ, стѣно мѣлзъмъ повѣлена А 23,3 Christ (SJSP III, 1973: 258)

Етимолошка анализа на лексемата *мел*

Лексемата *мел* според Трубачов во стел. се јавува во формата *мѣль* со знач. на вар, кал’, во буг. диј. *мел* ‘распаѓачка карпа, белуздава песоклива почва, гола височина, отворен ров’, срхр. *mel* ‘вид почва’, слн. *měl* = *mīl* ‘прашина, прав, варовита почва’ ‘брашно, нанос, жив песок, вдлабнатина’, чеш. *měl* ‘ровка земја; прав; камчиња’, слч. *mel*, ‘ситно мелено брашно или сол’ глуж. *tjel*, глуж. *měl*, пол. *miel*, *miał*, рус. *мел* ‘бел мек варовник што се користи за пишување’ (Трубачев, XVIII, 1993: 162–166).

Според Скок, лексемата *mulj* е ссловенски и прасловенски збор со значење на ‘блато, нанос, ситно камење и песок, што го носи наносот, Sprema *mul* во останатите словенски јазици (слов. *mul*, пол. *mul*, укр. *патуї*) *лј* се јавува место у срхр. е иновација

што настанала од таму што **mul* бил сватен како поствербал од *muljati*. Во ром. *nomai* 'mulj' е од укр. *namul* = *mil*. Вокалот *u* настанал од ие. двоглас *ou* во коренот **meu-/* (*u*)*miti*, *umivati*. Во балтичките групи ист е превојот како и прслв. само што форматот *-ro* место *-lo*, *mauras*. (Skok II, 1972: 480–481)

Дијалектолошка анализа на лексемата *мел*

При обработка на материјалите лексемата *мел* како основна лексема се јавува во следниве пунктови и тоа: **(северно наречје)** Страцин (13 назив на месност), Вратница (40), **(западно наречје)** Ефловец (71 ситна земја и песок што ја носи реката), Којнско (95а; урнатинка од доловите), Скочивир (123 урнато место од вода во дол или река), Паралово (124 во брег урнато), Путурос (127 ендек, дол поткопан), Тополчани (128 ројна земја со нешто песок измешано, во речна страна), Крушовјани (129), Туин (143), Н. Брезница (151 кај што се урнале брегојне), Нерези (152 ситен песок), Ракотинци (155 изровано место), Драчево (156 земја измешана со ситна песок; но држи многу вода), Катланово (159 на брег што се урива), Прилепец (180 долишта ископани од дождот), Дуње (183 ендек ископан од водата), Витолиште (187 скината земја од вода), Г. Белица (267а), Буф (357) и В'мбел (377).

Лексемата *мел* не се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковци (8), Кратово (10), Кнежево (11), Д. Стубол (12), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), М. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Лешок (41), Саракино (46), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Куново (54), Маврово (57), Галичник (61), Баниште (65), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Кукуречани (121), Слечче (130), Д. Дивјаци (131), Вранештица (135), Попоец (137), Г. Белица (149), Здуње (150), Зелениково (157), Држилово (158), Карабуниште (164), Стровија (172), Слечче (173), Градско (185), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Муртино (209), Стинек (214), Робово (216), Никоман (228),

Злетово (236), Лесново (237), Припечани (239), Гратче (240), Костин Дол (243), Каменица (247), Блатец (249), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Тушин (325), С'ботско (326), Луковец (337), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343), Ранци (347), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'ателе (353), Горенци (361), Тиолишта (362), Добролишта (368), Крчишта (376), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Наместо основната лексема *мел* кај некои пунктови ја сретнавме формата *мил* и тоа со следниве значења: Жерноница (58 покалива песок или нанос од земја), Г. Косоврасти (64 ни песок, ни земја измешано), Гари (68), Струга (85), Башино Село (163 ситна песок покрај Вардар помешана со земја), Црквино (166), Извор (170 налеано сето со мил; со песок и земја измешано), Богомила (176), Никодин (177 плодна земја), Тројаци (178) и Мачево (257).

При обработка на материјалот во дел од пунктовете ја сретнавме формата *мил'* и тоа во: Ростуше (60 кал што се формира со таложење на наноси од вода на дното на речното корито), Горенци (67 земја и песок кога се таложат во рамно, се намилоат), Голем Папрадник (72 мека, леплива со песок измешана земја), Живојно (122 муљ, го истерува водата), Клисура (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203 мил'ата с'а исуши – Ситен речен нанос), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207 ситна песок донесена од вода), Костурино (208), Габрово (211), Смоларе (213), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226 многу ситна земја), Љуботен (227), Богословец (233), Пехчево (260 земја нанесена од река), Двориште (262), Савек (300 ситен речен нанос), Мугулово (311 ситна земја носена од река), Патарос (313 налиено место од вода со многу ситна земја), Градобор (316 многу ситна земја донесена од вода), Гуменце (323), Тресино (340 вид земја) и Тремно (348 ситна песок).

Во некои пунктови место основната лексема *мел* среќаваме разни фонетско-фонолошки разлики и тоа: во пунктот со реден бр. (24а) во Бујковци ја среќаваме формата *муљ*; во Тајмишта пункт бр. (141) имаме *мул*; формата *мул'* се среќава во Древено (238); во пунктовете Ново Село (210) и Нивичино (218) се јавува *миљ*; во Кнежје (30) имаме појава на формата *миловина* (мел); формата *меј* застапена е во Праведник (186), Старавина (190 земја ронлива во брежна месност, во дол) и Конопиште (192 брег, височина); формата *мел'* се јавува во Раотинце (44 од павитон цвеќето; се употребува за

маја, за леб), Букојчани (142 растение кое се употребува место квасец за леб); во Теарце пункт бр. (43) застапена е формата *мел'ајка* (мел); називот *милл'ива земја* (ситен нанос) го среќаваме во Ваница (242); во Негован пункт бр. (307) се јавува формата *мул'к* со знач. на талог, доста богат со хранливи батерии за растенија, додека пак во Лаки пункт бр. (250) го сретнавме називот *мил'овија земја*.

Лексемата *мел* како топонимна форма се јавува во пунктовите со реден бр. (39) во Кучково и пунктот со реден бр. (162) во Лугунци.

Во дел од пунктовите место основната лексема *мел* се среќаваат други лексеми и тоа, лексемата *иџиња* се јавува во Брезно (42), Милетино (47), Пожаране (51), Печково (52) и Лешница (138); лексемата *иџина* е застапена во Гломбочани (385); во Д. Река (2) имаме *иџалок*; во Прострање (134) и Светорача (144) се среќава *налефчиџије*; лексемата *наџлак* застапена е во Спанчево (235) и Соколарци (235а); во Саса (246) и Калиманци (248) имаме *наџуак*; во пункт бр. (369) месност каде што се рони ситна земја) во Езерец се јавува лексемата *иџреселиџије*; називот *бела џџрс* (како вар) е застапен во Корнишор пункт бр. (327); додека пак во Рожден пункт бр. (191) се јавува *сиџина земја*.

Дублетни форми со различни значења сретнавме во следниве пунктови и тоа во Подлес пункт бр. (184) ги среќаваме формите *мил* (налевиште, налеано со вода и со земја; најубава земја)//*мел* влечливо растресливо место во брег); формите *мил'* (намилено место)//*мел* (брежно место подложно на уревање) застапени се во Барово пункт бр. (193); во Штип (230) се јавува двојната форма *мил'* (ситен нанос од реката, не е песок)//*наџлак* (ситен нанос од река); *мил'* 'речен нанос; затлачено од река'//*милл'ива* земја застапени се во Берово (261); додека пак во Псача пункт бр. (9) се јавува дублетот *умел'//мел'*.

Како синонимни форми се јавуваат следниве синоними: *мел, иџиња, иџина, налефчиџије, наџлак, иџалок, наџлак, иџреселиџије, бела џџрс, сиџина земја*.

Семантичка анализа на лексемата *мел*

Лексемата *мел*, што се јавува како прашање бр. 54. од глава XXII од *Прашалникоиџ за собирање на маџеријал за македонскиоиџ дијалекџиен аџилас*, во *Толковниоиџ речник на македонскиоиџ јазик* не се среќава, но ја сретнавме формата *мил* со значење на Наталожен нанос од кал и многу ситен песок на дното на бара, река, езеро. (ТРМЈ III, 2006: 133)

Во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик* од Божидар Видоески, лексемата *мел* се јавува со значење на ‘беличеста, ситна и ронлива земја’, ‘стрмно место со песок’, ситен песок, ронлива земја’, се среќава во стсл. *мѣлз* ‘варовник, клак’ сх. *мел*, слов. *měl*, буг. *мел*. (Видоески 1999: 90)

Лексемата *мил* со знач. на ‘ситен речен нанос’ РМЈ, *мил* ‘ситен речен нанос од тиња и земја измешана со песок’ срхр. *мѣль* ‘речен нанос’ слов. *мул* рус. *мул*, *муль*, укр. *мил*, *намул*, молд. *мыл* ‘тиња’ (Видоески 1999: 91).

Лексемата *мул* со знач. на ‘тиња’ се среќава во стсл. *моуль* ‘кал нанос, ситен камен и песок донесен од вода’, срхр. *мѣль*, слов. *mul*, укр. *намул*, *мил*, пол. *muł* (Видоески 1999: 95).

56. Кремен

Лексемата *кремен* во црковнословенските споменици со македонска редакција

Во корпусот на Речникот на ЦРМЈР лексемата *кремен* не се среќава, но негова потврда најдовме кај Миклошич;. Тој ги бележи формите *кремень* в. *кремзи*. Пр.: така љста жестоко акы и *крьемы*; въ крьмени існп. *кремень* olim escl. nota *кренъ* *соразитъ* *са* *со* *железомъ* nsl. *kremen silex, ardor kremenit*; let. *krams* oserb. *krem* rum. *крьменіе*. (Miklosich 1862–1865: 310–311)

Етимолошка анализа на лексемата *кремен*

Според Сној, лексемата *кремен* се среќава во цсл. *кремену*, срхр. *крѣтѣн*, рус. *кремень*, чеш. *kremen*. Псл. **кремену* поврзан е со лет. *krams*, *krems* ‘камен за цртање’. Лексемата има неколку етимолошки толкувања, од кои најверојатно се изведува од иде. **kre-men*, од коренот **ker-*, **kre-*, ‘гори, тлее’, ако се примени правилно, *кремен* првично

значел *‘она со кое создаваме оган’. Поврзано е со лат. *cremāre* ‘запали’, гот. *hourī*, ствгер. *herd* (Snoj 2009: 347).

Кај Трубачев, лексемата *kremu се среќава во цслов. *кремы*, буг. *кремен*, мак. *кремен*, срхр. *кремѐн*, слв. *кремен*, чеш. *křemen*, длуж. *křetjen*, глуж. *kretjen*, полаб. *kremin*, слов. *křiēt*, рус. *кремнь*, укр. *кремiнь*, блр. *крэмень* (Трубачов XII, 1985: 118–123).

Дијалектолошка анализа на лексемата *кремен*

Основната лексема *кремен* при обработка на материјалите од Картотеката ја сретнавме во следниве пунктови и тоа во: (**северно наречје**) Жидилово (1), Д. Река (2 за огнила), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковци (8), Кратово (10), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегѓане (17), Четирце (18), Клечовце (22), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Бардовци (38), Лешок (41), (**западно наречје**) Маврово (57), Струга (85), Волино (87), Оровник (93 за оган со трат и со огнило), Пештани (96), Трпејца (99), Лескоец (101 што чакает мажите), Стење (102 л’ути камен, вароф камен бигур), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120 за огон кога со креси со трат), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Паралово (124 јак камен во бои), Путурос (127), Д. Дивјаци (131 црвен, јак камен), Прострање (134), Лешница (138 вид синкаф камен), Букојчани (142), Туин (143 вид камењ), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Ракотинци (155), Лугунци (162), Карабуниште (164), Црквино (166 вид камен), Слечче (173), Прилепец (180), Дуње (183), Градско (185), Старавина (190), Рожден (191), Ваташа (194), (**југоисточно наречје**) Клисуре (198), Габрово (211), Нивичино (218), Велуса (220), Конче (221), Дукадино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230 ‘сос него чекаме’), Судик (232), Богословец (233), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237 тврт, л’ут камен), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Лаки (250), Буф (357 го користат старите за палење на огин), Хрупишта (365), Добролиша (368), Крчишта (376), В’мбел (377), Ошчима (383 вид камен со кафеава боја), Гломбочани (385), Леска (386), Нивици (388 цврст зеленикав камен), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Сретнавме и пунктови каде што не се среќава никаква форма на лексемата *кремен* и тоа во М. Нагоричане (19), Думановце (23), Раотинце (44), Сараќино (46 камењ),

Баниште (65), Горенци (67), Гари (68), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Глобочица (82), Ботун (88), Љубојно (103), Претор (107), Речица (114), Слепче (130), Зелениково (157), Држилово (158), Башино Село (163), Тројаци (178), Блатец (249), Г. Белица (267а), Савек (300) и Тушин (325).

Место основната лексема **кремен** во дел од пунктовите сретнавме и различни фонетско-фонолошки разлики и тоа формата **кременџ** застапена е во Кучково (39), Брезно (42), Тумчевиште (49 вид камен што исфрла искри за да се пали тратот), Псача (9), Тајмишта (141), Подлес (184), Праведник (186) и Л'к (387 црн камен, кафеав); во пунктовите Пирава (205), Николич (206), Дојран (207 за чакмако) се јавува **кремјн**; формата **кремин** се среќава во Негован (307 жолтеникав камен, се употребува за чакмакот), Амбар Ќој (315 на дуќаните ги коват), Градобор (316), С'ботско (326), Црнешево (328 цврст камен), Чеган (341), Струпино (342), Г. Пожарско (343 многу јак беј камин), Ранци (347), Тремно (348), Емборе (349) и Пателе (353); формата **кремник** застапена е во Костин Дол (243 што си секат огин мажјето) и Саса (246 секаме огин - со него); во пунктот со реден бр. (253) во Киселица се среќава формата **кремик**; во Нерези пункт бр. (152) имаме **кремец**; додека пак во Патарос (313) се јавува **кремјн**.

Називот **кремен камен** се јавува во Тополчани (128 за палење огин со кресање), Светорача (144), Љуботен (227), Лезово (234) и Калиманци (248); во Црешево (36) се среќава **кремен камењ**; во Барово пункт бр. (193) имаме **кременџ камењ**; во Миравци (199) се јавува **кремјк камјн**; во Мутулово (311) и Крецово (314) имаме **кремин камин**; додека пак во Спанчево (235) застапен е **кременлиф камен**; во Пустец, пункт бр. (386а), имаме **л'уј камен**; и во Луковец пункт бр. (337) се јавува **билујрук камин**.

Место основната лексема **кремен** во некои пунктови среќаваме различни лексеми, па во пунктот со реден бр. (74) во Клење се јавува лексемата **свекало**; во Стеблево пункт бр. (74а) со значене на *камен што пуши искри* се јавува формата **цвекало**; лексемата **оѓнилџ** застапена е во Баровци пункт бр. (322).

Двојните форми **кремен камен** (за чакмаци)//**кремен** се среќаваат во Љубаништа (100) и Вранештица (135); во Кнежино пункт бр. (136) имаме **кремен/кремен камен**; дублетот **камче/камен** застапен е во Ресен (109); додека во Бујковци (24а) имаме појава на формите **кремјн, крамјн**.

Како синонимни форми се среќаваат: *свекало, цвекало, оѓнило*.

Семантичка анализа на лексмата *кремен*

Лексмата **кремен** во *Толковниот речник на македонскиот јазик* се среќава со едно значења и тоа: Многу тврд камен што пушта искри при удар. Запали оган со кремен. Направи плочник од кремен. (ТРМЈ II, 2005: 635)

Според Божидар Видоески, во *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик*, лексмата **кремен** се среќава со значење на ‘вид тврд бел камен’ РМЈ, сх. *крѐмѐн*; често се јавува во топономијата. (Видоески 1999: 78)

57. Бигор, -а, -о

Лексмата *бигор* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во врска со именката **биџор**, во РЦЈМР е засведочена придавката *бигорънъ* со значење *биорен од варовник*: глаголѣтъ ѡ сѣмь ѣко пещера ѡна бѣше биорна сирѣчь мѣсто иже играюще тръговце 21r14Krn.

Како синоними за оваа придавка се посочени придавките *камѣнънъ, камѣнъ* (РЦЈМР I, 2006: 374)

Етимолошка анализа на лексмата *биџор*

Според Цветановски, лексмата **биџор** се јавува со знач. ‘шуплив варовит камен што се создава во извори и слапови; и талог што се зафаќа за садот со вода богата со калциум карбонат; и мака, страдање’. Се констатира дека потеклото на оваа лексема е нејасно, и е ограничено на јсл. терен. Се среќаа во срп. *биџар*, буг. *биџор*, но и алб. *bigorr*,

gigor, аром. (*gi-*, < *bi-*), слч. *bigar*. Се смета дека оваа лексема е палеобалкански супстрат. Се претпоставува дека се работи за балкански супстратен збор и се смета дека неговата предбалканска предлошка можеби е посредно потврдена во античкиот хидроним *Bogorritis* (езеро во Егејска Македонија). (MEP 2025: 105–106)

Дијалектолошка анализа на лексемата *биџорлив*

Лексемата *биџорлив* како основна лексема во прашањето број 45 од Прашалникот за собирање на материјал за македонскиот дијалектен атлас се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Псача (9), Кнежево (11), Белимбегово (33), Црешево (36), Кучково (39), **(западно наречје)** Печково (52), Куново (54), Требиште (59), Обоки (59а), Г. Косоврасти (64), Клење (74), Царев Двор (108), Крушје (113), Н. Брезница (151), Нерези (152), Карабуниште (164), Стровија (172), Богомила (176), Витолиште (187), **(југоисточно наречје)** Робово (216), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Г. Белица (267а), Кукуш (312), Пјателе (353), Воштарани (354), Д. Котари (356), Буф (357 тврда песок, стегната, тврдо место и може да излегува и вода), Ошчима (383).

Формата *биџорлиф* ја сретнавме во следниве пунктови: **(северно наречје)** Кратово (10), Лешок (41), Раотинце (44), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Баниште (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Луково (78), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Радожда (86), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95а), Трпејца (99), Љубаништа (100), Стење (102), Претор (107), Речица (114), Драгош (117), Буково (120), Скочивир (123), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Прострање (134), Вранештица (135), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Здуње (150), Ракотинци (155), Драчево (156), Катланово (159), Лугунци (162), Башино Село (163), Црквино (166), Слепче (173), Никодин (177), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183 за камен), Подлес (184), Старавина (190), Конопиште (192), Барово (193), **(југоисточно наречје)** Смоларе (213), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Берово (261) и Пехчево (260); додека формата *биџорлиф* се јавува во Конско (200), Стојаково (201), Пирава (205), Костурино (208) и Г. Пожарско (343).

При обработка на материјалите во извесен број од пунктовите основната лексема *биџорлив* не се употребува, но не се среќава ниту негова соодветна замена и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковци (8), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), М. Нагоричане (19), Клевовце (22), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Кнежје (30), Дивле (32), **(западно наречје)** Стеблево (74а), Љубојно (103), Арвати (106), Смилево (115), Дихово (116), Крушовјани (129), Држилово (158), Градско (185), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Дојран (207), Ново Село (210), Стинек (214), Нивичино (217), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Богословец (233), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Злетово (236), Древено (238), Припечани (239), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Лаки (250), Киселица (253), Требениште (255), Двориште (262), Негован (307), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Попадија (344), Тиолишта (362), Марковени (367), Добролиша (368), Крчишта (376), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

При обработка на материјалите сретнавме различни фонетски и фонолошки разлики и тоа во следниве пунктови: во Волковија (50), Луковец (337) и Емборе (349) ја среќаваме формата *биџурлив(ф)*; во Саракино (46), Тресино (340), Ранци (347) и Липинци (348а) се среќава *биџурлиф*; во Муртино (209) се јавува формата *биџурлив*; во Попоец пункт бр. (137) имаме *биџорлио*; формата *биџур* се јавува во Пожаране (51); во Рамне пункт бр. (95) се среќава формата *биџорлива*; во пунктовите Ѓавато (110), С'ботско (326), Црнешеве (328) и Струпино (342) имаме *биџорливо*; во Тушин (325) се среќава *биџурливу*; формата *биџорука* се среќава во Тречно пункт бр. (348); основната форма *биџор* се јавува во Раздол (267) и Поп'лжани (355);

Лексеми од различно потекло сретнуваме во: Нивици пункт бр. (388) имаме *избурбушен*; во пунктот во Д. Река (2) се среќава лексемата *кремен*; во Миравци (199) и Фурка (203) имаме *кафол'*; во Блатец пункт бр. (249) се јавува *варовиѝ*, додека пак формата *см'рш* се среќава во В'мбел (377) и Езерец (369 заб. но: смерч (грчки).

Двојни форми сретнавме во дел од пунктовите и тоа: во Пештани пункт бр. (96) имаме *биџор//биџорлива земја*; во Лескоец (101) се среќава *биџоришиѝ//биџорлива вода*;

двојната форма *биџорлиф//биџорлија* застапена е во Бардовци (38), Брезно (42) и Г. Белица (149); во Ржаново пункт (79) се јавува дублетот *биџорлио//биџорлија*; во Струга (85) имаме *биџорска вода//биџорлива вода*; во Габрово пункт бр. (211) се јавува *биџурлиф камен//биџорлива*; дублетот *биџурчава//биџурлиф* се среќава во Чеган (341); во Горенци пункт бр. (361) имаме *биџур//шкрум*; додека пак двојната форма *кувиу//кувоу* застапена е во Праведник пункт бр. (186).

Кај дел од пунктовите место основната придавка *биџорлив* сретнавме различни називи и тоа називот *биџорлива вода* се јавува во пунктовите Волино (87), Ресен (109) Зелениково (157), Рожден (191) и Зеленич (352); називот *биџорлиа вода* застапен е во Теарце (43) и Кнежино (136); во Лесново (237) имаме *биџорска чеџма*; во Мутулово (311) и Градобор (316) се среќава *биџур камин*; називот *црџн камин* застапен е во Кресна (268) и Савек (300); во Гуменџе (323) имаме *џуфџек камин*; во Николич пункт бр. (206) се јавува *куфиџе камџн – (со дуџка)*; во пунктот (23) во Думановџе се среќава *кувџљ камен* (бигор); додека пак во Превод пункт бр. (31) се јавува со преносно значење *луџ е како биџор*.

Како синонимни форми се сеќаваат: *избурбџушен, кремен, варовиџ, каџол’, смџри, шкрум, кувиу, кувоу, црџн камин, џуфџек камин, куфиџе камџн, кувџљ камен*.

Семантиџка анализа на лексемата *биџорлив*

Лексемата *биџорлив* според Толовниот речник на македонскиот јазик се јавува со едно значење и тоа; Што содрџи бигор; варовит. Бигорлив предел. Бигорлива вода (ТРМЈ I, 2003: 133)

Според Божидар Видоески во *Геоџрафскаџа џерминологија во дијалекџиџиџе на македонскиот јазик* основната лексема *биџор* се јавува со значење на ‘камен варовник; сталактит’ срхр. *биџор, биџар, буг. биџор*, алб. *bigorr*, аром. *bigă* (Видоески 1999: 20).

58. Грохот, гровот, гроот

Лексемата *грохотъ* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Во картотеката на *Речникоӣ на црковнословенскио̄ јазик од македонска редакција* лексемата *грохотъ* (г^ро^хо^тъ) се среќава со значење на *кикоӣ*: где *ѣзыкъ* и *г^ро^хо^ть* о^увы *ѡм^лз^кно^у о^упра^зни се* 203г2Кгп (РЦЈМР III, св. 15, 2023: 107).

Етимолошка анализа на лексемата *ѡрохоӣ*

Според Скок, лексемата *ѡрохоӣ* (со промена на ономатопејскиот суфикс *-оф*) е сесловенски и прасловенски збор и се јавува со две значења. Првото значење е ‘бучава, лупа при паѓање, смеење’, додека второто значење е ‘ситни камења’. Спор. во однос на суфиксот *štropot, topot*. Оттаму татнежот ‘земјата е жешка’ постглаголска од деноминалната *ѡрохоӣаӣи* ‘рика’ раз., со знач. 1. да се зголеми, 2. да се смее со рикање.

Варијанти на ономатопејата со првата самогласка *о>у* веќе постоеле во прасловенскиот јазик, како што се гледа во импф. *gruhati, gruvati, gruām* ‘лупање, удирање со звук’. Спор. пол. *gruchot* со ист суфикс како и *grohot*. Оттука именката на *-аѡ gruhaѡ* со знач. ‘чакал (камен), белутрак (белутрав камен), и поствербал *grüh* со знач. ‘камења ситно дробени’ (Skok I, 1971: 623–624).

Лексемата *ѡруач* (← *ѡруач*), според Божидар Видоески во *Геоѡграфскаӣа ӣтерминологија во дијалектиӣиѡ на македонскио̄ јазик* се јавува со значење на ‘каменливо место’ (Видоески 1999: 48).

Дијалектолошка анализа на лексемата *ѡрохоӣ*

Лексемата *ѡрохоӣ* што е предмет на обработка, се среќава единствено во Раздол пункт бр. (267).

Лексемата *ѡрохоӣ* не се среќава во следниве пуктови: (северно наречје) Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковци (8), Кратово (10), Кнежево (11), Д. Стубол (12),

Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирице (18), М. Нагоричане (19), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Дивле (32), Белимбегово (33), Црешево (36), Бардовци (38), Кучково (39), Лешок (41), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Ростуше (60), Галичник (61), Баниште (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Цепиште (73), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79), Боровец (80), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Рамне (95), Којнско (95а), Пештани (96), Трпејца (99), Љубаништа (100), Лескоец (101), Стење (102), Ресен (109), Крушје (113), Речица (114), Смилево (115), Дихово (116), Драгош (117), Канино (118), Кукуречани (121), Живојно (122), Паралово (124), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Вранештица (135), Лешница (138), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Брезница (149а), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152), Драчево (156), Зелениково (157), Држилово (158), Мелница (165), Слепче (173), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Старавина (190), Рожден (191), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Миравци (199), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Муртино (209), Ново Село (210), Мокриево (212), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Вељуса (220), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Лезово (234), Соколарци (235а), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Кочани (241), Винаца (242), Костин Дол (243), Каменица (247), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобор (316), Мачуково (324), Црнешево (328), Чеган (341), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Воштарани (354), Поп'лжани (355), Горенци (361), Тиолишта (362), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391) и Слимница (392).

Како топонимни форми ја сретнавме формата *ѓруач* во пунктвите (232) во Судик и (235 гроачливо место) Спанчево; формата *ѓро:ӣ* се јавува во Љубојно (103 насобрани

стени) и Буково пункт бр. (120); *џравойџо* се јавува во Подлес пункт бр. (183 место каменливо); и со реден бр. (170) во Извор како топонимна форма се јавува *џро:џи*.

Место основната лексема *џрахойџи* којашто ни е предмет на истражување при обработка на материјалите сретнавме различни фонетско-фонолошки разлики во дел од пунктовете и тоа: формата *џруал* со значење на ‘ситџи камења’ се јавува во пунктовете Д. Река (2) и Соколарци (235а); формата *џруач* застапена е во пунктовете Псача (9 иситнето камење), Винаца (242 каменлива нива), Припечани (239 каменливо место) и Калиманци (248 груачливо место, камено место); формата *џроач* застапена е во Габрово (211 сума камене, нема земна), Штип пункт бр. (230 место со ситни камења, карпа што се дроби), Гратче (240), Лаки (250 („гроачлива нива“ – има камења), Киселица (253 ситни камење, меки, се ронат), Клечовце (22 ситни камења, песок), Костин Дол (243 ситни камења по нивите) и Саса (246 се камен, земја не се види); во Думановце (23 куде су камење ситни), Ракотинци (155 ако пропаднала земјата), Никодин (177 мали стенички со дупки, каде се крие кунатката), Праведник (186 ситен камен во планинска почва) и Конопиште (192 лошо, непреодно место) застапен е називот *џровойџи*; формата *џро:т* се јавува во Кнежје (30 ричка каменлива), Прострање (134 ситен камен стурен озгора), Попоец (137 стрмолија каде што се урива камен), Карабуниште (164), Витолиште (187), Блатец (249), Ѓавато (110), Г. Белица (149 каменлива, ридна почва), Катланово (159), Скочивир (123), Црквино (166), Богомила (176 каменливо место), Арвати пункт бр. (106 појќе камења) и Буф (357 големи камења во планината и во тоа место е непроодно); во Превод (31 куп ситен камен) и Богословец (233 каменливо место) се среќава формата *џровач*; во Брезно пункт бр. (42 камење, ѓубре, вода) среќаваме *џроџойџи*; во Теарце (43) имаме *џроџойџарник*; формата *џрахойџина* се јавува во Кнежино (136 меко, лабаво место во земјата); во пункт бр. (229) во Долни Балван со знач. на ‘каменливо место’ се јавува формата *џровач*; формата *џри’ач* е застапена во Лезово пункт бр. (234); во пунктовете Баровци (322), Гуменце (323 место со многу камења), Тушин (325 собрани камење), С’ботско (326), Струпино (342 цело место со ситни камења) и Г. Пожарско (343 многу каменливо место) среќаваме форма *џроуџи*; формата *џроџи* се среќава во Претор (107 камена почва во планина) и Царев Двор пункт бр. (108); додека пак наместо *џрахойџи* ја сретнавме лексемата *џор, џориџиџе* и тоа во Г. Косоврасти (64) со знач. на месност нешто слична на гроот.

Во дел од пунтовите место основната лексема *џрохой̄* среќаваме други лексеми и тоа во Крушовјани пункт бр. (129) се среќава лексемата *џесок*; во Зеленич (352) и Марковени (367) имаме лексема *бучева*; лексемата *бучава* се јавува во Пјателе пункт бр. (353); лексемата *шкамп* се среќава во Добролиша (368); додека пак лексемата *џлјмбочина* застапена е во Руња пункт бр. (382).

Како синонимни форми се јавуваат следниве синоними: *џор*, *џоришиџе*, *џруач*, *џесок*, *бучева*, *џлјмбочина*, *бучава*.

59. Грагор

Лексемата *џраџор* во црковнословенските споменици од македонска редакција

Лексемата *џраџор* е изведена форма од *џрухач* > *џрохой̄*, за којашто потврда најдовме во Речникот кај Миклошич *грохотъ* на земло съходе дъждъ – творить (Miklosich 1862–1865: 144) додека во РЦЈМР оваа лексема не се среќава.

Етимолошка анализа за лексемата *џраџор*

Според Скок, лексемата *џраџор* има ономатопејско потекло со ие. паралели од ие. корен **ghrēu-* **ghrgu-* ‘руши’ или од **greus-* ‘крцкање’. Формата *џра(џ)ор* е регистрирано во макед. и во буг. јазик. (Skok I, 1971: 623-624)

Кај Младенов, лексемата *џраџор* се јавува со удвојување од кор. **gor* во *џор-а*, се среќава и во алб. *gur* ‘камен’ (Младенов 1941: 108).

БЕР се надоврзува со Младенов и упатува на лексемата *џрохам* со повеќе значења и изведена форма *џрухач* со значење на ‘каменесто место’ од Кратовско (БЕР, том I, 1971: 285). Лексемата *џраџор* според БЕР има значење на ‘чакал, шут’. Ономатопејски збор се среќава со удвојување.

Дијалектолошка анализа на лексемата *џраџор*

Лексемата *џраџор*, што ја обработивме во Картотеката на МДА, како основна форма се среќава во следниве пунктови: **(северно наречје)** Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Кучково (39), Вратница (40), Раотинце (44), Сараќино (46), Милетино (47), Челопек (48), **(западно наречје)** Тумчевиште (49), Волковија (50), Пожаране (51), Печково (52), Куново (54), Маврово (57), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Г. Косоврасти (64), Баништа (65), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Голем Папрадник (72), Клење (74), Стеблево (74а), Модрич (75), Луково (78), Ржаново (79 земја измешана со камења), Боровец (80), Глобочица (82 песок), Волино (87), Пештани (96), Трпејца (99 поситен камен), Љубаништа (100), Лескоец (101), Ѓавато (110), Смилево (115 место со камења), Паралово (124), Крушовјани (129), Слечче (130), Прострање (134), Вранешница (135), Кнежино (136), Попоец (137 регистрирано е и *џраџоришиџе* со знач. место каде што има ситен камен), Лешница (138), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Г. Белица (149), Здуње (150), Н. Брезница (151), Нерези (152 стрвно место со камењ и се уриваат камења), Зелениково (157), Држилово (158), Катланово (159), Лугунци (162), Карабуниште (164), Стровија (172), Никодин (177), Тројаци (178 земја и многу ситен камен, донесен од порој), Прилепец (180 каменливо место в нива), Дуње (183 нива со многу камење), Подлес (184), Градско (185), Витолишта (187), Старавина (190), Рожден (191), **(југоисточно наречје)** Вељуса (220), Судик (232), Пехчево (260 знач. сила, ‘зема му грагоро’, му ја зеде силата), Берово (261 знач. сила...), Раздол (267), Попадија (344), Паќтеле (353 *џраџор*), и Хрупишта (365).

При обработка на материјалите сретнавме поголем дел на пунктови каде што не се среќава никаква форма, и тоа: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клевовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Бујковци (24а), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Црешево (36), Брезно (42), **(западно наречје)** Вевчани (81), Струга (85), Радожда (86), Ботун (88), Оровник (93), грагор Рамне (95), Којнско (95а), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Скочивир (123), Путурос (127), Тополчани (128), Д. Дивјаци (131), Ракотинци (155), Слечче (173), Праведник (186),

Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), (**југоисточно наречје**) Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214) постои лексемата грагор но се однесува на гласот на човекот, а не на географски поим?), Робово (216), Подареш (219), Конче (221), Дукарино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Лезово (234), Спанчево (235), Злетово (236), Лесново (237), Древено (238), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Лаки (250), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачево (257), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Патарос (313), Крецово (314), Амбар Ќој (315), Градобој (316), С'ботско (326), Луковец (337), Струпино (342), Ранци (347), Тречно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Езерец (369), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383), Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

При обработка на материјалите како двојни форми ги сретнавме во следниве пунктови, и тоа: во Башино Село пункт бр. (163) се среќава *џраџор//џраџоришиџе* (каменливо место, почва), во пункт бр. (166) во село Црквино се јавува формата *џраџор//џаџар*, во Богомила пункт бр. (176) се среќава *џраџор//џеџар*, и во Чеган (341) имаме појава на дублетната форма *џраџур//џраџул'ка* 'товарено дрво со многу емиш'.

Во дел од пунктовите место лексема *џраџор* среќаваме различни фонетски и зборообразувачки разлики од основната лексема и тоа во: пункт бр. (43) во Теарце среќаваме *џраџорник*, во Муртино пункт бр. (209) среќаваме форма *џраџор*; во Тајмишта пункт бр. (141) имаме форма *џраор*, во Гуменца пункт бр. (323) се јавува *џрауџи*, во Г. Пожарско пункт бр. (343) имаме *џроуџи* 'многу каменливо там е, гроут е'; во Попадија (344) имаме форма *џраџорливо месџо*; додека пак во Хрупишта (365) среќаваме *џреџорливо месџо*. Во Тушин (325) се јавува *раур* 'ситен камен'; во Црнешево пункт бр. (328) се среќава *џриџара*; формата *џеџар* се јавува во Бардовци (38), Лешок (41), Драчево (156) и Извор (170); *џакал* ја среќаваме во Ресен (109) и Конопиште (192), во Д. Река (2) се јавува формата *џруач* 'ситни камења'; во Добродолишта (368) се среќава формата

осѝрика; формата *балка* со значење на ‘ситен камен за градба’ се јавува во Нивици пункт бр. (388).

Како синонимни форми се среќаваат следниве лексеми: *џаџар, џеџар, џроуѝ, раур, ѝриџара, џеџар, чакал, балка, осѝрика*.

Семантичка анализа на лексемата *џраџор*

Лексемата *џраџор*, како основна форма во *Толковниоѝ речник на македонскиоѝ јазик* се јавува со единствено значење на: Ситни речни камчиња или добиени со дробење камен, кои се користат како градежен материјал; чакал. *Се влеџуваше низ една алеја ѝосиѝана со џраџор* (ТРМЈ I, 2003: 368).

Во *Геоџрафскаѝа ѝерминолоџија во дијалекѝиѝе на македонскиоѝ јазик* кај Божидар Видоески лексемата *џраџор* се јавува со значење на ‘чакал’ РМЈ ‘каменливо место со ситен камен’. (Видоески 1999: 44)

60. Грагорлив, -а, -о

Етимолошка анализа на лексемата *џраџорлив*

Придавката *џраџорлив* означува особеност на нешто што е изгледа како *џраџор*, а етимологијата ни е дадена погоре во текстот (в. *џраџор*).

Дијалектолошка анализа на лексемата *џраџорлив*

Основната лексема *џраџорлив* којашто ни е предмет на обработка се среќава во пунктовете: (**северно наречје**) Кнежје (30), Превод (31), Дивле (32), Белимбегово (33), Кучково (39), Милетино (47), Челопек (48), Волковија (50), Печково (52), Куново (54), Клење (74), Ржаново (79), Смилево (115), Крушовјани (129), Н. Брезница (151), Катланово (159), Карабуниште (164), Стровија (172), Богомила (176) и Никодин (177), Витолишта (187).

Формата *џраџорлиф* каде што среќаваме обезвучување на крајот на зборот застапена е во пунктовете: (**северно наречје**) Бујковци (24а), Раотинце (44), (**западно**

наречје) Гумчевиште (49), Пожаране (51), Жерноница (58), Ростуше (60), Галичник (61), Горенци (67), Гари (68), Ефловец (71), Цепиште (73), Модрич (75), Луково (78), Боровец (80), Пештани (96), Трпејца (99), Скочивир (123), Паралово (124), Прострање (134), Тајмишта (141), Букојчани (142), Туин (143), Светорача (144), Здуње (150), Нерези (152), Држилово (158), Лугунци (162), Башино Село (163), Црквино (166), Извор (170), Тројаци (178), Прилепец (180), Дуње (183), Подлес (184), Градско (185 *ѓраѓорливо местѓо*), Старавина (190), Рожден (191), **(југоисточно наречје)** Вељуса (220), Раздол (267) и Хрупишта (365).

Сретнавме пунктови каде што не се среќава никаква форма на оваа лексема, и тоа во: **(северно наречје)** Жидилово (1), Габер (4), Луке (5), Огут (6), Ранковце (8), Псача (9), Кратово (10), Шлегово (11), Д. Стубол (12), Страцин (13), Ш. Рударе (15), Жегњане (17), Четирце (18), Мл. Нагоричане (19), Клечовце (22), Думановце (23), Романовце (24), Орашац (25), Павлешенци (26), Немањинци (29), Црешево (36), Брезно (42), Теарце (43), **(западно наречје)** Г. Косоврасти (64), Стеблево (74а), Вевчани (81), Глобочица (82), Струга (85), Радожда (86), Волино (87), Ботун (88), Оровник (93), Којнско (95а), Стење (102), Љубојно (103), Арвати (106), Претор (107), Царев Двор (108), Ѓавато (110), Крушје (113), Речица (114), Дихово (116), Драгош (117), Буково (120), Кукуречани (121), Живојно (122), Путурос (127), Тополчани (128), Слепче (130), Д. Дивјаци (131), Ракотинци (155), , Слепче (173), Праведник (186), Барово (193), Ваташа (194), Марена (197), **(југоисточно наречје)** Клисуре (198), Миравци (199), Конско (200), Стојаково (201), Фурка (203), Пирава (205), Николич (206), Дојран (207), Костурино (208), Ново Село (210), Габрово (211), Смоларе (213), Стинек (214), Робово (216), Нивичино (218), Подареш (219), Конче (221), Дукатино (222), Дедино (225), Радовиш (226), Љуботен (227), Никоман (228), Долни Балван (229), Штип (230), Судик (232), Лезово (234), Спанчево (235), Соколарци (235а), Припечани (239), Гратче (240), Винаца (242), Костин Дол (243), Саса (246), Каменица (247), Калиманци (248), Блатец (249), Киселица (253), Тработевиште (255), Ст. Истевник (256), Мачово (257), Пехчево (260), Берово (261), Двориште (262), Г. Белица (267а), Савек (300), Негован (307), Мутулово (311), Паторос (313), Крецово (314), Амбар Кој (315), Градобој (316), Гуманца (323), С'ботско (326), Црнешево (328), Луковец (337), Тресино (340), Чеган (341), Струпино (342), Попадија (344), Ранци (347), Тремно (348), Липинци (348а), Емборе (349), Зеленич (352), П'ателе (353), Буф (357), Горенци (361), Тиолишта (362), Марковени (367), Добродолишта (368), Крчишта (376), В'мбел (377), Ошчима (383),

Гломбочани (385), Леска (386), Пустец (386а), Л'к (387), Нивици (388), Шулин (389), Граждено (390), Бобошчица (391), Слимница (392).

Двојни форми се среќаваат во следниве пунктови: во Бардовци пункт бр. (38) ја сретнавме формата *меѓарлив//џраџорлиф*, во Љубаништа пункт бр. (100) се среќава *џраџорлиф//урвали*, во Сараќино (46) имаме *џраџорлиф//џраџорлија*, дублетот *џраџорлиф//џраџорлио* застапен е во Кнежино (136), Лешница (138) и Маврово (57), додека пак во Г. Белица пункт бр. (149) имаме *џраџорлиф//џраџорлија*.

При обработка на пунктовите место основната лексема *џраџорлив* се среќава друг назив, и тоа: во Вратница (40) и Вранешница (135) имаме *џраџорлио месѿо*, во Зелениково (157) и Богословец (233) се среќава *џраџорливо месѿо*, во Лешок пункт бр. (41) се јавува *џраџорлиа земна*, во Г. Пожарско (343) застапен е називот *џраулифо месѿо*, во Езерец (369) се јавува *ѿесокливо месѿо*, додека пак во Рамне пункт бр. (95) се јавува *во џраџорине*.

Во дел од пунктовите, место основната лексема *џраџорлив* сретнавме и други фонетско/зборообразувачки разлики на оваа лексема, и тоа: *џраџорливо* се среќава во Лескоец пункт бр. (101), *џраџорлио* застапено е во Попоец (137), во Драчево пункт бр. (156) се јавува формата *меѓарлиф*, во Муртино пункт бр. (209) имаме форма *џраџурлив*, во Лаки пункт бр. (250) се јавува називот *сиѿкалиф камен* (ако се рони), во Тушин (325) се среќава формата *раѿурлив*, во Древено пункт бр. (238) се јавува *џриџрливо* (со ситни каменчиња го садат), формата *џруач* се јавува во Д. Река пункт бр. (2), додека пак во Конопиште (192) имаме *чакалиф*.

Синонимни форми се среќаваат следниве: *урвали*, *меѓарлиф*, *сиѿкалиф камен*, *џруач*, *чакалиф*.

Семантичка анализа на лексемата *џраџорлив*

Придавката *џраџоресѿ*, која е изведена од основната форма *џраџор*, се среќава во речникот на Мургоски со значењето *чакалесѿ* (З. Мургоски, 2011: 196). Тука се среќава суфиксот *-есѿ* кој главно се употребува со деминутивна нијанса во значењето, доаѓа со различни проширувања, но во ограничен број примери.

Во Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања придавката *џраџорлив* е изведена од *џраџоровиѝ* (чакал), (РМЈСХТ, 1961: 112) којашто во ТРМЈ се јавува со значење Што има грагор, што е посипан со грагор. *Одевме ѝо едно џраџоровиѝо ѝаѝѝче* (ТРМЈ III, 2003:368).

Тоа е и значењето што го имаме и во нашиот материјал, само формите се изведени со суфиксот *-ив*, *-лив*. Во зборообразувањето во современиот македонски јазик според К. Конески, основниот суфикс *-ив* се јавува во многу ограничена употреба; кај глаголи со основа на *-л*; кај глаголите со основа на две согласки по кои со додавањето на формата *-лив* би се добила консонантска група тешка за изговор; и во образувањата што имаат књишки карактер (Конески К. 1995: 110).

61. Краток осврт на синонимите кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата

Во материјалот кој што е предмет на обработка евидентна е и појавата на синонимијата. Под синоними подразбираме зборови различни по гласовниот состав но исти по значење (Груевска-Маџоска, 2009: 69). Името го добиле од грчкиот збор *synonimos* што значи истозначен, истоимен. Феноменот на синонимијата во лингвистиката не претставува само единствен збир на зборови со исто значење, туку слоен одраз на развојните тенденции на литературниот јазик. За секој стандарден јазик е карактеристичен стремежот кон нормализација, процес кој примарно се потпира врз потиснувањето на нефункционалната разлика помеѓу лексичките единици. Иако народниот говор и дијалектите често внесуваат семантичко изобилство и варијативност во изразувањето на една иста мисла, литературната норма дејствува како регулатор на овие процеси.

Во рамките на лексичкиот систем постои постојана тензија помеѓу традиционалните веќе зацврстени јазични слоеви и новите наноси од просторечието. Главната функција на оваа меѓусебна интеракција е семантичката диференцијација. Наместо одржување на апсолутна синонимија, која во економијата на јазикот често се смета за вишок, јазичниот систем тежнее кој воспоставување на квазисинонимија. На тој

начин, лексичките единици кои првично изгледаат идентични, со текот на времето добиваат специфични значенски нијанси и посебни контекстуални улоги, со што се намалува чистата синонимија во корист на прецизноста и функционалноста на јазикот.

Според Бандиловска-Ралповска, синонимијата се етаблира како фундаментална лексичка појава која ја дефинира семантичката поливалентност на јазичниот систем. Според неа, синонимијата не е само постоење на зборови со слично значење, туку механизам кој овозможува откривање на суптилно значенски нијанси, преку узорот на соодветен синоним јазикот станува попрецизен и поефикасен во пренесувањето на мислата. (Елизабета Бандиловска-Ралповска, 2016: 83)

Груевска-Маџоска (2009: 69) го поставува прашањето зошто доаѓа до поклопувања на значењето на одредени зборови или зошто воопшто постојат зборови со исто значење во јазикот. Секој литературен јазик тежнее да ги исчисти разликите меѓу зборовите што значат исто, а кои немаат посебна функција. Ова се нарекува потиснување на „нефункционалната разлика“. И вообичаено тоа го сметаме за главна карактеристика на литературниот јазик во однос на дијалектите, за кои е типично изобилство на семантички неиздиференцијални начини за изразување на една иста мисла.

Синонимијата како јазична појава произлегува од процесот на лексичко збогатување и ја опфаќа содржинската страна на јазикот. Но, при утврдување на синонимските односи потребно е да се разграничат јазикот и говорот бидејќи без тоа нема да може јасно да се разграничи синонимијата како јазична појава.

Во нашиот материјал во однос на дијалектната и црковнословенската лексика забележуваме употреба на голем број на синонимни парови, што укажува на богатството на лексиката од оваа област, и тоа:

За значењето на лексемата *ѿланина* на современ план на дијалектно рамните се среќава лексемата *ѿора*;

За лексемата *ѿора* во црковнословенските ракописи се среќаваат синонимите *ѿздо*, *ѿлзмз*;

сѝрана

за црсл. Во едно од значењата на лексемата **сѝрана** како синонимната форма се јавува лексемата *џора, џраница, оржава, реџион, околина, џрад, ѝаѝѝковина, кула, ѝѝврдина, сигина, ѝѝврдина, народ.*

врв

диј. Како синонимни форми се среќаваат *ѝеѝе, џџуле.*

црсл. Синонимна форма на лексемат **врв** е *кран.*

врвче

диј. Како синонимни форми на **врвче** се среќаваат: *врше, џџул', рѝѝче.*

брдо

црсл. Како синоним на лексемата **брдо** се среќаваат лексемите *хлзмз* и *рид.*

диј. Како синонимни форми се среќаваат *рид, ѝѝумба, бурун.*

ѝѝумба

диј. Синонимни форми на лексемата **тумба** се *чукар, чука, рѝѝче.*

височина, височинка

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве: *рѝѝ, ѝолана, ѝѝумба, брек, чукар, вѝрф.*

вис

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *шкaмѝ, бреџ, врв, ѝѝумбе.*

рид

црсл. Како синоними форми се јавуваат *брдо* и *хлзмз.*

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *красѝа, ѝѝумба, баир.*

рѝѝче

диј. Како синоними се среќаваат: *баир, лаки.*

ричка

диј. Како синонимни форми се јавуваат следниве: *рудина, баирче*.

срѝ

диј. Како синонимни форми на лексемата **срѝ** се среќаваат следниве лексеми: *вѳрф, ѝојас, ѳрбол, сѝрана, било, вис, врх, рбеѝ, ѓребен, рајче, сек, риѝ*.

било

црсл. Како синонимни форми се среќаваат: *клепало, клепальце*.

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *ѓоло, рудина, рамно, шлеме, срѝ, ѓреда, ѝшумба, ѝравец (ѝрав), шуѝ*.

слеме

диј. Како синонимни форми се јавуваат *било, чукар*.

чукар

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *риѝче, ричка, вѳрф, цуцуле, ѝшумба, куле, вѳр, цуцка, баир*.

ѝреслаѝ

диј. Како синонимни форми се јавуваат следниве: *ѝресек, ѝревой, олук, јама, ѝрескувѳч, ѝревуо, валиѝа, ѝѳѝичка, арѓач, ѝѳдина, дервен, сѝрудина, седло, ѓарло, ѝраѝ, ѝрелѳс, ѝревал, улук, ѳрѝел', дол, зѓлоѝка, ѝреоѓалец, ѝрелок*.

ѝревалец

диј. Како синонимни форми се среќаваат *ѝресека, ѓарличка, ѝрефрл'*.

ѝраѝ

Како синонимни форми се јавуваат *дол, ендек, бразда*.

рудина

диј. синонимна форма на рудина е *ледина*.

врл, сѝрм, брежан

црсл. Како синоними форми на лексемата ***стръмь*** се јавува лексемата ***врзлз***.

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве лексеми: ***врл, сѝрм, брежен, броен, сѝрнлив, уџорен, уроуничав, насѝранлив, сѝрмен (сѝрвен), сѝран***.

каменлив

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *џруач, чкарѝа, скѝркѝ. џрооди, џолина*.

карѝа/сѝена

црсл. Како синонимни форми се јавуваат: *камѝниѝ, камзѝкз, пѝтрз*

диј. Како синонимни форми на лексемата ***карѝа*** се среќаваат: *сѝановѝак, камен, сѝила, скала, креѝа//сѝена, скѝрки, шпила, красѝа, скала, скаѝец, шкреѝ, креѝ, сѝила, красѝа*.

џрамада

црсл. Синонимни форми на оваа лексема се јавуваат: *дрџва, копџ*.

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *ѝок, куѝ каменѝа, џрм, чекѝл*.

веџица

црсл. Како синонимна форма се јавува формата *вџко*.

диј. Синонимна форма на оваа лексема се среќава синонимот: ***мѝиџа***

клисура

долче

диј. Синонимни форми се: *дере, андаче и ираиче.*

долина

диј. Како синонимни форми се среќаваат синонимите: *рујалок, удолница, удолнина, рамнишије, низија, иадина, рамник, ширина, суодолина, лака, дере, лендинка, валија, долец, рамница.*

раздол

диј. Како синонимни форми се среќаваат синонимите: *иресека, средорек, иаделци, ирајови, долишија, иадина, межуреки, доу, сџавок, рии.*

орака

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *урвал, зрмада, брек, скрка, мел, лизгајнца.*

иешџера

црсл. Како синоним на лексемата *иешџера* се јавува и лексемата *вртзпз, вртзпа.*

диј. Синонимни форми се *иџела* и *јама.*

иројасџ

диј. Синонимни форми се седнине: *заличник, длабочина, рушка, иџона, ировалија, бездна, ириаџеш, иешчера, бешчера, дуџка, зџдан, зремнина, ириаџеш, дуло, синдил'ја, иројадџи, заџадџије, бездин, кремно.*

бездна

црсл. Како синоними се среќаваат следниве форми: *вездзние, глџбина, пропасть*

диј. Синонимни форми на лексемата *бездна* се јавуваат: *бизџи., дуџка, длабочина.*

ироџеџ, иросек

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *цејуџка, цајка, расцејено, џукнаџина, џрескавџч, џрукој, усек, драџа, рамен, џрај, сечишџе, расек, клисура, фрлевишче, арлајк, долука, сџјана, џукаџина, смџкиуџина, разделени, сџени, џролка, џресека, џресџка, џресечено.*

џодишџе

диј. Синонимни форми се следниве: *рамница, рамнина, рудина, рајник, џагина, џросека, џлошџ, шџеџина, џулена, лака, џоџе, џумно, џлашџинка, џолица, сџрничка.*

џлошџ

диј. Синоними на лексемата **џлошџ** се следниве: *шџеџинка, рамнина, џагина, џоле, џлоча, бозовина, лисџинка, равнишџе, бечекија, равнак, џулена, џиклајк, џеленка, рудина.*

џоле

диј. Синоним на лексемата *џоле* е *рамнишџе*.

рамен

диј. Синоними на лексемата *рамен* се среќаваат: *мазен* и *џоснавес*.

џолина

диј. Синонимни форми се следниве: *рајина, џусџалија, каменлиф, камениџ, орничка, кџр, џешџина, чисџина, џоло месџо, џул'ана, џол рџџ, суф рџџ, џршар, чисџина.*

слаџина, солишџе

диј. Синонимни форми на лексемите *слаџина, солишџе* се следниве: *солена земја, солишно месџо, бела земња, кил'аклива зема, џеренлива земја, џерен, лузџа, сул'ак, бел'овица, бела џрас, бела земја.*

сџила

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними *мел, ендек, карџа, красџа, камен, сџена, скала, џроод.*

дере

диј. Како синонимни форми ги среќаваме: *ӣрай̄, ѓерен, ӣорој*.

камењар

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *биѓорливо, урнай̄ини, ѓр̄амада, ӣӣуф, калињар, ѓрмада, ѓруач, ѓроуӣ, ѓр̄о̄ӣ, ос̄ӣрика, ѓроач*.

песок

диј. Синоними на лексемата песок се *кавор* и *алик*.

белуӣрак

диј. Како синонимни форми на лексемата *белуӣрак* се јавуваат следниве: *мелишче, криминак, бел̄ӣрак, цӣнјак, синјак*.

глина, иловица

црсл. Како синонимна форма се јавува формата *скжд̄в̄лз* со значење на глина

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *ума, смоӯник, мрсна земја, умба, ила, црвеника, музѓа, маза:, земја, лей̄лиа земја, лей̄каец, смолница, рофкова, лунј, келајца, ѓовица, смулница, мил', ѓлиб̄а*.

црвеница

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве синоними: *иловица, к̄ана, музѓа: земја:, ӣриѓурица*.

црница

дјл. Како синонимни форми се јавуваат синонимите: *смолница, челен* и *јур̄ӣ*.

мел

диј. Како синонимни форми се јавуваат следниве синоними: *мел, ӣӣња, ӣина, налефчӣӣӣе, най̄лак, ӣалок, най̄лак, ӣреселӣӣӣе, бела ӣа̄рс, сӣӣна земја*.

кремен

диј. Синонимни форми се следниве: *свекало, цвекало, огнило*.

камен

црсл. Како синоними за оваа придавка се посочени придавките *КАМЕНЪНЪЗ, КАМЪНЪЗ*.

диј. Како синонимни форми се сеќаваат: *избурбѹшен, кремен, варовиѿ, кафол', смѿри, шкрум, кувиѹ, кувоѹ, црѿн камин, ѿуфек камин, куфиќе камѿн, кувѿљ камен*.

ѳруач

диј. Како синонимни форми се јавуваат следниве синоними: *ѿор, ѿориѿиѿе, ѳруач, ѿесок, бучева, ѳлѿмбочина, бучава*.

ѳраѳор

диј. Како синонимни форми се среќаваат следниве лексеми: *ѿаѳар, ѿеѳар, ѳроуѿ, раур, ѿриѳара, ѿеѳар, чакал, балка, осѿрика*.

ѳраѳорлив

диј. Како синонимни форми се среќаваат: *урвали, ѿеѳарлиф, сѿќалиф камен, ѳруач, чакалиф*.

62. Краток осврт на зборообразувачките модели кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата

62.1. Зборообразувачки модели во црковнословенскиот јазик кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата

Во овој труд во делот на зборообразувачките варијанти во РЦЈМР како суфиксни зборови се среќаваат следниве лексеми.

Зборообразувачката варијантност во примерите од црковнословенскиот јазик зависи од повеќе фактори: принципот на преведување, решенијата на препишувачот,

користената предлошка, и потребата од внесување нови значења во постоечките словенски форманти.

Во овој краток осврт ќе ги издвоиме само суфиксните образувања во примерите од црковнословенскиот период.

Најдовме мал број именки образувани со суфикси. Ќе се осврнеме на секој од регистрираните суфикси одделно според монографијата на Л. Макаријоска “Студии од историското зборообразување“ (2009).

Со суфиксот *-ота* се среќава само лексемата *взисота*. Суфиксот *-ота* се изведуваат називи на апстрактни особини главно од придавки но и од други однови. Среќаваме изразена конруенција на овој суфикс.

Со суфиксот *-ина* се застапени се следниве лексеми *роудина*, *доудина*, *доудина*, *газвина*, *равнина*, *слатина*; *планина*. Основното значење на овој суфикс му е називи за апстрактна особина. Суфиксот *-ина* во старословенскиот и последователните црковнословенски текстови е високопродуктивен номинален суфикс изведен од прасловенскиот **-ina*, првенствено користен за формирање именки од женски род. Обично функционира за создавање збирни именки, апстрактни именки, имиња на места и именки што означуваат својства или супстанции. Со овој суфикс се изведуваат деривати мотивирани, главно од качествени придавки.

Со суф. *-ера* ја среќаваме лексемата *пещера*; Наставката *-ера* во црковнословенскиот јазик (и словенските јазици воопшто) не е основна словенска наставка, туку е романизација или латинизација, која навлегла во нашиот јазик преку вулгарниот латински или семиотиката.

Називот изведен со суф. *-ица* е следниот: *чрзвленица*. Именките со суфиксот *-ица* именуваат лица од женски пол (*nomina feminativa*). Ваквиот вид на феминативи претставуваат корелати на дериватите од машки род со знач. вршител на дејство, носител на особина.

Дериватите со суф. *-ние*, како најпродуктивна деривациска морфема, можат да имаат различно значење: конкретно или апстрактно дејство, атрибутивна карактеристика

резултат од дејство, како и предметно значење каде што е и локативното значење регистрирано во нашите примери *БЕЗДВНИЕ, ОГОЛЌНИЕ*.

62.2. Зборообразувачки модели кај називите за релјеф и геолошки состав на земјата во дијалектите од македонската јазична територија

62.2.1. Суфиксни образувања

Според Конески К (1995), зборообразувањето претставува една од најдинамичните и најсуштествените области на лингвистиката. Оваа фундаментална лингвистичка дисциплина го проучува лексичкиот потсистем на јазикот преку призмата на неговата структурална и семантичка деривација. Како научен сегмент, тоа се фокусира на механизмите преку кои јазичниот систем се репродуцира и се збогатува, генерирајќи нови лексеми врз основа на веќе постојаниот јазичен инвентар.

Зборовниот фонд на македонскиот јазик е во состојба на постојана промена и адаптација. Во хиерархијата на лингвистичките нивоа, зборообразувањето зазема специфична позиција меѓу лексикологијата и морфологијата. Додека морфологијата ги проучува парадигматските промени на зборот (флексијата), зборообразувањето го анализира неговото внатрешно устројство во сооднос со другите истокоренски единици.

Што се однесува до зборообразувањето кај дијалектите, овој тип на зборообразување претставува специфичен сегмент од дијалектологијата и морфологијата, која ги проучува механизмите за создавање нови лексеми во рамките на народните говори. За разлика од стандардниот јазик, каде што процесите се нормирани и честопати под влијание на интелектуализацијата, дијалектното зборообразување ја рефлектира архаичноста, локалната креативност на говорникот.

Како специфики на дијалектниот зборообразувачки систем е тоа што дијалектното зборообразување се одликува со висок степен на варијантност и продуктивност на одредени афикси кои во стандардниот јазик се сметаат за ретки или периферни.

Современиот македонски јазик манифестира исклучителна динамика во рамките на својот систем, каде што суфиксацијата се јавува како најпродуктивен модел за генерирање мутациони и модифицирани деривати (изведенки). Овие зборообразувачки процеси длабоко вкоренети во народната говорна традиција истовремено се адаптираат кон потребите на научната терминологија преку инкорпорирање на интернационални префикси и сложени лексички структури. Системската анализа на овие појави овозможува прецизно дефинирање на релациите меѓу мотивирачкиот и мотивираниот збор, истовремено откривајќи го континуитетот на македонскиот јазичен развој на дијахронско и синхронско рамниште.

Во контекст на оваа констатација подолу ќе ги претставиме суфиксните и префиксни образувања што ги сретнавме во пунктот од Картотеката на МДА и тоа:

Деривати образувани со суф. **-ичка** се изведуваат главно од именки и имаат голема семантичка разнообразност. Во нашиов материјал со овој суфикс го регистриравме следниве форми: *вадичка, доличка, шумбичка, ѝајѝичка, ѓарличка, сѝрничка, орничка*.

Образувања со суф. **-е** се следниве: *шумбе, чклеме, чукаре, водобраќе, анѓаче, сѝилје, врше, шумбаре*. Со овој суфикс се образ. деминутивно-хипокористични деривати мотивирани од именки од машки и поретко од женски род.

Суфиксот **-це** е основен за изведување на деминутивно-хипокористични деривати од именки од среден род и тоа: *деренце, долченце, долченце, ѝол'анце, ѝолјенце, ѝуленце, ѝољенце, ѝоленце, ѝоџце*.

Образувања со суф. **-че** се следниве: *врче, рѝиѝче, ворче, хриѝиѝче, рѝиѝче, риче, баѝирче, рајче, доџче, ѝревуѝиѝче, ѝраѝиѝче, раздолче, чукарче, долифче*. Кај овој суфикс зборообразувачката основа најчесто е еднаква на флексиската, а зависно на која согласка завршува оваа лексема, со додавањето на суфиксот настануваат соодветни гласовни промени. Инаку овој суфикс посебно се изделува со својата продуктивност.

Образувања со суф. **-уле** претставуваат продуктивен тип, но се среќаваат во разговорниот стил, само во западното наречје бидејќи се работи за ароманско влијание. Примери од нашиот материјал се следниве: *деруле, ѝраѝиѝчуле, цуцуле*.

Образувањата со суф. **-ец** се поограничени по број и во анализираниот материјал и во стандардниот македонски јазик (К. Конески, 2003, 50) Примерите што ги забележавме се следниве: *скай̄ец, ш̄еснец, раздолец*.

Образувања со суф. **-ак** се следниве: *врл'ак, врљак, с̄ӣановиак, г̄олинак, с̄ӣл'јак, белӯирак, кримӣнак, синјак, цинјак, црнак, смолиак*, Според значењето, за ваков тип на деривати е карактеристична повеќезначноста. Изведенките добиени со суфиксот **-ак** најчесто се изведени од придавки или именки, ретко од друи основи, а означуваат лица, животни, предмети во поширока смисла, но и места според соодветните предмети (К. Конески 2003: 58). Како варијанта на суф. **-ак** се среќава суф. **-јак** со кој се изведени следниве лексеми: *камењак, с̄ӣановњак*,

Со суфиксот **-ен** генерално се образуваат придавки што се потврдува и во нашиот материјал: *брег̄ин, риген, ш̄ӣрмен, нерамен, каменен, нанаг̄орен, бреџен*. Во истражениот материјал најдовме само една именка со овој суфикс – *г̄ребен*.

Со деминутивно-хипокористично значење во нашиот материјал се јавува и суфиксот **-ка** и како мошне продуктивен (К. Конески, 2003:68) *с̄ӣранка, височинка, г̄орнинка, риӣка, ричка, долчка, вишинка, ш̄умбал'ка, вршљинка, вршка, ш̄умбарка, ридинка, рудинка, ришка, чукарка, цуцка, й̄а̄й̄чика, ш̄ра̄й̄ика, й̄релука, в̄ор̄ш̄елка, јазминка, долинка, долчинка, доӯчинка, лендинка, рамнинка, дулнинка, рамнинка, й̄ла̄шӣинка, й̄лошӣинка, белка*.

Образ. со суф. **-ика** *црвеника, ца̄рвеника, умајлика, мел'а̄йка, ш̄ра̄й̄чика, камењика, долчка, долика*.

Со суфиксот **-ик (-ник)** реистриравме повеќе примери изведени од именки: *кремик, г̄раг̄орник. -ник* *шлемник, кар̄ӣарник, камењарник, й̄есокарник, смоӯник, смолник, г̄рог̄ош̄арник, кремник*; како и лексемта *ра̄мник* изведена од придавка.

Образување со суф. **-ина** *рудина, ш̄ра̄й̄ина, ш̄рӯина, на̄г̄урнина, бр̄онина, г̄олина, й̄укна̄й̄ина, й̄екина, јазмина, јазвина, дулнина, г̄урина, долчина, долина, дулчина, долнина, й̄ридулина, г̄ремнина, с̄ӣрудина, ш̄ра̄й̄ина, й̄агина, ш̄ӣе̄ина, рамнина, й̄лошӣина, г̄олина, ра̄й̄ина, й̄ешӣина, чис̄ина, сла̄ина, висина, височина, џе̄й̄о̄ина, џе̄й̄е̄ина џе̄ина*,

Дериватите оформени со суф. **-ица** се образувани од придавки именки и од глаголи: *вододелница, раскрсница, дилница, удолница, ѝлошиѝица, рамница, црвеница, смолавица, смолница, цѣрница, чрновица, веѣица, чукарица.*

Со суфиксот **-ив, -лив, -ав** се изведуваат придавки од именки, глаголи и ретко од прилози. Во овој случај суфиксот **-лив** се лепи на основната именка во примерите: *вѣрлив, наѝтиранлив, каменлив, камѣжлив, ѝесоклив, белузлив, биѣорлив, рѣурлив, чакалиф, сиѝкалиф, цѣгарлив, ѣеренлив; уроуничав, ѣорничав.*

Со суфиксот **-есѝ** се образуват каќествени придавки, а во нашиот материјал регистриравме образување само од основата камен: *каменесѝ*. Овој суфикс се јавува како конкурентен на суфиксите **-ив, (-лив); (-лав)**: *каменлив, камѣжлив, каменлуф, кѣманл'аво* (К. Конески, 2003:103)

62.2.2. Префиксни и ѝрефиксно-суфиксни образувања

Во дел од примерите при обработка на материјалот во Картотеката на МДА сретнавме различни префикси и префиксно-суфиксни форми и тоа со преф. **раз-** и различни суфикси ги сретнавме следниве примери: *раздолци, раздолина, рѣздеуѝи, раздоуѝи, раздол'јаѝи, рѣсѝиуака, расѣѝорка.*

Со суф. **су-** и преф. **-ина** ја сретнаме формата *суодолина*; со преф. **на-** и суф. **-ина** среќаваме *наѣурнина*; со преф. **из-** и суф. **-ен** се среќава *избурбуѝен*; лексемата *наѝтранлив* ја среќаваме со префиксот **на-** и суф. **-лив**; со преф. **на-** и суф. **-лив** ја сретнавме формата *наѝтранлив*; префиксот **ѝро-** со различни суфикси го сретнавме кај следниве форми *ѝроѣѝено, ѝролашиѝа, ѝро:далишиѝе, ѝролумка, ѝросечник*; преф. **ѝре-** со различни суфикси се среќава кај следниве форми: *ѝреоѣалец, ѝревалец, ѝреслаѝка, ѝресека, ѝреслаѝинка, ѝреслабина, ѝреслаѝна, ѝревалѝи, ѝрескувѣч, ѝрелуѣа*; додека пак со преф. **без-** ја среќаваме формата *бездна*. Со префиксот **раз-** и суф. **-ка** ја среќаваме формата *раздолчка*. Сретнавме префиксно-суфиксна образувана придавка со два префикса **на-** и суфикс **-ен**: *нанаѣорен*

IV. ЗАКЛУЧОК

Со називите за релјеф означуваме различни нерамнини на земјината површина што настанале и непрестајно се менуваат со дејствување на внатрешни (ендогени, терестрични) и надворешни (егзогени, сончеви) природни сили.

Со еден збор, релјеф е назив за сите рамнини и нерамнини на земјата. Имено, геологијата е наука што се занимава со изучување на создавањето на геолошкиот состав, структурата и внатрешниот склоп на земјината кора, минералите, карпите и на сè живо и изумрено од органскиот свет во врска со реконструкцијата на историјата на Земјата и со формирањето на цврстата земјена кора од појавата на првиот живот до денес.

Човекот историски се менувал себеси, па потоа ја менувал и околината што ја гледал. Околината била главно сувоземна и водена, на којашто човекот уште од својот почеток ги населувал сувоземните површини кои низ вековите ги користел за свои потреби. Главна цел на овој труд се називите за сувоземните површини, во кои имаме различни именувања за испакнати и за вдлабнати ридести земјишни форми. Имаме и посебни именувања за форми кои што го изразуваат различниот хемиски состав на површината на земјата.

Називите за релјефот и составот на земјата човекот ги давал според тоа како визуелно изгледале. Испакнатите површини ги именувал на еден начин, вдлабнатите ги именувал на друг начин, а пак општите називи ги именувал на трет начин. Семантичкото поле за релјеф е исконско, старинско и има еден континуитет во постоењето на називите од самите почетоци, од прасловенскиот период, па до денес.

Како дел од основниот лексички фонд се среќава лекската од ова семантичко поле. Предмет на нашиот интерес е дел од географската терминологија, поточно делот за релјеф и геолошки состав на земјата, лексеми засведочени во македонските средновековни текстови.

Материјалот што го приложивме во историскиот дел од трудот е ексцерпиран од базата на *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, која содржи 29 ракописи и тоа библиски и небиблиски текстови, литургиски химнографски текстови, коментари кон псалтираниот текст, дамаскин, и др. Во делот на потеклото и коренот на лексемите, користени се соодветни речници за македонскиот јазик и за други јазици како

и други трудови посветени на соодветните лексеми или етимолошките корени. Во дијалектолошкиот дел од трудот ексцерпирани се материјали од базата на Картотеката на *Македонскиот дијалектен атлас*, додека за семантиката и за тоа дали овие лексеми се употребуваат во денешно време бараме во современите македонски толковни речници.

Од изнесениот материјал можеме да констатираме дека е карактеристична застапеноста на словенската лексика и тоа во голема мера, додека пак поретко се среќава балканска лексика и други заемки навлезени во нашиот јазик.

Лексемите што ги обработивме од ова семантичко поле од словенско потекло се следниве: *џланина, џора, сџрана, врв, врвче, врше, брдо, брџиче, брџице, брџе, вис, височинка, височина, рид, ридиче, риче, ричка, срџ, било, слеме, џреслај, џреслој, џревалце, џодишџе, џлошиј, џлошијинка, џоле, џолце, рамнина, сажеска, џролука, вододелица, водовраќе, дујка, руја, џрај, јама, јазбина, јазвина, дол, долчка, долче, долченце, долчинка, долина, долинка, џагина, рудина, раздолци, драѓа, џешџера, џешџи, џројасџи, бездан, џроџеј, џросек, рамен, рамна, рамно, врл, сџрм, брежан, џолина, каменлив, каменџи, каменесџи, каменен, камен, камењар, камењарник, џрамада, џрмада, џрохој, џровој, џроој, џесок, џесочен, џесоклив, белуџрак, белуџџак, белуџок, џлина, иловица, црвеница, црница, слайјина, солишџа, мел, веѓица, кремен.*

Како покарактеристични лексеми од ова семантичко поле од словенско потекло ќе ги издвоиме следниве лексеми и тоа: *сџрана, дол, џоле, брдо.*

Како карактеристична ја издвоивме лексемата **сџрана**, којашто според Сној има сесловенско и прасловенско потекло од псл. форма **stǫrnъ*, развиено од **storhn-*, со дериват од основата **sterh-*, ‘раширени’ (Сној, 2009: 702). Истата лексема е карактеристична за сите словенски јазици: срп. и хрв. *strana*, ‘страница’, словен. *strana*, ‘strana’, струс. *сторона*, рус. *сџоронá* ‘страна’, укр. *сџоронá*, чеш. *strana* ‘страна, насока, партија’, словач. *strana* ‘страна’, пол. *strona* ‘страна’, горлуж. *strona* ‘страна’, доллуж. *strona* ‘страна’ (БЕР VII: 488–489). Фасмер наведува индоевропски паралели со истиот корен: стинд. *strnāti, strnōti*, грч. *στóριμι* и латински *sternō, strāvi* (Фасмер III: 768).

Прасловенската форма на лексемата **дол**, според Цветановски, се јавува со значење ‘вдлабнато место меѓу два рида каде што тече или некогаш течела река’. Настанало од псл. **dolъ*; сп. цсл. *долъ*, буг. *дол* (dial.) и ‘река, речно корито’, срп. *дô*, хрв. *dô*, слн. *dôl*, слч. (arch.) *dol*, чеш. *důl, dolu* ‘долина; јама; рудник’, глуж. *doł*, длуж. *doł*, пол. *doł*, рус.

гол, укр. *діл*, блр. *дол*. Псл. **dolъ* најчесто се споредува со пгерм. **dolq* n. или **dalaz* m. ‘долина’ (Цветановски, 2025, 471–472).

Како следна карактеристична прасловенска лексема ја издвоивме лексемата *їоле*, која според БЕР се јавува со значење на ‘широко и рамно место’, обично ‘обраснато со трева’; рамно пространство надвор од населено место, обично со ниви и ливади по него. Се јавува од псв. **palje*. Со исто значење се среќава и во другите јазици и тоа во: срхр. *їдѣ*, слов. *рѣје*, рус. *їоле*, укр. *їоле*, белорус. *їоле*, струс. *їоле*, чеш. *pole*, словач. *pole*, пол. *pole*, горлуж. *polo*, доллуж. *їоло*, полаб. *püli* ‘їоле’ (БЕР V, 1999: 494). Фасмер ја среќава оваа лексема со исто значење. Во комбинација со рус. *їоль* ‘отворен слободен, шуплив’ сродно со лат. *palam* ‘откриено јавно’, шв. *fala* ‘равнина, пустош’, алб. *shpall* ‘откриено’ (Фасмер 1971: 307). Според Скок, потекнува од прасл. **pol-jo*, без паралели во балтичките групи (Skok 1, 1971: 698). Според Сној пак, етимолошки лексемата *їоле* и лексемата *їланина* потекнуваат од ист индоеврооски корен **pel-*, */*pal-* (Snoj, 2009: 541).

Лексемата **брдо** кај МЕР се среќава со значење на: ‘рид, брег; дел од разбојот за ткаење низ кој се воведува основата’. Потекнува од прасловенското **bъrdo*. Изворното значење ‘дел од разбојот за ткаење низ кој се воведува основата, гребен на разбој’ во ткајачката терминологија е присутно во сите словенски јазици; сп. стсл. *взрдо*, буг. *брдо*, срп. *брдо*, хрв. *bъrdo*, слн. *bъrd*, слч. *brdo*, чеш. *brdo*, пол. *bardo*, рус. *бѣрдо*, блр. *бѣрда*, укр. *бердо*. Со ова значење има полна паралела во латв. *birds*, покрај *birde* ‘разбој’, од пие. корен **b^herh3-* ‘удира со остро орудие (оружје)’; сродно и со гот. *fota-baurd* ‘подножје, клупичка за нозе’, свгерм. *bord* ‘штица’. Второто значење, како орографски термин е метафорично од ткајачката терминологија и се среќава само во јсл. јазици, во словачки, чешки и во украински. Во секој случај се работи за псл. збор **bъrdo*, што вообичаено се споредува со пгерм. **bu dq* ‘штица, табла; маса’, кои пак се изведуваат од пие. **b^h h3d^{ho-}*. Позајмено и во унг. *borda*, ром. *briglă*, аром. *birdlă*. (Цветановски, 2025: 157–158)

Во продолжение ќе ги претставиме лексемите кои имаат балканска лексика и лексеми што се навлезени преку друг јазик кај нас. Тоа се следниве: *биџор*, *їумба*, *карїа*, *чукар*, *сїишл*, *сїишїца*, *клицура*, *ѣраџор*, *дере*.

Во базата на изнесениот истражуван материјал во делот за релјеф како палеобалкански супстрат, според Цветановски, се смета лексемата **биџор** којашто се јавува со значење ‘шуплив варовит камен што се создава во извори и слапови; и талог што се

зафаќа за садот со вода богата со калциум карбонат; и маќа, страдање’. Се констатира дека потеклото на оваа лексема е нејасно и е ограничено на јужнословенски терен. Се среќава во срп. *биџар*, буг. *биџор*, но и алб. *bigorr*, аром. *gigor* (*gi-* < *bi-*), слч. *bigar*. Се претпоставува дека се работи за балкански супстратен збор и се смета дека неговата предбалканска предлошка можеби е посредно потврдена во античкиот хидроним *Bogorritis* (езеро во Егејска Македонија). (MEP, 2025: 105–106)

Лексемата *џумба* (*tumbe*) според Фасмер, се јавува со значење на ‘гроб, јама, ковчег’. Во народнолат. се јавува како *tumba* со значење ‘ковчег’, заснован на незасведочено значење ‘гробен споменик’ (Фасмер 1973: 120). Скок пак, лексемата *џумба* ја среќава со значење ‘гроб’ и смета дека оваа лексема е од италијанското *tomba* < lat. *tumba* < гр. *τύμβος*, *τύμβα*, која, исто така, е и балкански збор, и се среќава во: буг. *џумба* »1° количина, куп, зголемување, 2° рид, мегл. *tumbă*, arb. *tumbe* (Skok 1971: 523). Според Видоески, лексемата *џумба* означува ‘возвишение’ лат. *tumulus* ‘могилка’, герм. *tumbe*, ерм. *tumg*, сх. *џумба*, буг. *џумба*, аром. *tumbă*, алб. *tumbë*; се јавува и како топоним Тумба ‘село’, Тумба Маџари (Видоески 1999: 162). За лексемата *џумба*, со знач. ‘возвишение, рид’, Аргировски ја толкува како грцизам, сп. стгр. *τύμβος* < лат. *tumulus*, аром. *tumbă*. Овој апелатив често се среќава топономизиран (Аргировски 1998: 277).

Доколку се споредат значењата на оваа лексема што ги има во ТМРЈ и во РЦЈМР, може да се заклучи дека лексемата *џумба* во *Толковниот речник на македонскиот јазик* има значење на некакво ‘воздигнување, нерамнини испакнати нешта’, додека пак во *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* оваа форма не се среќава, но се јавува во подоцнежниот период во народниот говор, односно во дијалектите на македонскиот јазик.

Друга специфична лексема што ја сретнавме е лексемата *карџа*, којашто според Младенов потекнува од ие. корен **(s)ker-p-*. Се среќава и во алб. *карџе*, трак. *карпаθη* шв. *skreiva* и други ие. паралели (Младенов, 1941: 232). Според Илиевски, лексемата *карџа* е од дакиско, одн. дако-мизиско потекло. Ако се земе предвид географската распространетост на зборот, како и хронолошките податоци од постари писмени споменици, може да се заклучи дека овој збор бил раширен на Балканот и Медитеранот уште во предгрчкиот јазичен сојуз. Во микенските документи се споменува името *ka-ra-ti-*

ја (и со асибилација на *t* и *i ka-ra-si-ja*). Се претпоставува дека етимологијата е од ие. потекло, веројатно од коренот *(s)kerp-, *(s)krep- ‘реже, сече’. Илиевски смета дека вокалот *a* познат и во грчкиот збор покажува дека овој збор не е грчка лексема, туку е позајмена од друг јазичен слој (Илиевски, 1988: 250).

Како балканизам се среќава и лексемата **чукар**, којашто според Чашуле има супстратно потекло. Се сретнува во другите балкански, словенски и несловенски јазици и нема вистинска прасловенска етимологија. Чашуле претпоставува поврзаност со бурушарското *čuk et-* (Чашуле 2012: 19–20).

Друга карактеристична лексема која се смета дека е балкански грцизам според Скок е лексемата **сџила**, која се јавува со значење на ‘*џешџера, карпа*’. Се среќава во буг. *сџила* ‘пештера, карпа’, алб. *spilë / -le, shpellë*, слов. *špelja*, покрај *spila*. Од грч. σπήλαιον преку нгрч. σπηλιά. Грцизмот го заменил словенското *peč* стсл. *pestь*, кое се зачувало во македонското *џешџера* (Skok III, 1973: 311).

Лексемата **сџиџца**, според Скок, се јавува исто така како балкански грцизам (гр. ή στῦψις ‘стегање’, од στύψω). Се среќава во буг. *сџиџца*, алб. *stipes, styps* (Skok III, 1973: 335). Во речникот на Младенов лексемата *сџиџца* се јавува и во срхр. *сџиџца*, гр. *stupsis* (Младенов, 1941: 609).

Како грцизам на Балканот се среќава и лексемата **клицура**, но се гледа дека географски е поврзана со Северна Италија, а може да биде заемка од средногрчкиот јазик, но и заемка од латинскиот со промената на *y > u* како во *mirus > mir* (Skok I, 1971: 100–101). Во БЕР исто се изведува со грцизмот κλεισόυρα дојден преку латинското *clausura*. Се јавува со значење ‘планинска теснина, проод’ (БЕР II, 1979: 459).

Што се однесува до лексемата **џраџор**, според Скок, оваа лексема има оноματοпејско потекло со ие. паралели од ие. корен **ghrēu- *ghrgu-* ‘руши’ или од **greus-* ‘крцкање’. Формата **џра(џ)ор** е регистрирана во макед. и во буг. јазик. (Skok I, 1971: 623–624). Кај Младенов, оваа лексема се јавува со удвојување од кор. **gor* во *џор-а*, се среќава и во алб. *gur* ‘камен’ (Младенов 1941: 108). БЕР се надоврзува на Младенов и упатува на лексемата *џрохам* со повеќе значења и изведена форма *џрухач* со значење на ‘каменесто

место' од Кратовско (БЕР I, 1971: 285). Лексемата *џраџор* според БЕР има значење на 'чакал, шуи'.

Како лексема навлезена од персискиот јазик преку турскиот јазик кај нас е лексемата *џере* со значење на 'дол, поток или река'. Со овие значења зборот се употребува како заемка во повеќе македонски говори. Јашар-Настева ја бележи лексемата *џере* со значење на 'поток' < *dege* (перс.). (Јашар-Настева 2001: 58).

Во овој труд обработивме и дел од зборообразувачките модели карактеристични за лексиката од ова семантичко поле. Како посебни ќе ги споменеме суфиксните образувања со суфиксите: *-ишиџе, -ка, -ина, -е* (*сиџранишиџе, биџоришиџе, џреселишиџе, рамнишче, рамнишиџе, долишиџа, солишиџа, долчка, ридинка, вршка, рамнинка, јазминка, џумбе, чукаре, анџаче, џумбаре, долина, џолина, рудина, џадина, џејоџина, удољнина, џридољина, џесочина и сл.*); како и префиксно-суфиксни образувања, каде што доминираат префиксите *раз-* и *џре-* со различни суфикси (*раздолчка, џреоџалец, џресека, џреслабина, џрелуџа*).

Како зборообразувачки модели кај лексемите од црковнословенскиот период се опфатени и суфиксните образувања во примерите од црковнословенскиот јазик. Се среќаваат мал дел на именки образувани со суфикси. Како најпродуктивен на ова семантичко поле се среќава суфиксот *-ина* застапен во следниве лексеми *роџдина, дољпина, дољина, џзвина, равнина, слатина; планина*. Продуктивниот суфикс *-ниџе* се среќава во следниве примери: *беџдзниџе, огољниџе*.

При обработка на лексемите на дијакронско и на синхронско рамниште карактеристична е и појавата на синонимијата. Како посебни според синонимните модели и синонимни низи ќе ги претставиме следниве синоними и тоа на црковнословенско и на дијалектно рамниште: Кај лексемата *џуџка* во црсл. јазик како синонимни форми на оваа лексема се среќаваат синонимите *пропасть, џма*; додека пак на диј. рамниште се јавуваат синонимите низи: *руџа, џлаџбина, вџриџелка, џлаџка, ровина, џриџел, јама, рушка и џукнаџина*. Кај лексемата *џрџо* во црсл. јазик како синоними се среќаваат *џлџмџ* и *рид*; на диј. рамниште пак се среќаваат синонимите *рид, џумба, бурун*. Кај лексемата *џило* во црсл. јазик како синонимни форми се среќаваат: *клепало, клепалџе*; додека на диј. рамниште како синонимна низа на оваа лексема се јавуваат: *џоло, рудина, рамно, шлеме, срџи, џреда, џумба, џравец (џрав) и шуџи*. Синоними на лексемата *џешиџера*

на диј. рамниште се среќаваат *шїела* и *јама*, додека пак во црсл. јазик се јавува *вртзлз*, *вртзпа*.

Индекс на заглавни зборови

Индекс на обработени зборови

бездан	грмада
белуток	гровот
белутрак	гроот
белуштак	грохот
бигор	дере
бигорлив,-а,-о	дол
било	долина
брдо	долинка
брежан, -жна,-жно	долче
бртце	долченце
бртче	долчинка
брце	долчка
веѓица	драга
вис	дупка
височина	иловица
височинка	јазбина
водоваќе	јазвина
вододелица	јама
врв	камен
врвче	каменен, -а,-о
врл, -а, -о,	каменест, -а, -о
врше	каменит,-а,-о
глина	каменлив, -а,-о
голина	камењар
гора	камењарник
грагор	карпа
грагорлив,-а,-о	клицура
грамада	кремен

мел	рамнина
падина	рамно
песок	рид
песоклив, -а,-о	ритче
песочен, -чна, -чно	риче
пешт	ричка
пештера	рудина
планина	рупа
плошт	сатеска
плоштинка	слатина
подиште	слеме
поле	солишта
полце	спила
превалец	срт
преслап	стипца
преслоп	страна
пролука	стрм, -а, -о
пропаст	трап
просек	тумба
процеп	црвеница
раздолци	црница
рамен	чукар
рамна	чукарка

Индекс на лексеми од црковнословенски јазик

БЕЗДЗНА	ГОРѢ
БЕЗДЗНАА	ГРАМАДА
БЕЗДЗНИЕ	ГРОХОТЪ
БЕЗДЗНЪ	ДОЛЪ
БИГОРЪ	ДОЛЬ
БИГОРЪНЪ	ДОУПИНА
БИЛО	ДОУПЛИНА
БРЪДО	ДРЪБА
БАЛѢТИ СА	ДѢЛИТИ (СА)
БОДА	ДЪБРЪ
БРЪЛЪ	КАМЕНЕ
БРЪТЪПЪ	КАМЕНЪНЪ
БРЪХЪ	КАМЪИ
ВЪСОТА	КАМЪИКЪ
ВЪСЪ	КАМѢНЪ
БѢЖДА	КЛИСОУРА
ГЛИНА	КОПЪ
ГЛЖБИНА	КРЕМЕНИЕ
ГНИЛЪ	КРЕМЕНЪ
ГОРА	КРЕМЪИ

МѢЛЪ

РАЗДѢЛИТИ

ОГОЛѢНИЕ

РИДЪ

ПАДАТИ

РОУДА

ПЕТРЪ

СЛАТИНА

ПЕЩЕРА

СЛѢМА

ПЕЩЬ

СРЪТАНИЕ

ПЛАНИНА

СТРАНА

ПЛАНИНЬСКЪ

СТРЪМЪ

ПОДЪ

СЪВРЪХОУ

ПОЛЕ

СЖТѢСКА

ПРОЛОУКА

ТРАПЪ

ПРОПАСТЪ

ЦѢПА

ПРѢСЛОПЪ

УРЪВЕНИЦА

ПѢСЪКЪ

УРЪВЛЕНИЦА

РАВЕНИЕ

ЯЗБИНА

РАВЪНИНА

ЯМА

РАВЪНЪ

ЖДОЛНЕ

РАЗДОЛЪ

ЖДОЛЬ

Идекс на дијалектни зборови

а̀рбол	бездин	бељуштрак	бигурлив(ф)
а̀рпел	бел	бент	бигурливу
а̀рпел'	бел каман	берутрак	бигурлиф
а̀циклӑк	бел камен	беў камен	бигурлиф камен
р̀бе	бел камењ	беўтрак	бигурљив
алик	бел камин	беўутрак	бизди
ама	бел'овица	бечекија	бизди:
андӑк	бел'утрак	бечекија	билик камин
андӑче	бел'уштрак	бешчера	било
андак	белӑ камен	бигор	билутрук
аргач	белӑитрок	бигориште	билутрук камин
арлӑк	бела земја	бигорлиа вода	бјал камин
бӑрдо	бела земња	бигорлив	богаз
бӑир	бела пӑрс	бигорлива	бордо
бӑ'ир	бела прӑс	бигорлива вода	бразда
бӑйр	бели плочи	бигорливо	брден
бӑйрче	белка	бигорлија	брднина
бӑлӑнтрок	белокалица	бигорлио	брдо
бӑлутрак	белтрок	бигорлиф	брду
баир	белузлив	бигорска вода	брдувит
балка	белутрак	бигорска чешма	брег
без дно	белутрок	бигорука	брегӑв
бездан	белуштрак	бигур камин	бреган

брегин	валта место	водбчи	гърмадă
брег ^к	вар	водоажда	гърмада
бреговит	варовит камен	водоважа	гърмада
брежан	варовит	водоврат	гърп
брежен	вега	водоврака	гърето
брежулав	вегица	водовраке	гърнина
брек	веждица	вододелница	гърнинка
брецен	вежда	водотек	галичник
брешен	веждица	вор	гарличка
буас	вершо	ворф	г'арло
бурун	вис	ворче	гармада
бучава	височинка	вр	геранлива
бучева	висина	врв	геранлива
вър	високо	врл	земња
върл	високо	врл'ак	геренлив
в'рл	височи:на	врлок	геренлива земја
върлив	височина	врљак	геренлија земја
в'соко	височинка	врот	герин
врлак	висто	врў	геринлава земја
въртелка	висучинка	врф	гермада
въртелка	витеў	врх	гл'ина
върф	вишинка	врче	глăмбочина
вадичка	во грагорине	врше	глабăко
валок	во калишчана	вршка	глапка
валта	во камливно	вршљинка	глибă
			глина

глиња	грѳт	грло	дѳлика
глобока пештера	гравото	грмѳда	дѳлинка
гнила	грагор	грмада	дабѳка пештера
гнила земја	грагориште	гро:д	дак
гоина	грагорлиа земна	гро:т	дебела дупка
гол рит	грагорливо место	гроач	дерѳй
гол рт	грагорлија	гровач	дере
гола плѳнина	грагорлиѳ	груготѳрник	деренце
голак	грагорлио место	груготарник	деривол
голема дупка	грагорлиф	грооди	деруле
големи камења	грагорник	гроут	дилница
голи ридишта	граго ^у р	грозот	дире
голик	грагул'ка	грп ^у ач	длѳбина
голина	грамада	груач	длѳбокѳ пештерѳ
голинак	граор	гулак	длѳбочина
голинка	грапув	гулама кѳја	длѳбочина
голо место	граулифо место	гулем камен	длѳмбока пешчера
голу месту	граут	гулема стена	длабока пештера
гора	грахотина	гулинѳ	дол
горничав	гребен	гултак	долбока пештера
горничав	греда	гумно	долбока пештера
грѳгор	гремада	гурина	долец
грѳгурљив	гремнина	гурника	доли:на
грѳмада	григѳрливо	гурушка	долина
грѳмада	гримада	дѳлбока пиштере	

долинка	дулнаина	збндан	јазвиња
долифче	дулнинка	западиште	јазвиње
доличка	дулнинта	западиште	јазме
долишта	дуло	засек	јазмина
долиште	дулчика	збђрен	јазминка
долишча	дулчина	збрд	јамă
долнина	дулчинки	збрден	јама
долче	дупкă	збрдно	јама
долченце	дупка	зглибавена земја	јамка
долчина	дупке	зглопка	јурт
долчинка	ѓеран	зема чарна	кăзлач
долчка	ѓеранлива земја	земја за црепни	кăмăнарник
доу	ѓеранлива земја	свекало	кăмăнич
доў	ѓерен	изба	кăмăнич
доуче	ѓерен	избурбўшен	кăмăнич место
доўче	ѓеренл'ива	ил'ојца	кăмăнл'аво
доўчина	ѓеренлива	илајца	кăмăнл'аво место
доўчинка	ѓовица	иловица	кăмăнлив
драга	ендек	илойца	кăмењарник
драгасиа	ендек	илојца	кăминар
драгна	ербет	иўовица	кăминар
драка	ербет	јăзбина	кăминарник
дубицити	жăлта семја	јазбина	кăминлив
дулник	жăта земја	јазве	кăминливо
дулника	зăндăн	јазвина	

кӱминливо место	каменес	камењарница	краста
кӱминлиф	каменест	камењика	кремӱн
кӱмнич место	каменист	камењит	кремен
кӱмнлива нива	каменисто	камењица	кремен камен
кӱна	каменисто место	камењливо место	кременлиф камен
кӱр	каменит	камешлиф	кремењ
кӱра тупрак	каменит	камин	кремењ камењ
кафол’	каменито место	камин’	кремец
кавор	каменица	камливо место	кремик
кал	каменич	камлио место	кремин
калињар	каменич	камн’лив	кремин камин
камӱн	каменја	камнарник	кремник
камӱњар	каменјарник	камнен	кремно
камѣжлив	каменлив	карпа	креп
камѣжлив	каменлија	карпарник	крепа
камѣжлиф	каменлио	кил’ӱклива зема	криминак
кама:н	каменлио место	кл’исира	криминак
камејнар	каменлиф	клицу:ра	криф
камејнарник	каменлуф	клицура	кувиӱ
камен	каменљив	корија	кувоӱ
камен бјал	каменљиф	крај река	куп
камен’	камењак	крамӱн	куп каменја
каменӱн	камењар	краста	куп камења
каменач	камењарник	краста	куфиќе камӱн
каменен			лаќа

лака	мел'айка	налефчиште	пърсечено
лаки	мелишче	нанагорен	пъртичка
ледина	место	настранлив	пъртичка
лендинка	меў	натлак	паштера
лепкаец	мешца	натўак	пѣсок
леплиа земја	мил'	нерамен	пѣсок
лизгајнца	мил'овита земја	низија	пѣсок
лизгајнца	милл'ива земја	нисок вѣрф	полејнце
драгасиа	миловина	олак срт	поленце
лисичини дупки	миљ	олук	паделци
листинка	мрјсна земја	орман	пади:на
лојава зема	мрсна земја	орничка	падина
лош	мрсна земја	осой	падинче
лузга	мрсна земја	осој	паднина
лунј	мрсна земна	острика	пасаќ
мјрсна земја	музгава земја	острмен срт	пе ^н сок
маза: земја	музга земја	оцепено	песаќ
мазен	музга:	пърсека	песаќ
мало от рито	мул	пърдина	песаќлив(ф)
мало ритче	мул'	пърдина	песоклиф
меѓубрегой	мул'к	пърдина	песакиште
межуреки	муљ	пърдинка	песаклео место
мел	нѣгурнина	пърдиште	песаклив
мел	нѣстранлив	пърле	песаклија
мел'	навѣл	пърсека	песеклив
	нагурнина		

песои	пешта	плато	пола
песок	пештер	плаш	полана
песокарник	пештера	плашчина	поленце
песокл'а: земја	пештере	пловчица	полите
песокл'ава вода	пештерка	плодна земја	полиште
песокл'аво место	пештина	плој(й)ца	полјанце
песоклив	пештира	плоча	полје
песокливо место	пештурă	плошт	полјенце
песоклија	пешчера	плоштина	пољенце
песоклија земња	пешчера	плоштинка	пољце
песоплив	пешчура	плоштица	пор
песочен	писуклиф	плошч	пориште
песочи:на	пиштара	плу ^о штица	порој
песочина	пиштерă	плушта	потук
песочлив	пиштерă	подиште	поўце
песочна	пиштера	подишче	прăсека
песук	пишчера	појас	правец
песукл'ава нива	пјасок	пол'ă ^a	превалăц
песуклива нива	плăвица	пол'анце	превалец
песуклиф	плăштинă	пол'е	превуд
пеќина	плăштинка	пол'уле	превутче
пеш	плавица	пол'це	прелуга
пешка	плај	пол'че	прелук
пешт	планина	полăн'а	прелука
		пољенце	преоѓалец

преол	присој	пршар	рјсципено камин
пресек	провалија	пукјтина	рјсципуака
пресека	прозорка	пукнјтина	рјтина
пресеко	пролашта	пукнatina	рјурлив
пресечено	проломка	пукнато место	рацепка
прескјвјч	пролуга	пул'ана	равнак
прескувјч	пролука	пулена	разделени стени
преслјп	пролумка	пуленце	разделено
преслабина	пролупка	пуленце	раздол
преслап	про:далиште	пусталија	раздол'јата
преслапинка	пропјс	рјамница	раздолец
преслапка	пропјс	рјзбразди	раздолина
преслапна	пропадиш	рјздејци	раздолје
префрл'	пропас	раздолина	раздолка
прецеп	пропат	раздолина	раздолница
прецепено	пропус	раздолци	раздоло
приапеш	просечено	раздолче	раздолок
пригара	просечник	рјамник	раздолци
пригурица	протек	рјамник	раздолче
придолина	процап	рјамнинј	раздолчка
придела	процап	рјамнина	раздоље
придулина	процеп	рјамницј	раздој
присјка	процепено	рјпа	раздојец
присека	процип	рјскрјсница	раздојци
присой	процоп	рјсцјпорка	
	прукоп		

разливок	риден	сѣт	слануљава земња
разреки	ридинка	сѣрт	слатина
рајче	рит	сѣрт	слатинлива земја
рамѣ ^а н	ритка	сврат	слатица
рамен	ритча(ѣ)	серт	слеме
рамен	ритче	сечиште	сложно
рамни	ритчичка	синдил'ја	смѣкиутинѣ дупкѣ
рамнина	риче	синдил'ја	смѣрш
рамнинка	ричка	синџак	смолавица
рамница	ришка	сипкалиф	смолиак
рамниште	ровина	сипкалиф камен	смолната
рамно	родна земја	ситна земја	смольник
расек	рофкова	скѣркѣ	смоликова земја
раскрсница	рудина	скѣрка	смолица
расцѣпорка	рудинка	скала	смоѣник
расцепено	рупа	скалесто	смоѣница
расцепорка	рупалок	скапец	смоѣница
расцепул'ка	рушка	скарп	сол'ива земја
ратина	сѣ упрѣпѣсти	скривалиште	солена
раур	сѣваци	скрка	солена земја
рачај	сѣдѣфли: камѣн	скрпасто место	солена земна
рбет	сѣлена земна	скѣрка	солена прс
рбето'	сарп	слѣтина	соленикава
речиште	сѣрт	слана земња	
рид			

солишта	стења	странка	теснец
солиште	сте́рмен	страна́	теснина
солишча	сте́рна	стрвен	тијка
солишче	сте́рм	стреден рит	тијнувиште
сорт	сте́рмен	стредорек	тина
спил'е	ставок	стрм	тиња
спил'јак	ставци	стрмен	ток
спилă	становиак	стрмолија	трап
спила	становит	стри	трапина́
спила	становит камен	стрина	трапчика
спиле	становџак	стричав	трап
спили	стена	стричка	трапие
спилје	стерм	струдина	трапика
сра́мен	стипс	сул'ак	трапина
сра́т	стипса	сулена	трапови
средорек	стипц	сулена земе ^а	трапче
срт	стипца	сулена земја	трапчи
ста́рвен	стјана	сулиште	трапчуле
ста́рм	стра́вин	суљниште	треселиште
ста́рм	стра́м	суодолина	трупина
ста́рмен	стра́мен	суф рит	тумба́
ста́рмнолиште	стра́на	та́рпина	тумба
ста́рна	стран	талок	тумба
ста́рна	страна	тегувă земна	тумбал'ка
сте́на	страна	тепе	тумбаре
	стриниште		тумбарка

тумбе	урнати́ни	ца́рнак	цинја́к
тумбесто	усек	ца́рнак	ципу́тина
тумбичка	фрлеви́шче	ца́рнива	цицу́л'
туфек ка́мин	хрит	ца́рница	цра́н ка́мин
ке́лајца	хритче	ца́рнувица	црве́јнца
кукуле	ца́рвѐника земја	це́рвена	црве́јн'ча земја
увра́т	ца́рвѐница	це́рна земја	црве́јнца
уврата́к	ца́рве"ница	це́рница	црвена земја
уголено место	ца́рвейнца	це́рница	црвена семја
угоран	ца́рвејнца	цо́рве:јнца	црвеница
угорен	ца́рвена земја	цо́рвејнца	црвеница
удолен	ца́рвена земња	цо́рна земја	црвеница земја
удолнина	ца́рвеника	цо́рна земња	црна земна
удолница	ца́рвеница	цо́рница	црна земња
удолнишка	ца́рвинак	цапка	црна семја
удоуничав	ца́рвиника	цапотина	црна семна
улук	ца́рна прас	царница	црнак
ума	ца́рна	цвекало	црник земја
умайца	ца́рна зема	цеп	црновица
умайца	ца́рна земја	цепатина	цуцка
умајлика	ца́рна земн'а	цепенина	цуцуле
умел'	ца́рна земна	цепетина	чака́лиф
урвал	ца́рна земња	цепина	ча́рвена зема
урвали	ца́рна земња	цепотина	ча́рна земја
урнати́ни	ца́рна семја	цепутка	ча́рна земја
		цере:и:на земја	

чърница	чкарпа	цагар	шкрум
чърновица	чклеме	цегар	шлеме
чът'иа	чрвеница	цегарлив	шлемник
чървеница	чрна зема	цегарлиф	шпела
чакал	чрновица	ширина	шпила
чарвена зема	чука	шкам	штетина
чарна зема	чукар	шкамп	штетинка
чекъл	чукар'те	шкарпа	штона
челен	чукаре	шкарпа	штрмен
чистиня	чукарица	шкарпа	штуф
чистина	чукарка	шкарпи	шут
чкарпа	чукарка	шкреп	шуто
чкарпа	чукарче		

Скратеници на користените извори

Apost – апостоли

Bit – Битолски триод XII в.

Bon – Болонски псалтир XIII в.

Dbj – Добрејшево евангелие XIII в.

Dbm – Добромирово евангелије XII в.

Dčn – Дечански псалтир XIII-XIV в.

Evang – евангелија

Grig – Григоровичев паремејник XII-XIII в.

Hlud – Хлудов триод XIII в.

Jov – Евангелие на поп Јован XIII в.

Karп – Карпински апостол XIV в.

Krat – Кратовско евангелие XIV в.

Krn – Крнински дамаскин XVI в.

Krp – Карпинско евангелие XIV в.

Les – Лесновски паренезис 1353 г..

Lobk – Лобковски паремејник XIII-XIV в

Mkd – Македонско евангелие XIV-XV в.

Ohг – Охридски апостол XII в.

Orb – Орбелски триод XIII в.

Pog – Погодинов псалтир XIII в.

Rad – Радомирово евангелие XIII в.

Rdm – Радомиров псалтир XIII в.

Slep – Слепченски апостол XII в.

Stan – Станиславов пролог 1330 г.

Str – Струмички апостол XIII в.

Šaf – Шафриков триод XII-XIII в.

Ver – Верковичев апостол XIV в.

Vran – Вранешнички апостол XIII в.

Vtš – Ваташки минеј 1453 г.

Zag – Загребски триод XIII в.

При работата е користена картотеката на Одделението на историја на македонскиот јазик при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.

Кратенки за јазиците

авест.	авестиски	мак.	Македонски	стир.	староирски		
алб.	албански	нвгер	Нововисокогер	стисл	староислан		
		м.	мански	.	дски		
алтај.	алтајски	нгрч.	Новогрчки	стлит	старолитван	Останати	
				в.	ски	скратеници	
англ.	англиски	норв.	Норвешки	стнор	старонорди		
				д.	ски		
аром.	Ароманск	општо	О	стпер	староперсис	де	деминут
	и	сл.	пштословенски	с.	ки	м.	ив
англос	Англосакс	перс.	персиски	стпол	старополски	диј	дијалект
акс.	онски			.		ал.	но
балтос	Балтослов	пие.	праиндоевропс	стпру	старопруски	лит	литерат
л.	енски		ки	с.		.	урно
блр.	Белоруск	пол.	полски	струс	староруски	мет	метафор
	и			.		.	ично
буг.	бугарски	праге	прагермански	стска	старосканд	суф	суфикс
		рм.		нд.	инавски	.	
вал.	валиски	прасл.	прасловенски	стсл.	старословен	f	женски
					ски		род
гал.	галски	прото	протоалбански	сттур	старотурски	m	машки

		алб.		.		род	
герм.	Германск и	ром.	романски	тур.	турски		
глуж.	Горнолуж ички	рус.	руски	укр.	украински	в.	види
гот.	Готски	сесл.	сесловенски	фран ц.	француски	пр.	пример
грч.	грчки	слн.	словенечки	хол.	холандски	сп.	спореди
длуж.	Долнолуж ички	слч.	словачки	хрв.	хрватски		
ерм.	ерменски	срвге рм.	средновисоког ермански	чеш.	чешки		
ие.	Индоевро пски	сргрч.	средногрчки	швед .	шведски		
ир.	Ирски	срнге рм.	среднонизокге рмански	шкот гел.	шкотскогелс ки		
итал.	Италијанс ки	срп.	српски	шпан .	шпански		
келт.	Келтски	српер с.	средноперсиск и				
кимр.	кимриски	стангл .	староанглиски				
лат.	латински	ствгер	старовисокогер				

м. мански

латв. латвиски стгер старогерманск

м. и

литв. литвански стгрч. старогрчки

луж. лужички стинд. староиндиски

VII. Литература

Андрејевска Н., 2003. *Преводот на грчкојо привативно алфа во стандарните македонски текстови*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Аргировски М., 1998. *Грцизмитие во македонскиот јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Бандиловска-Ралповска Е. 2016. *Парадигматските односи кај описните придавки во македонскиот јазик*, Посебни изданија, кн. 81, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Богдановиќ Н., 2008. *Земљојсна и сродна лексика Југоисточне Србије*, САНУ Београд.

Видоески Б., 1999. *Географска терминологија на дијалектите на македонскиот јазик*, МАНУ, Скопје.

Влаић-Поповић Ј., 2002. Историјска семантика глагола ударања у српском језику – преку етимологије до модела семасиолошког речника, *Библиотека Јужнословенског филолога*, н.с.књ. 21, уредник Милка Ивић, Београд.

Груевска-Маџоска С., 2009. *Лексичка синонимија во македонскиот стандарден јазик*, Посебни изданија, кн. 56, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Десподова В., 1977. Лексиката на Добромировото евангелие, *Македонистика 1*, Скопје, 5–96.

Десподова В., 1997. *Студији за македонската средновековна лексика*, Институт за старословенска култура, Прилеп–Матица македонска, Скопје.

Десподова В., 2000. *Студији за македонското средновековно книжевно наследство*, Институт за старословенска култура, Прилеп–Матица македонска, Скопје.

Десподова В., Рибарова З., 1985. *Методите за обработка на лексичката граѓа*, Македонистика 4, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје, 3–20.

Дуриданов Ив. 1963. Географската лексика на старобългарскиот јазик с оглед на праславјански. *1100 години славјанска писменост*. БАН, Софија, 190–215.

Илиевски П., 1972. *Крнински дамаскин*, Стари текстови III, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Илиевски П., 1988. *Балканолошки лингвистички студии*, Посебни изданија 14, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Конески Б., 1975. Јазикот на евангелието на поп Јована, *Македонски јазик*, XXVI, Скопје, 11–31.

Конески Б., 1975. *Од историјата на јазикот на словенската писменост во Македонија*, Скопје.

Конески Б., 1983. *Руското јазично влијание врз македонските јазикови од XII–XIV век*, Реферати на македонските слависти за IX меѓународен славистички конгрес во Киев, Скопје, 25–28.

Конески Б., 1996. *Историја на македонскиот јазик*, Култура, Скопје.

Конески Б., 1999. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.

Конески К. 1995/2003. *Зборобразувањето во современиот македонски јазик*, Бона / Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.

Костовска В., 2003. *Македонско четвороевангелие*, Стари текстови, кн. VIII, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Лаброска В., 2016. „Согледувања за етимолошкиот речник на македонскиот јазик (врз примери од лексичкиот материјал од Македонскиот дијалектен атлас)“, Зборник од меѓународниот научен собир „Лексикологијата и лексикографијата – мостови меѓу јазичните“, 28.2.–2.3.2014 г., ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје, 131–138.

Лаброска В., 2018. „Лексемите вистина и лага во македонските дијалекти“, Денови на Благоја Корубин *На почетокош беше зборот* (9–10 мај 2017, Струга), Скопје, с. 125–135.

Макаријоска Л., 1997. *Радомиров исалир*, Стари текстови кн. V, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Макаријоска Л., 2003. *Лексикаџа на материјална култура во македонскиот црковнословенски ракописи*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје. <https://www.academia.edu/72610819>

Макаријоска Л., 2007. *Студио од историска лексикологија*, Посебни изданија, кн. 48, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Макаријоска Л., 2008. Географската терминологија во македонските средновековни текстови, *Кирилотеодиевсџика* 4/2008, Скопје, 21–43.

Макаријоска Л., 2009. *Студио од историско зорообразување*, Посебни изданија, кн. 67, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Макаријоска Л., Црвенковска Е., 2010. *Орбелски триод*, Стари текстови, кн. X, ИМЈ „Крсте Мисирков“ Скопје.

Макаријоска Л., Црвенковска Е., 2012. *Шафариков триод – лингвистичка анализа*, авторско издание, Скопје 244 стр. <http://www.academia.edu/37973278>

Макаријоска Л., Павлеска-Георгиевска Б., 2013. *Македонска лексика низ вековите*, Скопје.

Макаријоска Л., Павлеска-Георгиевска Б., 2021. *Лексикаџа на средновековниот моливеници*, Скопје.

Пандев Д., 2000. Тиквешкиот зборник – лингвистичка анализа, *Македонистика* 6, ИМЈ Скопје, 3–90.

Поп-Атанасова С., 2002. *Лексикаџа на македонска црковна поезија*, Скопје.

Поп-Атанасова С., Костовска В., 2005. *Лексикаѝа на ѝоеѝскиѝе ѝворби на Клименѝ Охридски*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Пуљевски, Ђ. 1875. *Речник од три језика, С. Македонски, Арбански и Турски*, књига II. Написао Ђорђе М. Пуљевски, мијак галѝички, у Београд у Државној штампарији, Београд.

Рибарова З., 1988. *Лексикаѝа на ѝроѝариѝе во Гриѓоровичевиоѝ ѝаримејник*, Tematy. Krięga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin profesora Leszka Mowzyńskiego, Gransk, 18–186.

Рибарова З., 1997. *Црковнословенскиѝе ѝексѝови како извори за исѝорија на македонскиоѝ јазик*, Педесет години на македонската наука за јазикот, Скопје, 51–56.

Рибарова З., 2005. *Јазикоѝ на македонскиѝе црковнословенски ѝексѝови*, МАНУ, Скопје.

Рибарова З., 2009. *Палеословенскиѝички сѝудии*, Посебни изданија, кн. 63, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Рибарова З., Хауптова З., 1998. *Гриѓоровичев ѝаримејник I, Тексѝ со криѝички аѝарии*, МАНУ, Скопје.

Толстой Н. И., 1969. *Славянская географическая терминология*, Академия наук СССР, Москва.

Трајкова К., 2002. *Лексикаѝа на Сѝаниславовиоѝ ѝролоѓ*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Трајкова К., 2008. *Номина инсѝруменѝии во македонскиѝе црковнословенски ѝексѝови*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Угринова – Скаловска Р., 1959. *За некои зборови со ѝрефиксоѝ су- во нашиоѝ јазик*: Македонски јазик, X, кн. 1 – 2: ИМЈ, Скопје, 51 – 55.

Угринова-Скаловска Р. 1960. *Значењаѝа на ѝлаѓолскиѝе ѝрефикси во македонскиоѝ јазик*. Посебни изданија, кн. 2., ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Угринова-Скаловска Р. 1968. Улогата на црковнословенизмите во оформувањето на современиот писмен македонски јазик. *Реферати на македонскиите слависти за VI меѓународен славистички конгрес во Прага*, Скопје, 65–70.

Угринова-Скаловска Р. 1976. За некои особености на македонската варијанта на црковнословенскиот јазик, *Slovo*, 25–26, Zagreb, 175–184.

Угринова–Скаловска Р., 1977. *Лексикаџа на црковнословенскиите ракописи во Македонија, Предавање на X семинар за Македонски јазик, литература и култура*, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје 22–28.

Цветановски, Г., 2023а. „Етимолошки речници на македонскиот јазик – од концепција до реализација (врз примери на фитонимни, орнитонимни и зоонимни одредници)“, *Меѓународен научен собир: Од збор до речник*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Цветановски, Г., 2023в. „Етимолошки речник на македонскиот јазик и Македонски етимолошки речник – концепција“, *Etymologica Macedonica* 1, 2023, 101–106.

Цветановски, Г., 2023г. Македонски етимолошки речник, *Etymologica Macedonica* 1, 2023, 107–174.

Цветановски, Г., 2011. Дијалектите и усвојувањето на стандардниот јазик во предучилишните установи, *Књижевност за деца и њена улога у васпитању и образовању деца предшколског узраста*, Врање.

Цветановски, Г., 2015. Кон етимологијата на неколку лексеми од занаетството во македонските и српските дијалекти, *Дијалектни српског језика: испрживања, настава, књижевност*, Лесковац.

Црвенковска Е., 1966. Јазикот и стилот на триодот, докторска дисертација, одбранета на Филолошки факултет при УКИМ, Скопје.

Црвенковска Е., 2006. *Јазикот и стилот на триодот*, Менора, Скопје.

Црвенковска Е., 1999. *Загребски триод*, Стари текстови, кн. VII, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Цубалевска М., 1988. Лексичкото богатство на коментарот кон Погодиновиот и Болоњскиот псалтир, Македонски јазик XLII–XLIV (1991–1933), Скопје, 371–378.

Цубалевска М., Макаријоска Л. 2013. *Лексикаѿа на коменѿароѿ кон Поѿодиновиоѿ ѿсалиѿир*, Посебни изданија, кн. 76, ИМЈ „Крсте Мисирков“.

Чашуле И. 2012. Македонски лексички соодветства со бурушаскиот јазик, *Македонски јазик*, LVIII, 7–14.

Речници:

Аргировски М., Андријевска А., Ѓуркова А., 2003. *Речник на ѳрчко-црковнословенски ѿралели*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

БЕР: 1971–2017. *Български етимологичен речник*, т. I–III, БАН, София, т. IV–VIII, Издателство „Проф. Марин Дринов“, София.

Видоески Б., 2000. *Прашалник за собирање дијалекѿен маѿеријал за Македонскиоѿ дијалекѿен аѿлас*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Георгиев В. И., 1979. *Български етимологичен речник*, III, ред., София: БАН.

Гура А. В., 1997. *Символика живоѿных в славянскоѿ народноѿ ѿрадици*, Издателство «Индрик», Москва.

Десподова В., Рибарова З. (ред.), Аргировски М., Бицевска К., Георгиевски Г., 1985. Индекс кон Речникот на македонските библиски ракописи, *Македонисѿика* 4, Скопје.

ЕССЈ: Трубачѳв О. Н., 1977. *Эѿимологическиѿ словарь славянских языков*, вып. 4., ред., Издателство «Наука», Москва.

ЕССЈ: Трубачѳв О. Н., 1978. *Эѿимологическиѿ словарь славянских языков*, вып. 5., ред., Издателство «Наука», Москва.

ЕССЈ: Трубачѳв О. Н., 1983. *Эѿимологическиѿ словарь славянских языков*, вып. 10, ред., Издателство «Наука», Москва.

ЕССЈ: Трубачёв О. Н., 1987. *Этимологический словарь славянских языков*, вып. 14., ред, Издательство «Наука», Москва.

ЕССЈ: Трубачёв О. Н., 1988. *Этимологический словарь славянских языков*, вып. 15., ред, Издательство «Наука», Москва.

ЕССЈ: Трубачёв О. Н., 1990. *Этимологический словарь славянских языков*, вып. 17., ред, Издательство «Наука», Москва.

ЕССЈ: Трубачёв О. Н., 1990. *Этимологический словарь славянских языков*, вып. 25., ред, Издательство «Наука», Москва.

Златановић, М., 2008. *Речник говора јужне Србије*, Врањске књиге, Врање.

Конески Б., (ред.) 1961–1966. *Речник на македонскиот јазик*, I–III, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Макаријоска Л., 2016. *Речник на македонската традиционална култура*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

МЕР: Цветановски Г., 2025. *Македонски етимолошки речник*, I, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Младенов С., 1941: *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София.

Мургоски З., 2011. *Толковен речник на современиот македонски јазик*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.

Пеев К., 1987. *Кукушкиот говор*, кн. 1, Студентски збор, Скопје.

РЦЈМР, I 2006. *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, I Вовед, гл. уред. З. Рибарова, ред. Л. Макаријоска, З. Рибарова, Р. Угринова-Скаловска, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

РЦЈМР, II 2023. *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, II, гл. уред. З. Рибарова, ред. Н. Андријевска, Л. Макаријоска, З. Рибарова, Р. Угринова-Скаловска, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

РЦЈМР, III св. 14–16, 2021–2024. *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, III, гл. уред. Н. Андријевска, ред. Н. Андријевска, Л. Макаријоска, Е. Црвенковска, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

СС: 1994. *Старославјанскиот словарь (по рукописам X–XI веков)*, Русский язык, Москва.

ТРЈМ: *Толковен речник на македонскиот јазик*, I–VI, 2003–2014. гл. ред. К. Конески, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Трубачёв О. Н., 1962. *Славјанские этимологии 29–39*, Этимологические исследования по русскому языку, вып. 2 (под редакцией П. С. Кузнецова), Московский государственни университет имени М.В. Ломоносова, Москва, 26–43.

Фасмер М. 1986–1987: *Этимологический словарь русского языка*, I–IV, Москва.

Agai A., 1996. *Fjalorshqip-maqedonisht*, Meshari, Shkup.

Boryś W., 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Krakow: Wydawnictwo Literackie.

Derksen R., 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*, Leiden, Boston: Brill.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 7: kuditi – luna, hlavní red. Adolf Erhart, Nakladatelství Akademie věd České Republiky, Praha.

Matasović R., Pronk, T., Ivšić, D., Brozović Rončević, D., 1997. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. 1. svezak. A – Nj., Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2016.

Miklosich F. 1862–1865, repr. 1963. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum emendatum auctum*, Vindobonae.

Skok P., 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga I, JAZU, Zagreb.

Skok P., 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga II, JAZU, Zagreb.

SJS: *Slovník jazyka staroslověnského*. 1958–1997. *Lexicon linguae palaeoslovenicae*. Akademie věd České Republiky, Slovanský ústav AV ČR, Praha.

Sławski F., 1979. *Słownik prasłowiański*, III, PAN, Wrocław.

Snoj M., 2009. *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana, Založba Modrijan.